

Бібліотека Українського Підпільника Ч. 5.

БОЛЬШЕВИЗМ І ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА

(Збірка статей)

Видання
Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів

БІБЛІОТЕКА УКРАЇНСЬКОГО ПІДПІЛЬНИКА Ч. 5.

Большевізм
і визвольна боротьба

(Збірка статей)

diasporiana.org.ua

*Видання
Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів
1957*

Євген Маланюк

ДО ПРОБЛЕМИ БОЛЬШЕВИЗМУ

ВСТУП

Слово **большевизм**, таке актуальне від самого початку т. зв. російської революції, — з кінцем другої світової війни зникає й ось зникає майже цілком.

Про це подбали не так, може, володарі советської імперії, як ті замасковані міжнародні чинники, які за всяку ціну намагаються гальванізувати офіційну ідеологію Москви, цебто марксістський соціалізм-комунізм, як панівну ідеологію сучасності, як візію майбутнього, як «нову віру» і, передусім, як єдину контр-ідеологію ненависного націоналізму¹⁾.

Немає сумніву, тим більше по надто переконливих досвідах останнього часу, що комунізм Москви, як і очолювана нею імперія — без помочі тих зовнішніх чинників — давно вже перестали б існувати. І то не лише наслідком активного спротиву органічних сил всередині ССРСР, а й просто наслідком абсурдальності самої механічної конструкції советської імперії, яка тримається лише мільйонною поліційною внутрішньою армією, пляновим нищенням органічності в людині й систематичним витереблюванням духового життя у підбитих і обернених у рабство народів. «Комунізм» тут відіграє роллю своєрідного **оправдування со-**

¹⁾ Ці ж самі чинники — від самого початку реставрованої большевизмом імперії вперто називали й називають її «Росією», мимом конституційних у ній змін, всупереч офіційній назві ССРСР. Ця «Росія», видно, більше відповідає їх сентиментам, а одночасно лоскоче імперіалістичні амбіції большевиків, що стали «дворянами» совімперії.

*

Передрук брошури Є. Маланюка: «До проблеми большевизму». Видання ООЧСУ і СУМА, Нью-Йорк 1956.

Закордонні Частини Організації Українських Націоналістів видають „БІБЛІОТЕКУ УКРАЇНСЬКОГО ПІДПІЛЬНИКА“ для користування українського революційно-визвольного підпілля в Україні.

Дохід з продажі книжок „Бібліотеки Українського Підпілля“ за кордоном призначений на фінансування видань, потрібних в Краю.

ветської системи постійного терору і періодичного «геносиду», бо, мовляв, великі цілі («комунізму») вимагають великих жертв. Це є характеристичне «підведення» під злочин захисної ідеології. В результаті маємо по другій світовій війні таку цинічну пресову термінологію, як «комуно-корейці», «комуно-німці», «комуно-чехи» і т. ін., так ніби на тих теренах не існує звичайна імперіялістична окупація Москви, а щось ніби більш «ідеологічне»²⁾... Розуміється, справа підпирання ССРСР—«Росії» зовнішніми чинниками не обмежується лише систематичною рекламою, а й має характер більш реальний, як матеріальна поміч, позички, дипломатична співпраця, а головне **політична** допомога в додушуванні підбитих Московю народів. Це останнє робиться з огляду на **колоніальні можливості** в сучаснім ССРСР і, ще більше, з огляду на колоніальні **перспективи**, що непереможно ваблять роз'яреній апетит анонімового паразитничого Капіталу, оспіваного в свій час і легендаризованого та мітологізованого саме Карлом Марксом.

Комуністична **легенда** Москви з її «інтернаціоналізмом» та «будовою соціалізму» (очевидно, марксівського), хоч яким важливим знаряддям в загальному арсеналі Москви не є, однак не вичерпує проблеми і, як нам видається, істотної ролі не відіграє. Найскорше, як усяка вимізувана ідеологія, є вона лише свого роду димовою завісою, якою маскується реальну істоту явища, що зветься **большевизм**.

Большевизм бо — поняття значно ширше за комунізм, що становить лише один (може найзручніший) з **псевдонімів** большевизму. Ані «соціалізм», ані «марксізм», ані «диктатура пролетаріату» й інші абстрактні

²⁾ До речі, походження цієї термінології чисто большевицьке, лише «обернене». Адже ж в роках збирання імперії (1917-1922 та й пізніше) большевики, провадячи війну з Україною, Фінляндією і Польщею, інакше не називали своїх ворогів, як «контрреволюціонерами», «білими», «білофінами», «білополяками» і тому подібне.

окреслення не можуть віддати конкретного сенсу й змісту історичного явища, яке започаткувало в історії «Росії» добу, що триває вже більш, як третину століття. Це історичне явище не можна зредувати до одного з багатьох проминальних «ізмів». Як явище історичне, воно не може не бути органічним, отже зв'язаним з певним географічним тереном, з певним населенням, з певним історичним типом людини, з історією певного народу, з умовинами певного культурного «клімату». Пояснювати бо большевизм приїздом 1917 р. в «залп'омбованім вагоні» емігранта Н. Ульянова (Леніна) чи «стратегічним генієм» журналіста Л. Бронштейна (Троцького), ба навіть — досить мутними літературними творами самого «пророка» К. Маркса — було б наївно і тому недоцільно.

Залишмо все це тим, раніш згаданим, чинникам, які, під псевдонімом «знавців комунізму», ба й «спеців від Росії», свідомо чи підсвідомо займаються редукцією большевизму раз до економіки, раз до пролетарської революції, раз до т. зв. матеріялістичного розуміння історії, марксизму, соціал-талмудизму і т. д. Словом, до тієї чи іншої «дискусії».

Ми на це все не маємо ані місця, ані часу, ані бажання.

ІДЕОЛОГІЯ

I

Чужинці не розуміють нічого з того, що робиться в Росії.

М. Літвінов (Валлах)

Ми не почнемо від дефініції. Явище большевизму занадто складне, многолике й несхопне більш або менш науково-подібним словництвом, як, взагалі, більш або менш раціоналізованим **розсудком**. І на цім полягало вийняткове щастя большевиків (як, додамо, попередніх еліт Москви й Росії, бо «умом Росії не обнять, аршіном обцім не ізмерить», як сказав визначний поет Росії — Федір Тютчев). Раціоналістичний ро-

зум Західньої Європи, справді, ніколи (за парою вийнятків) большевизму «зрозуміти» не міг.

Почнім від звичайного особистого спогаду.

Осінь 1917 року в досить спустілих російських окопах першої світової війни. По просторах фактично розчленованої імперії буяє керенщина. З балькону палацу балерини Кшесінської лунає голос Леніна, що на всі лади повторює те саме слово «совети». Дисципліна в уже розкладеній армії існує лише інерційно. В мою сотню скорострільів (значний відсоток земляків) команда полку прислала телефоніста: типовий москаль, десь з-під Рязані, рудий, хитруватий і верткий. Через телефон він жадібно ловить усі політичні новини, ними лише живе й ними обдаровує кожного вояка. Особливо смакують йому виповідження Леніна та його партійців. Симпатії його — явні. Але молодший старшина, прапорщик з інтелігентів (абсолютно консерватори й початкуючий оперовий тенор), мавши симпатії ліберально-демократичні і закоханий в Керенському, намагається того телефоніста переагітувати. Тільки й чути: «свабодная Рассія», «демакратіческоє правітельство», «верность союзникам» ну й «вайна до победново конца». Рудий і кирпатий телефоніст слухає, намагаючись заховати сяку-таку ввічливість (бо то все ж ніби якась тінь начальства), але раптом вибухає:

«Та киньте ви, нарешті, те „Керенський“ та „Керенський“ та „смакратія“. Обридло слухати. Не Керенський нам потрібний, а влада, розумієте? От большевики, Ленін, — то є влада, а не адвокатик-брехунець. Ленін — то **хазяїн**. Мені товариші передають по телефону, що він говорить народові, — одразу чуєш: то є воно. Те, що нам — робітникам і крестьянам — треба. Ясна річ — не вам, панам та інтелігентам.»

Цей рудавий, між іншим немолодий, москаль, розуміється, про жадного Маркса не чув, соціалістом не був, в партії не фігурував. Але він уже був **большевиком**. І треба було чути, з якою солодкою побожністю вимовляв він це слово. Може воно нагадувало йо-

му слово «большой», може, освячене побутовою традицією слово «большак» (старший в московській родині)... Але всі родовиті москалі в моїм полку, що мав значний відсоток «іногородців» (між іншим, українців і казахів), на осінь 1917 року були вже поголовно большевиками, незалежно від класової приналежності, большевиками не в партійно-ідеологічному значенні цього слова, а власне, в тім невловнодуховім сенсі цього поняття, що його дуже трудно схопити якоюсь раціональною дефініцією, піддати якійсь соціологічній лише аналізі.

В першій же подуві большевизму, з першою ж протомовою Леніна, люд московський — кризь «марксистичну» фразеологію — відчув традиційний дух **автократії**, дух історичного паризму, дух істотно москалеві рідний.

«Єсть в Леніне керженській³⁾ дух, ігуменській окрик в декретах», — співав трохи згодом Ніколай Клюєв, московський народній поет, старовір і селянин з походження. В аспекті **релігійно-національної** свідомости зустріли большевизм не лише талановитий поет Московії, селянин Сергій Єсенін (що напередодні революції 1917 р. друкував був вірші, присвячені останній цариці), а й син професора, рафінований поет-ерудит Андрій Бєлий (Бугаєв), останній великий поет імперії — Олександр Блок (поема «Дванадцять»), критик-публіцист Іванов-Разумнік і багато інших родовитих москалів, що були серцем і мозком свого народу, а не прилюдниками з «южнорусських» босяків (як славнозвісний Маяковский), чи з півінтелігентних хахлів (як Дем'ян Бєдний), не кажучи вже про хмари

³⁾ Синонім істотно-московського «старообрядчества», «расколу», цебто допетровської і досинодальної національної релігії. В Керженських лісах (над Волгою) перебували старобрядці від церковного терору Петра I, ба й кривавих «церковних реформ» ще його батька-Алексія. В тих «реформах», як виправлювачі церковних книг, брали участь, до речі, наші київські богослови.

«одеситів», що, як сарана, злетілись на жир до большевицької Москви. «Большевиками» буквально на очах (кажу це, як наочний свідок) робилися в старій армії найвидатніші старшини генерального штабу і дали большевицькій армії фаховий генералітет на чолі з Брусіловим⁴). Не думаю, щоб переконаним марксистом був родовий аристократ і царський шар-же д'аффер (у Лондоні) І. Чічерін, що не випадково став першим большевицьким міністром закордонних справ.

Справи ці досить висвітлені у відповідній документальній літературі, щоб на них тут довше зупинятись. Можна лише, навіть без зайвої аргументації, ствердити, що т. зв. російська революція, будучи в істоті своєї розпадом імперії, знайшла в большевиках **зміну обслуги імперської машини**. Її вже не встані були обслуговувати zdeгенеровані нащадки історичного, по-важно ослабленого культурно-чужими «окраїнними» поміщиками, «служилого дворянства». Та ще й в такім критичнім моменті для імперії, коли вона в блискавичнім темпі тратила заграбовані колонії й опинялася в стані «голої» етнографічної Московщини⁵).

⁴) До «білих» з царських генштабістів пішов, щонайбільше, «третій сорт». Корнілов, не зважаючи на російське прізвище, безумовно був «інородцем» (туркменом або калмиком). Денікінську армію склали старшини типу «росіян» (малороси, малогрузини і навіть малополяки), комплектована вона була, в значній мірі, українцями. Ядром «білих» були козаки — армії Донська й Кубанська. Зрештою, є річчю аксіоматичною, що з большевиками воювали лише т. зв. країни, але не національна Московщина.

⁵) Публічною тасмницею є факт, що апарат і кадри ославленої царської «охранки» (департамент тасмної поліції) большевики одідичили безпосередньо по перевороті. Хто знав тасмниці царської охранки з її Азефами, Дубасовими, Гапонами й Богровими (убійник міністра Столипіна, отже свого найвищого шефа), для того такий «революційний крок» царської тасмної поліції не був жадною несподіванкою.

Існує анекдотичний епізод з тих днів і годин, коли большевики завойовували владу. Ті години, часом були драматичні. Отже, один з претендентів на всеросійську владу, що мав псевдонім «Зінов'єв», перестрашений подіями, висловив був Ленінові свій сумнів, чи зможе, мовляв, їх нечисленна група обняти й зорганізувати уряд. На що Ленін, не надумуючись, впевнено заявив: «Якщо царською Росією правило 140 тисяч дворян, то чому наша партія, яка налічує вже десятки тисяч, не зможе тією Росією правити».

Жадним «генієм» Ленін, розуміється, не був, але одне йому треба признати (окрім характеру, без якого, річ ясна, він Леніним ніколи б не став) — ця людина чудово знала: 1) **психіку** московського народу, 2) **механіку** московської історії, 3) **коріння** московської **культури** і 4) **природу** влади.

А цим останнім — Ленін, який либонь більше студював «Фом Кріге» Карла фон Клязевіца, аніж «Дас Капіталь» другого Карла — Маркса, був, розуміється, на десять голів вище від наших центрально-радянських Грушевських і Винниченків, що були в тій області майже немовлятами.

II

Не треба бути містиком, щоб відчутти, що живемо в добі, коли присутність і активність зла є майже наочна.

Ми, спеціально українці-ізгої, відчуваємо не лише присутність, а й саму **природу** зла з такою гостротою, з якою сатану відчували хіба тільки люди Середньовіччя. Наявність демонізму в комплексі большевизму не підлягає сумніву, хоч як фальшиві «знавці», прикриваючись ніби професійним раціоналізмом, стараються «раціонально» пояснити його при помочі політичної економії, соціалізму, соціології і, розуміється, марксизму, марксизму «наукового»...

«Знавці», «науковці», новоявлені «історіософи» — а серед них значний відсоток так чи інакше платної совєтської пропаганди — спевняють, напр., що терор, концентраційні табори (смерти, чи рабської роботи), масове переселення, біологічне підтинання народів і т.

п. — це, мовляв, винахід німецьких «нацистів», які, як це кожній нормальній людині відомо, були лише нездарними учнями большевиків, спізненими на яких два десятки літ. Такі пляновані і масові катівства большевиків, як два зорганізовані большевиками голоди на нашій Батьківщині — рр. 1922 і 1933, що коштували нашому народові 30% його живої сили, «знавці» або просто старанно замовчують, або, коли це вже занадто незручно, нахабно і абсолютно безпідставно твердять, що то був голод на терені «цілого» Союзу («цілої Росії»), ба що той голод був викликаний konieczністю, якщо не «будови соціалізму», то, щонайменше, необхідністю «індустриалізації», або просто потребою зброєння перед загрозою «капіталістичного оточення». Цю цинічну брехню «знавців», по довгих дискусіях («на високім рівні»), підхоплюють інші «знавці» (і просто большевицька каналія з п'ятиколонників), друкують в сотнях томів з многотисячними накладами, розголошують через радіо, «студіюють» по університетах. І пекельна машина працює далі. Бо, як знає кожний християнин: сатана є батьком брехні.

Нам приходить, з багатьох причин, усунути з наших розважань над большевизмом складник ірраціональний, складник сатанізму, який в нім, поза всяким сумнівом, міститься. Аналіза бо цього складника вимагала б іншого підходу, іншого аналітичного інструментарію і навіть іншого словництва. Але явища ірраціональні в дійсності так тісно сплітаються з раціональними, містика так часто просякає реальність, що сумлінний дослідник як же часто мусить переконовуватись в обмеженості т. зв. позитивної науки, що, до речі, протягом технопоклонницького XIX ст., сама набула ціх своєрідної і чисто поганської (табу «ненауковости») містики.

При розважаннях на нашу тему не можна оминуть, хоч коротко, теорії, чи пак «науки» Маркса. Будь-що-будь, та ідеологія офіційно лягла в основи філософії та ідеології комунізму, отже й большевизму, що мав би бути національно-московською формою марксизму.

Карл Маркс (син надрайнського адвоката-вихреста,

походженням либонь з старої рабінської родини, що ви-емігрувала з Волині десь за часів Богдана), народився 1818 р., студював у Бонні й Берліні. Університетська праця його була присвячена Демокритові, античному філософові-матеріалістові. Займався фахово журналістикою. Вкоротці виемігрував до Парижу, де на спілку із знаним поетом Гайнріхом Гайне видавав журнал «Форвертс». З вибухом революції 1848 р. Маркс вертається до Німеччини, але вже від р. 1849 осідає в Лондоні, де в грошевих турботах, у постійній залежності від матеріальної допомоги рідні, жив і вмер 1883 р.

Загальна «популярність» марксизму (в СССР марксизм викладається примусово в школах, де він замінив науку релігії) звільняє нас від переповідання тут основних засад теорії Маркса, що міститься в тритомовій творі «Дас Капіталь» (вид. в Гамбурзі в рр. 1867-1894). Ту теорію характеризує «економічний детермінізм» аж до затрати всякої міри науковости, на що звертали увагу і сучасники, і навіть марксистки. Це не перешкоджало (й не перешкоджає) голосам заінтересованих проголошувати, що К. Маркс був великий учений, що він перший дав наукові підстави під економіку, отже й ніби під закони історії, що його теорія є верхом логіки, ба що він (як за наших часів — Айнштейн щодо клясичної механіки) перевернув світ старих понять догори ногами, відкрив нову еру в історії людства і є, як сказав один советський поет (навіть українською мовою): «Нового світу Саваоф». Деякі апологети Маркса (з числа його соплеменників), з типовою затратою чуття міри і несвідомим блюзнірством, ставлять його, як «реформатора», поруч... Христа.

«Наукова дійсність» марксизму, розуміється, є аж надто скромніша в порівнянні з ерихонським галасом советської й просоветської реклами. Теорія К. Маркса давно справжніми науковцями проаналізована, зважена й умісцєвлена в часі й просторі. Навіть справжні марксистки над її науковими вальорами не зупиняються тепер, не дискутують і не боронять її: в справжній науці К. Маркс вже давно є «голим королем» з казки Андерсена.

Але, як ми вже підкреслили, раціональне переплітається з ірраціональним і метафізика з фізикою. В мутній, заплутано-талмудистичній і, кінець-кінцем, з її «клясовістю», «додатковою вартістю» та «надбудовами» — безмежно примітивній «науковій теорії» К. Маркса було, однак, щось, що сугерувало, заражало, по-своєму запалювало — і, в консеквенції, зв'язало ім'я автора «Капіталу» з морями сліз і крові, передусім на нашій Батьківщині, що була також... батьківщиною предків цієї фатальної людини. В тій «теорії» було щось, що не піддається лише-но раціональній аналізі. Було, може, між її рядками щось демонічне, щось — не вагаюся цього вимовити — сатанинське.

В теорії Маркса — навіть беручи чисто формально — вражає цілковитий брак складника духового, морального. Трактуючи ніби про добро **людини** (пролетаря, робітника), автор теорії замінює людину на істоту якогось переходового спрощено-дарвіністичного порядку. Всяка духова творчість виключена. Всяке явище духа — не існує. Всі закони життя зведено до мінімальних півтаринних-півзвірячих функцій. Ця теорія, коротко кажучи, вражає своїм, мало сказати, антигуманізмом, але просто відчоловіченням, ба й злобно-консеквентним, яскраво підкресленим **контргуманізмом**. Теорія та є не лише безбожна, що є в стилі «науковості» XIX ст., але й **нелюдська**. А людина, що б там «наука» не казала, є перш за все образ Божий, а не робот чи номер з концентраку. То не матеріалізм тільки. Матеріалізм, як філософська система, не був перед Марксом жадною новиною. Той самий Демокрит (V ст. до Христа), якому Маркс присвятив свою університетську працю, творець атомістичної теорії і автор понад 72 творів з області космології, етики й теорії пізнання, був ученим фізиком і першим з (нам знаних) творців системи матеріалізму, але це не перешкоджало йому писати спеціальні трактати про духовість.

Матеріалістом і то до наївності брутальним — і помітеньки простолінійним — був перед Марксом такий Людвіг Фюрбах, який договорився був до того, що «дер Менш іст. вас ер іст» (що не врятувало його від закидів Маркса й Леніна в «ідеалізмі»). Але ця сен-

тенція в порівнянні з добою, в якій живемо, і з тією реалізацією матеріалізму, яку бачимо, видається тепер лише анекдотичним белькотінням п'яного психопата.

Ні, думаю, що в ядрі марксизму корениться не тільки матеріалізм, як певна філософська система, але й щось значно глибше, значно страшніше. Бо, остаточно, коли людина представлена в той спосіб, як в цій теорії, без зв'язку з родиною, з нацією, з природою, з космосом, з духом, з Богом, — тоді вже людини немає цілком. Марксизм не лише безбожний, він, історично беручи, є **антихристиянський** в повнім розумінні цього слова. Отже й антихристівий. І в цім безперечний сатанізм Марксової доктрини, в якій клекоче він під покришкою науковоподібних формулювань.

Правдоподібно, першим, хто звернув на це увагу, був наш великий Іван Франко, що року 1898 писав про марксизм: «...ще не довго ждати, а будемо мати (а, властиво, вже й маємо) формальну релігію, основану на догмах ненависти та класової боротьби».

По нім відомий тепер філософ — М. Бердяєв в одній з ранніх своїх статей, що носила вимовний наголовок «Соціалізм, як релігія» (р. 1906) підкреслив в марксизмі «брехню», «в'язницю духа» і «зло майбутнього». Бердяєв вже відчув демонізм марксизму, культ безособовості, безобличності, небуття й пророко передбачив в нім «релігію навиворіт»: безсумнівний його антихристиянізм.

Пригадую собі яскраве враження від випадково прочитаного уривку з якоїсь статті (чи листа) К. Маркса. Справа була не в змісті, але в **стилі** (текст був німецький). То був виразно біблійний стиль, стиль старозавітних пророків, з прирівнянням пролетаріату до «вибраного народу», з натяком на власну ролу вождя й Мойсея. Недарма сказано, що стиль — це сама істота автора. І той короткий уривок розкрив багато і дав ніби ключ до зрозуміння прихованої під маскою «науковості» і «економіки» істоти речі, як і відповідь на питання, чому, серед інших соціалістичних теорій, теорія Маркса мала в собі стільки заразливого, містила в собі якусь дивну енергію. Якесь електричне насна-

ження, що збудило такий величезний, будь-що-будь, рух.

Думаю, що все це коренилось, передусім, в самій **особовості** Карла Гайнріха Маркса, в його естві, що було міцніше за умовини освіти й виховання, способу життя чи офіційної національності. Ті спогади сучасників, листування й документи, які заховались, свідчать, що людина, яка ніби була втіленням раціоналізму, в дійсності була людиною типу «одержимого», робила, справді, враження старозавітного пророка, навіть зовнішньо, і природного вождя. І то вождя не в значенні партійного лідера, а в значенні саме «іраціональному», в значенні задивленості в якусь далеку мету, чи міт, в далекий ідеал... Ця людина була тяжка в особистім житті, гостро-нетерпима, деспотична, що не зносила жадної дискусії. Опанована комплексом своїх ідей (чи, властиво, духовою **підосною** їх), вона вміла упокорюючи впливати на сучасників і на оточення, одержуючи від них часом сліпий послух. Це була людина несамовитої духової (а не «матеріалістичної») енергії, енергії, очевидно, досить темного походження, але саме ця енергія — в його «науковій» праці, в його публіцистиці, в його кипучій організаційній діяльності («Маніфест Комунізму» 1847 р.) дала, не могла не дати, жахливі в своїх наслідках речі.

І те, що тереном реалізації теорії Маркса стала саме Російська імперія, а не, логічно беручи, індустріалізована вже за його часів Німеччина, не належить уважати за випадок, чи, мовляв, історичне непорозуміння. Фанатичний зір комуністичного Мойсея вже давно був зауважив на сході Європи ту таємничу країну, як свідчать його нотатки й статті. Співробітник і соратник Маркса — Г. Гайне, як поет і досить бистрий спостерігач, обдаровував саме Росію не лише недвозначною симпатією, а й в'язав з нею певні конкретні надії.

Потрібний був лише духовий міст, лише метафізичний контакт з певним пунктом в комплексі «Росії» і психіці її духової еліти.

Цим пунктом став російський **месіанізм**, бо й марксизм є й був лише науковоподібною формою месіанізму.

І зовсім не випадково останній найбільший поет російської літератури — Олександр Блок привітав був большевицький переворот голосною блюзнірчо-месіаністичною поемою «Дванадцять», де на чолі дванадцяти большевицьких червоногвардійців умістив постать «Ісуса Христа», себто в дійсності, розуміється, Антихриста.

ГРУНТ

III

Чотири роки по виході «Капіталу» (I т.) з'являється роман Федора Достоевського «Біси» (1871 р.), хоч влучніше було б його зв'язати з «Маніфестом» Маркса з-перед 24 років (1847) — «примара, примара комунізму блукає по Європі».

Дуже прикметно й дуже дивно, що, при існуванні тепер уже величезної літератури про большевизм, дослідники так мало зупиняються над цим романом, який становить першорядне джерело знання про большевизм і є, справді, найважливішою позицією серед літератури на цю тему. Як вже було підкреслено, серед дослідників, на жаль, переважають т. зв. «знавці Росії», які з енергією, вартою іншого призначення, старанно «атомізують» проблему, ніби навмисне нехтуючи її основним ядром. Три чверті, якщо вже не 90%, тих «знавців», передусім, відривають таке **історичне** явище, як большевизм, від **історії**, від «часу й простору», так якби те явище постало десь у стратосфері й цілком не мало свого «місцерозвинення» на нашій грішній землі. Антиісторизм — то перший і основний гріх тих «науковців». Натомість вони, зазвичай, розтинають, парцелюють а пріорі абстрактно взяту проблему на прерізні аспекти: соціологічний, соціальний, економічний, матеріяльний, порівняльно-«революційний» (обов'язково аналогії з т. зв. великою революцією у Франції) і т. д.

Розуміється, «Біси» — роман, отже то ніби красне письменство, а не наука. Слушно. Але можна б було довести (і то на ряді інших прикладів), що того роду романи важать для освітлення проблеми багато більше

за найавтентичніші історичні документи чи наукові трактати, особливо, коли ті трактати писані науковцем безкрилого розуму й причинкарського типу.

Вельми приметним є вже те, що большевицький уряд фактично був цілком заборонив той роман⁶⁾ і лише згодом в міру зміцнення советської імперії либонь раз цей роман з'явився в «академічній» повній, отже непопулярній виданні творів Ф. Достоевського. Можна бути певним, що в публічних бібліотеках ССРСР роман той не існує. І дуже характеристично, що той роман не фігурує ані в т. зв. антикомуністичній пропаганді за межами ССРСР, ані навіть серед т. зв. «російської» еміграції. Про криптобольшевицьку чи п'ятоколонну пропаганду немащо й згадувати.

Всі ті чинники, нехтуючи й замовчуючи «Бісів», розуміється, мають повну рацію: **більш большевикознавчого, отже й антибольшевицького твору в світовій літературі досі не існує**, окрім хіба «Історії міста Глупова» М. Салтикова-Щедріна, малодоступного своїм стилем для незнайомого з комплексом «Росії» читача, та ще хіба романів «Тайний агент» і «Очима Заходу» англійського письменника Джозефа Конрада (як відомо, поляка з України, Йосифа Коженювського) теж, очевидно, малопопулярних.

Наскільки знаю, роман «Біси», не зважаючи на великий розголос в останніх часах творчості Достоевського, досі не має популярних перекладів (за винятком хіба німецького). Перекладено давно «Карамазових», «Злочин і кару», навіть «Відних людей», існує величезна критично-літературознавча про Достоевського література (зокрема, у Франції й Німеччині), але «Біси» залишаються для світу незаними, в більшій навіть мірі, аніж для сучасного підсоветського читача.

Факт, вартий застановлення!

⁶⁾ Прекурсори большевизму віддавна зисим оком дивляться на творчість Достоевського взагалі, а на «Біси» передусім і особливо. Пригадую бурю, яку були зняли Максим Горький і пізніший сов.-комісар Луначарський р. 1912 з приводу спроб інсценізації «Бісів» у московським т. зв. Художественнім Театрі.

Очевидно, й у нас цей роман Достоевського, на жаль, мало або й зовсім незаний.

«Біси» — це може найбільше, що було створене цим дуже плодотворим письменником. До певної міри, роман цей ніби виходить поза рамки загальної творчості, ба й літератури взагалі, аналогічно, напр., до польської «Небожественної Комедії» З. Красінського, що своєю візійністю переходить границі звичайної літератури і теж м. ін. становить важливе джерело для відчуття духу большевизму, будши теж своєрідним пророцтвом про нього⁷⁾.

Відомо, що Достоевський був людина психічно дуже зруйнована, епілептик і грач, з недвозначними елементами патологічності. Крім комплікацій національно-родових (внук греко-католицького священника і син психічно незрівноваженого петербуржця — батька, якого ненавидів), він, втягнений в справу революційного гуртка (т. зв. «петрашевців») і будши вже поставлений перед шибеницю з накладеним на шиї шнуром, був «уласкавлений» царем Миколою I і засланий на Сибір. Психічний шок від такого способу «уласкавлення», а потім каторга, розуміється, відбилися на вразливій психіці Достоевського дуже руйнуюче. Та людина, викорінена вже перед тим національно й родинно, зламана була морально назавжди.

Елементи патологічні відбилися й на його писаннях, які назагал навряд чи становлять пожиточну чи моральну лектуру. Його романи — це, скоріше, клінічні матеріали для психопатології й криміналістики. На технології його повістьства, як влучно зазначив один критик (Павло Гостовець), відбулося уміння «робити» цікаву «сенсаційну» фабулу такого французького, в той час ще дуже голосного (ним зачитувався юнак Шевченко) «бульварного» письменника Євгена Сю. Достоевський в «сенсаційну» тканину своїх романів вплітає важливі проблеми психо-філософські й філо-

⁷⁾ Цікаво, що, напр., І. Бунін зовсім не сприймав Достоевського, досить згрядливо і несправедливо десь зазначивши, що «Достоевський безцеремонно всовує Христа в свої бульварні романи».

софічно-релігійні, зокрема проблеми християнства й православ'я.

Завжди переслідований браком грошей, він ті романи ускладнював і поширював, часто на шкоду їх композиції. Тому, oprіч своєї моральної нестравности, вони трудні до читання просто з причин композиційно-стилістичних.

Отже, з цілої творчости Достоевського «Біси» вирізняються такою впрост стереоскопічною виразністю пророчої візії російського большевизму, таким розкриттям большевицького «підґрунтя» Росії, таким яснovidінням деяких майбутніх історичних подій (подія т. зв. 9 січня, распутініяда, постать Леніна, навіть Троцького й багато іншого), що, справді, трепет проймає сучасного читача. Цей епілептик з розтерзаною психікою, сам завжди опанований бісами пороків і найстрашніших гріхів (так звана «Сповідь Ставрогіна» з «Бісів»), за свідченням сучасників, має автобіографічний характер, спромігся, справді, на яснovidіння грядущого зла. І треба признати, що те яснovidіння він оплатив стражданням цілого життя. Відсилаючи читача до самого роману, дозволю собі тут зацитувати один з найяскравіших «ідеологічних» уступів, що подає головні точки концепції одного з героїв роману — «ідеолога» Шигальова. Це зі знаменної розмови Ставрогіна з Верховенським:

Він (Шигальов — С. М.) вигадав «рівність»... У ньому шпигунство. У ньому кожен член суспільства слідкує один за одним і зобов'язаний доносити. Кожен належить всім і всі — кожному. Всі раби і в рабстві — рівні. В потрібних випадках — наклеп і убивство, а головне — рівність.

Першим ділом — обнижується рівень освіти, наук, талантів.

Високий рівень наук і талантів доступний тільки вищим здібностям — не треба вищих здібностей! Вищі здібності завжди захоплювали владу і були деспотами. Вищі здібності не можуть не бути деспотами і завжди приносили більше розпусти, аніж користи — їх виганяють або страчують. Цицеронові

— відтинають язик, Копернікові виколують очі, Шекспіра побивають камінням — ось де шигальовщина! Раби мусять бути рівні, без деспотизму ще не бувало ані свободи, ані рівности (характеристична для героїв Достоевського нелогічність: пор. попередню загадку про «деспотизм вищих здібностей» — С. М.), але в отарі мусять бути рівність — і ось шигальовщина! Ха-ха-ха, вам страшно? Я — за шигальовщину!

...Ледь-ледь родина або любов, — ось вже й бажання власности. Ми винищимо (це) бажання: ми пустимо пияцтво, наклеп, донос; ми пустимо нечужану розпусту; ми кожного генія згасимо ще немовлям.

...Раби мусять мати правителів. Цілковитий послух, цілковита безобличність, але раз на 30 років Шигальов пустить і судорогу, і всі нараз починають пожирати один одного, до певної границі, розуміється, єдино для того, щоб не було занадто нудно. Нудьга — це почуття аристократичне, в шигальовщині бажань не буде. Бажання й відчужання — для нас, а для рабів — шигальовщина.

...Ми пустимо пожари... Ми пустимо легенди. Розхит такий піде, якого ще світ не бачив.

(«Біси», кн. 2).

Коли вперше, ще юнаком, доводилося намагатися (безуспішно) читати цей роман, зміст його видавався маячінням психопата, і роман випадав з рук. Лише десь на початку 30-х років, коли вже загальний образ большевизму розтортався на повну широчінь, «Біси» почали промовляти з силою незвичайною, роман читалося, «не минаючи титли, ніже тої коми», і до нього поверталося раз-у-раз.

Тоді, допіру, стало ясным вповні, чому поліційно-«виховний» апарат СССР мусяв цей роман «із'ять», «упразднить» (вживаючи геніяльно-точних виразів з поліційного словника традиційної «Росії»), не допустити його до широкої читацької маси. Роман той був уже здійсненням пророцтвом, був магічним дзеркалом дійности, демаскуванням «революції» і нещадною

аналізою большевизму враз із розкриттям та наświetленням його глибокого коріння.

Що більше, Достоевський в «Бісах», хоч і дуже декоративно, майже «пунктовано», але показав і ті нитки, що лучили «родимий» большевизм з інтернаціональним і комуністичним соціалізмом.

Важливим доповненням до «Бісів» належить уважати твір сатирика М. Салтикова-Щедрина — «Історію міста Глупова». Автор — один з найліпших знавців адміністративної механіки «Росії», яко бувший губернатор. Книга його — в сатирично прихованій і дуже, з огляду на цензуру, ускладненій і гротесковій формі — подає, сказати б, есенцію історії «Росії». З автора був позитивіст, раціоналіст, далекий від усякої містики (а може й релігії) — освічений і проникливий чоловік. Його твір, розуміється, має зовсім інший, аніж «Біси», зміст і стиль, але він з якоюсь математичною стислістю подає щось ніби «плян», основний «проект» страшної імперії. І тому система Росії, виступає в ній яскраво і плястично враз з її потенційно-большевицькою підслоною (не раз Щедрін пророко уживає самого слова «комунізм»). Його стилізований «опис градоначальників» (себто правителів, в яких пізнаємо і царів, і вельмож, і окремих діячів імперії) на чолі з геніяльно й пророко, певно на «матеріялі» Миколи І намальованим Угрюм-Бурчесвим — є свого роду літературний шедевр. В Угрюм-Бурчесві, напр., є стільки різночлених рис, що ми впроді знаємо в ній Сталіна⁸). Писаний навмисне канцелярійно-адміні-

⁸) Десь у середині 30-их рр. Д. Донцов в редакційним львівським «Вістнику» зробив був дотепну літературну містифікацію, умістивши уривок з «Історії Щедрина під перевертеним прізвиськом автора. Уривок цей був настільки «сучасний», що багато людей уважало його за твір сучасного підсоветського письменника, який нелегально переслав був його за кордон. Уривок той власне описував «правління» Угрюм-Бурчесва з драматичним описом його глибоко-символічної війни з рікою, яка «злочинно текла» всупереч «приписам влади»...

страційною, зрозумілою лише для знавців «Росії», її специфічною урядовою мовою, цей твір майже цілком неперекладений. А саме специфічний стиль тієї мови і складає найважливішу, часом найістотнішу, частину самого змісту книги.

До цієї ж теми відноситься одна з найліпших книг про «клясичну» Росію Миколи І, написаних чужинцем-наочним свідком. Це — відома, але, на жаль, мало студійована книга бистрозорого й чуйного французя, маркиза де-Кюстіна «Russie en 1839», книга далека і від демонічної метафізики «Бісів», і від сатиричної гротесковості Щедрина, але тверезо-раціональна, суто «декартівська» і повна найгостріших помічень, найвлучніших формулювань і того блискучого національно-французького духу, що його французи називають неперекладальним словом «esprit».

IV

Знайомство з відповідними матеріалами, історичними джерелами, спостережливість власних очей, реальне знання і хоч скромне вміння відчувати метафізику речей — вимовно переконують неупередженого дослідника, що теорія Маркса саме на терені історичної Росії могла бути зреалізована і що большевизм міг лише в Московщині зродитись.

Розуміється, не легко на тему «Росії» говорити, ще тяжче щось твердити. Знаємо з власного досвіду, що тема ця старанно і віддавна ускладнена, займлена, закамуюфльована і, попросту, забріхана, в певних же областях (в тім і «наукових») становить часто своєрідне «табу». Надто для дослідника українського, якого найоб'єктивніші й найнауковіші розумування можуть бути умлівіч підтяти випробуванням аргументом «зоологічного шовінізму», або тим клясичним аргументом тьоті Моті з блискучої комедії М. Куліша «Мина Мазайло», що звучить: «єтого не может бить, потому что єтого не может бить нікагда».

Здаємо собі справу з цього вповні. На що вже, часом, по саме нікуди, був об'єктивним і старанним ученим покійний М. Грушевський, але велетенську нау-

кову його спадщину «революційний» советський уряд, урочисто проголосивши теж «зоологічним шовінізмом» і «фашистською лженаукою», тотально «упраздніл» і зробив для ряду українських поколінь неіснуючою. Зрештою, є то цілком природним і історично-традиційним збоку того уряду кроком: аджеж він застосовував подібні методи і до представників «передового» й пануючого народу «Росії». Чи не був фактично знищений урядом певен історик-москаль Н. Полевой за свою контр-карамзінівську концепцію історії? Чи не «упразднює» від літ на терені СРСР історик-марксист Покровський, що був, хоч і марксистом, але й справжнім науковцем? Чи не оголосив був цар Микола I за одну лише опубліковану блискучу історіософічну статтю друга Пушкіна, був гвардійського старшину, московського аристократа, але й видатного мислителя Петра Чаадаєва **божевільним** з усіма юридичними наслідками того офіційного стану? Перелік такого роду проявів духово-поліційної чуйности у керманічів і старої Московщини, і петербурзької та советської імперії — можна продовжувати без кінця.

Але не ліпше стоїть справа знання «Росії» і в світі поза-«російським». Про це невсипуще, протягом віків, дбала рафінована московська закордонна пропаганда, якої Західня Європа ніколи належно не оцінювала і якої інтенсивність, пляновість і розміри хіба лише в советській добі стають очевидними.

Вже московський Іван IV («Грозний»), якого, до речі, небижчик Сталін наказував совписьменникам представляти, як свого «геніального» прототипа, вже цей перший одвертий імперіяліст Москви пропагував за кордоном, що він походить по прямій лінії від Олександра Македонського і мало не Клеопатри єгипетської, що свої загарбницькі війни провадить він з метою ширення «православного християнства», що не перешкодило йому вирізати 40.000 православних новгородців. А що ж говорити про ту, значно більш удосконалену й майстерно проваджену, закордонну пропаганду, що її виконала богиня (добре плачених) французьких енциклопедистів, «Семираміда Півночі»,

розпусна німкеня на троні царів — Катерина Друга. Вона спромоглася тримати на постійнім «жалованні» три чверти польської еліти XVIII ст., що свідомо продавала майбутнє свого народу — найстрашнішому, історичному ворогові. Нам відомі (з документів) намагання тайної поліції Миколи I купити такого видатного французького письменника, як О. Бальзак (він мав написати контр-книгу для дискредитації книги де Кюстіна). Намагання було об'єктивно дуже реальне (Бальзак гроші любив і потребував їх), і може лише випадково (багате оженення Бальзака на Україні) залишилося безуспішним. Але скільки ж більших і менших Бальзаків і Вольтерів були на утриманні петербурзької тайної поліції протягом двох століть⁹⁾. І скільки ж дрібніших їх колег є тепер, якщо не на утриманні, то в цілком недвозначній реальній залежності від поліції советської — вже не у Франції тільки, але в цілім світі.

Обриваючи цю побічну, хоч і дуже важливу, тему, хочемо ствердити, що образ «Росії», раз грізної, раз миролюбної, раз примітивної, раз таємничо-містичної, раз варварської, раз рафінованої (балети і таке інше), але завжди «єдиноподільної», однолітної національно, щедробагатої для приятелів і нещадної для «національних» ворогів — був всугерований світові віддавна і дуже міцно. І розуміється, «російська» концепція східноєвропейської (й євразійської) історії залишалася канонічною для європейської (й світової) науки, в якій скажім, схема Грушевського уважалася, переважно, за «тенденційну». І держава, яка ще до XVII ст. офіційно називалася *ducatus moscoviensis*, а в XVII ст. сама себе називала «Московское Государство», про-

⁹⁾ Є поважні підстави припускати, що голосний дипломат революційної доби у Франції — Талейран (екс-комунікований єпископ, міністер Наполеона й Люї Філіппа) був агентом царського Петербургу. Сучасна московська агентура закордоном має великі традиції й добре випробувані методи (згадаймо таємничу постать Бормана при Гітлері).

тягом одного XVIII ст. обернулася на споконвічну «Росію», хоч і імперія імперіяльна (староукраїнська) назва ця датувалася лише 1709 роком, роком фатальної для цілої Європи Полтавської катастрофи. Зовнішній вигляд царів від XVIII ст. почавши, нічим не різнився від королів західної Європи. Династія Романових в короткі часі стала на 90% по крові німецькою, як значна більшість вельмож і аристократів (елемент прусацтва приходить ніби на зміну елементові татарщини з часів князівства Московського і численні «Урусови» змінюються не менш численними «Бенкендорфами»). Словом, петербурзька імперія — кризь «вітраж» взорованого на Амстердамі Санкт-Петербургу — виглядає назовні цілком comme il faut¹⁰). В понятті пересічного європейця другої половини XIX ст., «Росія» була трохи, може, екзотичною і відсталою, але, остаточно, звичайною великою державою, і нічого в ній особливого, ніякого «іншого світу» в ній не спостерігалось. Маркіз де Кюстін був одним з дуже нечисленних винятків, що спромігся в першій половині XIX ст. побачити щось зовсім інше...

І в науці, і в літературі, і в політиці, і просто в уявленні Заходу склався раз на завше певний образ «Росії», що жив, сугерував і гіпнотизував, як гіпнотизує — інерційно — донині. Боротися з тим ірраціональним уявленням літературно-раціональними засобами дуже трудно. Радикально той образ може перебороти лише безпосереднього знайомства аж надто дошкульно одержують нині німці, чехи й словаки, а поновний курс тієї науки мають поляки і, почасти, болгари з румунами та мадярами. Кошти такої «науки», розуміється, неспівмірно великі...

Знаємо з власного досвіду, коли, почувши, що напр., московське селянство не знало права власності, західноєвропейський інтелектуаліст (часто економіст

¹⁰) Цікаво було б скласти реєстр прізвищ дипломатів царської імперії: враження від тих «російських» прізвищ було б ревелюційне.

чи історик) робить із здивовання великі очі й лагідно старається вам вяснити, що то, може, у вас промовляє ваше національне почуття, «цілком зрозуміла», мовляв, нехиті до москалів і таке інше. Такому західноєвропейцеві незаними і фантастичними залишаються ті, напр., цілком реальні границі культур, часто антиномічних, що перетинають терени совімперії. Що для нього минуле Кавказу? Руїни блискучої мусулманської культури Туркестану? Античні пам'ятки Чорномор'я? З цілої нашої історії він знає хіба долга зромантизованого Мазепу, та й то не від Вольтера навіть, а від Байрона, Ліста й (малюра) Антона Вернета. А в уяві навіть найтонших представників Заходу, як поет Р. М. Рільке, істотної різниці немає поміж катедрою св. Софії у Києві і якимнебудь Василієм Блаженным на Красій площі у Москві: всугерований, задавнений, аж якось закляклий образ «єдиної», «великої», «безкрайної» (часом навіть «степової») «Росії» — тяжить і застуге і деформує навіть найочевиднішу (Рільке був і в Києві, і в Москві) дійсність¹¹).

Такий інтелектуаліст уявляє собі большевизм, як «велику російську революцію», не розуміючи, що, як писав колись в своїй блискучій статті напередодні 1905 року Джозеф Конрад («The revolution and autocracy») і «еволюція» і «революція» — **при захованій системі «Росії»** — є порожніми словами, а властиво кпинами з їх змісту. Для такого інтелектуаліста якийсь «запльомбований вагон», в яким, мовляв, Людендорф злісно прислав Леніна, щоб пошкодити «союзній Росії», — більш важлива історична подія, аніж, скажім, історіософічний сенс перенесення Леніним столиці з quasi-європейського Петербургу до національної Москви. Інтелектуаліст такий був би здивований, але пояснив

¹¹) Наші часті нарікання на це — нічого не допоможуть, а енергії й нервів на це — шкода. Радикальним ліком на всі ті явища буде єдино власна державність («Carthagina delendam esse»). Емоційні ж відрухи — з «зоологічним шовінізмом» включно — тут мало допоможуть. Скорше пошкодять.

би це собі «випадковістю», що напр., Чека, пізніше НКВД, міститься на Луб'янці, саме там, де за часів старомосковської держави був т. зв., Питомний Приказ, себто ті ж самі льохи й камери тайної поліції.

Цей інтелектуаліст, перераціоналізований або переспіритуалізований і завжди більш або менш снобістичний, давно вже перестав мислити категоріями історизму: доба технократії змеханізував його інтелект і випарила інтуїцію¹²⁾, і та страшна самовбивча руїна Європи, що пронеслася в апокаліптичних роках другої світової війни (з її гітлерівською «інтродукцією») — теж була історично й культурно детермінована, хоча б у блискачку «обгрунтованій», але у висновках **європейсько-самовбивчій** історіософії Освальда Шпенглера. Цей тип інтелектуаліста є ще досі панівний (яскравий приклад — А. Тойнбі, як і всі ці Елліоти, Сартри і легіони «розкаяних комуністів» та «бувших троцькістів» у змеханізованій літературі нашої доби). Парості ж нового, що могли б закілччитися, є пильно обсервовані силами, монополярно озброєними друкарством, фільмом, радіом. І ті сили, справді, за «Бісами» Достоевського, «згашають кожного генія ще немовлям».

Такі умовини доби сприяють дальшому триванню більшовизму, і він, хоч як внутрішньо розкладається, **підлягає** навіть якійсь своєрідній «консервації», збереженню його тими самими силами, дійсно, за всяку ціну, аж наступить знову «сприятливий момент» і з новітньої Мекки «нової віри» він знов «ідеологічно» засяє на цілий світ.

¹²⁾ Навіть останній найблисучіший культуролог й історіософ О. Шпенглер, передчувавши ту апокаліпсу, дав їй зневірену, чорнопесимістичну і, кінець-кінцем «москвофільську» інтерпретацію. В результаті німецька сила не принесла на Схід р. 1941 «Європи», лише покірно улягла всугерованій Шпенглером «потузі білих варварів зі Сходу».

ЦАРИЗМ

V

Препаровану для чисто політичних цілей офіційну й урядом контрольовану та затверджену «Історію Росії», до якої було інкорпоровано — нічим історіософічно з нею не зв'язану — історію (Київської) Руси, викладалося в школах, ба й університетах бувшої Росії, довгому рядові поколінь.

Цю традицію, по короткій «марксистичній» перерві, підхопив уряд сучасної Москви і за Сталіна терористично запровадив ту «Історію» по школах і в пропаганді всіх країн советської імперії, ступнево модифікуючи ту «науку» в напрямку повної затрати якоїнебудь науковости, обертаючи її на пропаганду міту державної єдності «Росії», тепер ССРС¹³⁾.

Така майже столітня історіографічна політика не могла не дати своїх наслідків: пам'ять бо поколінь сягає не дуже далеко — вже 50 років часто становлять певну межу. Документи, свідоцтва й спогади покривалися

¹³⁾ Підставовою системою історії «Росії» й нинішнього ССРС досі залишається знаний твір Ніколая Карамзіна «История Государства Российского» (дванадцять томів — вид. 1816-1826 рр.). Автор її, татарин з походження, літерат без жадних фахових знань, був призначений царським «указом» на посаду державного «історіографа», з метою, як сам автор писав, історіографічний матеріал щодо «Росії» — «вибрати, одуховити та розфарбувати» і дати «щось привабливе, сильне, варте уваги не лише росіян, а й чужоземців»... Характеристично, що перша ж спроба дати історію Росії, як історію народу, а не «держави», а це була шеститомова праця москвича Н. Полевого (1796-1846) під наголовком «История Народа Русского» — зустріла загальне обурення цілої еліти імперії на чолі з А. Пушкіним та кн. В'яземським. Цар Микола I хотів був заслати автора на Сибір, але, по надумі, обмежився на знищенні моральних і матеріяльних засобів до життя автора, і Н. Полевой умер в цілковитій нужді й забуттю.

порохом забуття навіть по архівах і книгосховищах західної Європи. В результаті офіційна схема історії Європейського Сходу вже від половини XIX ст. загально обернулася на історію «Росії» і з того часу паує в науці цілого світу, як догма й канон.

І коли прийшла т. зв. большевицька революція (яка в дійсності була лишень початком збройної реставрації імперії, започаткувавши ряд імперіялістичних воєн Москви), то не тільки світ, але й бувші «російські» народи — незмірно дивувалися нелюдським методам большевиків, своєрідному адміністраційному устроєві большевицької держави (Чека, терор, як система, презирство до людини), нечуваному кровожерству влади, безприкладному цинізмові й нелюдській жорстокості московського народу. Загально уважалось, що то все явища переходові, «революційні» (аналогії з якобінцями й Маратом), що то неунікальні парокізми «соціальної», мовляв, ненависти, хвилеве божевілля народу, що інтелегенція «Росії» уявляла його собі не інакше, як «народом-богоносцем». І даремно найавторитетніший, бо національний виразник того народу льяолябно попереджував світ на самім початку большевицького перевороту:

Ми аберньомся к вам
своєю азійської рожей...

(«Скити» А. Блока)

Загіпнотизований офіційною історіографією, а понадто інтелігентською історіософією «Росії», — світ не міг (і не хотів) бачити справжньої дійсности, реального стану речей, що крився під екзотичною назвою «большевизм».

VI

Від двох-трьох десятиліть, приглядаючись явищу большевизму, частина інтелектуальних кол Європи почала допіру поволі ближче знайомитися з історією Монгольської імперії XIII-XIV стст. і, тим самим, упритомнювати собі, що Московщина від року 1237 до року 1480 політично-структурально входила в склад Мон-

гольської імперії Чингізової династії, а політично-культурно — ще довший час по тому залишалася, сказати б, в границях «монголосфери»¹⁴).

У зв'язку з «євразійством» з'явилася 1926 р. в Харбіні уваги гідна публікація В. Н. Іванова («Ми»), що являє собою спробу побудувати для Росії теорію вже чистого «азійства» («В Азії ми вдома»).

Як бачимо, монгольський період історії Москви немалий, майже на пів століття довший від тривання «європеїзованого» петербурзького періоду (1709-1917) пізнішої «Росії». І хоч як фальшиво період той представляють нам офіційні підручники історії, легковажити його дійсну суть і вагу не може сумлінний історик Москви, її державности й її народу.

Є річчю загальновідомого, що р. 1222 на терені наших степів з'явилися збройні орди монголо-тюркських кочовиків, об'єднаних ханом Темучіном (Чингіз-ханом), знаних під не зовсім стислою назвою «татар» (татари становили лише частину тих орд). Підбивши перед тим Китай, Туркестан, Персію, Кавказ, Чингіз-хан повзяв плян завсювання Європи.

Перша спроба монголів в тім напрямку зустріла спротив Київської держави (на березі ріки Калки весною 1223), але заламання союзних половців обернуло той спротив Києва на катастрофу. Для військового ж керівництва монголів битва над Калкою стала корисною операцією, сказати б, глибокої (стратегічної) роз-

¹⁴) Для справедливости треба додати, що ініціатива тих заінтересувань вийшла з професорських кіл «російської» еміграції в Празі 20-х років, передусім від чернігівця-малороса Петра Савицького, географа-еконومیста, який став на чолі т. зв. євразійського руху й євразійської «школи». Большевицький уряд, розуміється, не міг не заінтересуватися тим інтелектуальним рухом і, використавши його для своїх цілей, наприкінці 20-их років той рух політично скомпромітував і, тим самим, зліквідував. Залишилася, одначе, немала література «євразійців», до якої відсилаємо читача (П. Савицький, П. Сувчинський, Г. Вернадський та ін.).

відки, що дала, певно, цінний матеріал для опрацювання головного стратегічного плану походу. Чотирнадцять років пізніше, переформовані при допомозі китайського генералітету й фахівців з підбитих народів, збройні сили монголів під команду Бату-хана (Батия — наших літописців), вирушаючи на півдні Європи, вже являли собою справжню армію, яка під оглядом мілітарним і політичним (розвідка) була силою непереможною. Понадто, приймаючи під увагу тогочасний політичний стан Європи (боротьба поміж церквою і світською владою) і глибокий занепад воєнного мистецтва (застаріла лицарська тактика, архаїчне озброєння, імпровізоване постачання, а, головне, упадок організаційно-стратегічної думки).

Маючи всі роди зброї — до артилерії й інженерії включно, адміністрована єдиною децимальною системою (десяток, сотня-«гуз», полк — 1000, корпус-«тьма» — 10.000, армія-«туг» — 100.000), розпоряджаючи талановитим генералітетом й санітарною службою (китайськими, отже високої кваліфікації тоді), врешті, посаджена вся на коней (денні переходи — неймовірно великі: до 60-70 км) — армія Бату-хана мала перед собою завдання зовсім не фантастичне, а цілком реальне.

Це була, сказати б, величезна «моторизована» армія сучасності з першорядним матеріалом, цілком «модерним» озброєнням (знання пороху для підривних праць) і постачанням (до м'ясних і молочних консервів включно). А головне — це був хижий, жорстокий і певний себе — дух, дух, зроджений нетрями таємничої Азії, дух цілком відмінний, цілком незрозумілий і для християнина європейця, і для мусулманіна. І тому, сіючи пляновий терор і жах, дух цей деморалізував і паралізував — вже на віддалі — намічені ним в жертву народи¹⁵⁾.

¹⁵⁾ Кінні большевицькі маси рр. 1918-20 (кінна армія Будьонного, напр.) були якоюсь далекою, але безумовно історичною, ремінісценцією тих монгольських часів. В ранній советській літературі існували два цікаві тво-

Подібний маршрут Бату-хана характеризують хоча б самі дати. Після розгрому держави волзьких болгар, протягом лише місяців на переломі 1237-38 рр., монголи руйнують і окупувають землі Московщини: Суздаль, Рязань, Ростов, Тверь.

Це було забезпеченням, сказати б правого крила головного походу. По зорганізованні завойованих земель, р. 1238 монголи вирушають на Україну, де руйнують Переяславську й Чернігівську землі. Року 1239 взято й спалено Чернігів. На зайняття Києва монголи чекають аж замерзне Дніпро — природна перешкода. В грудні р. 1240 великою масою монголи форсують Дніпро й, по відчайній обороні Києва, 6 грудня, займають цю столицю Східної Європи.

Рік 1241 — це справжній бліцкриг. Руїна Волинської землі. Марш через Галичину. Падіння Кракова й Брєслава... Під Лігніцом (9. 4. 1241) чесько-польське лицарство ставить поважніший опір, трагічний, як над Калкою («дев'ять мішків відрізаних ушей забитих лицарів»), але той опір все ж до певної міри охоронив північнозахідну Європу. Маршрут Батия йде на Мораву-Оломоуц. Врешті, обложений трьома колонами, падає 3. 7. 1241 мадярський Пешт. Монголи — лівим крилом — опановують Адріатику. Зайнято австрійський Нойштадт, і доля Відня, здавалося, пересуджена.

Ми довше зупинились над походом монголів, щоб показати характер цього історичного явища. Не входить в наше завдання розгляд причин раптового припинення походу Батия і, тим самим, заховання Західної Європи перед новими й більш небезпечними гуннами¹⁶⁾.

ри саме на цю тему: «Туатамур» — Леоніда Леонова і «Конармія» — Ісаака Вабеля (поч. 20-х років), — може найцінніше, що дала советська література.

¹⁶⁾ Існують різні гіпотези щодо причин відвороту монголів. Звичайно вказують на смерть ха-хана Угеделя (1241 р.) і елекцію нового хана, в якій Бату-хан, не претендуючи на це становище, хотів мати рішальний голос.

В результаті цього монгольського походу Схід Європи, не рахуючи Балканського побережжя, — цілий терен бувшої Київської імперії з її бувшими північними колоніями — опиняється під пануванням монголів, під «ігом татарським», як називав це літописець. Західній ханат імперії монголів, зі столицею в Сараю (над Волгою), називається Золотою Ордою (Алтун-Орда), і є, очевидно, суворо зцентралізованою організацією, передусім в економічній відношенні: господарство було «плянове» і збирання податків («продподатку») належало до найістотнішої чинности агентів Ординської держави («баскаків»).

Здавалося б, історична доля для всіх князівств, ще перед тим вже досить розкладеної Русі, була однакова. Але на перебігу історії заважають не лише кордонні політичні, а й, в значно більшій мірі, — культурні.

Київська імперія ніколи не була (й не могла бути) культурно-одностайною. Не була вона одностайною й етнографічно, ба й расово. Кордон загальноєвропейської культури виразно кінчався на північносхідних рубежах Чернігівщини й Переяславщини. Але він там кінчався й расово-етнічно.

Близкавичність, навіть, як на монголів, зайняття Московщини не була історичним випадком: поза страшною масакрою в південнім Козельську, спротив північних князівств великим не був. Якщо на теренах метрополісної Русі, з її укріпленими містами й оборонними валами, монголам треба було проявляти свої тактичні здібності, треба було спеціально приготуватися

Думаю, що причин відвороту було кілька, серед яких немалу роллю відіграла географія. Монголи були призвичаєні до рівнин. Гори (як і море) були для них незвичні, і вони їх оминали. Головна траса Бату-хана йшла степовою смугою, від Азії починаючи й на мадарській «пушті» кінчаючи. Від Відня вже зарисовувалися гори й кінчався степ, а з ним і фураж для маси коней.

Найголовнішим же був самий дух Європи, її культури, її історії. Цей дух міг остерегти й знеохотити монголів.

й наступати етапами, то опанування князівств Московщини, враховуючи, розуміється, жорстокість завойовника й убогість міст, не представляло для монголів особливих труднощів. Помимо моментів чисто матеріальних, тамті землі етнічно (з їх фінським субстратом) і культурно були ще дуже примітивні. Глибших традицій не посідали. Про виразніший особливий «дух» тих земель, який би міг протиставитися наїзникові, — говорити не приходиться.

І хоч тоді для населення тих теренів ще трудно було б приложити пізніше національне ім'я «московитів», то вже й тоді політичні зверхники північних князівств проявили, сказати б, чисто московський своєрідний «реалізм» політичного поступовання, пізніше так часто проявлюваний (аж до наших днів включно). Не обтяжені жадним тягарем історії, жадним виробленим суспільством, жадними державними доктринами, чи навіть глибшою історичною пам'яттю (навіть просякання з Києва християнства мало характер випадковий і позначилося або дуже слабо, або дуже своєрідно), північні князі просто прийняли наявний стан до відома і тому станові морально підлягали.

Московщина сприйняла монгольську зверхність, як натуральний факт¹⁷). Хан Золотої Орди став для неї «царем ординським», якого поминається в церквах під час літургії. Князі зробилися легальними губернаторами того хана — «царя», віддано йому служили, навіть ловлячи й віддаючи йому на страту непослушних кня-

¹⁷) Наш король Данило, врешті-решт, по довгім спротиві, теж «сприйняв» був той факт, але не як факт зверхности, лише, як стан речей, при яким мілітарний спротив був би нераціональний. Духово Україна монгольського завоювання ніколи не прийняла й не визнала. Згадаймо мученицьку смерть Михайла кн. Чернігівського та драматичну інвективу літописця з нагоди вимушених відвідин хана королем Данилом («О, зліє зла честь татарская!» і далі увесь уступ).

Князі Ольгерд і, почасти, Витовт уже в половині XIV ст. збройно ліквідував монгольську зверхність на Україні.

зів (напр., кн. Александра Тверського, що втік був за кордон, привіз в орду на страту московський князь Иван «Калита»). Такий князь-губернатор не менш ретельно виконував функції, сказати б, «генерального баскака», не менш немилосердно стягаючи з підвладних податок для «царя ординського».

Було б, однак, односторонністю не підкреслити й позитивну сторону цього московського політичного «реалізму». Так, «цар ординський» був визнаним **царем Московщини**, йому сліпо підлягали московські князі, за нього молилася формально християнська московська Церква, він наставляв «великих князів» на Москві (навіть таких, як Александр Невський). Але великий князь московський (а в міжчасі саме Москва стає центром Московщини) за цю ціну одержує все ширшу й ширшу **автономічну** владу, обертаючись на князя-зверхника над рештою місцевих князів, на їх **суверена** перед троном хана, але й фактично великого князя-самодержця у відношенні до них. Ідея «збирання земель», ідея, що стала генеральною для московського імперіялізму, оформилася й зачала криваво реалізуватися саме під татарським «ігом». Що більше, як влучно зазначає один з найцікавіших російських знавців предмету:

Під залізною п'ятою пригноблення випрацював наш нарід і наша батьківщина те, що злютовує ту батьківщину: **власне розуміння влади** (підкр. Є. М.), яке й вихало самодержавного московського князя з найнятого конвоїра суходільних і водних караванів.

Тільки тому міг Білий Західній Цар з'єднати під своєю рукою спадщину по Великих Ханах, Синах Неба — Чингізові й Кубалаєві і створити (пізніше — Є. М.) Росію, як військову імперію.

(В. Иванов: «Ми», розд. IV.)

Отже, осягнена під зверхністю Орди князями Москви, державна **єдність** Московії, згодом «Государства Московського», характеристична **тоталітарність** устрою, **автократичність** неподільної **тотальної** влади (власне під монголами виформуване національне розуміння

природи влади), як рівнож терористична **техніка** організації тієї влади — все це було результатом кількасотлітнього перебування в складі Золотої Орди, результатом, сказати б, «монгольської школи».

Тотальність сучасної советської влади, її ніби «колективістичне», а в дійсності **принципове** невизнання жадної індивідуальності (ні особистої, ні, навіть, «класової»), знищення приватної власності (як матеріальної бази індивідуума), терор, як адміністраційний засіб влади, й багато, багато іншого («обожнення» влади, поліційна армія внутрі країни) — то не є властивості ні советської «революції», ані советського «соціалізму», ані навіть «марксизму».

То є продукт історії.

І в тім, що Ленін, зараз же по здобутті влади большевиками, переніс столицю з європеїстичного Петербургу саме до Москви — історичного родовища тотальної державності й її національного центру, — коренився глибокий історіософічний сенс, який, очевидно, нічого спільного ані з «соціалізмом», ані з «марксизмом» не мав, але свідчив про не абияке знання Леніним механіки рідної історії й психології його народу. «Наші предки — каже цитований уже В. Иванов — у тристалих битвах, стражданнях, трудах і подвигах знайшли нарешті «слово з владою»... Це слово було — Москва, яка, входячи в границі і виходячи з границь Царства Монголів, створила державу — Московію».

І Москва стала р. 1917 знову історичним стартом до вже «марксіської» реставрації імперії царів, до повторення історії Москви — з одночасним перекресленням «європеїзованого» петербурзького періоду тієї імперії, що, все ж для нових творців імперії становив прикру перешкоду.

VII

Немає нічого, здається, більш безвихідного і ніби навіки замкненого в собі, як, власне, історія Московщини. Немає, певно, народу такого безобличного, так тяжко раз назавжди згвалтованого своєю царистичною державністю, як саме нарід московський, формально,

ніби пануючий в своїй імперії нарід. І немає, певно, народу, при всій жорстокості своїй, більш нещасного, хоч і несвідомого свого нещастя.

«Вони дебели, здебільша такого ж кольору шкіри, як і європейці», — записує р. 1633 німецький дипломат Адам Олеарій. «Мова дітей з батьками і батьків з дітьми така, що їй не можна слухати без жаху».

«Вони безсоромні... Під час церковної процесії п'яна до нестями дівка заголилася. Якийсь п'яний прочанин хотів скористати з нагоди, але не міг, на потіху юрби».

«Горілку вони називають «царське вино».

Запитаний біля шинку в Москві п'яниця, чому він без сорочки, відповів клясичною московською лайкою (що Олеарій перекладає, як «не твоя річ, відчепись!»).

«Смачні у них кав'яр і осетрина, що їх вони вивозять до Англії, Голляндії й Італії».

«Вони до смерти б'ють своїх жінок». «Вони роджені для рабства. Самі себе звизають перед царем зневажливими іменами».

«У них правління деспотичне. Всім править дідичний автократ, решта — тільки його раби. Аристотель назвав би таке правління тиранією». — «Московити кажуть: все належить цареві і Богові». — «Московити не знають, що таке свобода».

Подібні цитати можна множити без кінця. Можна додати до них цитати з інших книжок, аж до сучасних включно. Але й можна лише повторити слова одного публіциста середини 20-х років, який сказав: «Твір Адама Олеарія нагадує собою сучасні часописи».

Що ж змінилося за більше як 30 літ?

«Що мінялося?» — запитував відомий російський поет М. Волошин (українського, щоправда, походження — Корнієнко) і відповідав:

— Знакі і возглав'я —

Тот же ураган на всіх путях:

В комісарах — дух самодержав'я,

Взриви революції — в царях.

(1917-18 pp.)

Мінялися лише декорації, назви, але нарід, виформований в своєрідних обставинах і тими, в істоті своїй

незмінними, обставинами виховуваний далі, — залишився незмінний.

На троні царів московських перебували люди різних характерів, різних національностей і навіть рас. І починаючи від царя-революціонера Петра I і кінчаючи революціонером-царем Джугашвіллі (Сталіним), — істота речей залишилася та сама. Сучасний Адам Олеарій хіба б лише переписав наново твір Адама Олеарія з першої половини XVII ст. Можливо, що Петро I, учившись в Голляндії, хотів, справді, Московщину обернути на європеїзовану модерну імперію, надавши їй грецьку назву середньовічної Київської Держави. Можливо, що російський інтелігент татарського походження В. Ульянов (Ленін), справді, хотів знищити московський царизм і створити надмодерну соціалістичну імперію. Ми бачили процес тієї «перебудови» зблизка і бачимо тієї «перебудови» висліди. За присадкуватою постаттю Леніна все виразніше виростала довготелеса постать несамовитого Петра I, а комуністичний цар — Сталін, чим далі, тим яскравіше, попросту імітував найбільш типового московського царя XVI ст., славнозвісного Івана Грозного¹⁸). Ба навіть наказував советським історикам реабілітувати цього царя, а советським письменникам виразно піддав теми для аналогій поміж тим царем і своєю особою.

Як же влучно й пророчо сказав колись, коло р. 1905, Джозеф Конрад, що слова «революція», чи «еволюція» звучать в обличчі реальної «Росії» найжорстокішими кпинами. Зрештою, коли сумлінно тій останній «перебудові» придивитись, то справжньою перебудовою, а властиво **руйнацією**, була вона лише на теренах позамосковських, що були поновно завойовані й окуповані большевиками протягом 1918-1920 pp. і пізніше. Там

¹⁸ Встановилася традиція (у нас також) перекладати цей прикметник, як «Лютий» (Terrible, Grausam). Це — очевидне непорозуміння. Сенець цього московського слова в XVI-XVII ст. треба було б віддати словом «ретьельний», «докладний», пізніше «строого-справедливий». В устах московського народу прізвище «Грозний» було виразом признання й пошани для царя Івана IV.

була насаджена чужа форма влади, заступлена агентами Москви, туди були жорстоко перенесені елементи московської культури (знищення права власности, колективізм сільського господарства, ліквідація людської й національної свободи, презирство до людини, тотальне викорінення християнства) і під примусом поліції й війська нищено найменший прояв органічно-історичного національного буття. Сумлінний і тверезий історик колись переконається й усвідомить собі один з багатьох парадоксів большевицької т. зв. революції: **історично-національна Московщина жадної революції, властиво, не знала¹⁹⁾**.

Поза зміною декорації, назв і гербів, прапорів і гимнів, **істота історично-зформованої влади («свое розуміння влади», як каже В. Іванов) — залишилася незмінною.** Большевицька «революція» перед тією «владною» виявилась безсилою, як стільки російських «революцій» перед тим. Історична влада, кажучи фігурально, **пожерла революцію, а історичний царизм поглинув марксистський «комісаризм».**

В глибинах національної свідомости московського народу не могло не зродитися вже віддавна почуття фаталістичної безнадійности своєї історії, а — протя-

¹⁹⁾ Большевицьку «революцію», властиво, момент перевороту й завоювання влади, — на Московщині відчували лише більші міста, головно, столиці, а то тому, що лише столиці були «російськими». І ті різонаціональні «росіяни», що там були на імперських посадах, очевидно, відчували зміну влади досить болуче.

Московська «провінція» революції не відчувала й відчувати не могла, поза випадками хвилимих «соціальних» пристрастей (руйнування поміщицьких садиб). Сильніше відчувала офіційну «безбожність» влади хіба лише частина московського **селянства** та елементи купецтва, в яких жили рештки національної «старої віри» — старообрядчество. І цьому, геть пізніше, дали вираз селянські поети з старообрядовців — Н. Клюєв і С. Єсенін. Аграрний колективізм, що його прокляли большевики, — був **історичною** формою аграрного господарства **Московщини.**

гом віків — не закріпитися те, що за термінологією сучасної теорії про психічні комплекси називається «**комплексом меншевартости**». В народніх московських піснях — найінтимніших сповідах національної душі — бринить все той самий провідний мотив — не смутку, не болу навіть, лише фатальної безнадії, і то такої, що з нею боротися, властиво, дарма. «Створив пісню, подібну до стогону, і **навіки духово умер**», ствердив це авторитетний голос поета Некрасова, що його навіть і большевики уважають за найбільшого виразника душі московського народу. Як відомо з тієї ж теорії комплексів, комплекс меншевартости близько межує з комплексом протилежним й легко обертається у відміну манії великості.

Міт Москви — III Риму, від якого йде виразна лінія до міту Москви — III Інтернаціоналу, правдоподібно, був заініційований візантійськими емігрантами-грекулами ще в XV ст. Але історичні документи подають першого автора, що його для Москви сформулював. Це був «учитель старец» Філофей, що з Псковського монастиря звертався двічі до великих князів московських (Василія III й Івана IV):

Царство (себо візантійський Рим — С. М.) паки в **третій** Рим бежа, іже есть в новую великую Русію... Вся християнская царства снідошася в твоє єдино: яко два Рима падоша, а третій стоїт, а четвертому — не бити.

Єдин ти — во всей поднебесной — християном цар.

Так постає характеристичний, ще старомосковський, месіанізм, поглиблений вже «російською» інтелектуальною елітою середини XIX ст., переважно її, «слов'янофільською» половиною. Саме московському поетові-слов'янофілові й православному філософові — Олексієві Хом'якову (1801-1860) належить дуже характеристична формула:

Й ти, що негідна вибрання,
Ти, власне, обрана!
(О, недостойная избранья,
Ти избранна)

(1854)

Сказати б, чим чорніша є російська дійсність, тим світлішою має бути будучність Росії. Хом'яков і слов'янофіли, розуміється, не пробували якось мотивувати своєї віри, але деякі пізніші відміни російських месіянстів намагалися раціоналістично передбачати, напр., «безпосередній» перехід Росії до безвласницького «соціалізму», і що в цім, мовляв, полягає провіденціональна перевага Росії над капіталістичним Заходом, де історично вкорінене право власності становитиме для соціалізму велику перешкоду... Це був би «соціалістичний», чи комуністичний складник російського месіянтізму. Існує на тему російського месіянтізму (а він просякає майже кожен галузь російського інтелегентського думання, не виключаючи й «західників», а передусім — месіянтічне в найяскравіших своїх представників російське красне письменство) — досить багатий літературний матеріал, до якого відсилаємо зацікавленого тією темою читача. В рамках цього висновку можна лише дозволити на кілька думок з приводу месіянтізмів — взагалі.

Всупереч знаній думці В. Липинського про додатне значення месіянтізмів, ніби навіть притаманних кожній справді великій нації, дозволимо собі досить скептично розцінювати кожен з (нам знамих) месіянтізмів, а в першу чергу месіянтізми сусідські.

Уважаємо, що либонь всі месіянтізми психологічно виростають на вузькій межі, яка ділить «комплекс меншцвартости» від «комплексу надвартости», а, часом месіянтізм є своєрідним виразом навіть історичного відчаю: стан безвихідности всуєровує більш або менш фантастичний лжевихід. Під оглядом психологічним кожний справжній месіянтізм межує з певною психозом. Кажемо «справжній», бо не можемо уважати староанглійське «пануї над морями» чи вільгельмівсько-німецьке «Берлін-Багдад» за месіянтізм: це лише гранично-згущена державно-національна доктрина, отже річ більш-менш раціонального порядку. Навіть спроба українського месіянтізму, що її був дав Микола Хвильовий під псевдонімом «азіатського ренесансу», виглядає (надто тепер) досить реально і зовсім немесіян-

тично: це могло б бути, при певних умовах, державною доктриною України.

Справа гірша, коли інтелектуальна верхівка проголошує свій нарід «Христом», а Царицю Небесну — «царицею» однієї з земних держав (такі безнадійні спроби є й у нас, але церковні інтелектуали забувають, що в релігійній свідомості нашого народу Вона була, є й буде лише **Покровою** з небес над землею).

Справа набирає майже апокаліптичного характеру у випадку месіянтізму Москви, яка, свідомо чи несвідомо, бере на себе — своїм «месіянтізмом» — місію абсолютного Зла.

І то — в мірили **світовому**.

Єдиним ліком на цей психопатологічний стан є, розуміється, християнство, християнство справжнє, а не замаскований Лже-Христом — Антихрист.

ЦЕРКВА Й ЦАРИЗМ

VII

У книзі Адама Олеарія зарисовано, між іншим, такий малюнок московської вулиці першої половини XVIII ст.:

Вулицею йдуть два військових — «стрельци». Назустріч їм — йде піп, цілковито п'яний. Військовики спішать підійти до попа під благословення, але той не втримує рівноваги й падає в вуличне багно. Тоді «стрельци» підводять попа, ставлять його на ноги і одержують від нього — п'яного й забрудженого — **благословення**.

Цей, як видно, типовий випадок Олеарій лише нотує у властивім йому репортажевім стилі, який тим яскравіше підкреслює огиду, жах і понуру анекдотичність життя. Не заглиблюється він в ті образи й епізоди, ані здебільша не старасться їх пояснити. Але епізод з п'яним попом і ревними стрільцями вартий нашого заставлення.

Що той «столичний» піп ішов вулицею Москви п'яний до втрати панування над власними ногами — нас, ознайомлених з літературною предмету (здавати б хоча «Русский поп XV ст.» О. Амфітеатрова), дивує наймен-

ше. Тодішній служитель московської Церкви, зазвичай, був неписьменний і брудний, лаявся в церкві не гірше від своїх парафіян і, взагалі, мало чим від тих парафіян відрізнявся. Цей епізод мусів приголомшити і назавжди відштовхнути християнина-чужинця. Ми нині, з перспективи століть, можемо до того епізоду підійти інакше і зовсім інакше його оцінити.

Є аксіомою, що релігія, яка б не була, відіграє в житті кожної людської спільноти роллю найголовнішу під кожним оглядом. Це є те, що безпосередньо зв'язане з душею народу, його — найглибше, найінтимніше і найістотніше. Існує бо, сказати б, незначальний **інстинкт** релігійності в людині. І саме большевизм, намагаючись витиснути з СРСР християнство, свідомо або несвідомо перетворює себе на якусь одверто сатаністичну модифікацію історичного «православ'я»²⁰.

Інстинкт релігійності, очевидно, мала й має московсь-

²⁰ На большевизм, як «релігію навиворіт», вже давно звернена увага вдумливіших дослідників. Один з авторів послідовно перевів був дуже влучну аналогію поміж ритуалом советських зборів (з їх ієрархічністю, ступенюванням реакції аудиторії, способом привітання «вождів» і т. п.) і перебігом церковної служби. Що Ленін чи, особливо, Сталін мали виразні ціхи чисто «догматичної непомильності» в справах марксіської «віри», — то є факт загальнознаний і безсумнівний. Також дуже характерично, що по советських школах існує предмет «політграмота», введений замість колишнього в Росії навчання релігії.

Видатний православний мислитель, недавно померлий Георгій Федотов (1886-1951), відважний і найвидатніший знавець філософії влади й державности «Росії», між іншим, пише дослівно:

Своєю структурою революційний марксизм є євдеохристиянською апокаліптичною сектою. На відміну від народництва (...) марксизм у соціально-класовій свідомості своїй і догматизмі системи таїв тенденції православ'я.

І далі:

При оцінці російської революції (жидівство) мож-

ка людина, можливо, в найбільш своєрідно-яскравій, найбільш «поляризованій» формі, що, зазвичай, дуже далеко відбігає від свого формально-християнського змісту. Християнство бо, при всім своїм очевидним для кожного християнина — універсалізмі, в своїм земнім і «церковнім» втіленні, неухильно приймає форми, притаманні даним географічним, культурним і політичним, отже **національним, обставинам**. Є велика різниця поміж християнством Сходу і християнством Заходу. Але є ще більша різниця поміж православ'єм греків чи болгарів і православ'єм, напр., Абесінії. Є вона й між католицизмом не лише Бразилії та Італії, але й Франції та Німеччини.

Світло старокиївського християнства лише з великими перешкодами і — протягом цілих століть — проникало на суздальсько-володимирській, пізніше московській північній схід. Не зустрічаючи пригожого культурного й морального підсоння, християнство на тих теренах ішло трудним і ризиковним шляхом повільної і, при тім, здебільша формальної, обрядово-популярної «християнізації». Особливо відпорним виявився тамтешній етнічний матеріал як на норми християнської етики, так і на самий дух християнства. Відомий російський мислитель Д. Мережковський десь з жахом наводив історичний факт, що тема одної з дисертацій Упсальського (отже, географічно недалеко) університету — в XVII ст.! — звучала: Чи християни московити? Ще на початку нашого ХХ ст. (як оповідав мені приятель Д. Мережковського — бл. п. Дмитрій Філософов) якась етнографічна комісія знайшла зовсім недалеко від Петербургу автентичних поган.

Але релігійний інстинкт московського народу, втілений у недосконалі, ба й часом різко відштовхуючі, зовнішньо-християнські обрядові форми, все ж був (і залишається) безсумнівним фактом, якого наочний приклад бачимо в нотатці Оларія й якого історія,

на було б скинути з рахунку, але на моральне обличчя російського революціонера воно поклато різкий і темний відбиток.

(«Новий Град», Н. Й., 1952, стор. 49-50).

трагічно страшна, прихована й забріхана, залишається під провокаційною назвою «раскола» — досі загально мало зноюю, принаймні для ширшого світу.

В епізоді, описанім Олеарієм, важливе бо, остаточно, не те, що московський піп був п'яний, а те, що стрільці — **мимо всього** — того брудного й п'яного попла піднесли, поставили на ноги і одержали від нього **благословення**. Треба припускати, що ті стрільці знехтували, в тім випадку, надто дражливі «реалії» задля того, що є поза і понад «реаліями». Піп, хай брудний, п'яний і, запевне, малограмотний, був для них — **мимо всього** — медіумом, що сполучав їх, якщо не з Небом, то з чимсь вищим від землі. Бо кожна релігія, як впливає з самого сенсу слова, є **зв'язування** людини з Божеством, землі з Небом, душі з Духом.

Під поліційно-урядовим терміном «раскол» або більш лагідними поняттями «старобрядчества», чи «старої віри» криється, властиво, християнство в його національно-московській інтерпретації, криється християнська релігія в тім змісті і тій формі, в яких їх сприйняв, засвоїв і викультивував — протягом історичного свого формування — сам московський народ. Хай ті форми і той зміст національної «старої віри» вражають дивовижністю, відштовхують майже хасидським фанатизмом, тісно граничать з якимись чужими для нас культурами й пракультурами, але саме такою, а не іншою була справжня жива, а не урядова, християнська релігія в Московії.

Історія Церкви на терені християнської Європи знає антагонізми поміж Церквою й Державою: ті драматичні епізоди й процеси є загальнознані, як загальнознаним є епізод р. 1077, який міститься в слові «Канносса». Восі стопи цісаря Генриха IV на снігу перед воротами замку папи Григорія VII — то не тільки епізод, то **символ** великого етапу в історії європейської духовности, без якого дальший історичний розвиток європейського континенту, ба й те, що звемо культурою Європи, — виглядали б зовсім інакше. Авторитет духовної влади стояв непорушно і в старій Україні, і протягом бурхливої нашої історії залишався незмінно ви-

соким і безапеляційним. Політична влада з пошаною схилилася перед Церквою і тим підкреслювала вищість Божого над кесаревим.

Цілком інакше уклалися відносини поміж Церквою і Державою на терені Московщини і пізнішої «Росії».

Вже в самім зарані прамосковського Суздалью славнозвісний князь Андрій (Боголюбський) з політичних причин прогання свого єпископа Нестора, власне, як незручного «урядовця». А це сталося р. 1157... І від XIII-XIV стст. почавши, Церква на Москві чим далі, тим виразніше стає **інструментом політичної влади**.

Тверського князя Александра, що втік був до Пскова, Церква московська — з наказу московського князя Івана («Калита», того першого яскравого представника, під покришкою монгольської надвлади вихораного, грабівничого імперіялізму Москви) — викляла й анатемізувала, як злочинця, «зрадника законного царя ординського» (отже, поганина — татарського хана), а разом з тим викляла й цілу республіку Псковську (1337 р.)²¹. Біля чотирьох століть пізніше ту ж саму

²¹ Історія завоювання Московю князівства Тверського є дуже повчальна. Року 1327 вибухло на Твері повстання проти орди. Але повстання те було задушене, власне, Московю, яка боялася міцної Твері й забажала, при цій нагоді, Тверь «присоединить» в загальнім порядку «собіранія землі русской», що було генеральною ідеєю Москви. Іван Калита, в ролі цілком офіційного представника Золотої Орди, не лише повстання задушив, але й дотла зграбував і спустошив перед тим багате князівство («гради і волості пусти сотворища, а люди ізсікоша», каже літописець, до речі, московський). Десять літ тверський князь-емігрант Александер веде з Пскова й Новгорода визвольну акцію за відзискання своєї країни. Але на неї тим часом вже дістав від хана «ярлик» саме Іван Калита. Та, для певности, Іван Калита хоче знищити князь-емігранта фізично. Для цього він веде проти Пскова війну. Коли й це не помогло, тоді Іван Калита піддав ханові думку «запросити» кн. Александра в орду

операцію проробляє петербурзька, вже синодальна Церква, над «будівничим храмів» Мазепою...

Характеристична й повчальна є боротьба з Церквою й християнством на Москві такого «воюючо-православного» царя московського, як Іван IV Грозний. За його часів митрополитом московської Церкви був Филип (Количев — з старого боярського роду), ревний християнин, а при тім людина освічена й характерна до героїзму. Він не вагався з амвону Успенського собору в Москві одверто протестувати проти тотального терору царя і його «партійної аристократії» — **оприччини**. Постава голови Церкви була така, що навіть Іван IV якийсь час вагався, ба, під враженням пломінних казань митрополита, «каявся». Але недовго. 8-го вересня 1568 р. під час Служби Божої до собору увійшов знаний царський підручний, опричник з бояр, Басманов і брутально заарештував митрополита при престолі. Всю рідню митрополита — було вимордувано. Відрубано голову одного з Количевих цар надіслав митрополитові в подарунок аж до монастиря (Старо-Нікольського), де митрополит був ув'язнений. Але й цього, очевидно, було мало. 23-го грудня, отже перед самим Різдом р. 1569, підручний кат Івана IV — Малюта Скуратов з'явився в монастир і, з наказу царя, **власноручно задушив** митрополита Филипа...

Все це робилося на очах населення, на очах осиротілої пастви любленого народом голови московської Церкви. «Народ безмолствовав», як звучить геніальна ремарка А. Пушкіна в його трагедії «Борис Годунов». Політично віддавна звалтований, позбавлений боярства і якоїнебудь соціальної структури, обернений у безформне місиво, народ не був встані на все це реагувати чином. Але, «безмолвствуючи», цей народ, в ліпшій своїй частині, не міг не міркувати і в глибині душі не приходити до висновків.

Та ось ще один епізод, який довершує й формулює політику московського царизму у відношенні і до Цер-

«на конференцію». Там кн. Александра разом з сином Федором замордовано р. 1339. Так була Тверь «возз'єднана» з Москвою.

кви, і до релігії, і, тим, самим, до християнства і до Бога.

Року 1577 цар Іван IV на терені кількакратно «приєднуваної» перед тим Псковської республіки відвідав був Псково-Печерський монастир, який з наказу ігумена Корнілія був дуже добре уфортифікований. Власне це показалося Іванові IV дуже підозрілим (може й не без підстав), і московський «православний цар» власноручно убиває своєю «ключкою» (палиця з вістрям) ігумена монастиря. Але — що найцікавіше — на надгробнику ігумена наказує зробити напис: **«Предпослать его Земной Царь Царю Небесному»**.

В цім, власне, написі, який являє собою символ не менш вимовний від символу «Каносси» для Заходу Європи, і містилася як ціла церковно-релігійна політика московського царизму, так і **духове самовизначення** московського царизму, його ідеологія, зформульована одним з найбільших його представників²²).

IX

«Раскол», отже, явище поза тим складне й многопланове, виникає в найінтимніших глибинах московської народної душі, початково саме, як вираз **протесту** проти гвалту й наруги **царизму** над **релігією**.

Згодом явище церковного «расколу» забарвлюється **політично**, що було цілком логічним і природнім. І саме — при завершенні й остаточнім правнім оформленні започаткованої царем-татарином Борисом Годуновим **кріпаччини** — за царя Алексія (Романова) р. 1550, як основного фундаменту московської державности, «раскол» з'являється на арені політичного життя Москви, як чинник найбільш тій державності загрозливий, бо внутрідержавний і, що найважливіше, яскраво **національний**.

Не маючи тут змоги навіть схематично подати хоч би

²²) Як разуче нагадує цей напис на надгробнику замордованого ерарха той напис-девиз, що був на державній печаті Чингіз-хана:

«Бог — на небі, Чингіз-хан — на землі».

Гене́за московського царизму не може підлягати сумніву.

головні обриси «расколу»²³), особливо в його суто політичній аспекті, підкреслимо лише, що історія московського «расколу» — це історія **московського, релігійно-національного мучеництва**, — це історія процесу систематичного морального й фізичного гвалтування царизмом московської національної душі, її релігійної свідомості, її етичних основ, її, сказати б, «святая святых», бо того мінімуму «свободи», який залишає навіть рабам найбільш деспотична влада.

Нас не повинні збочувати другорядні й неістотні зовнішні прояви обрядового «расколу», як навмисне осмішувані офіційальною Церквою «двуперстє» чи «сугуба аллілуя» старої віри (доза тим — то були **національно-традиційні форми обряду**, які вже тому легковажити не приходиться). Істота «расколу» є недвозначно ясна: неприйняття 1) блузнірчо-московського «цезаропапізму» і 2) «антихристової», як слушно її називали раскольники, московської державности, отже неприйняття **царистичного тоталітаризму** (як ми тепер сказали б) і чинний спротив **гвалтові держави над душею власної державної нації**.

«Раскол» виформував такі особистості, як старанно замовчувані і осмішувані офіційними, дотла зфальшованими «історіями Росії», чи СССР, протопоп Аввакум, вроджений провідник, племінний промовець і церковний письменник, незламний характер, двічі засланий, тортурований **передусім** психічно і, по впертім «нерозкаюванні», врешті живим спалений на чолі своїх вірних (1. 4. 1681 р.). За самі зносини з ним поліція «Тішайшого» царя Алексія Романова відтінала язика або карала на горло нерозкаюних (учень Аввакума — Авраамій р. 1670 в Москві).

²³ Література про «раскол» або бідна, або занадто однобічна (переважно в «обрядовім» лише пляні), що є цілком зрозумілим з огляду на особливу чуйність поліційної цензури всякої «Росії». Шкода, що «расколом» ніколи (або майже ніколи) не займалися **неросійські** дослідники, хоч раскольники пробували шукати підтримки й поза Росією, напр., у Франції — Наполеона III (рр. 1857-58).

«Раскол» збройно підтримувало московське військо («стрельци»), згадаймо «стрілецькі бунти» в добу Петра I і перед ним. До «расколу» належав син царя Петра I, престолонаслідник Алексій, за що його замордував сам «боголюбивий» батько²⁴). Цитаделю «расколу» — сумнозвісні пізніше Соловки — з їх 90-ма гарматами взято по війні у відчайнім штурмі 22. 1. 1676 р. Лише поміж 1666 і 1690 роками спалено не менше як 20.000 раскольників. Протягом XVIII ст. — безперервні переслідування і самоспалювання (до кілька тисяч нараз). А ще р. 1897, отже на самім кінці XIX ст., напередодні революції 1905 р. були випадки масового «самозамуровування» раскольників...

Дивуємося жорстокості московського народу, дивувався цьому навіть приналежний до того народу і сам збольшевичений письменник Горький, але ніхто не схотів пізнати, **яким шляхом** той народ до своєї жорстокості і — що найважливіше — до духового спустошення — дійшов.

Та ж протягом двох століть царизм, «перевиховуючи» свою «панівну націю» для своїх позанаціональних грабіжницько-імперіялістичних «історичних завдань», систематично й нещадно пропалював у душі московського народу чорну зяочу діру **духової порожнечі** (знані російські «нігілісти» серед т. зв. інтелігенції — з одного боку — і роскольників селянська секта «нетовців» — від слова «нет» — з другого). Натомість вдмухувано було той чи інший «месіанізм», культивовано ненависть до органічної культури та люту злобу (сполучену з заздрістю) й погорду до «гнилого Заходу», «латинської ересі» (себто католицизму), «хахлов-черкасішек», «французішек» і всієї немосков-

²⁴ Царевич Алексій (1690-1718) втік був від батька до Відня (1716 р.), шукаючи, як емігрант, захисту у цесаря Карла IV (свого свояка). Але погрозами цар Петро I змусив сина р. 1718 повернутися (історія повторюється!). По тортурі і биттю кнутом царевич, з наказу батька, був «тихо й нечутно» задушений між двома подушками 26. 6. 1718 руками «аристократичних» катів: Толстого, Бутурліна, Ушакова й Рум'янцева.

ської решти світу, яка, раніш чи пізніш, мусить бути, мовляв, «нашою», хоче вона того чи не хоче. «Стерптіся-слюбітсья», як каже московське прислів'я, а ні, то «примучим», як звучить не менш характеристичне дієслово з московської державницької термінології.

Чудово усвідомлюючи собі наявність тієї чорної діри в московській душі, большевизм зібрав і зсистематизував усі складники й засоби історичного досвіду та, поширивши їх, довів їх інтенсивність і гостроту до небувалих перед тим вимірів.

Х

Малий екскурс в історії «расколу», оскільки він має відношення до історії нашої національної культури.

Як загалом відомо, приводом до виникнення «расколу». як оформленого руху, було розпочате з ініціативи московського патріярха Нікона т. зв. виправлення церковних книг. Разючі помилки в них, накопичені протягом століть, ставали вже наявним абсурдом. Спочатку пробувано було зробити це власними, московськими силами. Але, в умовах московської темноти, при цілковитім браку освіти і шкіл, справа ця виявилася безнадійною, і патріярх, що був якийсь час єпископом у «возз'єднанім» перед тим Новгороді, отже зазнав був впливів іншого церковного й культурного, хоч і периферійного, середовища, звернувся за поміччю до центру тієї культури, отже, до нашого Києва. 1649 року (на початку переможної Хмельниччини) Київська Академія висилає до Москви групу вчених-теологів (Спифаній Славинецький, Арсеній Сатановський, Теодосій Сафонович) на допомогу «сестричній», мовляв, Церкві. Пізніше прибуло ще аж 30 учених, перекладачів і професорів грецької мови. Те, що наші вчені земляки побачили в московських церковних книгах, наповнило їх жахом. Хоч як дипломатично звучала їх критика, але вже на початку своїм викликала вона з боку московського єпископату й клиру справжній вибух обурення й гніву та обвинувачення в «латинській ересі». А треба додати, що перший виправлювач московських церковних книг — грек Ар-

сеній був засланий перед тим за ту ж «ересь» аж на Соловки і повернений був Ніконом допіру 1656 р.

Та ця досить спізнена спроба «києвізації» церковного життя Москви не лише не дала жадних позитивних наслідків, а й привела згодом до жахливої трагедії Московської Церкви, що скінчилася остаточним поневоленням її державою, фактичним знищенням її, як Церкви, і оберненням на звичайний юридичний додаток до ресорту внутрішніх справ Московського государства, згодом Російської імперії. Вже раз на завжди. Бо й спроба відновлення московського патріяршества (себто церковної автономії) під час революції 1917 р. була здушена большевицьким урядом радикально і все тими ж традиційно-московськими методами.

Зайвий раз ці події підкреслили яскраву й істотну різницю поміж Церквами Києва й Москви, ніби «єдиновірними», бо обидвома формально «православними». Але всупереч цьому, історією не один раз перевіреному фактові, і большевики, і ніби антибольшевицькі «росіяни» продовжують спекулювати фантомом «єдиновір'я», а відновлена большевицьким урядом по другій світовій війні т. зв. московська патріярхія основою своєї церковної (в дійсності помічничо-імперіальної) советської політики поставили «єдність православ'я» та воююче «місіонерство» його (напр., у Галичині, де український католицизм, при допомозі советської політичної поліції, загнано в катакомбі).

Патріярх Нікон (шостиліття 1652-1658), як і його трагічний попередник митрополит Філіп (Колічев), був особистістю непересічною. Протилежно до боярина з роду Філіпа, він походив з народу (подібно до папи Григорія VII). Але вдачею своєю, загартованою в бурхливій молодості, він був людиною незламної волі й великого, часто «панського», честолюбства. Хто знає, чи не присвічував йому саме приклад Григорія VII, бо в своїй реформаторсько-церковній чинності зраджував він елементи, сказати б, папо-цезаризму. Йому належить формула: «священство царства пре-более есть». Свою згоду на обняття становища патрі-

ярха дав він цареві Алексієві Михайловичу по довгих і досить понижуючих для царя упрохуваннях із «слізними моліннями» та «поклонами в ноги» (чого цар, очевидно, не міг забути пізніше). Перед своєю інтронізацією домігся був Нікон від царя врочистого перенесення реліквій замордованого Грозним митрополита Філіпа з Соловків до Москви (1651 р.). Словом 1652 рік в історії московської Церкви був роком своєрідної «Каносси» в московській редакції. На цілім ряді соборів Нікон фактично перепровадив автономію московської Церкви до тої міри, що патріярх мав власних стрільців, отже, окремих від царя виконавчо-мілітарний інструмент. Можна припускати, що патріярх Нікон доконав би великої історично-церковної справи, коли б він не ставив собі дещо позацерковних завдань (не сягав би до влади політичної) і... коли б мав зрозуміння й підтримку проводирів і діячів «расколу». Та тут стався дуже характеристичний для московських схаотизованих обставин парадокс: патріярх і «раскол», що в істоті речі мали ту саму мету — емансипацію духовного (церковного) життя від царату та виборення прав духовної особистости від тоталітарної держави — опинилися в положенні смертельних ворогів. «Своя своїх не познаша» з чисто зовнішніх, формальних, зовсім не істотних («обрядових» — дуперстє, сугуба алілуя і т. д.) причин. Виходить, що ціла справа була надто за давнена обрядовою рутинною, що протягом століть сакралізувалася й набрала характеру догмату, охопленого вогнем страшного релігійно-національного фанатизму.

Радикальні заходи Нікона в царині обряду і «букви» та ледве гамована ним в собі жадоба влади (у міжчасі він одержав від хитрого царя Алексія данайський дар: титул «великого государя», отже зрівняння в титулятурі з царем) викликали з місця гвалтуну реакцію й національно-церковних кругів, отже пізніших «раскольників», і національно-політичних кругів (боярство), які побачили в цім стремління до «умалення самодержавної влади», з чого зручно скористав цар Алексій, який уже давно розшифрував істотні цілі патрі-

ярха. Патріярх Нікон падає в нерівній боротьбі, і його падіння, з одного боку, оформлює «раскол» а з другого — дає московському царатові остаточний досвід у церковних справах і зформулює засади церковної політики Москви-Петербургу на потонні століття. Рішальну ролю відіграв у тім син Алексія Михайловича — славетний Петро Перший — при парадоксальній допомозі двох визначних представників київського культурного центру. Це відомі — Теофан Прокопович (професор Київсько-Могилянської Академії, філософ, драматург, був панегірист гетьмана Мазепи) і Степан Яворський («местоблюститель патріяршого престолу» нової імперії).

Це вони, бувши найближчими помічниками новоявленого «імператора» в справах духовних, були одночасно родоначальниками політичного й національного регенатства та прабатьки пізнішого найфатальнішого й найхарактеристичнішого продукту імперії — т. зв. всеросійської інтелігенції, якої оформлення і чинність припадають вже на ХІХ ст.

Петрова (в дійсності Прокоповичева) «реформа» московської Церкви це було, як формулює знавець, «суцільне блонзнірство і наруга... Петро зумів на два століття знести й збезобличити національні сили православ'я» (Г. Федотов, — «Новий Град»). Прокопович завершив «перебудову» московської Церкви, наділивши її протестантською з походження (але наповненою старомосковським змістом) інституцією «Святейшого Синоду». Яворський же спеціалізувався на поборюванні «расколу» не так при допомозі теологічних трактатів, як при помочі поліції, війська, тортур, спеціальних податків і навіть спеціального убрания для раскольників. Це за часів Петра формулює «раскол» свої основні гасла. «Цар — слуга антихриста» (у відношенні до особи Петра просто «антихрист», а також «самозванець», «жидовин із колена Данова» і т. п.). Двоголовий орел — демонського походження, бо «две глави — у одного діавола». Синод — «жидовській сінєдріон». Сенат — «антихристов совет»...

Пізнінцу пугачовщину (1773-1775 рр.), як вчасніший

(1667-1671 рр.) революційний змаг Разіна, можна з великою мірою докладности уважати за збройний змаг «расколу» з «антихрисловою державою». Але то вже була лебедина пісня руху, що при своїм зародженні й оформленні, в період боротьби царя з патріархом за владу в державі (пол. XVII ст.) — мав такі величезні перспективи. Але й «раскол», як явище національно-московське, не міг не бути під гіпнозом «національного розуміння влади», не міг не бути царистично-тоталітаристичним в своїм дусі. Це не випадок, що й Степан Разін і Є. Пугачов — були **донськими козаками** з походження і старшинами козацького війська²⁵).

«Раскол» не міг спромогтися на створення власної антицаристичної Церкви, власної догматики, власної ієрархії. Він не міг встоятися перед соблазном «царя», як втілення національної влади. «Раскол» згас, як такий. Але стихійні сили, що його породили, сили національної природи, запевне, жили й живуть.

Елементи «расколу» свосередно регенерувалися в «слов'янофілах», в «народовольцях», в атентатчиках на царів, в распутініяді, в недавній «есерівщині». Сти-

²⁵ Рухами цими цікавився єдиний М. Костомаров (монографія «Бунт Стеньки Разіна» і інші твори). Дослідники з західної Європи, йдучи за офіційною російською історіографією, що представляла і Разіна і Пугачова, як бунтівників, розпусних і темних представників «черні» і т. ін., цими рухами й постатями майже не цікавилися.

Передусім і Разін і Пугачов — старшини, отже, жадна «чернь», подруге сили, якими вони розпоряджали, доходили до десятків тисяч, «Інородці» — татари, череміси, мордвини, калмики, як і людність козачих областей, — були їх гарячими союзниками. Обидва мали свою політичну лінію.

Ці збройні рухи здавили Москва й Петербург з великим трудом — підкупами, зрадою, «п'ятими колонами» і — перш за все — **тотальним терором**: поголовним вирізуванням людности й спалюванням цілих заселених районів.

хія «расколу» — у значній мірі — надала розмаху першим, ще сліпим хвилям большевизму, а інерція згвалтованого царом «расколу» уможливила «чужоземному» марксизмові знайти відповідний національно-історичний, «месіянстичний» ґрунт.

Позбавлена своєї віри, елементарних прав людської душі, закріпачена до затрати самого інстинкту права особистої власности, роздушена в своїй суспільній структурі до майже неорганічного стану безобличного й безформного «колективу», московська «Росія» справді була (кажучи словами Хом'якова) «обрана».

Але ким і на що?

ЦАРЯТ

XI

Тема цих розважань, як читальник вже зауважив, є занадто широка, щоб її хоч побіжно вичерпати не те, що однією невеликою книжкою, а й кількома великими томами²⁶).

Але праця Кухажевського (методологічно дещо нагадує історіографічні праці М. Грушевського), бувши єдиною такого мірила спробою, варта належної уваги.

Зацікавлений і дещо поінформований читальник може цілком слушно закинути звуження або оминення деяких побічних, безумовно важливих, підтем і мотивів. Умовини писання цієї книжки не дали можливості зупинитися, напр., над явищем т. зв. Німецької Свободи в Москві XVI-XVII ст., дільниці, замешканій західноєвропейськими фахівцями на службі Москви, серед яких немало було елементу пригодницько-кри-

²⁶ Таку монументальну спробу зробив був протягом 20-30 рр. польський дослідник бл. п. Ян Кухажевський (Kucharzewski) у 7-томовій праці „Od białego saratu do czerwonego“, згромадивши величезний матеріал, але й ухилившись в бік дещо абстрактного теоретизування. Автор, на жаль, особисто «Росії» не знав і не бачив, отже справжній дух її залишився для нього невідомим.

мінального, що має деякі аналогії з московським Комінтерном 20-30-х рр. сучасності. Роля Німецької Слوبيди мало висвітлена в історіографії, але не підлягає сумніву, що роля та була важлива, передусім в постачанні Московії здобутків європейської технічної цивілізації, отже і в області технічної розвідки, як, ще більше, в справі московської закордонної пропаганди й творення московської політичної легенди. Цілком прийшлося оминати важливу в історії Московії (а надто в історії її культури) подію, як коротке перебування на троні царів (1605-1606 рр.) таємничого своїм походженням Лжедмитрія I (бо був вслід за ним ще й Лжедмитрій II). Хоч інтервенція сторонніх чинників (Польщі і — через неї — Ватикану, як рівно ж українського магнатства з Костянтином Острозьким на чолі й ранньо-козацьких збройних сил України) — є очевидна, однак безсумнівним видається також, що ціла доба Самозванців була нічим іншим, як натуральною реакцією самого московського народу на страшний терор попереднього панування Івана IV Грозного. Самозванця Тімошку Акундінова тримав при своїм штабі «на всякий випадок» ще гетьман Богдан. Що більше — доба Самозванців уявляється нам тепер, в перспективі історії, першим і може єдиним — в такому мірілі — намаганням самого московського суспільства скинути тягар культурно- й політично-монгольського минулого і — так чи інакше — приєднатися до культури Заходу²⁷).

²⁷ Про монгольську генезу царату, як пізнішої модифікації татарського ханату, — сумнівів бути не може. Але й тягар одідишеної Московією «татарщини», як комплексу певної культури, яскраво окреслює згаданий Г. Федотов:

Не ззовні, а з н у т р а татарська стихія оволоділа душею Московщини, проникаючи в її плоть і кров. Це духове завоювання йшло рівнобіжно з політичним упадком Орди. В XV ст. тисячі охрещених і неохрещених татар йшло на службу до князя Московського, вливаючись в ряди «служилих людей», отже майбутнього «дворянства»... Двовікове

Що цього не сталося, провина найменше обтяжує особу Лжедмитрія I — був він, на підставі хоч і дуже скупих даних, людиною видатною, добрим політиком і свідомим своїх особливих на Москві завдань — володарем. Причиною невдачі цієї єдиної в своїм роді спроби «окциденталізації» Московщини на самім початку XVII ст. була необережність саме інтервенційних зовнішніх чинників, їх невміння перепровадити в таку відповідальну епоху історичну операцію, їх незнання «царистичної» психіки московського народу і його релігійно-національної «православної» свідомості, навіть в особах решток провідної верстви — боярства. Бояри започаткували епопею Лжедмитрія, але бояри самі й замордували «зорованого» ними ж царя, замордували підступно і тайно від народу, бо Лжедмитрій встиг за короткий час зробитися божитцем московського народу...

І в цім випадку, як в стількох інших того роду спробах, на перешкоді став темний і неможливий для раціоналістичної аналізи психоісторичний комплекс «царе-православ'я», скристалізований за татарщини і закам'янілий здається вже навіки в невольничій душі московського народу.

Як уже згадувалося, вожді наступних революційних спроб реформування Московщини, донські козаки походженням Степан Разін і Ємельян Пугачов — зовсім не були такими примітивними, як їх представляє офіційна «російська історіографія»²⁸).

Обидва були старшинами, люди характерні й бували

татарське іго ще не було кінцем московської свободи. Свобода загинула лише після звільнення від татар.

(Г. Федотов «Новий Град» — підкреслення мое).

Татарського походження були такі чільні державники навіть пізнішої петербурзької імперії, як Державін, Аксаков, скрайній «західник» Чаадаєв... Татарську кров мали в собі й Тургенєв, і Л. Толстой.

²⁸ Микола Костомаров залишив найбільш вартісні праці (до монографій включно), присвячені як Самозванцям, так Разінові й Пугачову.

(Пугачов був за кордоном). Обидва мали свою політичну стратегію, спершись на такий могутній моральний базис, як національно-московський Раскол. Помилки обидвох лежали скорше в області тактики. Разін, маючи до диспозиції величезні терени й колосальні людські маси — від Каспійського моря до Білого, маючи основну базу в серці Московщини, простодушно-наївно проголошував: «Я не хочу бути царем». І, що найвініше, так само поступав (є певна зовнішня аналогія з Богданом Хмельницьким, що довгі роки трагічно витрачав революційну енергію народу на зреформування й зміцнення королівської влади в Речі Посполитій!) в найбільш гарячий час революційної війни. Враховуючи досвід Разіна, Пугачов — дуже мудро, хоч може історично спізнено, зразу ж оголосив себе царем Петром III (якого перед тим замордувала була руками своїх коханців його власна дружина, славнозвісна Катерина II), але з багатьох, не завжди залежних від нього причин, — не зміг ту роллю «воскреслого» Петра III відіграти до кінця. Та й міцність «європеїзованої» державної машини Катерини II була, розуміється, інша, аніж за часів московського царя Алексія, часів, коли в державі фактично існували дві православні Церкви, коли гриміли послання пломінного Аввакума, коли влада царя хиталася самим корінням своїм в бурях релігійної війни... Моральний упадок Пугачова стався в той момент, коли народні маси почали (не без зручної агітації Катерини II) підозрівати, що він — не є Петром Третім. А військовий талант Суворова допоміг знищити Пугачова мілітарно. Систематичний терор і підкупи (за зловлення Пугачова було обіцяно 10.000 рублів) — доповнили розгром руху, що був лебединою піснею революційних спроб московського народу. Після пугачовщини історія вже не може занотувати революційного прояву такої міри аж по наші дні включно: «навіки духово спочилий» цей люд впродовж останніх століть умів лише або, словом Пушкіна кажучи, «безмолствувати», або бути покірливо-сліпим, до мертвоти бездушним, зняряддям царату, однаково — петербурзького чи советського.

Цілком свідомо довелось, на жаль, оминути в цих розважаннях таке для «Росії» характеристичне й єдине в своїм роді явище, як «інтелігенція».

Поняття це, будучи специфічно «російським»²⁹⁾, в міру поширення на Заході російсько-большевицьких легенд і впливів, уже ввійшло в словниціво європейських народів, хоч соціологія європейських народів не мала жадної потреби збагачувати свій словник поняттям, не існуючим в границях органічних культур.

Ми тут мусимо лише коротко сконстатувати, що не зв'язана з будь-яким національним чи становим ґрунтом, будучи ніби поширеною й своєрідною «Німецькою Слободою» імперії, верства та в петербурзькій імперії зовсім не відповідала європейському поняттю «інтелектуалістів», цебто людей розумового фаху. В умовинах «Росії» зроджена, була то верства людей різного походження, різного виховання й різного рівня освіти, механічно витягнена машиною імперії з різних підвладних народів — для духово-розумового **обслуговування** тієї імперії в різних областях і кондигнаціях її (від народнього вчителя починаючи — через журналіста, адвоката, лікаря й письменника — на університетським професорі кінчаючи).

Верства та, складена з людей, відірваних машиною імперії від національного ґрунту свого народу й своєї культури, була перш за все **анаціональною**. Прийняття цією верствою офіційної «національності» імперської («російської»), отже цілковитої абстракції, ні в чім не компенсувало свідомого, чи частіше, несвідомого — ренегатства і зв'язаного з ним психічного каліцтва та творчої імпотенції. Будучи в своїх найнижчих представниках (адміністрації) чинником імперської русифікації, була вона в своїх представниках найвищих (переважно — науковцях, письменниках і, почасти, мистцях) — чинником, що продукував прерізні легенди й міти, в першу чергу — поглиблював і розбудовував (не без успіху) згублену легенду Імперії.

²⁹⁾ Слово це було вигадане десь у 80-их рр. другого рядним белегтристом (Боборокінім).

Оця то верства й була ніби «наочним» аргументом догмату єдиненеподільності імперії. І ця ж верства, складаючи й досьогодні більшість т. зв. російської еміграції, провадить немалу пропагандову чинність у тім же напрямку — за межами ССРСР. Доля «всеросійської інтелігенції» в большевицькій була трагічна: давши свій політичний вираз у т. зв. керенціні і бувши ніби історичною акушеркою большевицького перевороту, інтелігенція та була тим же большевизмом автоматично знищена, навіть фізично — з багатьох більш або менш логічних причин (призвичаєна до обслуговування петербурзької «європеїзованої» імперії, вона була, за малими винятками, нездібна обслуговувати воскреслу в 1917-20 рр. середньовічну **національну** Московщину).

Але сучасний большевицький уряд ССРСР з кінця 20-х і поч. 30-х років починає свідомо й чимдалі виразніше відроджувати й продукувати ту ж саму традиційну імперську «інтелігенцію» під офіційним псевдонімом «советської». Про «російську інтелігенцію» існує немала література, ми, однак, рекомендували б той стислий і глибокий начерк, що дав його Г. Федотов (див. «Новий Град»).

XII

Кожне поважніше історичне явище не можна розглядати, як *deus ex machina*. Кожне має за собою генетичну нитку. І явище большевизму, що явило світові оголений образ історичної державної машини Москви та її імперії, як рівно ж наочно продемонструвало історично-національний дух царату, вимовно підтверджує цю аксіому. До дрібниць. Бо й, напр., явище т. зв. незворотності має за собою величезну давність: коли московський цар Борис Годунов (татарин, наступник Івана IV Грозного) відправив був до західньої Європи 18 молодиків учитися, то жаден з них не повернувся. «Подихавши повітрям духової свободи, трудно добровільно вертатися до в'язниці», — коментує цю подію Г. Федотов.

Ані «совхоз», ані «колхоз» не є наслідками «марк-

сизму» чи «комунізму», чи вигадкою большевиків. «Совхозом», цебто маєтком державного сільського господарства, були всі поміщицькі маєтки Московської і Петербурзької імперії аж до 1861 р. «Колхозом» було кожне село («деревня») на теренах етнографічної Московщини від початку історії тих теренів і аж досьогодні. «Колхози» в постаті «воєнних поселень» культивував на теренах колоніальної України в добі ніби найочевиднішої «європеїзації» імперії підручний диктатор імператора Олександра I — славнозвісний Аракчеєв... Большевизм лише продовжує й поглиблює старі історичні методи, з «індустріалізацією» (Петра) включно.

Недарма серед апостолів московської **общини**, крім діячів царистично-реакційних, бачимо й таких світочів радикалізму й поступовости, як здегенерований дворянин А. Герцен, «патлатий семінарист» (вираз Шевченка) Чернишевський, один з духових батьків Леніна — Н. Михайловський, а навіть... сам Карл Маркс. Коло 1880 р. винахідник «наукового» соціалізму прийняв, апробував і затвердив концепцію Чернишевського-Михайловського, в якій московська комуністична «община» мала уможливити безпосередній «стрибок» до комуністично-маркєвського соціалізму, оминаючи «страшенно довгу путь» (Чернишевський) «римсько-феєдальної, міщансько-індустріалізованої Європи» (Герцен).

Всіх перелічених осіб, враз з такими переконаними царистами-реакціонерами, як Леонтьєв, Победоносцев і інші, враз навіть з Л. Толстим, яко «філософом», єднала **спільна жагуца ненависть проти європейської гуманістичної культури**...

В історії «Росії» нема нічого нового, нічого, що, хоча б в зародку, вже раніше не існувало. Не є новим явищем у тій історії ані наочна тепер для цілого світу агресивність советської Москви (ціла історія «Росії», цієї «воєнної імперії», с історією безперервного хижацького, культурно безпідставного, отже, цинічно-грабіжницького імперіалізму), ані старанно укриті **внутрішні** причини тієї агресивности.

За царювання Івана IV, царювання, здавалося б, найменш сприятливого для будь-яких зовнішніх агресій, відбулися найбільші й найбільш клясичні в історії Московії завоювання, і то одночасно на сході й заході: від західноєвропейських республік Новгород та Пскова починаючи й на поординських, татарських ханатах Казаню та Астраханю — кінчаючи. Але й це ще не все. Саме за часів Івана Грозного, і то **чужими** Москві, окраїнами й «козацькими» руками — був завойований, чи пак «возз'єднаний» Сибір... Здавалося б парадокс? Ні, це було одне з найдосконаліших потягнень московської **внутрішньої** політики: скерування революційних (хоч би в потенції) сил народних мас на зовнішні цілі, на **вичерпування** тих сил в грабуванні **чужих земель**.

Як часто царат, чи московський чи «імператорсько-петербурзький», чи — і особливо — московсько-советський — користає з цього традиційного способу старомосковської «державної мудрости»? І хіба не відчайною спробою уникнути революції 1905 р. була трагічна для петербурзького царату війна з Японією?

Сподіваючись, що все сказане попередньо дорисувало хоч основні контури нашої теми, спинимось, на закінчення, більше на її технічно-політичних, далеких від всілякої метафізики аспектах. Відійдім від минулих віків до часів значно ближчих нам, добре знаних сучасникам або з власного досвіду, або з живої пам'яті старшого покоління.

Запевне читальникові відомі прізвища двох знаних державних діячів з останньої передбольшевицької доби петербурзької імперії: С. Вітте і П. Століпін. Ці два прізвища — а в перспективі часу вони вже є історичними — можна б узяти за яскраві символи, зв'язані з проблемою того, що треба б назвати **політичною доктриною** всякої «Росії».

Підсумовуючи все сказане в попередніх розділах, доктрину ту можна б було сформулювати різно, починаючи від старомосковського «Бог на небі — цар на землі», через «православ'є-самодержав'є-народність» Миколи I і аж до «пролетарі всіх країн, єднай-

теся» сучасності. Але, коли йде про найістотніше і найреальніше, то доктрину ту можна звести до кількох, чисто раціональних стверджень, розуміється з неунікальним при того роду формулах спрощенням.

Кожна «Росія» не може потерпіти в своїх границях **жадної свободи** — ні особистої, ні родової чи плеємної, ні — тим більше — національної, навіть у відношенні до нації пануючої (за Миколи I слово «нація» було заборонене, як революційне). Не може потерпіти свободи ні фізичної, ні метафізичної, ні тілесної, ні духової — отже й Церква може бути лише департаментом міністерства внутрішніх справ.

Всяка «Росія» стоїть на фундаменті всебічного нищення індивідуальности, отже й на фундаменті заперечення права приватної власности, як **бази особистої свободи** індивідуума, роду й стану.

Тому «Росія» є приватною власністю або автократа-царя, або «соціалістичною власністю» безструктурного, безобличного, чисто механічно зліпленого «колективу», цебто, остаточно, частини єдиної централізуючої бюрократичної машини.

А що в границях «Росії» знаходяться численні внутрішні границі племен, народів, рас і культур, нічим духово з «Росією» не пов'язаних, то кожна «Росія» мусить, незалежно від того, чи вона монархістична чи «демократична» (бо була вже й така!), тримати величезний поліційно-терористичний апарат, озброєний величезною **внутрішньою армією** (в сучасній ССРСР, наприклад, та армія є лише трохи менша від постійної армії для зовнішніх завдань). Ця необхідність цілком логічно випливає з внутрішньої ситуації цієї держави, і жаден «керенський» не міг би від того закону «російської» механіки ухилитися. Якщо при деяких царях сторонній обсерватор не міг того завважити, то большевики оголосили всі таємниці цієї державної механіки — цинічно і не без усміху — на очах цілого т. зв. цивілізованого світу.

Отже, 1) тотальне знищення всякої **особовости**, а в логічній зв'язку з цим — 2) тотальна заборона **приватної власности** та 3) **всебічний**, перманентно-моди-

фікований і дозований терор, як **система**, — це й є ті основні підвалини, на яких може існувати державна конструкція типу «Росії». Це й є, в найістотнішим, державна її доктрина, ускладнена також логічно випливаючою з тієї доктрини мілітарною агресивністю, дипломатичною будовою всіляких «неутральних смуг» і — в замірі своїм — рухомих «залізних заслон», за якими діє численна агентура в постаті «комуністичних партій», п'ятих колон і цілих зграй «учених» (що, знаючи оборонні таємниці своїх держав, ніби невинно займаються або теоретичним «студіюванням санкскри-ту», або практичним гомосексуалізмом).

Одним словом, «Росія», як імперія, мусить — хоче вона того, чи не хоче — розпоширювати культурно-політичні властивості середньовічної Московщини на всі завойовані («возз'єднані») терени країн, народів і культур. А що цього не можна зробити без діяння сили, кожна «Росія» мусить бути також **воєнною імперією** з культом агресії і — скажимо недипломатично — грабунку й спустошення.

Два визначні державні мужі імперії на переломі XIX-XX стст., задивлені в культуру європейського Заходу і настрашені процесом неунікальної дифузії цієї культури на терени європейської частини імперії, рішилися, один за другим, на кроки, які, щонайменше, можна б назвати революційними. В дійсності їх замір, несвідомо для них самих, був не лише революційним, а й героїчним, при чім героїчним **трагічно**. Це була спроба боротьби, вживаючи античної термінології, з самою історичною **мойрою** «Росії».

Річ ясна, що вислід тієї боротьби був такий самий, як і в кожній трагедії.

XIII

Сергій Вітте, хоч іменованій при своїм звільненні останнім царем — графом, був сином Юлія Вітте, правдоподібно, німецького колоніста в Прибалтиці чи, скорше, на Одещині. Його блискуча, майже казкова, бюрократична кар'єра — від начальника залізничної станції Хвастів до міністра імперії була, в значній мірі,

спричинена випадковою зустріччю з царем Олександром III і зумовлена необмеженістю влади автократа-царя³⁰). Це поклато початок своєрідному політико-психічному гамлетизмові С. Вітте: демократ західного типу і майже «республіканець» з переконання, він був назавжди осліплений необмеженими можливостями автократичного царату, що для нього, людини кипучої творчости, відкривав ніби велетенське поле діяльності. Але, поза тим, С. Вітте був видатним математиком (його залишали при Одеськім університеті), особистістю великих та усебічних талантів і не малого творчого розмаху. Його валютова реформа, що піднесла фінансовий стан імперії на ніким не передбачений рівень та майже геніяльне перепровадження Портсмунтського миру по, здавалося, фатальній для царату поразці у війні з Японією — то вимовні свідчення здібностей цієї вииняткової людини. Це був справжній «інженер» при державній машині імперії, яку він — з його знанням і можливостями — хотів і, здається, успішно міг коли й не реформувати, то, принаймні, вдосконалити. Та дальший перебіг його діяльності показав усю трагічну утопійність його замірів.

Як політичний «інженер», Вітте бачив і знав з власного досвіду всі хиби історично-перестарілої (як йому, людині «поступу» XIX ст., видавалося) машини своє-

³⁰) Вкоротці по катастрофі царського потягу біля станції Бірки, отже в досить нервовій ситуації, цар Олександр III на одній з залізничних станцій України випадково почув був з-за вікна вагону розмову поміж командантом свого потягу й якимсь незваним урядовцем. Урядовець підвищеним голосом заявив: «Мені життя мого імператора дорожче за ваші приписи, я не дозволю на таку скорість потягу, бо добре знаю профілі шляху на моїй ділянці». Закликаний царем до вагону, урядовець виявився начальником одної з діляниць т. зв. Південнозахідних залізниць — Сергієм Вітте. На другий день Вітте вже був міністром шляхів імперії...

рідної імперії. Він ясно бачив ті границі націй і культур, що перетинали імперіально-географічну «єдність», утримувану лише тайною поліцією, корпусом жандармів та поліційною армією. Людина західного походження й думання, понадто математик, він добре знав, що та імперіальна «єдність» є лише «функцією» тих, природою своєю механічних і тому не зовсім певних, «величин». Він повзяв ідею (дуже обережно, не зраджуючись з нею нікому) не більше й не менше, як **еволюційно** перетворити неорганічно-механічну «Росію» на централізовано-монархістичний, але органічний Bundesstaat германського типу — **при допомозі** — і в цім таївся трагічний парадокс! — саме авторитарно-всемогутнього історичного царизму³¹).

Трудно було б підозрівати С. Вітте в якісь особливим незнанні історії «Росії», природи московського народу, чи невідчуванні духа деяких «істинно-руських» явищ (напр., пануючу в імперії релігію він досить точно й влучно називав «православним поганством»). Але не підлягає сумніву, що німець з походження й європеєць з виховання та освіти, понадто людина позитивістично-раціоналістичного думання, С. Вітте, рішаючись на таке завдання, не відчував духу історично-московського царизму (хоч би й в шатах «імператорства» та в реальнім втіленні в німецькій по крові династії «Романових» — Гольштайн-Готторпів). З певністю Вітте не знав, традиційно-фальшованої в школах, історії Московщини, а це ж Московщина в тягу століть — витворила поняття «цар» і вповні викристалізувала ідеологічний зміст царизму й технічну систему царату. Коротше, С. Вітте, відважуючись на свій, справді, героїчний чин, був несвідомий ані надлюдської трудности свого завдання, ані самого факту, що першою й головною перешкодою на першій же

³¹) Запитаний колись, як він уявляє собі майбутнє «Росії», С. Вітте, «не замислюючись», відповів: Сполучені Штати Америки. Думаю, що це було після його особистого знайомства з США під час конференції в Портсмунті.

кроці він зустріне саме **історичний царизм**, як головного ворога, якого, в своїй західноєвропейській наївності, раціоналіст і математик Вітте, уважав, якщо не за союзника, то за Архімедову підойму свого реформацийного чину.

Об'єктивно Вітте хотів подолати царизм за допомогою царизму — і в цім полягас трагічна парадоксальність його пляну.

Нелюблений останнім царем, спізнілим романтиком цареправослав'я і вже спокушеним распутнієюдою, Миколою II, С. Вітте був закликуваний до влади лише в моменти очевидної небезпеки. „Mädchen für alles“, як іронізував про себе С. Вітте мовою свого походження, він ще рятує династію й імперію, погасивши пожежу революції 1905 року мутною рідиною облудного псевдоконституційного маніфесту 17 жовтня 1905 року (можливо, сам С. Вітте — і це дуже характеризує його психіку — вірив у щирість врятованого ним від видимої смерти «візантійця» Миколи II).

Це була третя виграна С. Вітте політична битва («золота валюта», Портсмунт, рятунок династії й імперії). Але, видно, належав він до тих, що, вигравши всі битви, програють головну. Валютова реформа чи Портсмунтський мир — то були речі, які не дотикали істоти царизму, навпаки — зміцнювали його. Маніфест 17 жовтня був тією зброєю (правда, зфальшованою зброєю), якою С. Вітте оборонив смертельно загрожений царизм. Але коли наївний Вітте почав настоювати на здійсненні імлісто-мутнавих обіцянок маніфесту, цар, навіть такий безхарактерний (хоч і безхарактерно-впертий), як Микола II, звільнив першого інженера і відданого слугу імперії, як непотрібного лакея, згірділиво й безсеречно...

Отже, задушена ідея С. Вітте, яку він викохав жертвенно-героїчно, часом з надмірним пониженням себе в очах малограмотної придворної черні (що уважала С. Вітте за людину низького походження), потерпіла блискавичний крах у першій же зустрічі з основою «Росії» — недоторкальним в своїй цілості історичним

царизмом, сакралізованим протягом століть при допомозі «православ'я» на догмат і табу.

С. Вітте, граф «всеросійської» імперії і повержений царизмом велетень серед здегенерованої дрібноти придворного дворянства, — умирає в забутті й неславі напередодні загамованої ним в 1905 р. і вже знову готової до вибуху революції, яка в історії і Московщини, і «Росії» була завжди, за виразом А. Пушкіна, «бунтом безглузним і нещадним», бунтом тотального раба, викультивованого царизмом в умовах царату, — додамо ми.

XIV

Завдання, яке собі поставив другий герой останнього акту петербурзької трагедії, було, на перший погляд, значно скромніше і значно менш революційне. Але тільки на перший погляд.

Петро Столипін, походженням з родовитого московського дворянства, був, певно, одним з найліпших представників пануючої в імперії нації. Мавши земельний маєток на терені Литви, він довгий час був губернатором у цій західній колонії імперії. Обсервуючи аграрні відносини серед селянства, зв'язаного з землею правом власности, і порівнюючи ті відносини з селянством московської метрополії, яке того права не мало (й не знало), він прийшов до висновку, що єдиним виходом для зміцнення й оздоровлення селянського стану в його рідній Московщині і тим створення міцної бази для монархії та захитаної імперії — а час був революційний — було б запровадження там законодавчим шляхом, власне, права власности селянина на оброблювану ним землю³²). Покликаний вне-

³²) Те, що загально відоме в історії імперії, як скасування кріпащини (р. 1861) в дійсності було: 1) звільнення селянина з рабства, при земельнім маєтку поміщика, та з обов'язку панщини цебто безплатної праці в тім маєтку і, одночасно, 2) наданням поміщикові права власности на земельний маєток, що перед тим був de jure державним, цебто

довзі після упадку С. Вітте на становище міністра внутрішніх справ і прем'єра, П. Столипін з незвичайною впертістю й енергією домігся був від настрашеного революцією 1905 року царя спеціального закону (9 листопада 1906 р.) про початок запровадження селянського права власности на землю, що мало б у своїм наслідку перехід селянина від стану традиційного «колхозника» своєї «общини» до стану вільного власника приналежного йому господарства-хутора.

Здавалося, плян П. Столипіна був і логічним, і природним, і, зрештою, «мінімальним». Але дійсність показала, наскільки й цей плян був в обличчі «Росії» і максимальним, і революційним, і... утопійним.

Року 1911 в театрі Київської опери під час антракту прем'єр-міністер імперії П. Столипін — на очах присутнього царя і всіх достойників — був забитий. Убийник (Богров) міг проникнути в щільно стережений будинок опери лише тому, що був співробітником самої ж тасмною поліції («охрани»), що несла охорону будинку, будши ніби одночасно членом терористичної групи революціонерів (такий терорист, логічно беручи, скористав би з нагоди скорше забити самого царя — головну ціль терору...).

В історії російських революційних рухів співпраця революціонерів (спеціально терористів) з тасмною поліцією імперії не лише не була новиною, а й мала немалі своєрідні традиції (Азеф, піп Гапон і інші). Трудно аналізувати тепер обставини замордування Столи-

наданим, враз з кріпаками, поміщикові державою за ті чи інші перед царем чи державою (що було те саме) — заслуги. Селянин опинявся без землі.

Акт 1861 р. був моментом з'явлення величезних мас сільського пролетаріату. І тому ліпші державні діячі цієї «реформи» перестерігали царя Олександра II. проти згубних наслідків половинчатости (як вони казали) тієї реформи.

Аграрні відносини в колоніях імперії — Україні, Польщі, Прибалтиці і т. д., там, де віками панувало римське право власности, укладалися дещо інакше.

піна хоча б уже тому, що справа та була зліквідована урядовими чинниками дуже скоро і якихбудь документів чи матеріялів не полишила. Таємничі обставини при замордуванні імперського прем'єр-міністра, запевне, були і «таємниця» смерті П. Столипіна залишитися таємницею, правдоподібно, вже назавжди.

Але загальновідоме було зовсім не таємниче відношення до аграрної реформи П. Столипіна, з одного боку — революційного підпілля (яке вже виформувало зародок майбутнього большевицького керівництва), а з другого боку, як це не дивно, — близьких до трону кіл найвищого дворянства («Совет Об'єднанного Дворянства»). Революційне підпілля слушно бачило в з'явленні серед селянства типу міцного господаря-власника («кулака») небезпеку втрачення для революції селянської маси, як рушійної сили. Але чим пояснити не меншу, а може ще й більшу наневисть до реформи та її ініціатора з боку людей одного стану, одного культурного кола й тої самої землевласницько-бюрократичної класи? Чим пояснити явну нехоть царя до людини, що своїм походженням і відданістю тронові та династії, як зрештою й своїми особистими якостями — доброю волею, прямою, відвагою й характером — не могла збуджувати (протилежно до Вітте) жадних сумнівів? Чим пояснити, що смерть Столипіна — з руки адже ж ніби революціонера — викликала і в царя, і в придворної та бюрократичної еліти — «зітх полегші», як свідчать сучасники?³³⁾

³³⁾ Не позбавлено особливої пікантності, що проти реформи Столипіна і на захист сакраментальної історично-московської «общини» встали в Державній Думі 1906 р. ліві ліберально-буржуазні й ідеологічно ніби скрайньо «західницькі» кола на чолі з П. Мілюковим. «Община» і для цих «європеїзованих» кіл була — «табу». Досить заплутана аргументація тих кіл зводилася до того, що проєкт Столипіна йшов ніби «по лінії дворянської (?) політики», що на зміну поміщичковій прийде, мовляв, «кулак», і що це буде «руйнація» історично-зформованої «общини»...

На всі ці питання може бути лише одна відповідь: своєю аграрною реформою Столипіна небезпечно діткнув був, як перед ним С. Вітте, основної догматичної підвалини державної доктрини «Росії»: **державної власності над безобличним рабом-підданим, який у системі «Росії» мусить залишитися у в'язниці традиційно-московської «общини» і не сміє мати жадної приватної власності, бо то — матеріальна база для особистості й її духової свободи.** А особистості система завжди царистичної «Росії» — не терпить, бо особистість у тій системі — не міститься. Намагання Вітте, як і Столипіна, в суті речі, вели у тім самім напрямку, який — у дальших наслідках — мусів привести «Росію» до натурального розпаду, чи пак «розчленування». І те, що стояло на сторожі тієї «Росії», чи то був цар і монархісти, чи то була «революція» і соціалісти, чи то була ліберальна демократія (Мілюков) — не могло не стати на захист перед небезпечною **справжньої** революції, яку започаткував переконаний монархіст і царист, до крові відданий імперії, родовитий москаль з національними особистими якостями — Петро Столипіна, якого замордували — в особі свого спільного агента — і царизм, і революція, і — через них — національний дух власного народу.

Характеристично, що справжній жаль по Столипінові був лише в Україні: селянські маси були йому вдячні за полегшений шлях до своєї остаточної гос-

Ліва громадськість усім цим дворянським плянам (реформі Столипіна — С. М.) протиставила захист непродажності наділів селянської общини, заховання в ній старих порядків переділів (— періодичного перерозподілу «неподільного» масиву приналежної колективу землі — С. М.) частинних і загальних (...), поліпшення продуктивності шляхом переходу до кооперативного, машинного й інтенсивного господарства... (П. Мілюков — **Воспоминания**, т. II) Як бачимо, «ліва громадськість» уже 1906 р. передбачала колхози, совхози і машинно-тракторні станції СССР.

подарської емансипації від імперії, малоросійське дворянство бачило в нім мужа, що ту імперію оздоровив би й зробив би її (хоч на певний час) життєздатною. Тож **єдиний** на теренах імперії пам'ятник П. Столипінові стояв — до 1917 р. — в Києві, перед магістратом столиці України.

ЛІТЕРАТУРА

- HERBERSTEIN, S. F. — *Rerum Moscovitarum Comentariorum* — Viena, 1549.
- FLETCHER, GILES — *Of the Russe Common Wealth, or maner of Guernement of the Russe (commonly called the Emperour of Moscovia)* — London, 1591.
- BOUVET, P. — *The present Condition the Moscovite Empire*, 1699.
- CHURCHILL, A. and I. — *A. Collection of Voyages and Traveles* — London, 1744.
- CLARKE, EDWARD DANIEL — *Traveles in Russia, Tartary and Turkey* — Edinburg, 1839.
- CUSTINE, Astolphe de — *La Russie en 1839* — Paris, 1843.
- QUENET, Charles — *Les lettres philosophiques de Tchadaieff* — Paris, 1931.
- GIDE, André — *Voyage en USSR* — Paris, 1937. — *Re-touche du vouage* — Paris, 1937.
- GONZAGUE de REYNOLD — *Le monde russe. La formation de l'Empire* — Paris, 1950.
- OLEARIUS, Adam — *Offt beehrte Beschreibung der neuen orientalischen Reise etc.* Schleswig, 1647, T. I, II. 4. видання — 1647, 1656, 1663, 1696, переклади фр., голл., італ., англ.
- WEBER, Friedrich Christian — *Das veraenderte Russland* Frankfurt, 1721.
- KORB, Johan Georg — *Diarium itineris in Moscoviam* — Vienna, 1701.
- KORB, Johan Georg — *Diary of an Austrian secretary*, London, 1863.

BLASIUS, J. H. — *Reise in Europäischen Russland* — Braunschweig, 1844.

Sir GALAHAD — *Idiotenföhler durch die russische Literatur* — Wien, 1927.

ДОНЦОВ, Д. д-р — *Підстави нашої політики* — Відень, 1921.

МАЛАНЮК, Є. — *Petersburg — Pietrograd — Lenin-grad — „Pamiętnik Warszawski“* — Варшава, 1931.

МАЛАНЮК, Є. — *Петербург, як тема історично-літературна*, ЛНБ, 1931.

МАЛАНЮК, Є. — *Достоевський* — ЛНБ.

JAN KUCHARZEWSKI — *Od białego caratu do czerwonego*, — Warszawa, 1923-38, 7 томів.

ЧААДАЕВ, ПЕТР — *Сочинения и письма*, Т. I-II, Москва, 1913-14.

ЛЕМКЕ, МИХАИЛЬ — *Николаевские жандармы и литература 1825-1855* — Вид. С. В. Бунина, Санкт Петербург, 1909.

МЕНДЕЛЕЕВЪ, Д. — *Къ познанію, Россіи (з передмовою А. Салтикова)* Вид. «Миловида», Мюнхен, 1923.

САЛТЫКОВЪ, АЛЕКСАНДРЪ — *Две Россіи* — Вид. «Миловида», Мюнхен, 1923.

ФЕДОТОВЪ, Г. П. — *И есть, и будетъ. Размышления о Россіи и революціи* — Paris, 1932.

ФЕДОТОВЪ, Г. П. — *Новый Град, збірник статей*, Нью-Йорк, 1952.

У. Кужіль

ШЛЯХИ РОСІЙСЬКОГО ІМПЕРІАЛІЗМУ

Від пам'ятного тосту в честь російського народу, що його висловив Сталін на прийомі в Кремлі після перемоги над Німеччиною, більшовики одверто заговорили про першество російського народу в Советському Союзі. Іменуючи його творцем і провідником ССРСР, визначили йому керівну роллю в усій історії Сходу Європи, як державного організатора на цих велетенських просторах. І поступово історія російського народу стала історією народів ССРСР, традиції російського народу — традиціями ССРСР, славні полководці, політичні мужи Росії — виключними взірцями до наслідування для советського громадянина. Але в одній точці більшовики ще маскуються, а саме: відпекуються від титулу наслідників царів у їхній імперіалістичній, колоніальній політиці. Це йшло б врозріз з пропагандивними гаслами, за допомогою яких вони намагаються здобути світ, і тому, надівають маску перших у світі пацифістів та противників російської імперії. Лінію зовнішньої політики, що за весь час історії Росії мала експансивний характер, визначало московським володарям географічне положення і ненаситний грабіжницький дух, що спонукав їх до щоразу дальших територіальних зазіхань. Більшовики, як вірні сини тої Росії, не звільнилися від вищезгаданих, питомих їм, рис. Пряма лінія веде від дипломатії Івана III, Петра Великого — аж до «великого» Сталіна, так що до напрямів, як і щодо методів політики агресії.

Часи Івана III. (1462 — 1505) — це часи остаточного формування московської національної держави. Відтоді то стають московські царі як чинник міжнародного життя і вступають у міжнародні відносини як політики, що навчилися, будучи васалами Золотої Орди, елястичности, підступу, «ненавидячи — удавати

Передрук з «Визвольної Політики», рік II, ч. 3 (13), 1947.

приязнь, ховати підступні наміри під облесливою усмішкою». (Історія дипломатії, т. I., 1940 р., стор. 116).

Цар Іван III., як об'єдинитель всіх етнографічних московських земель, накреслює програму загарбання російської нації. На першому плані стояло питання «з'єднання» з Московією українських земель, що входили в склад Польсько-Литовської Держави. Об'єднуючи московські князівства, Москва проголосила всі українські землі, що входили колись в систему Київської Держави, спадщиною «отчиной» московського великого князя, і тому московський уряд не хотів правно визнати тодішнього фактичного стану, а всі договори з Литвою мали тимчасовий характер. Всю свою міжнародну політику Іван III, і його наслідник Василь III, підпорядкували тому основному завданню. З того приводу Москва була заінтересована в мирних відносинах з Отоманською Портою і кожний союз, що послаблював Литву, був добрий.

Іван III, намітив і лінію експансивної політики Москви в сторону Балтійського моря. Відгороджена від вільного морського шляху до Західної Європи Литвою і Лівонським орденом, московська держава була здана на транзит через сусідні держави. На тому трапила її зовнішня торгівля і культурно-політичні взаємини з Заходом. Вже відтоді помітне прямування Росії до моря, до цього т. зв. «вікна в Європу», що перетворюється в історичний процес і набуває від часів Петра I, виразних форм. Це прямування дуже послідовне і цілеспрямоване, хоч виглядає іноді як безплянове шукання. Це нібито блукання впродовж двох століть є нічим іншим, як консеквентним прямуванням до кількох цілей, які в дійсності є тільки однією ціллю: **доступ до відкритого моря за всяку ціну**. За кожним разом, коли одне з точок відкритого морського побережжя, до яких прямує Росія, показувалася з якихнебудь причин недосяжною, — російський уряд прямував до другої, третьої, п'ятої. Коли траплялася нагода, знов завертався до першої і т. д. Довжелезна берегова лінія Крижаного моря була досягнута ще за часів давнього московського царства, та того було не досить, щоб забезпечити морську комунікацію пізнішої імперії. Побережжя Кри-

жаного моря виконувало від того часу тільки одну з функцій границі — охоронну. Щойно в 70-тих роках 19. ст. доведено, що це побережжя таки не без вартости; і лише на початку 20. ст. почали використовувати незамерзаючі пристані мурманського побережжя, а вже в останні часи набуває Крижаний океан спеціального значення, як щойно досліджуваний і випробовуваний найкоротший північно-морський шлях. Ці дві основні лінії московського імперіялізму, тобто підкорення України і доступ до відкритого моря, залишилися актуальними впродовж цілої російської історії, не виключаючи совєтів.

Під кінець 16. ст. (Іван IV., Грозний) з'являються ще два напрямки російських експансивних заінтересувань. В 1556 р. завойовують москалі казанський ханат, що відкриває їм торговельний шлях по Волзі і Камі, а одночасно уможливило взаємини з середньоазійськими і прикаспійськими державами. З підбиттям астраханського ханату (1556 р.) такі самі взаємини зав'язуються з народами північного Кавказу. Відомо, що всі ці торговельно-дипломатичні взаємини давали Москві заціпну точку до політичної пенетрації і дальшого просування меж свого володіння. Завоювання цих двох країв не було випадкове. Воно віддзеркалювало цілеспрямованість московської агресії. Політики Москви ще на початку 16. ст. вказували на «неизбежность» підкорення Казані, бо камським шляхом перейшла Московщина за Урал і почала завойовувати Сибір, а через Тюмень попрямувала до Бухари і Хіви. Крім цього, Московські царі хотіли знищити загрозу нападів з боку Казані, щоб мати вільні руки до прямування до Балтійського моря. Однак, після підкорення Казані волзький шлях ще не був вільний: на перешкоді до вільного проникання в Азербайджан і Іран стояла Астрахань, і Москва, не вагаючись, підкорила її.

До півночі і сходу, в напрямках найменшого опору зі сторони як фізично-географічних, так і антропогеографічних чинників, розширювалась російська держава дуже швидко. Далеко повільнішим було її розширювання на захід і південь, де, щоправда, не було особливих природніх труднощів, та зате антропогеографічні

були там сильніші. Вже в першій половині 17. ст. дійшли москалі до Тихого океану, досягнувши таким чином для себе найкращу природню границю — море. На півночі вони це зробили ще скорше. Експансія на південь і захід мала в 16. ст. тільки небагато успіхів. Московщина не могла ще тоді багато доказати ні проти Швеції, ні проти Туреччини, ні проти Польщі. Навпаки, ця остання мало не знищила самої Московщини на початку 17. ст. Вже в другій половині 16. ст., разом з підкоренням середнього Поволжя і Астрахані, починається процес перетворення московського царства в російську багатонаціональну державу, процес, що набирає виразного обличчя з підбиттям України і східньої частини Білоруси (1654 — 1661). Большевицька історіософія намагається виявити цей процес штучними, брехливими аргументами, свідомо стаючи на захист великоросійського імперіялізму. Вона висувас Росію як творчий організуючий чинник Сходу Європи і величезних просторів північної та центральної Азії.

«Фактичне злиття всіх областей, земель і князівств в одно ціле було викликане зростаючим обміном між областями, поступово ростучим товарним оборотом, концентрацією малих місцевих ринків в один всеросійський ринок». (Ленін, твори, т. I., стор. 73). — «На сході Європи... створення централізованих держав, прискорене потребами самооборони, прийшло швидше від ліквідації фєвдалізму, а також швидше від повстання націй. Тому нації не розвивалися і не могли розвинутися в національні держави, а створили кілька мішаних, багатонаціональних, буржуазних держав, що склалися звичайно з **одної сильної панівної нації і декількох слабих підлеглих**». (Сталін, «Марксизм і національно-колоніальне питання», стор. 87). «В Росії роллю об'єдинителя національностей взяли на себе великороси». (Там же, стор. 17). Цей виклад причин творення російської імперії кладе в основу добровільності і свідомий тяг прилучування країн до центру, коли вся дальша історія Росії все це різко заперечує. Концентрація торговельного ринку була зумовлена односторонніми економічними інтересами панівної нації, а прилучування щораз нових країн робилося для

поширення своєї власної економічної бази і стратегічного забезпечення щораз більших границь імперії.

По добутті Казані царський уряд розправився дику, як і властиво російському імперіялізмові, з тубільним населенням. Всіх чоловіків вирізано, а жінок і дітей загнано в рабство. Ще довго народи середнього Поволжя чинили запеклий спротив, але вже тоді почала Росія застосовувати свою політику володіння над загарбаними землями. Переслідування самостійницьких елементів, насаджування москалів на відібраних земельних наділах, підкупства частини казанської знаті, а передусім поширювання християнства, щоб за допомогою московського православ'я, цього інструменту російського імперіялізму, ще дужче охопити під свої впливи населення. Спираючись на укріплені городки, побудовані на землях Казанського ханату, Московщина посувається за Урал. І власне ті укріплені городки з військовими залогами, як підпора і охорона російської адміністрації на завойованих теренах, відзначає оту «добровільність» народів творити разом з Москвою одну державу. Пенетрація приватного капіталу, підтримувана військовими відділами, змушує населення платити данину, т. зв. ясак, і промочує шлях для державної окупації теренів. Серед боротьби і повстань просувається російська адміністрація в глибину Сибіру. Представник російського уряду заманює до себе на переговори сибірського хана Сеїд Ахмата і запроторює у в'язницю (невже большевики взорувалися на ньому, запрошуючи на переговори Окуліцького і товаришів). Після того російські війська займають Кашлик, центр західного Сибіру, і до половини 17. ст. укріплюються над ріками Ішим, Іртиш і Об.

Перша половина 17. ст. — це підбиття цілого західного Сибіру. Першим етапом російського наступу був перехід з ріки Об над Єнісей, а далі перехід до Байкальського озера і на «Велику ріку» Лену. З того моменту загарбання нових земель йде ще більш енергійно в чотирьох напрямках: на північний схід до берегів Крижаного океану, на схід — до берегів Охотського моря, на південь — до Байкалу і на південний схід — Приамур'я. Простір від Єнісея до Охотського моря був

пройдений протягом яких 20 років, бо це було завойовання колоніальних земель, де населення було кочове, почасти навіть ще на ступені первісних народів. Зате в Приамур'ї зустріла Росія таку ж саму пенетрацію зі сторони цивілізованої держави — Китаю. Нерчинським договором 1689 р. ustaleno торговельні взаємини з Китаєм, а водночас дійшло до зіткнення суперечних інтересів обох держав, — інтересів, що й досі не перестали бути актуальними.

17-те століття застає Росію далеко поза межами її етнографічних земель. Агресія на сході проходила відносно легко, але інші важливі, ще не вирішені питання, стояли перед російським урядом:

1. З'єднання з Росією українських і білоруських земель, що були під Польщею.

2. Проникнення в Прибалтику.

3. Під кінець століття кінечність боротьби з Туреччиною і її васалом — Кримом.

Визвольна війна України проти поляків і Переяславська угода спричинили цілковите пересунення сил східної Європи. Та одночасно Переяславська угода навіки визначила московську провідну верхівку (білу чи червону), як віроломного партнера у міжнародних договорах. Користаючись з ослаблення свого союзника, (України), Москва знехтувала властивий зміст угоди, в якій говорилось про взаємну поміч і співробітництво двох рівнорядних, суверенних держав, і поступово повернула Україну в свою колонію. Через Андрусівський мир 1667 р. дістає Росія широку базу для досягнення берегів Чорного моря і Кавказького хребта. Дві добрі природні межі для російської імперії опиняються в межах можливості здобуття. І то через прилучення тільки однієї пайки України. Першим наслідком прилучення України до Московщини на політично-географічному полі було вступлення Росії в т. зв. східне питання. Перед загарбанням України Московщина не провадила ніяких більших воєн з Туреччиною. Та зараз такі після Андрусівського договору почалися воєнні кроки між цими двома державами (1674 — 1681), і московська дипломатія заметушилася по цілій Європі, шукаючи союзників. Московщина приєдналася до християнської коалі-

ції проти Туреччини, рушила походом на Крим і добула Озів (1698).

Друге питання — доступ до Балтійського моря — не знайшло свого вирішення через несприятливі обставини в укладі міжнародних сил і через клопоти Росії на півдні. Та російські володарі були спокійні, були переконані, що їхнє почате діло будуть продовжувати наслідники. Російська дипломатія вже заклала підвалини, намітила певні випробувані способи вмішування у внутрішнє життя ворожої держави. В боротьбі з Туреччиною вона використовувала природну ворожнечу між підкореним християнським населенням і турками, виступивши вперше на міжнародному форумі, — як покровителька православних християн. Своїми виступами в міжнародному житті придбала собі російська дипломатія оцінку чужинців, до речі, правдиву і до сьогодні: «Вони поєднують всі тонкості хитрого лукавства, щоб обманути чужинців, або, подаючи брехню за правду, або промовчуючи те, про що треба сказати, послаблюють чинність всяких рішень на нарадах тисячею хитрих зворотів, що дають протилежне значення».

Початок 18. ст. стоїть під знаком Петра I. Це постать в історії Росії, що здобула собі у большевиків цілковите визнання і апробату своєї державної діяльності та дочекалася незвичайно прихильної оцінки т. зв. класиків марксизму і офіційної большевицької історіософії. При Петрі I. Російська імперія простяглася від Балтики до Тихого океану. Росія стала не колонією чи півколонією якоїсь економічно більше сильної, сусідньої західноєвропейської держави, а одною з сильніших європейських держав. В надрах тієї імперії виріс пролетаріат, що перевів жовтневу революцію (за історією ССРСР, т. 1, Держ. Соц.-Екон. Вид., 1939 р., стор. 645). Його оцінка міжнародного стану Росії і шляхи її експансивної політики, які мали назавжди заповнити їй становище світової імперії, залишилися авторитетними і для большевиків і дійсно, його плани щодо Чорного моря здійснила частково Катерина II, а клич «до Індії» і перська політика, що її почав Петро війною (1722–29), стоїть сьогодні як проблема до вирішення і переведення в життя перед советським урядом.

Петро I. дістав у спадщину від 17. ст. два складні питання: 1) турецьке і 2) шведське. Обидва питання мали вирішити одну і ту саму справу, тобто доступ до відкритого моря.

Петро I., за словами Маркса, «з самого початку діяв за всіма традиціями слов'янського племені». «Росії потрібна вода» — ці слова стали девізом усього його життя. Завоювання Озівського моря — було цілком його першою війною з Туреччиною, завоювання Балтійського моря — ціллю його війни зі Швецією, завоювання Чорного моря — ціллю його другої війни з Портою і завоювання Каспійського моря — ціллю віроломного нападу на Персію. Для системи місцевих загарбань досить було суходолу, для системи світового наступу — треба було вже води. (Тасмна дипломатія 17. ст.). Одне слово, Маркс добачує в Петрі типового імперіяліста-загарбника, а большевики оцінюють Петра як світлу постать в історії всіх народів Російської імперії, як володаря, що виконав цивілізаційну місію, організуючи багатонаціональну державу на сході Європи. «Мудра діяльність Петра I-го значно зміцнила могутність російської держави», — пише «Большевик» в ч. 10, 1945 року. Значить, у большевиків «мудра політика» — це політика, що провадить війни і поневолює народи на шляху до свого власного імперіялістичного росту.

Намагання заволодіти берегами Чорного моря означало зтяжну війну з Туреччиною, що до цього часу вважала Чорне море своїм внутрішнім морем і ніколи добровільно не згодилася дозволити плавати чужим кораблям по чорноморських водах. По здобутті Озова невдача над Прутом (1711 р.) тільки спричинила коротеньку павзу в російській агресії на тому шляху. Міжнародний стан сприяв радше розв'язанню шведського питання, і справді Петрові I-му припала заслуга закінчити півторавікову боротьбу за Прибалтику (1821 р.) прилученням до Росії: Ліфляндії, Естляндії, Інгрії і Выборгу. «Ми, говорив Петро, з тьми до світла вийшли і яких не знали в світі — сьогодні поважають». Московського царя те не тривожило, що одночасно зійшли зі світла в тьму народи Прибалтики, що вони зі самостійного життя увійшли в «тюрму народів».

Москві потрібно було «вікна», отже при прорубанні його — поневолення багато культурнішої Фінляндії стає зачисленням в заслугу по першому завойованому кусникові побережжя майже на віддалі одного гарматного пострілу від ворожих границь. Перенесення столиці з Москви в це надморське місто означало, що мусить бути здобуте ціле побережжя від Лібави до Торнео, щоб стратегічні позиції столиці можна було вважати забезпеченими. Завдання це виконали щойно наслідники Петра, завоювавши Фінляндію (1809). І цього Петрового заповіту дотримувалися і більшовики, які не спочили, поки не здобули, тепер уже Ленінградіві, втраченого в першій світовій війні запілля (війна з Фінляндією 1940 р.).

Володіння навіть довгим побережжям Балтійського моря було для Росії в той час безумовно «вікном в Європу». Однак з часом це вікно виявилось не досить великим, бо кожної хвилини могли його заслонити чужі руки. Поки світова політика обіймала, так би мовити тільки Європу, Балтійського побережжя може й досить було для Росії. Вже тоді відчувала вона це як велика держава дуже прикро, що ключі до Балтійського моря були в руках Данії, Швеції та Німеччини. Але згодом, коли світ перестав бути тільки Європейським, Росія була змушена прямувати до вільного океану, до шляхів всесвітньої плавби, а не до закритих побічних морів. І тому по завойованні ще Курляндії (1795) і Фінляндії (1809) весь тягар російської політики переноситься на південь. Українське побережжя з його людним і багатим запіллям було міцною базою, на якій російська імперія основувала свою експансію до «теплих морів».

Негайно по закінченні північної війни Петро I, скеровує свою увагу на південь. Російський посол в Ірані доносить про сприятливу ситуацію в Персії і радить втрутитися в її внутрішні справи під приводом боротьби з повсталими феодалами. Росія вбирається в свою випробувану маску «покровителя християн», заключає договори з християнськими васалами перського шаха і розпочинає війну, що мала зблизити її до тих теплих морів, а може і до Індії. По успішному закінченні воєнних дій Петро промощує перші шляхи на

Кавказі (Баку, Дербент) і на західному та південному берегах Каспійського моря. Ті Петрові успіхи приводять до конфліктів з Туреччиною, і російська дипломатія використовує проти неї тим разом свою другу зброю, випробувану вже в 17. ст. агітацію серед християн, підданих султана, і заключення договору з православними васалами Туреччини, молдавським і волоським господарями.

Прорубавши вікно в Європу, Петро I намагався також закріпитись і на сході, вважаючи, що Росія повинна бути посередницею в торгівлі між Європою й Азією. З тією метою він вислав численні експедиції для вивчення Сибіру, шукання догідних шляхів для торгівлі і т. д. В 18. ст. Камчатка була базою для дальшого російського проникнення на Далекому Сході. Російський уряд пробував встановити торговельні зносини з японцями і ставив питання навіть про Америку. Російські промисловці і козаки заволоділи островами, розкиданими по Охотському морі, далі досліджували Курильські острови. Сибір ставав щораз більше використаною колонією. Восни запотребування металю примушували використовувати сибірські підземні багатства. В копальнях працювали закріпачені селяни і засланці. Сталі повстання туземного населення примусили уряд збудувати ряд укріплених ліній, що давали гарнізонам базу для тримання в послуку населення. При велетенських просторах віддалі Росія зужила, як відомо, дуже багато енергії, добра і крові, щоб запевнити своєму велетенському комплексові земель вільний вихід на вільні від криги побічні моря Тихого океану. Її зусилля розбивалися через брак добре залюдненого і загощеного запілля, яке почало творитися багато пізніше в Амурській і Приморській областях.

Російська дипломатія кінця 18. ст. на чолі з Катериною II, підняла нитки зовнішньої політики 17. ст. і Петра I. На чергу прийшло здійснення таких планів:

- 1) «З'єднання» решти українських і білоруських земель, що були під Польщею,
- 3) Закріплення в Прибалтиці,
- 3) Дальше просування до Чорного моря.

Майстерність московської дипломатії досягла своїх вершин в заключуванні коаліцій, використуванні всяких труднощів ворожої держави і в створенні підступних міжнародних інтриг. Катерина старанно прикривала загарбницьку політику російської імперії фразеологією модної тоді доби освіти, а дипломати за кожною новою анексією і міжнародньою акцією на користь російського імперіялізму, добирали відповідну формулку, що мала виправдати їхні дії і поставити на становищі захисників миру і справедливости.

Щоб виконати перше завдання, тобто зайняття всіх українських і білоруських етнографічних територій, Росія довела до повалення Польщі. Польська держава в другій половині 18. ст. була в повному занепаді, але її землями були зацікавлені Австрія і Прусія, тому Росії доводилось узгодити з ними свої плани. Так дійшло до трьох поділів Польщі. І підготовляючи її поділ, Росія маскувала свої дії обороною «свободи» польського народу. Вона разом з Прусією домогалась у польського сойму зрівняння в правах католицького населення в Польщі з католицьким, а з другої сторони — всіма можливими способами перешкоджала всяким заходам, що були скеровані на оздоровлення внутрішніх відносин, як, наприклад, знесення «ліберум вето». Підкупство частини шляхти, впровадження військових частин на територію Польщі — ще більше анархізувало відносини. Російський посол зорганізував конфедерацію з підкуплених, асуспільних елементів і під приводом її захисту впровадив російські війська до Варшави. В такій ситуації проходить перший поділ Польщі, при чому Росія дістає, між іншим, значну частину Білорусі. Цікавою і незвичайно знаменною є апробата того акту насильства не царським, а таки советським істориком: «До імперії відійшла і частина Білорусі — старинні російські землі. З'єднання білоруських земель з імперією спасало білоруський нарід від денационалізації, від переслідування віри. З'єднання з Росією було добродійним для господарського розвитку краю». (Історія ССРСР, т. I., стор. 695). Претекст до другого поділу був дуже простий.

Проти конституції третього травня постала конфедерація частини польської шляхти під протекторатом Катерини II-ої. А щоб подати тій конфедерації поміч, російські війська зайняли Польщу. Однак Росії було ще того мало, що конфедерація поляків запросила її війська на свою територію. Вона вимагала, щоб польський сойм у Гродні затвердив другий поділ Польщі. Російські війська оточили соймовий будинок і не випускали послів. Посли мовчали; нарешті предсідник сойму, в наслідок натиску, запропонував прийняти мовчанку за знак згоди, і Росія, як «визволителька», за «згодою» польського сойму залишилася в Польщі і прилучені Курляндії, в границі Росії входила ціла Білорусь, Литва й Україна (без Галичини). На півдні імперія досягла берегів Чорного моря і далі могла поширюватись тільки в сторону Балканського півострова і Кавказу. Як бачимо, апетит Москви зростав з новим загарбанням і кожне нове покоління провідної верхівки ставило перед собою все дальші імперіялістичні цілі.

Одночасно з поділами Польщі проходила акція російського імперіялізму на Чорному морі. На тому шляху слід вписати в альбом провідної верхівки Росії в першу чергу послідовне винищування осередків українського самостійницького руху. Ліквідація Гетьманщини, зруйнування Січі — це знову вихід Росії з тьми в світло, з забитого дошками континенту до моря, до світових шляхів, але це означало позбавлення України власного державного життя і відхід її в російську неволю. Дві війни з Туреччиною дали Росії (1791 р.) землі між Бугом та Дністром і Крим, що його називав російський політик того часу «бородавкою на носі Росії». Ці нові території дали Російській імперії в руки ціле південне побережжя і тим самим зміцнили її позицію на Чорному морі. Та ці досягнення далеко не задовольняли апетитів Росії, що виразно позначилися в т. зв. грецькому проєкті Катерини II-ої, який залишився, що правда, лише в сфері мрій. За цим проєктом не було вже мови про територіальні здобуття коштом Туреччини, а про повне вигнання турків з Європи і створення Грецької імперії зі східної частини Балкансь-

кого півострова і побережжя довкруги Егейського моря. Корона цієї імперії призначалась онукові Катерини II-ої. З Молдавії і Дакії замірялись створити буферну державу — Дакію, а західню частину Балканського півострова віддати Австрії. «Царгород у ролі третьої російської столиці, — пише Енгельс, — це означало б, однак, не тільки моральне володіння над східнохристиянським світом, це було б також вирішальним кроком до панування над Європою. Це означало б, що Чорне море перетворилось би в російську воєнну пристань. Це було б єдинокоролівним володінням над Чорним морем, Малою Азією, Балканським півостровом». (Маркс, Енгельс, твори, т. 16, стор. 10). І власне такі були і є цілі російсько-большевицького імперіялізму в тому ж напрямі.

В другій половині 18. ст. йшла також дипломатична військова підготовка до загарбання Грузії. Росія представляла себе захисницею Грузії то перед Туреччиною, то перед Персією. «Зв'язки з Росією повинні були забезпечити умови економічного розвитку Грузії і встановлення зв'язку з Західньою Європою, з її технікою і культурою, а панування Персії і Туреччини несло Грузії тільки примітивні і жорстокі форми феодалного грабіву і роздору. З Росією в'язала Грузію ще й спільна релігія і зростаючі в 18. ст. культурні зв'язки». (Історія СРСР, т. I, стор. 719). Одне слово, за большевицькою інтерпретацією, всі імперіалістичні загарбання царської Росії були втєчею під опікунчі крила, від занепаду під пануванням інших імперіалістичних держав.

В результаті російська дипломатія епохи Катерини II-ї в основному розв'язала ті проблеми, що їх залишили її попередники; були закріплені досягнення Петра в Прибалтиці (Курляндія); «приєднані» українські і білоруські землі. Росія стала твердою ногою на Чорному морі. Нарешті Російська імперія завоювала вирішальний голос у загальноєвропейських справах. Позиція, яку займала Росія у міжнародному житті, характеризувалася в основному так: поступати згідно зі своєю системою, згідно з російськими

суттєвими інтересами і замінити дотеперішню систему залежності від сторонніх урядів на другу: примусити інших співпрацювати з Росією для її цілей. Нові намічені шляхи в зовнішній політиці, що залишилися для 19. ст. — це було в першу чергу проникання на Балкани і послаблення морського першества Англії.

При своїх перших завоюваннях не зустрічалася Росія зовсім, а якщо й зустрічалася, то в малій мірі, з дипломатичною грою європейських держав, але чим далі в більшому імперіалістичному поході зударялася з імперіалістичними шляхами інших держав, і це примусило її активно включитися в міжнародну дипломатичну гру.

В 19. ст. базами до наступу були в неї: Прибалтика, Далекий Схід, слов'янські народи Балкану, Середня Азія. Спеціально три останні напрями найбільше вражали інтереси інших великодержав Європи і тому доводилося Росії напружувати всі свої сили. Це вже не підкорювання ойратів чи камчадалів, а конфлікт з військово-політичними світовими потугами.

Так зв. східне питання не сходило з черги впродовж цілого 19. ст. Туреччина була занепадою державою, з застарілим суспільно-економічним ладом і невідповідною до сучасних вимог державною організацією. Європейські імперії уважно слідкували за подіями, що відбувалися навколо турецьких територій, а особливо за Константинополем, що був вигідною економічно-політичною базою і мав першорядну стратегічну позицію. Захоплення Константинополя давало панування над Чорним морем і Архіпелагом, а пізніше й над східним басейном Середземного моря. Зацікавлення у східному питанні виявляли передусім Росія, Англія, Австрія і Франція. Австрія поступово розвивала в північнозахідній області Балканського півострова. З кінця 18. ст. Єгипет і Середня Азія стали об'єктами насильних зазіхань з боку Франції. Однак найбільшим противником на тому відтинку була Англія. Британській імперії потрібна була з економічних і політичних причин вільна від турків Греція,

тому найкращою для неї розв'язкою Східнього питання було пхнути Росію у війну з Туреччиною, щоб вона визволила Грецію, але одночасно й не послабила занадто Туреччини і не забрала Константинополя. Пустити Росію в Константинопіль означало для англійської дипломатії побачити її по кількох роках в Індії. Оборона всіма дипломатичними і воєнними засобами, як Туреччини, так і Персії від опанування їх Росією признавалося першим обов'язком і основним завданням британської політики. Для Англії втратити Індію означало б стати подібною до Голландії або Бельгії. Борючись проти російських вихваток і завойовницьких прямувань у Туреччині, англійські політики боролися, на їхню думку, за існування Англії, як великої держави. Виступаючи в Кримській війні (1853—1856) проти Росії, Англія висувала плян поставлення там російській агресії на Південь. За цим пляном Крим до Перекопа мав би відійти до Туреччини, з Грузії і південносхіднього Кавказу мала б створитись васальна держава під протекторатом Англії і Туреччини. Та держава, звана Черкесією, замикала б шлях російському прониканню в Персію. Через брак згоди на це з боку Франції, цей плян залишився нездійсненим, але й надалі найбільш загроженими місцями для Англії з боку Росії залишилися — Туреччина, Кавказ і Персія.

Росія мала в руках козири в тій загальноєвропейській боротьбі за нові ринки і торговельні шляхи; вона спиралася на підтримку слов'янських народів Балкану, що надіялись за її допомогою здобути державну самостійність. Росія майстерно користувалась цим політичним маневром, ставлячи питання про «покровительство» одновірцям — вихідною точкою своєї дипломатичної і воєнної агресії. Її завданням було створити собі бази на Балканському півострові і на Кавказькому перешийку, щоб почати переможний похід на Константинополь і встановити своє неподільне панування над берегами Чорного моря. В часи послаблення свого воєнного потенціалу Росія тим наполегливіше провадила підривну діяльність серед населення Туреччини. Звичайним її маневром було порушу-

вати на міжнародньому форумі питання становищ християн у Туреччині. Росію цікавило законне внормування прав християнського населення і надання їй права контролю. Власне ця контролі давала б широкі можливості встрявати у внутрішні турецькі справи. По невдалій кримській війні Росія застосовує на Балканах методу т. зв. мирного проникання. Вона закріплює свої впливи в Сербії і за її допомогою організує союз балканських слов'ян на чолі з Сербією, і це стає інструментом російського імперіялізму на Балканах. Помагає також і грецьким повстанцям, але тільки доти, поки їхнє повстання не перестеа бути для неї корисним у загальній міжнародній ситуації.

В процесі розгортання міжнародньої боротьби східне питання ускладнювалось новими проблемами. Наступаюча на Туреччину, Росія створювала собі базу на Кавказі і намагалася оволодіти Чорноморсько-Каспійським басейном; звідси довга боротьба між Росією та Іраном, яка зударилася Москвою з Англією на Середньому Сході. З другої сторони боротьба за Каспійське побережжя обов'язково збігалася з прямуванням у Середню Азію, в сторону Казахстану і середньоазійських ханатів. Близький і Середній Схід були вузловими центрами міжнародніх суперечок, що поставали між більшими європейськими державами.

Завдяки пануванню над Україною, Росія дістала доступ до Кавказького Істму. Хоч перегороджений могутнім, тяжкопрохідним хрестом Кавказу, цей Істм дає величезні можливості експансії на простори Передньої Азії, що лежить безпосередньо за Кавказом. Цей простір є переходною країною поміж Малою Азією на заході, Іраном і Перським заливом на сході, Східньою Європою на півночі, Єгиптом і Арабією — на півдні. На цьому просторі Передньої Азії лежать: Закавказзя, Вірменія, Західній Іран, Месопотамія і Сирія з Палестиною. Початок завоювання Кавказу дав ще похід Петра I, мир 1774 р. дав Росії лінію Кубані і Тереку, а ряд дальших воєн до 1864 р. приніс цілу природно фортецю Кавказу і простори Передньої Азії біля східного побережжя Чорного моря з Батумом і Баку. Історія загарбання Кавказу — це

типова історія фальшивої гри й обманства з боку Росії. Грузія, zagrożена Туреччиною та Іраном, звернулася в особі свого царя Юрія XII. до російського уряду з пропозицією взяти її в оборону. Про цілковиту ліквідацію державних форм Грузії не було й мови. Юрій XII. мав залишитись на престолі, але з появою російських військ на території Грузії, цар Олександр I. видав маніфест (1801 р.) про прилучення Грузії як інтегральної частини російської імперії і створення з її земель ще однієї адміністративної одиниці. «Переяславська угода» повторилася вдруге. І відтоді починається затижна боротьба і ряд повстань проти Росії. Методами колоніальної політики російського уряду в Закавказзі були передусім насильна русифікація і поширення православ'я. Для ще більшої централізації всього апарату підкорено і духовенство та всі церковні маєтки синодальні й екзархові — голові православної церкви в Грузії, призначеному від російського уряду. Насильне насаджування російського православ'я викликало спротив у різних формах, включно з відступством від православної віри і вигнанням православних священиків. Значить, насильно запроваджувати православ'я в західних областях України вчився російсько-советський уряд на практиці російського царату в Грузії. Закавказьке передпілля використовувала Росія щораз ширше для агресії на південь. У тій агресії можна розрізнити три головні напрямки. Перший іде на захід, щоб через Малу Азію дійти до Царгороду; другий — на південний захід до Іскендерундської затоки, Сирії і Червоного моря; третій — на південний схід до Перської затоки. Західній напрям через Малу Азію мав основну ціль — перемістити її в російське «маре клявзум». Утворені в 19. ст. балканські держави — Румунія і Болгарія, — перешкодили Росії оточувати Чорне море з заходу. Тут, у Малій Азії, вона не бачила ніякої поважної перепони на шляху до столиці занепадаючої отоманської держави. Навпаки, вірменське питання завжди давало привід вмішуватися.

Одночасно з закріпленням на Закавказзі не переставала Росія провадити перської політики, яку по-

чав ще Петро I. Війна 1826 — 1828 рр. закінчилась для Росії вигідним миром: Персія зреклася тримати флоту на Каспійському морі і відступила Еривань і Нахічевань. Від того часу Росія воліла вживати методи мирного втручання, а не воєнного нападу. Використовуючи занепад Персії, вона мирним шляхом поширювала там щораз більше свій вплив. Перська затока, пристань Бендер-Аббас відігравали в цих комбінаціях найбільшу роль. В той самий час, коли Росія від північного заходу добувала щораз більший вплив у Персії, вона наступала військово щораз далі на східньому березі Каспія. Нарешті дійшла до північних меж Персії, навіть переступила їх. Тут маємо справу з іншим відтинком російського експансивного фронту в Азії. Цей відтинок був і є звернений прямо на Арабське море й Індію. Росія стала єдиним північним сусідом Ірану. Від кінця 80-их років 19. ст. російські впливи в Персії завдяки цьому незвичайно зросли. Побудовано шляхи і телеграфічні лінії в глиб Персії, утворено в кожному більшому місті консуляти, філії банків, торговельні домни. Перський уряд брав у Росії позички, гарантував їх митними доходами і погодився навіть брати нові позички тільки в Росії, а також не давати концесій на залізницю ніяким іншим державам. Вже в першому десятиріччі 20. ст. російська торгівля з Персією була більша, ніж англійська; російські субвенціональні пароплави ходили по Перській затоці; закавказькі та закаспійські залізниці могли засипати в одну мить північну межу Персії російськими військами.

В цей самий час англійські володіння в північно-західній Індії стали межувати з Середньою Азією з південного сходу. Середня Азія стала ареною боротьби між Росією й Англією. Бухара, Хіва, Ташкент — це не тільки добра база бавовни для російської промисловости, а й важливий ринок для збуту товарів російської промисловости. На заході виступала Росія як хліборобська країна, а на сході — як промислова, шукаючи там сировини і ринку збуту своєї промислової продукції. Але загарбання Середньої Азії мало бути ще й важливим атутом у зовнішній полі-

тищі російського уряду. Поразка царгородських плянів у кримській війні примусила Росію шукати можливостей натиску на Англію. Уряд Росії поставив війська на границях Індії, щоб домогтися більшої податливості з боку Англії в питанні проток. Не треба й доводити, що ціллю російського імперіалізму від часів Петра I. була Індія. Цілком відверто висловлювали цей клич російські кола як у пресі й публіцистиці, так і в більших книжкових виданнях. Грозу російській небезпеки для Індії можна найкраще схарактеризувати тим, що ця небезпека тримала ціле століття в напруженні закордонну політику Англії. Коли російські передні відділи зустрілися з афганістанцями (1885 р.), що були під протекторатом Англії, виникла була навіть небезпека російсько-англійської війни.

В середині 19. ст. Росія закріпилася вже на постійно в Казахстані. Офіційними причинами для дальшої агресії в глибокій Середній Азії служили звичайно наскоки військових відділів з незайнятих ще, самостійних земель. Так само, як офіційною причиною війни з Фінляндією 1940 р. була інсинуація підготовленої агресії зі сторони маленької Фінляндії на советську імперію. Крок за кроком Росія здобувала — Ташкент (1865 р.), Самарканд і Бухару (1868 р.), Хіву і Закаспій (1875 р.) і т. д.; в 1891-95 рр. обсадили російські війська більшу частину Памиру, так що тільки дуже маленький відрізок афганістанської території ділив одноцілу російську імперію від англо-індійської колоніальної держави.

Усталювались границі Росії і на Далекому Сході, хоч вона дійшла до берегів Тихого океану ще в 17. ст., але не була в силі використати тоді основних своїх здобутків.

Величезні простори, а передусім сталі повстання невдоволених і жахливо експлуатованих народів зводили часто до фікції російської адміністрації на цих теренах. Щойно в половині 19. ст. уряд організує експедицію на ріку Амур, щоб зайняти прилеглий до неї простір, прибувають туди перші поселенці-селяни, коло гирла Амура будують місто Николаївськ. Від-

тоді, власне, починається володіння над Далеким Сходом. Росія користує за перемоги західноєвропейських держав над Китаєм і за пекінським договором 1860 р. дістає ті самі привілеї у торговельній ділянці, право консульрної юрисдикції над своїми громадянами і т. д. Крім цього, затверджено за нею територію по лівому березі Амура, Усурійський край і Сахалін. Тепер уже загосподароване запілля в Приамур'ї відкриває Росії широкі можливості для дальшої експансії в західній Китаї, східній Туркестан і Монголію. В той самий час (1860 р.) відділ російських моряків зайняв затоку Золотий Ріг, де засновано Владивосток, — надзвичайно важливу економічно-політичну точку російської держави на Далекому Сході.

Кінець 19. ст. усталює остаточно кордони російської імперії (коли не брати до уваги дрібних просувань). Усталюються суперечності інтересів з іншими світовими потугами і визначаються вузлові точки конфліктів, що зрештою привели до вибуху першої світової війни. Вузлові точки залишилися, властиво, ті самі, але змінилися партнери. На Далекому Сході новим суперником стала Японія, що в переможній війні 1904 — 1905 рр. відібрала південну частину Сахаліну, південно-маньчжурську залізницю і фактичне володіння південною Маньчжурією, Ляодунський півострів з Порт-Артуром. Крім того, примусила Японія російський уряд признати Корею за сферу впливів Японії. Після цієї поразки Росія знову звернула свою увагу на Близький Схід, де застала цілковито змінену ситуацію: вже не Англія була тут її найближчим конкурентом у питаннях проток, а Австрія і Німеччина. Австрія прямувала до промоцнення собі вільного шляху аж до Салонік і поширила свої економічні взаємини по цілих Балканах. Впливи Німеччини в Туреччині значно зросли і Німеччина готувалася використати концесію на будову т. зв. Багдадської залізниці. І знову балканські народи стали мечем у руках конкуруючих імперіалізмів, обидві балканські війни (1912-13) загострили ситуацію до такої міри, що війна 1914 р. стала неминучою. Росія вступила в цю війну по стороні свого давнього суперника — Англії. По-

ліпшення англо-російських відносин диктувалося й інтересами англійського імперіялізму. Ще недавно до самої російсько-японської війни Англія вбачала в Росії свого найбільш небезпечного ворога в Азії. Тепер ця точка погляду застаріла. Поразка Росії в російсько-японській війні повела до дальшого упадку міжнародного престижу російського уряду, що почався, як відомо, ще з кримської війни. Серед англійських політиків остаточно усталалося переконання, що головною небезпекою для Англії є вже не Росія, а Німеччина.

Щоб гаразд зорієнтуватись, чи справді советська Росія продовжує нитки зовнішньої політики царської Росії, треба переглянути, які завдання до виконання залишив царат з останнього часу своєї діяльності, — з першої світової війни. Тобто треба визначити:

1) Імперіялістичні цілі, які планував досягнути царат по виграній війні.

2) Який був фактичний стан російських державних кордонів по всіх повесних мирових договорах і яке її становище в міжнародному житті.

В загальних плянах поділ територіяльної здобичі, зараз після вибуху війни, Росії призначали: нижню течію р. Неман, Познань, Шлезьк і Галичину та, крім цього, гарантію вільного проходу через протоки. Прямих домагань на турецьку територію Росія в цей час ще не висувала. В дальшому розгортанні воєнних дій Антанта заговорила про протоки, тим більше, що після переходу Туреччини на бік Німеччини поставлено питання про «турецьку спадщину» і поділ її земель між союзниками. На початку 1915 р. досягнуто угоди, згідно з якою Константинополь, протоки і Мармурове море, переходили до Росії. Ця угода означала відмовлення Англії і Франції від опору домаганням Росії стати середземноморською державою. Успіхи російських військ на кавказькому і перському фронтах приневолити союзників піти ще далі і домовитися про поділ азійської Туреччини. 1916 р. нова угода признавала, крім вище обіцяних їй територій навкруги Константинополя і проток, — Велику Вірменію, куди входили: Ерзерум, Трапезунд, Ван, Бітліс, Урмія і

Курдистан. Росії була також обіцяна значна смуга чорноморського побережжя на захід від Трапезунда з чисто турецьким населенням, границь якої царський уряд ще не наважувався точно визначити. На Далекому Сході заміряла використати послаблення Китаю і зміцнити там свої позиції. В той час Китай опановувала дедалі більше Японія, що була у вигідному становищі, бо сили її суперників зв'язувала війна в Європі. Отже, після виставлення Японією т. зв. «21» вимог Китаєві Росія мала намір добитися продовження терміну оренди смуги відчуження Китайсько-Східної залізниці в Маньчжурії на 99 років і розширення, на зразок «21» вимог, своїх прав у Північному Китаї.

Такі були імперіялістичні цілі Росії в першу світову війну, а остаточно, по всіх мирових договорах, більшовицька Росія була відкинена навіть з довоєнних позицій царської Росії. Її територіяльні втрати обіймали передусім землі, на яких постали самостійні держави: Фінляндія, Естонія, Латвія, Литва. Отже, цілий дорібок прямувань до володіння Прибалтикою пропав даремно, Петербург-Ленінград знаходився знову на віддалі одного гарматного пострілу від ворожих границь. Відійшла частина польських і частина українських та білоруських земель і «собираТЕЛЬства русских земель» залишилися з неповним складом спадщинної «отчизни». Румунія забрала Басарабію, а в балканських державах, отій російській базі до наступу на прогоки, — установилися економічні і політичні впливи Франції й Англії. На Далекому Сході, на місце послабленого Китаю, появилася відроджена, зміцнена Японія, що стала на дорозі російського імперіялізму і в Маньчжурії, і в Кореї, і в Північному Китаї, взагалі на всіх російських далекосхідних шляхах. По першій світовій війні Росія зійшла з міжнародного життя як великодержава.

Революція 1917 р. розвалила тільки царат, та не знищила ні централізму, ні імперіялізму, які, здається, споконвіку є міродайним елементом психіки й державної думки кожної великоруської верхівки. Вже перший революційний уряд Росії був строго центра-

лістичний і виразно приймав за свої всі давні імперіалістичні кличі царської Росії.

Ще більше централістичним був і є большевицький уряд революційної Росії. Його боротьба проти самостійності України тривала довгі роки, його імперіалістичні прямування, хоч цілком інакше забарвлені і формальовані, як такі ж прямування царської Росії, йдуть давніми, второваними шляхами і напрямками. Після жовтневої революції від большевиків залунав один клич: мир, мир за всяку ціну. Большевикам треба було передусім ліквідувати зовнішні фронти, щоб упорядкувати внутрішній хаос і розправитись з усіма самостійницькими рухами, що будували свої національні держави на руїнах російської імперії. Бо хоч у Москві сидів революційний уряд, що проголошував право народів на самовизначення, однак дивним дивом уважав усі землі царської Росії за свою спадщину — «отчину», тому першим обов'язком ставив перешкоди відірванню України, Кубані, Грузії, Вірменії, Казахстану і т. д. від РСФСР. Большевики не визнавали версальського договору і тим самим включили себе в число т. зв. ревізіоністичних держав, покритих територіально, бо ж большевикам відібрали частину надбань російських царів.

У порівнянні з державами Антанти, совети добились остаточного миру сильно послаблені, і це визначало їхню тактику в зовнішній політиці. Відносно західноєвропейських держав, що опинились під економічно-політичним впливом Антанти, вони зайняли позицію принципового революційного робітничого уряду, що усвідомлює своє капіталістичне оточення, і як-що навіть засідає за спільним столом з представниками капіталістичних держав, то хіба щоб поговорити про мир, загальне роззброєння, але ні в якому разі не про якінебудь територіальні претенсії чи поділ сфери впливів. Большевицька дипломатія, невідпирта відповідними військовими силами й економічними ресурсами, мовчала про ті справи. Вона добивається тільки того, що в 1922 р. починається ряд торговельних договорів між нею та європейськими державами,

а починаючи від 1924 р. — визнання де юре советського уряду.

Зате іншу роллю заграли совети перед напівколоніальними народами Азії (Туреччина, Персія, Афганістан, Монгольська Народна Республіка). Тут Росія виступила як опікунка покою і сучасним капіталістичним імперіалізмом, що поневоле слабші народи. Совети відразу в 1917 р. видали звернення до всіх трудящих мусулман Росії і Сходу і тим пропагандивним демагогічним маневром задумали змінити своє становище у вищезгаданих державах, у противагу фінансовим і політичним впливам Англії і Франції. Большевики рекламували себе як борців за самостійність колоніальних народів, вдавали противників таємних дипломатичних договорів. Вони анулювали всі привілейовані договори царату з тими державами як вимушені й односторонньо корисні, а заключили нові, в яких обидва партнери мали стояти на рівних позиціях. У договорі з Китаєм у 1924 р. говорилося про «рівність, взаємність і справедливість», совети зреклись спеціальних прав і привілеїв, консульської юрисдикції, але в той же час посилювали комуністичний рух у Китаю і, користаючи з розгорнутої комуністичної революції, встрявали у внутрішні китайські справи.

На заході, в Європі, советська офіційна дипломатія притяла імперіалістичні пазурі, але зате неофіційна експозитура — Комінтерн — працював у всіх країнах тим жвавіше. Вже не раз так бувало в історії Росії. Коли по кримській війні не стало сили голосно заговорити про протоки, тим голосніше лунали кличі панславізму на Балканах. Комінтерн переслідував тактику строгого принципіалізму, чистоту комуністичної лінії, поставлення компартії на другій стороні бар'єру від усіх «опортуністичних» соціалізмів. Діставши таким чином вироблені партійні кадри — вийшов з дотеперішньої ізоляції і, згідно з постановами VII Конгресу Комінтерну в 1935 р., приступив до організування «Єдиного робітничого фронту», тобто «фронтів усіх поступових демократів» — з керівним комуністичним

ядром. Одночасно, після кількох п'ятирічок, виходить з ізоляції й офіційна советська дипломатія. В 1934 р. ССРСР вступає в Лігу Націй, укладає низку умов про неагресію і взаємну допомогу та активізується в міжнародному дипломатичному житті. У внутрішньому советському житті проходили також великі зміни.

Але «якобінізм» російської революції не міг тривати вічно, як такий же у Франції, і згодом починає визирати обличчя давньої російської нації, з усіма кінцевими змінами в світогляді, перегрупованні провідних верств і т. д. В результаті, з вибухом другої світової війни 1939 р., появляється советська Росія, як чистокровна імперіялістична держава, що підняла всі нитки російської царської зовнішньої політики і на давніх випадових базах поновила агресію, щоб завершити завдання, які в спадщину залишив їй царат; завжди першим обов'язком наступників було — виконати імперіялістичні заповіді попередників.

Почнемо від Прибалтики. По першій світовій війні советська Росія залишилася з маленьким кусником Балтійського побережжя, а Ленінград — без достатньо стратегічного забезпечення. Большевики пам'ятають вказівки Петра I., що Петербург мусить бути забезпечений від Лібава по Торнео і тому сталася російсько-фінляндська війна 1940 р. «Миролюбна» соціалістична держава напала на Фінляндію, щоб здобути запілля для свого виходу в Балтійське море. І що ж з того, що офіційно большевики проголошували, наче б то ліліпут-Фінляндія мала агресивні наміри проти гіганта — ССРСР (формулка для виправдання російської агресії мала бути винайдена). Дальшим кроком було прилучення Литви, Латвії й Естонії у формі союзних республік (це ж давні російські, ще царатом загарбані землі). На анексію Фінляндії 1945 р. не вдалося советсько-російській дипломатії досягнути згоди світових великодержав, але залишено її Росії як сферу впливів, тобто — дано свободу вступати у внутрішні фінляндські справи. Запілля Ленінграда від Лібава до Торнео большевики запевнили.

Друга справа — це розпочате ще царем Іваном III.

«собираніє русских земель». В 1939 р. за неутралітет советів у війні між Німеччиною і західними державами заплатив Гітлер большевикам дозволом на загарбання всіх українських і білоруських земель. «Коли стався розвал польської держави, Польща стала зручним полем до всяких випадковостей і несподіванок, які могли створити загрозу для ССРСР. Щоб відвернути можливість таких подій, а також взяти під захист єдинокровних братів-українців і білорусів, яких збанкрутований польський уряд кинув на волю випадків, Червона армія, за розпорядженням советського уряду, 17. вересня 1939 р. перейшла польський кордон і визволила Західню Україну і Західню Білорусь». (Політ. Словник 1940 р., стор. 222). Це знову формулка: з історії знаємо, що московські царі вже не раз визволяли єдинокровних українців і білорусів, а цариця Катерина II, «порядкувала» справи розквитаної Польщі аж до цілковитого її поділу між сусідніми імперіялістами, очевидно завжди обороняючи дисидентів і загрожену Торговицьку конфедерацію. Тепер привезений з Москви польський уряд з Осубкою-Моравським. За поміч у розгромленні Німеччини зажадала Росія, між іншим, західньої Білорусі, західньоукраїнських земель, Закарпаття, Буковини і Басарабії. І от вперше в історії Росії московські володарі виконали заповіт Івана III.; уся спадщина, «отчина» великих московських князів зібралася до круги московського престолоа. Незвичайно знаменним є факт, що в Басарабії святкували 1945 року 1555 роковини здобуття фортеці Ізмаїл царським генералом Суворовим.

Від часів досягу берегів Чорного моря — питання проток, а в зв'язку з цим Туреччина і балканське питання не сходило з порядку денного в російській зовнішній політиці. Нині совети усадовилися добре на Балканах (Румунія, Болгарія, Югославія, Албанія) і при допомозі ще досі не виведених окупаційних військ правлять цими псевдо-самостійними державами. Першу скрипку грає Югославія, як колись за Миколи I. Сербія, і організує слов'янські союзи, як інструмент московської політики, подібної союзів

балканських слов'ян з 60-их років минулого століття. Большевики додали до старих царських кличів панславізму, — православної єдності — ще й демократію, але так самісінько підготовляють собі базу до проток з заходу. На Балканах ще тільки одна Греція не грає в унісон з московською оркестрою і звіди така напружена дипломатична боротьба з Англією за створення в Греції сприяльного уряду. Однак на шляху до Середземного моря стояла Росія кілька століть найбільшою перешкодою Туреччина і на неї спрямований весь концентричний наступ на цьому відтинковій російській зовнішньої політики. Насамперед советська преса визнала Туреччину фашистівською державою і повела гостру кампанію проти неї. Після того советська дипломатія пустила в рух таємну машину і почався всесвітній рух за «визволення турецької Вірменії». В листопаді 1945 р. утворюється «Комітет поступових американців», ціллю якого було підтримувати вимоги вірменського народу про приєднання частини вірменських підтурецьких земель до советської Вірменії. «Доля вірменського народу нерозривно зв'язана з Советським Союзом», — говориться у відозві того Комітету. «Вірменська Національна Рада Америки» висилає меморандум Труменові, Етлі і Сталінові з тими ж самими заявами (грудень 1945 р.), а подібні вірменські національні ради Єгипту і Лівану домагаються від Генеральної Асамблеї ООН «з'єднання вірменського народу», очевидно, під крилами советів. Та найцікавішим документом цієї кампанії є лист двох професорів («Радянська Україна», 21. 12. 1945 р.) «про їхні законні вимоги до Туреччини». Ці два люди домагаються для советів (офіційно для советської Грузії) докладно тих самих теренів, що їх обіцяла Франція й Англія цареві Миколі II. по переможній першій світовій війні при поділі спадщини переможеної Туреччини. Тоді Антанта дала свою згоду на перетворення царської Росії в Середземноморську державу і тепер — советська Росія консеквентно домагається цього самого, себто поділу Туреччини; що більше: вона йде далі царських плянів, хоче вже колонії над Середземним морем — Триполітанії.

Не менше пожвавлений рух відбувається на Перському шляху Петра I. до Індії. Досягнення царату на цьому відтинку були вже досить великі. В 1907 р. складено в Петербурзі російсько-англійську умову. Він поділив Персію на три смуги. Північна, — найбільша, — мала лишитись російською сферою інтересів, південносхідна — сферою впливів Англії. Решта Персії мала становити нейтральну смугу. Ця умова поклала, щоправда, експансії Росії теоретичні границі, та практично тій експансії сильно допомогла. Всі багатші перські провінції підпали під безпосередній вплив Росії, російські війська могли безпосередньо посунутися до перської границі, ба: і до нутра самої Персії і тут гарнізувати; російська торгівля вже коло 1908—1909 рр. — перевищувала англійську більше як у двічі. Перша світова війна і російська революція цей розвиток подій спинила, але друга світова війна дала можливість большевицькій Росії почати наступ наново. Користаючи з введення під час війни російських військ до північного Ірану, себто — давньої царської сфери впливів, совети, — по закінченні воєнних дій, — не думали виводити своїх частин: вони вперлися на суперечках між населенням північного Ірану — Азербайджанцями і Тегераном і за допомогою азербайджанської демократичної партії розпочали організацію спротиву Тегеранові. В листопаді 1945 р. дійшло до скликання Всенародніх Зборів, виборів до парламенту і створення національного уряду Азербайджану. При тому всьому офіційна советська дипломатія проголошувала строгий нейтралітет. Ця советсько-перська політика викликала занепокоєння в Англії і в Америці, що привело до відомих подій у Раді Безпеки. Остаточо вилізло шило з мішка: 4. квітня 1946 р. складено советсько-іранську умову і виявилось, що мова йшла про створення нафтового ірансько-советського товариства, терени якого обіймали б частину північного Ірану, себто більш-менш терени російських впливів з 1907 року.

На Далекому Сході, по капітуляції Японії, большевики уважно стежать за тим, щоб їх інтереси не зазнали шкоди. В першу чергу дістали вони південну

частину Сахаліну на тій підставі, що колись він належав царській Росії; в Кореї — спільно з американцями «помагають» створити демократичний уряд (читай: собі сприяльний уряд), бо за Корею билася колись Росія з Японією і вважала її майбутнім тереном своєї експансії. В північному Китаї і в Манджурії совети гостро конкурують з американцями, бо на тих теренах царат ще в 19. ст. промостив шлях російському імперіялізмові. Вайдуже, що це самі китайці просять російські війська залишитися; ми ж знаємо, що протягом усієї історії російського імперіялізму від Івана III. до Сталіна, воїни завжди знаходили таких, що запрошували їх «прийти», «помогти», «залишитись», «взяти під опіку» і т. д.

Могло б здаватися, що перша соціалістична держава робітників і селян повинна піти новими шляхами, — чи то організуючи бльоки найбільш передових демократичних ідейно-близьких держав, чи то бльоки малих держав, що стають предметом зазіхань капіталістичних імперіялізмів. Тим часом бачимо щось зовсім протилежне: ССРСР в союзі з двома найсильнішими капіталістичними державами світу, — Англією та Америкою. Отже — союз сили і спільних великодержавницьких інтересів, а не союз ідеї чи робітничих інтересів. Росія і по большевицькій революції не змогла і далі свідомо не хоче відмовитись від второваних шляхів і методів російського імперіялізму, шляхів, що їх визначили — географічне положення і вікові традиції російської державности. Большевицькі вельможі однаково, як колись царі, примушують російський народ поневолювати інші народи і виростає їхнім коштом на світову потугу.

Не інтернаціональна, не робітничка, не миролюбна є зовнішня політика Союзу Советських Соціалістичних Республік, а російська, великодержавна, загарбницька.

Степан Ленкавський

МОСКОВСЬКІ КОРІННЯ БОЛЬШЕВИЗМУ

Вважаючи, що нації повинні бути розсажені клясовою боротьбою, як пережиток «буржуазних віків», комуністичні теоретики не будували своїх головних плянів на базі націй. А все ж такі російський народ удостоївся в них першого місця «між рівними народами» і великоруські шовіністичні ідеї, під маскою «советського патріотизму», стали зобов'язувальними ідеями, хоч це і незгідне з марксизмом. Сталося це з тієї причини, що комуністична верхівка і кадри, самі будучи переважною масою російськими, самі мали російську національну духовість, шукали головного опертя на російському народі, і з бігом часу шораз більше утотожнювали російські шовіністичні ідеї з большевицьким централізмом та імперіялізмом. З другого боку, деякі тези большевицької теорії збігалися з найглибшими чуттєвими імпульсами російської національної духовости і знаходили серед росіян більшу притягальну силу, як серед інших народів.

Вікове почуття меншевартости створило в російському народі глибокий **комплекс заздрісної ненависти до Заходу** і мрійництво про нищення Росією Заходу. На цьому ґрунті творилися серед росіян різні месіянстичні ідеї про покликання росіян врятувати інших, про призначення «святої Русі» стати носіями інакшої, ближче неозначеної духової культури, чи відродити світ, зокрема слов'янський, ідеями започитаного лібералістичного і християнського братолюб'я під крилами російського орла. Коли росіянин для вирівняння свого почуття меншевартости щиро і неріально бажав загибелі «гнілому Западу», то комуністична теорія якраз під смак цим бажанням знайшла для того чуттєвого прагнення т. зв. наукове обґрунтування: Захід треба знищити тому, що він капіта-

Передрук з тижневика «Шлях Перемоги» чч. 10 (54) і 11 (55), Мюнхен 1955.

лістичний, а капіталізм, згідно з вигаданими ними «невгнутими законами розвитку економії і історії» (історичного матеріалізму), мусить розвиватися в напрямі свого зашепаду. Таким чином мрії про загибель ненависного росіянам Заходу не лише знаходять у теорії комунізму псевдонаукове обґрунтування, але й пере-стають виглядати нездійсненними, коли за ними добу-довано «залізні закони історичної неминучості».

Коли в першій війні большевики виламалися з ро-сійського союзу з альянтами і заходилися укладати з німцями сепаратний мир в Бересті, був момент, ко-ли переговори розбивалися і Леніна запитували, чи на випадок німецького наступу можна б прийняти від західніх альянтів допомогу. — Ленін відписав: «Я за тим, щоб від бандитів англійсько-французького імпе-ріялізму прийняти картоплю і зброю». Відповідь своїм цинізмом типова не лише для большевика, але й для широго москаля. Большевицькі вожді, шукаючи на-ладнання співпраці з Заходом, завжди цинічно і від-крито оправдувалися, що роблять це тому, щоб зміц-нити себе і розгромити завтра тих, яких сьогодні тяг-нуть до співпраці. Така цинічна одвертість давала росіянам задоволення і певність, що большевики, злі вони чи погані, але в одному «хороші молодці», тобто, в їхній принциповій і послідовній ненависті до капі-талістичного світу, який в голові російського обива-теля є тотожний з ненависним для росіян Заходом.

Про історичний розріз російських большевиків з Ев-ропою Отто Цірер в своїй найновішій історії¹⁾ пише так:

«Те, що найбільш наочно робить 1917 рік зворот-ним пунктом історії, є не лише прихід США до Евро-пи, але куди в більшій мірі відхід Росії до Азії. Боль-шевицька революція з її радикальним запереченням будь-яких західніх духових надбань, дуже швидко виявилася, як дійсний відпадок від Європи. Правда, її духовий стимул — наука Карла Маркса, базована

на діалектиці Гегеля — є європейського походження. Але в мізках російських революціонерів вона служить лише інтелектуальним знаряддям для розпу-тання елементарних сил, які витискають Росію з єв-ропейської сім'ї народів та надають їй чуже, незрозу-міле, до найглибшої істоти вороже європейству об-личчя»

Вікове мрійництво про нищення Росією Заходу зли-лося з псевдонауковим пророкуванням загибелі капі-талізму і розпутало в москалів елементарні сили ан-тиєвропейського фанатизму.

Дуже під смак цій визволеній з пут традиційній ненависті москалів до Заходу большевики підніма-ють боротьбу проти похвалювання будь-чого чужо-земного. «Один з шкідливих пережитків капіталізму — пише С. Ковальов²⁾ 1954 р. — виявляється в низь-копоклонстві перед закордонщиною... У нас все ще трапляються окремі громадяни, що не розстаються з фальшивими уявленнями про першість усього чу-жоземного над рідним. Такі люди вихваляють сучас-ну буржуазну культуру, кіно, театр, хоч, як відомо, вся ця позірна культура проповідє найреакційніші ідеї експлуататорів, розбрат, погорду до пригнобле-них народів, імперіялістичні війни і тому подібне... Хоч таких людей є лише одиниці, вони можуть нане-сти нашій країні велику шкоду, тому що легко мо-жуть опинитися здобиччю чужоземних розвідок. Тому **боротьба проти низькопоклонства перед закордонщи-ною — важливе завдання всіх свідомих советських людей**».

Того роду большевицькі заклики до нагінки проти низькопоклонства західній «закордонщині» під гаслом чуйности перед потенціалним... шпигунством, діють дуже заспокоююче на кожного, хто російську душу має, прихильник він чи ворог большевиків.

Другий момент, що виростає з потреби зрівноважи-ти російське почуття меншевартости, — це прагнення

²⁾ С. Ковальов: «В чём состоит коммунистическое воспитание трудящихся», Москва, 1954, стор. 36.

¹⁾ Otto Zierer: *Das Bild unserer Zeit, 1917-54*, Том 41/44, стор. 39.

бачити російський народ у **передовій ролі носія рятувальних месіянстичних ідей**, за що інші подивляли б росіян, були б їм вдячними та шанували б, як месію. Відчуваючи в собі прагнення російської душі — очистити своє сумління і бачити себе в ролі спасителя — Чернишевський, всупереч історичним фактам, заспокоює писав: «Ні, не завойовниками і грабіжниками виступають у політичній історії росіяни, як гуни і монголи, але спасителями»³⁾.

На геніяльні інвенції в знаходженні таких месіянстичних ідей, що були б пориваючі також для неросіян, росіяни не спромоглися. Історично спізненою народилася в них ідея третього Риму, і по балканській війні, після усамостійнення православної Сербії від мохаммеданської Туреччини, не мала жадних перспектив дальшого розвитку. Ідея слов'янофільства під крилами російського орла, сильно підмурована царськими, а потім советськими рублями, починала і кінчала свій вплив на далі розташованих від Росії слов'янських країнах, і то так довго, доки ті народи не мали нагоди зблизька пізнати росіян. Комуністична теорія висунула ідеї «оборони робітників» і їх під'юджування, ідеї, що своїм засягом не обмежувалися тереном Балканів і Чехії, як слов'янофільство, але стосувалися до пролетаріату всього світу і давали перспективу росіянам заслужити собі подив і вдячність цілої земної кулі, отже в таких масштабах, про які російським кандидатам на спасителів навіть не мріялося.

Знаючи потребу російської душі — придбати подив для себе — Сталін в 1930 р. писав: «Револуційні робітники всіх країн однодушно рукоплещуть советській робітничій класі і, перш за все, російській робітничій класі — авангардові советських робітників, як визнаному своєму вождеві... Керівники револуційних робітників усіх країн з жадобою вивчають повчальну історію робітничої класи Росії, її минуле, минуле Ро-

³⁾ Н. Г. Чернишевський: «Литературное наследие», ч. II. 1928. стор. 44.

сії... Все це впливає (не може не впливати!) в серце російських робітників почуття револуційної національної гордості, яка спроможна гори зрушити, спроможна творити чуда»⁴⁾.

Було так чи інакше, але росіянам здавалося, що через більшевизм вони досягнуть речей, які заспокоять їхню національну гордість.

Споєння російських мас з **соціальними** ідеями більшевизму не було теж особливо штучне. Російське селянство не ставило большевикам спротиву. Воно мало в пам'яті свіжу традицію «общин» в сільському господарстві. Тому большевицька націоналізація землі і колективізація були в великій мірі розширенням «общин», а не катастрофальним ударом, як для українського селянства.

Після деякого борсання тих російських шарів, що були з клясового погляду призначені на знищення, привиклий до послуху деспотичній владі і до централістичної політики російський народ, прийняв, як традиційну і самозрозумілу роллю для себе, **виконання указів та погромів** від імени на цей раз червоної деспотії над різномодними «клясовими і національними ворогами» своєї «родіни». Клясовий ворог змінився, але національний з приходом большевиків залишився той самий: «сепаратизм» підкорених народів. Мазепа для большевиків точнісінько такий самий і з тих мотивів «ізмінник родіни», як і був для російських царів, що наказували його по церквах виклимати. Петро I., якому большевики таку ж чолобитню складають, як і їх попередники, чорносотенне дворянство, надсилав на Україну своїх опричників, большевики — російських чекістів. Змінилися назви російських катів, а не суть.

Царські історики, поети і письменники найбільшу шану віддавали тим царям і генералам, що мечем і вогнем поширювали російську імперію, топлячи в крові спротив волелюбних неросійських народів. Советські історики і письменники мають наказ робити те

⁴⁾ И. В. Сталин: «Сочинения», Т. 13, стор. 24.

саме. Національним героям царської Росії складають патріотичний поклін. Ба більше, неросіян вони примушують також складати чолобитні своїм катам і звеличувати царів і царських генералів за нищення волі їх прадідів, за вбивства, грабунки й руйнування їх батьківщин, та вихваляти ці російські злочинства, як «прогрес», «рятунок» і «визволення» завоюваних москалями народів. Комуністична теорія вбачає в царях і їх генералах «класового ворога». Але потреба душі москаля міцніша за теорію. Москаль прагне, щоб ним «восхищались», щоб його підносили і примушує, щоб його хвалили, а коли нема за що, так бодай за те, що він сам найбільше шанує, — за бруталну силу його попередників, яка підкорила йому інші народи.

Спосення ідей комуністичної теорії з чуттєвим підкладом російсько-національного світосприймання і світосвіту сталося в наслідок того факту, що большевицькі теоретики і партійні кадри, будучи в основній масі москалями, внесли в комуністичний рух, разом з собою, своє російське національне світосприймання, свій російський шовінізм і під його призмою конкретизували та інтерпретували зміст теорії, а також в російських національних навиках творили факти большевицької практики.

Ленін промив і лаяв німецьких і австрійських соціал-демократів за те, що вони в першу світову війну вкупі з «буржуями» обороняли свої батьківщини. Але, будучи сам москалем, з нагоди тієї ж самої війни, цілком відкрито підкресляв, що «інтерес національної гордості великоросів збігається з соціалістичним інтересом великоруських пролетарів»⁵⁾. Відкликатися до національної гордості найбільш реакційно відсталих російських буржуїв Ленінові соромно не було, коли йшло про оборону Росії. Також не мав ні Ленін, ні інші російські большевики ніяких скрупулів в ім'я неподільності Росії потоптати большевицьку «Декларацію прав народів Росії» і вдарити війною проти новоствореної української Держави. Коли йшлося про втримання неподільності Росії і поборювання націо-

⁵⁾ В. І. Ленін: «Твори», Т. 21, стор. 82.

нально-самостійницьких стремлень неросійських народів, між російськими кадетами і російськими большевиками не було ніяких різниць думок.

«Національне питання, — пише У. Кужіль», — було ними розв'язуване завжди з становища інтересів російських большевиків і завжди мало за ціль єдність російської імперії і затримання території, щоб гарантувати її позицію світової потуги і дальший імперіалістичний ріст навіть за ціну поступок марксистським принципиальним залаженням. При тому, як звичайно в совстах, виступало виразно подвійне обличчя партії і уряду в національній політиці. Одне — це офіційна програма партії і уряду, виявлена в резолюціях партійних з'їздів і основних законах советської держави, а друге — правдиве — це практична політика уряду і партії на місцях, що зводилася до супрематії російської нації і повільного, але неслоб'яного спровадження всіх слов'янських і неслоб'янських рік в одно російське море».

Через творчий вклад російської ментальності в розробку теорії і в формування практики большевизму постала в багатьох суттєвих відношеннях збіжність між комуністичною ідеологією та чуттєвими прагненнями російського народу, ідеями його національної ідеології і деякими формами соціального і державного устрою, закоріненими в російських традиціях. Багато комуністичних тверджень мають свій основний ґрунт в російській духовості їх авторів і їх в теорії комунізму взагалі не було б, або були б інакше сформульовані, оформлені та інтерпретовані, якщо б їх авторами були люди іншої, неросійської культури і якщо вони були б сформовані на ґрунті інших національно-історичних традицій.

Ми вкажемо на деякі приклади.

Традиційний **російський деспотизм** зберігся у формі зросійщеної, розробленої Леніном, теорії диктатури пролетаріату; **царський державний централізм**, коли поминути зовнішні словесні оздобы, заховався в ро-

⁶⁾ У. Кужіль: «Большевики і національне питання», 1951, стор. 4.

сійській інтерпретації Сталінової федерації республік ССРСР, скованої обручами партійної сітки; замкнутість Росії від решти світу і російська ворожість до Заходу знайшли своє продовження в **советській ізольованості** від некомуністичного світу і в принциповій негачії капіталістичного світу; російський **месіянізм** — в советських претенсіях обороняти права світового пролетаріату; російський **імперіялізм** знайшов своє продовження і роздуття в советських імперіялістичних плянах світової пролетарської революції і світової комуністичної держави; висування **міста Москви** на позиції світової метрополії (3-ій Рим), залишилось таким самим гарячим бажанням большевиків, з такою лише поправкою, що місто Москва повинно стати червоною Меккою для правовірних комуністів всього світу, а далі столицею світового ідеологічного руху; **царослав'я** збереглося і розрослося в ідолопоклонне величання вождів партії за життя і по смерті, з мавзолеями включно. Деякі типово російські **методи поліційного володіння**, що в царських часах існували в зародку, большевики прийняли і розвинули до небувалих розмірів, як от придушування цензурою всякого вільного слова; методу заслання на Сибір, продуктивність якої підвищили з сотень політичних в'язнів на мільйони; будову каналів і царських міст на багнх коштом життя своїх рабів большевики зберегли повністю; абсолютну владу по провінціях большевики надалі залишили в руках губернаторів, назвавши їх першими секретарями республіканських партій та поширили їх владу на всі області однієї провінції-республіки.

Патріотичну любов до російської імперії і демонстрування її, російські большевики вважають **мірилом** лояльності або нелояльності громадян супроти режиму. Вона належить до обов'язкового репертуару офіційних виступів. Щоб не дратувати неросіян цією шовіністичною вимогою, большевики прикрили своє настирливе домагання любові до російської імперії маскою іншої назви — «советського патріотизму», плеканню якого присвячується особливо пильну увагу.

У. Кужіль

НАУКОВІСТЬ ДІАЛЕКТИЧНОГО МАТЕРІАЛІЗМУ

Величезний розвиток науки в XIX і XX стст. підносить її на небувалий досі п'єдестал. Кожний наочно переконається в її небувалих спроможностях щодо найглибшого опанування й найширшого використання сил природи. Отже, не диво, що наука стає авторитетом і для ляків-нетям, і що кожна теорія у якійнебудь ділянці стає для них бездискусійною, якщо її обґрунтовують науковими аргументами.

В боротьбі ідей, світоглядів відомий факт посилання на науку, щоб тим самим зміцнити своє становище. Наука — це зброя, і вона, вміло використовувана, забезпечує великий відсоток успіху. Це чудово зрозуміли большевики і цілковито використали аргумент «науковості» для свого світогляду, щоб отуманити безкритично, однобічно освіченого советського громадянина. Адже відомо, що жоден советський громадянин не має можливості прочитати джерельних, наукових книжок і пізнати інші ідеології. Правда, є в Советському Союзі наукові книжки, але всі вони заправлені марксизмом і не передають оригінальних думок і аргументів світових учених і філософів. Знаючи, що наука сьогодні є беззаперечним авторитетом для всіх, що інтелектуальний рівень пересічної людини не спроможний критично сприймати «наукове» обґрунтування діалектичного матеріалізму, большевики жонґлюють словами «наука», «науковість». Вже в час свого народження марксизм зміцнив себе самообманом, що він є єдино науково-можливий світогляд, міцно обґрунтований безсумнівними вислідами природознавства. Безтурботно відносячись до логічних труднощів і легко обминаючи їх у своєму викладі, матеріалізм, здавалося, виходив із самих фактів і усував усі непорозуміння. Марксистський соціалізм уже тоді не-

Передрук з брошури «Позиції українського визвольного руху», Мюнхен 1943.

скромно назвав себе науковим соціалізмом, на відміну від усіх інших соціалістичних напрямків, для зазначення своєї наукової обґрунтованості. Він удав з себе світогляд, що спирається тільки на тому, об'єктивне існування чого можна ствердити органами чуттів і досвідом, тобто на позитивній науці. І що ж такому авторитетові, як науковій теорії, може протиставити советський громадянин, що не має змоги прочитати нічого іншого, як тільки останній вислів советської філософської думки — 6 розділ IV глави «Історії ВКП(б)» — про «Діалектичний та історичний матеріалізм». Перед наукою лякові (негямі) доводиться схилити голову. Але, якщо не взяти до уваги, що йому, бідолашному, протягом багатьох років утовкмачують таку фразу, як «щоб не помилитися у політиці... і т. д., треба застосовувати наукову діалектичну методу, яка дозволяє зробити єдиноправильні висновки», — то й не диво, що політична мудрість большевицької партії здавалася йому необмеженою. Нею ж бо керувала тільки наука. Кожен закон став незаперечним; держава, сперта на такий науковій ідеї, непоборна.

Матеріалісти покликаються тільки на досвід органів чуттів і на позитивне знання. А хіба ж дослідні науки вказують нам походження і причини буття? Зовсім ні! Вони нам показують тільки самі факти і явища, що за чергою наступають одні за одними, досліджують їх і стверджують певну закономірність між ними. Однак, дослідні науки нічого не говорять про перший початок діючих причин, про реальність наперед накресленого плану розвитку явищ. А тим часом матеріалісти без найменшого вагання покликаються на ці науки, щоб розв'язати проблеми, які взагалі не належать до їхнього обсягу. І чи не маємо права сказати, що матеріалізм висловлює засаду, але ту засаду обґрунтовує такими доказами, які нічого не доводять.

Жоден учений дослідної школи, тобто жоден об'єктивний учений не заперечить, коли скажемо, що за сьогоденного стану науки ніякі позитивні дані не дозволяють робити такі висновки, які матеріалізм робить про субстанцію і про перші причини явищ природи; що вже за своєю природою дослідна наука не

може займатися такими питаннями, як субстанція і перші причини явищ природи; що наука подає нам дійсність, сьогоденний стан, нарешті, факт, а не початок речей; що ото безпосереднє «яким способом» та найближчі причини речей — це те найбільше, що наука може дати; що з моментом, коли матеріалізм стає виразною і доктринальною негідною метафізики (в науковому розумінні цього терміну, як науки про основні поняття — субстанцію, буття і т. д.), вже цим самим стає іншою метафізикою, цебто береться, використовуючи дані дослідної науки, стверджувати те, чого вони в себе взагалі не включають.

Це, поперше, а, подруге, чи наука може висувати догматичні твердження про майбутнє і відгадувати незмінні наслідки причин? Матеріалізм залюбки спирається на позитивне знання, але рівночасно відкидає його скептичну обережність і таким чином вироджується у природничо-науковий догматизм, який у неперсвідчених наукою питаннях спирається тільки на віру і в її догми наказує вірити кожному. Коротко переглянувши історію науково-природничих світоглядів, зараз побачимо, яка нестійка їхня догматичність.

Первісна людина, поставлена перед лицем природи, яка, судячи поверхово, здавалася їй такою ж химерною, як і вона сама, уявляла собі її за своїм образом. Вона почала приписувати їй, як їй помилково здавалося, хаотичний безпорядок всесвіту вибрикам і пристрастям богів або добродійних чи злочинних духів. Щойно по багатьох дослідях виявився великий закон причиновості, а згодом відкрито, що він панує над усією мертвою природою. Стверджено, що причина, відокремлена в своєму діянні, завжди викликувала той самий наслідок. Коли щонебудь діялося, воно не залежало від химерної волі надприродних істот, а просто випливало, як наслідок незмінних законів, з безпосереднього стану речей. А цей стан речей своєю чергою мусів бути невідклично викликаний якимсь попереднім станом і т. д. назад аж до безконечності, отже, цілий хід випадків був наперед визначений станом, в якому перебував світ у перший момент свого існування. З хвилиною, коли це усталено, природа

могла йти тільки наперед визначеним шляхом до призначеної мети: іншими словами, акт створення не тільки покликав всесвіт до життя, а й накреслив крім того всю його майбутню історію. Щоправда, людина не переставала вірити в свою здібність впливати на хід випадків актами власної волі, але тут керував нею радше інстинкт, ніж логіка, наука чи досвід. Від цього часу всі випадки, давніше приписувані діянню надприродних істот, були віднесені на карб закону причиновости. Остаточне признание цього закону за керівну засаду природи було тріумфом 18. ст., великого сторіччя Галілея і Ньютона. Стверджено, що небесні явища були вислідом загальних законів механіки, що комети, дотепер уважані за провісників за нападу імперій або смерти королів, рухалися просто за формулами загального закону тяжіння. З цих понять виплинуло прямування до уявлення всього матеріального світу, як машини. Цей напрямок постійно зміцнювався, аж поки, нарешті, не досягнув найвищої точки в другій половині 19. ст. Здавалося, що треба ще тільки більше зусиль у напрямі пізнання світу, і цілість мертвої природи об'явиться нам, як бездоганно діюча машина.

Все це, очевидно, мусіло в значній мірі вплинути на вяснення значення людського життя. Кожне поширення закону причиновости, кожна перемога механістичної інтерпретації природи щораз більше утруднювала віру в свободу волі, бо якщо вся природа підпорядковувалася законів причиновости, то чому ж життя мало б бути винятком. З цих понять узяли свій початок механістичні філософські системи 17. і 18. стет., а також ідеалістичні теорії, що як природня реакція, виникли після них. Одначе, аж до початків 19. ст. можна було вважати життя чимсь відмінним від мертвої природи. Тоді саме відкрито, що живі клітини складаються з тих же атомів, що й мертва матерія, а це довело до висновку, що розвитком цих клітин керують, певно, ті самі закони природи: насувалися питання чому атоми, які входять до складу наших тіл, мозків, не мали б підлягати законам причиновости.

Почали не тільки припускати, а просто безоглядно твердити, що життя є також чисто механічне явище. Говорили, що уми такого, напр., Баха, Ньютона, чи Михайла Ангела різнилися тільки в ступені складности від друкарського пресу, свистка чи тартаку, їхньою функцією було виключно стисле реагування на зовнішні поштовхи.

Калейдоскопічне переставлення наукових понять прийшло разом зі зміною сторіччя. 19. ст. дало науці час переконатися, що деяких явищ, а передусім радіоактивности і тяжіння не можна вяснити механістичним способом. Теоретики не переставали дискутувати про можливість побудувати машину, яка могла б віддати зворушення Баха, думки Ньютона, або надхнення Михайла Ангела, але всякі спроби в цьому напрямку не довели ні до яких результатів.

В останні роки минулого сторіччя проф. Плянк дав певну спробу вяснення тих явищ радіоактивности, яких до цього часу не можна було вяснити. Ці перші спроби згодом розвинулися в новітню «теорію квантів», яка являла собою одну з панівних засад сьогоднішньої фізики. Одночасно зазначила вона кінець механістичного віку науки і початок нової ери. Первісна теорія Плянка ледве насувала припущення, що природа поступає малими стрибками й коливаннями, подібно до вказівок годинника. Одначе, щойно 1917 р. Айнштайн довів, що створена теорія, заложена Плянком, веде до багатьох революційних висновків. Виявилось, що ця теорія просто скинула закон причиновости з його становища, коли він, здавалося, керував ходом явищ природи. Давня наука самовпевнено сповіщала, що природа може поступати тільки одним шляхом, визначеним від початку віків аж до їх кінця, через безперервний ланцюг причин і наслідків; по стані А невідступно настає стан В. Одначе, нова наука зуміла сказати нам покищо не більше як те, що по стані А може наступити стан В, але однаково добре й стан С, D, або незчисленна кількість інших станів, може вона, щоправда, сказати, що більше імовірним є, що наступить стан В, С, і D, але саме тому, що послу-

говується категоріями ймовірності, не може передбачити з цілою певністю, який стан наступить після попереднього.

Як бачимо з цього короткого огляду, наука не в силі дати нам відповіді на питання, що відносяться до основних філософських проблем. Образ світу, який вона нам подає, міняється з кожною добою нових епохальних відкриттів у природознавстві, і вона не змогла ствердити, чи кожний з цих образів є наближенням до об'єктивного образу світу, чи це образ світу, огляданий із щораз іншої точки зору. Ні один з учених, що пережили останні 30 років, не є настроєний занадто догматично, як до майбутнього напрямку ходу науки, так і до напрямку, в якому лежить об'єктивна правда. Отже не можемо ніяк сказати, щоб сьогоднішня наука мала нам сповіщати велику новину; радше навпаки, треба б ствердити, що науці не вільно нічого передбачати і сповіщати: отже, річище науки занадто часто завертало в свійому ході.

Такий стан науки, такі її спроможності і на цій основі різко виступає використання більшовиків її авторитету. Створюючи обман суворой науковості більшовицького світогляду, заставляють не обізнаних зі станом і можливостями науки звичайних людей беззастережно вірити політиці, побудованій нібито на точних і стислих науках.

Щоб розглянути ближче, що власне в більшовицькому світогляді згідне з позитивним знанням, а що являється тільки гіпотезою, а то й довільним висновком, не опертим ні на яких наукових даних, розглянемо в розділ IV глави «Історії ВКП(б)» про «Діалектичний і історичний матеріалізм». Якраз цю працю Сталіна треба взяти до уваги тому, що вона має окреме значення у совєтському світі. Влада вручає цю книгу офіційно, як джерело філософської більшовицької мудрости, робітникові і професорові університету. Подає вона єдиноправильно інтерпретацію і виклад усього філософського марксистського вчення. Зрештою, після останньої філософської праці «Матеріалізм і емпіріокритицизм» Леніна з 1908 р. нічого нового в тій

ділянці не з'явилося. Сучасна більшовицька філософська думка повторює тільки старі загальники і на всі боки вивертає цитати з Енгельса чи вищезгаданого «Матеріалізму і емпіріокритицизму».

А згідно з діалектичним методом усе в світі змінне, кожна категорія дістає інакше означення у новій добі, створеній епохальними науковими відкриттями. Такої перевірки основних понять і зміни їх визначення в зв'язку з новими науковими досягненнями не було. Навпаки, всякі спроби в цьому напрямку були засуджені як ухили, а їх авторів названо ворогами народу. Ось так більшовицька філософська думка заkostenіла і крім голословних тверджень, що нові наукові відкриття підтверджують їхні тези, не знаходимо на це ніяких доказів.

Поперше, що вражає у згаданій праці Сталіна, і у всіх писаннях більшовиків — це своєрідна термінологія, не прийнята ніде в науковому світі, а то й суперечна підставовим поняттям цілого наукового світу. Увесь виклад Сталіна про діалектичний метод побудований на протиставленні його метафізиці. Метафізика має від поаристотелівських часів точно визначене значення. Це наука про питання, на які не дає відповіді сучасне природознавство, тобто про буття, основну субстанцію, яка творить світ і т. д. У більшовиків до поняття «метафізика» загнано гамузом усі теорії, філософські системи і т. д., які не погоджуються з марксистською діалектикою. Мало цього, в марксистському протиставленні метафізики і діалектики більшовики намагаються створити уявлення, що всі філософські системи до них були крайньо абсурдні, не наукові, що вони всі розглядали світ як систему відокремлених незалежних одно від одного явищ. У такому зіставленні увесь світовий доробок людської філософської думки не має ніякого зв'язку з наукою. Твориться уявлення, що перша наукова інтерпретація і розуміння всесвіту починається від них. Але ж хто власне з філософів новітньої доби заперечив змінність речей, співзалежність явищ природи і т. д.?

Сталі фрази «в протилежність метафізиці» — це

ніщо інше, як створювання вітряків і донкіхотської боротьби з ними, це подавання всієї немарксистської філософії в карикатурі для тимбільшого зазначення своєї геніяльності за визначення законів розвитку природи.

Подруге, ненаукова і неповажна рекомендація діалектичного методу, як єдинодоцільної рецепти для правильної розв'язки всіх питань від дрібних політично-суспільних щоденного життя до основних філософських. Забувають, що метод — це ще не все. Тим же самим діалектичним методом дійшов Гегель до апотеози пруського імперіялізму. До чого доводить доктринерське застосування методу, прегарно ілюструє історія, яка трапилася власне Гегелеві. Він, користуючись своєю діалектикою, встановив, що неможливе існування більшої кількості планет понад відкрити вже в його часах (?). Однак, відкрито ще одну — Нептуна. Збентежені асистенти несміливо звертають увагу професорові, що його теорія не згоджується з дійсністю і дістають знаменну відповідь: «Тим гірше для дійсности». І тим гірше для сьогоденної дійсности, що вона не вкладається у рамки і не розвивається згідно з 6. розділом IV глави «Історії ВКП(б)». І власне характерне в большевицькому світогляді являється нагинання явищ природи, а передусім суспільно-політичного життя до апріорного методу досліджування.

Дві перші властивості діалектичного методу не є винахід марксизму. Не його заслуга у встановленні цих двох загальновідомих і загально визнаних законів природи про взаємозалежність явищ і їх змінність у часі й просторі. Не так просто виглядає твердження про стрибкоподібне походження явищ. Поперше, визначення поняття стрибка не точне. Яка потрібна швидкість для того, щоб перехід одного стану в другий можна було назвати стрибкоподібним? Стрибок у визначенні марксизму — поняття відносне. Абсолютного стрибка в явищах природи покищо не спостерігаємо, бо такий мусів би впроваджувати якісну зміну в часі рівняння — 0. Сталін окреслює стрибко-

подібний перехід як процес, за якого «зміни наступають не поступово», а «швидко, раптом». Що це значить швидко, раптом? Це поняття теж суб'єктивне. Скажімо, для людини, що живе пересічно 50-60 років, час явища, яке проходить «швидко», буде, припустім, година, хвилина. І для іншої істоти, яка живе 7 років, або як травневий хрущ 1 місяць, — це «швидко» у відношенні до людського буде 1/10 чи 1/1000 цієї години, хвилини. В такому разі поняття стрибок — не об'єктивне поняття, отже не властиве для всієї природи, а тільки припасоване до людського думання, до людського поняття часу. Може й знайдеться деяка кількість явищ, що переходять з одного якісного стану в другий дуже швидко, але рівночасно наведемо мільйон прикладів, де цей перехід триває довго і власне паралельно з кількісними змінами йдуть якісні зміни. Але перед цим треба розглянути приклад кипіння води, як зразка стрибкоподібного процесу. «Так, напр., — пише Енгельс, — температура води не має спочатку ніякого значення щодо її краплинно-плинного стану, але за збільшення її зменшення температури води наступає момент, коли цей стан сукупности змінюється в одному випадкові в пару, в другому — в лід». Явище подане невірне. Загально відомо, що вода перемінюється в пару при кожній температурі. Вода у відкритій посудині, в нормальній хатній температурі вже випаровує. Зі збільшенням температури води вона парує швидко, тобто кількість води, яка перемінюється в пару за одну секунду зростає зі зростом температури. При температурі кипіння ця швидкість випаровування є найбільша, але не має ніякого стрибка. Скорше наочний паралелізм — з кількісним побільшенням руху молекул води, тобто зі зростом температури води, одночасно йде прискорення парування. Де ж тут швидкий і раптовий перехід? То правда, що деякі явища в природі відбуваються хутко, або, як каже марксизм, «стрибкоподібно» (напр., деякі якісні зміни в атомах), але величезна більшість змін у природі відбувається поволі і рівномірно з кількісними змінами. Якщо дов-

жина світляних хвиль зростає поволі, то якість, тобто колір світла, змінюється теж рівномірно й поволі. Як бачимо, поняття марксистського стрибка — це мішанина наївних спостережень з ще наївнішими узагальнювальними висновками.

Характеризуючи марксистський філософський матеріалізм, Сталін пише: «Світ і його закономірності цілком пізнавальні, наше знання про закони природи, перевірене досвідом, практикою, стає достовірним знанням, що має значення об'єктивної правди». А як висновок з цього твердження приходить «наукове» вияснення основ суспільного життя і непомилність партії, яка спирається на тих же «наукових» положеннях. Злочинна діяльність большевицької партії і всі її штучні, протиприродні суспільно-політичні експерименти заставляють ближче проаналізувати наведені положення. При тому треба зазначити, що не будемо розглядати питання про первинність чи вторинність матерії, про рацію матеріалістів чи ідеалістів у питанні основної субстанції чи буття. **Це справа віри, бо наука досьгодні ще не спроможна відповісти на всі ці питання.** Йдеться про те, щоб ясно усвідомити собі, чи большевики не надуживають можливостей науки і чи не використовують її авторитету для надавання ознак правильності тільки своїм божевільним теоріям. Становище большевиків у повищому питанні коротко схарактеризоване вже словами Сталіна. Щоб вирішити цю проблему, ми повинні дати відповідь на такі два питання:

1. Чи можливе об'єктивне пізнання природи людиною?

2. Чи на основі досьгодні відкритої закономірності можна будувати догматичні теорії про майбутнє природи і суспільства, чи тільки висувати т. зв. робочі гіпотези з усіма необхідними застереженнями?

Людина пізнає і досліджує явища природи за допомогою своїх органів чуттів. Це вже заперечує об'єктивність того пізнання, бо будова відповідних органів чуттів заздалегідь визначає ступінь і якість того пізнання. Всі зовнішні поштовхи проходять крізь відпо-

відні органи, крізь систему нервів і щойно тоді доходять до людської свідомості. Перехід вражень крізь усю ту апаратуру зміняє їх відповідно, даючи враження барви, ступеня твердості, форми і т. п. З розвитком науки виникають удосконалені прилади, що доводять, напр., обмеженість людського зору і дають йому можливість оглядати біле світло сонця, розщеплене на спектральний образ, але цей спектральний образ є знову ніщо інше, як зовнішній поштовх, який входить до нашої свідомості крізь цілу систему даного органу чуття. Отже, з того факту, що людина пізнає світ своїми чуттями, виходить, що її уявлення про світ суб'єктивне і залежить від тих же чуттів. Слепа людина має інший образ світу, а істота, що мала б ще інше, незнане нам чуття, створила б ще інший образ природи. Отже, котре з цих пізнаць назвемо об'єктивним? Всі змагання до дослідження природи субстанції будуть доти безплідні, доки ми не будемо мати зовнішньої підстави порівняння. Бувши тільки мінімальною частиною світу, годі поглянути на нього з далекої перспективи, схопити цілість проблеми. Хіба ж нам відомо, що на тих далеких небесних тілах, що їх не можемо бачити навіть крізь найбільший телескоп, не діють інші закони, відмінні від тих, що ми їх відкрили для доступного телескопові світу? Зрештою перегляньмо науку, чи вона досі дала нам якунебудь основу для пізнання субстанції, чи тільки описувала й досліджувала закони, що керують змінами субстанції і таким способом витворюють явища зовнішнього світу. Прикладом тут може бути наступне: що дала нам уся наукова праця про суть світла? Спершу прирівнювали й зображували його в формі маленьких частинок — корпускулів, пізніше — в формі хвиль і остаточно прийшли до висновку, що не наближалися до розкриття природи світла, а тільки прирівнювали його поведінку раз до руху корпускулів, а раз до руху хвиль. І сьогодні наука не може передбачити, котру з форм приборе світло в своєму діянні. Чи ж вислів — світло поводить себе, як хвилі на поверхні води, напр., за обминання скелі — говорить нам щонебудь про суть світла,

про основну субстанцію, з якої воно складається? Усі ці корпускулі і хвилі — це тільки символи для висловлення ступня їх пізнання і порозуміння між людьми для обговорення їх і пояснювання їхньої дії. Хронологічно корпускулярна теорія йде попереду хвилевої. Спочатку здавалося, що ця остання точніше в'яснює поведінку світла й подає в'яснення у тих питаннях, в яких не давала собі ради корпускулярна. Однак, згодом виявилось, що одна й друга доповнюють одна одну, у деяких випадках краще в'яснення подає корпускулярна, а в інших — хвилева. Отже, хвилева теорія, як пізніша, зв'язана з часом дальшого і всебічного розвитку науки, повинна була дати образ світла, посунений на шляху пізнання в бік абсолютної істини. Тим часом стверджено наявність подвійної поведінки світла (виразно підкреслюємо: поведінки, а не суті).

Електрона ніхто не бачив, його спостережено тільки в русі, в дії; спостерігли його поведінку і поведінку ту прирівняли до спостеріганих звичайно нашими чуттями природніх явищ. І коли наука піде далі, досліджуючи електрон, вона винайде докладніші формули для визначення його поведінки, але це не будуть формули, що визначували б суть електрона. Бо що далі йдемо, то більше переконуємося, що матерія не те, за що ми її вважаємо. Розбиття атома тільки розвіяло наше дотеперішнє уявлення про матерію і дало нам новий образ, але чи наблизений до об'єктивної істини?

Механічна концепція всесвіту — це за словами макрєзму, відносна істина, істина, яка спирається на тогочасному рівні людського знання. Кожна наступна відносна істина йде шляхом поступу й удосконалення до абсолютної істини. Але що ж бачимо в дійсності? Наступні теорії, чи то теорія квантів, чи система Айнштайна, дають новий образ всесвіту, але побудований не на удосконалених механістичних засадах, а на цілковито відмінних, революційних по відношенні до попередньої доби в науці положення. Але чи ж усі закони Ньютонів не були провірені експериментально? Однак бачимо, що й Айнштайн також експериментально виявив деякі відхилення у законі тяжіння

й установив нові, що спиралися на теорії відносности і взагалі заперечували існування сили ньютонського тяжіння. Ті символи, якими означували поведінку поодиноких явищ природи, популяризаційна наука прийняла за форму явищ для кращого і прогляднішого їх в'яснення. Таке сполуляризування бачимо в будові образу всесвіту маркєстським світоглядом. Він являє собою викінчену систему, де немає ніяких відхилень, усе відбувається за відомими причинами і передбачуваними наслідками. В наслідку дістаємо прозорий зрозумілий образ, але невірний.

Поняття часу досі було для нас так зрозуміле і безспірне, що ніхто не сумнівався в його об'єктивності і не припускав можливости змін. Цей ньютонський час належав до категорії абсолютних понять, незалежних від матерії, простору; час, який рівномірно і безперервно йшов уперед. За такого розуміння часу можливо прийняти закон причиновости. Якщо час іде вперед, тоді причина може попереджувати наслідок. Усі закони провірені дослідом, побудовані на повищому розумінні часу. Але приходить Айнштайн, і в його теорії відносности час — уже поняття відносне, залежне від простору й матерії і тісно з ним зв'язане. І знову деякі формули фізики на довжину тіла в спокої і на довжину того ж тіла в русі підтверджуються досвідом. Багато досвіду над електроном в русі теж підтвердили відносність поняття часу. Отже, найвне ньютонське розуміння часу, як абсолюту в Айнштайна вже є сучасним. І одне й друге поняття часу давало додатні експериментальні наслідки, отже котре з них було об'єктивне чи більш наблизене до абсолютної істини?

Ось ще одне питання для розгляду, а саме: чи може наука на підставі даних, які вона сьогодні має, визначувати наступний стан явищ, ставити деякі непомилні передбачення у кожній ділянці? Це твердження можливости передбачування базувалося на законі причиновости, що цілковито запанував у науці в механістичній добі. Закон цей говорив: «Якщо стан якоїсь системи в даний момент знаний, то тим самим визначені всі стани тої системи, попередні й наступні». Звідки взя-

лася ця засада? Спостережено її за діяння кожної машини, кожного мірничого інструменту. Від електричного струму до відхилення вказівки на амперметр — все було пов'язане ланцюгом причин і наслідків. Те саме спостерігалось і в астрономії. На підставі обрахування положення і швидкості планет у даний момент астроном обраховує положення і швидкість у довільний час і таким чином визначає момент затемнення сонця і місяця. І дійсно в цих ділянках засада причинності була стверджена, доведена законами механіки і перевірена досвідом. Але виразно треба зазначити: в **тих ділянках**. Ті ділянки — макроскопічний світ, тобто світ тіл, багато більших від атомів. Але зі спостережених фактів засади причинності в явищах фізики й астрономії у макроскопічній скалі передчасно вивели необґрунтовані узагальнення і засади причинності, які охопили цілий всесвіт, цілу природу, органічну й неорганічну, а також навіть людину і її суспільне життя. Бо відомо, що вірне в одній ділянці явищ природи, не мусить справджуватися в інших ділянках. Детермінізм предістався з класичної фізики і до філософії і став фундаментом матеріалістичних світоглядів 19. ст.

Сьогодні мусить настати перевірка його положень, бо позитивна наука, ригористично підходячи до досліджуваних явищ і до ставлених висновків, ствердила, що в мікроскопічному світі, тобто в світі атомів, електронів, квантів, — не діє засада причинності. Наступний стан системи можна визначити тільки більшою або меншою ймовірністю, та й більше нічого. Чому так? Бо неможливо виконати в мікросмосі основної передумови засади причинності, а саме: неможливо визначити докладного стану електрону в довільний момент. Стан кожного тіла, а також і атома чи електрона, визначає його кожночасне положення і гін (маса помножена на швидкість). А власне неможливо рівночасно визначити швидкість і положення атома й електрона. Ту «засаду невизначальности» відкрив і обґрунтував фізик Гайзенберг.

Класична фізика завжди мала до діла з величина-

ми, можливими до змірення, і про такі тільки й говорила. З відкриттям електрону фізика спромоглася також виміряти його швидкість і положення. Але окремо в одному моменті швидкість, а в другому положення. І так до 1927 р. вважалось атом і електрон за фізично-вимірні одиниці. І саме Гайзенберг довів, що говорити про визначення стану електрону в відповідний момент, тобто рівночасно його швидкість і положення для того самого моменту, є наукова неможливість. Для докладного вияснення досвіду, що його провів Гайзенберг, треба було ближче дослідити теорію квантів. Тепер можна тільки сказати про його суть. Отже, за експериментів у макроскопічному світі послуговуємося чуттями зору, дотику, слуху і т. д. В мікроскопічному, зате, лише зір можемо застосовувати при дослідах, і то живляючи, щоб побачити положення електрону, якогось ультрамікроскопу («мікроскопу Гайзенберга»): щоб побачити цей електрон і означити його положення, треба його освітлити. Квант світла, падаючи на електрон, змінює його швидкість. Тому для визначення швидкості електрону користуємося слабшими проміннями світла, поштох яких не впливає значно на зміну руху електрону, але зате освітлення цими проміннями не дасть виразного положення електрону. Звідси постало славне твердження Гайзенберга про «засаду невизначальности». Її величину означає т. зв. «стала палаянка», дуже маленьке число, але яке наочно показує, що всесвіт не точна машина, як думали механісти, бо між його найменшими частинами немає абсолютно докладно визначених сполучень. У фізичних дослідах усталено, що саме спостереження порушує стан спостеріганої системи. Очевидно, якщо світло падає на великий спостеріганий об'єкт, воно не викликає в ньому помітних змін, але цілком протилежне відбувається у випадку спостерігання електрону. Тоді за визначування положення тратить своє значення визначена швидкість і навпаки. Наведеного факту не можна змінити. Фізика цікавиться тільки тим, що можна спостерігати (але нами — людьми), але не займається тим, що мало б спостерігати надлюдське ество більш досконале, з іншими можливостями способів

пізнання. Тому питання, як стоїть справа «в дійсності» (в метафізичному сенсі) з тими електронами — чи «справді» електрони не рухаються означеними шляхами, з означеними швидкостями, — не є наукове питання і не має ніякого означеного сенсу. Тому даремні були б передбачування про майбутні стани. Що вийде з певного, не досить означеного стану — ми не в силі сказати. Засади причиновості не можна застосувати в світі атомів, електронів і протонів. Вона виявляється непридатною. Процеси мікросвіту, які спостерігаємо, підпорядковуються засаді невизначальності Гайзенберга, вони індетерміністичні. Не в людській силі лежить передбачити поведінку даного атома або електрона.

Якже ж це діється, що в світі, складеному власне з атомів, панує такий чудовий порядок: що множеством атомів керують закони, від яких немає ухилів. Не думаймо, що в мікросвіті панує хаос. Закони квантової механіки, які в ньому керують, справді індетерміністичні, але з докладністю вказують ймовірність перебігу даного процесу. Виявляють їх за допомогою диференціальних рівнянь. Окремий одиничний процес, напр., вислання світла атома може в дану хвилину відбутися або ні. Природа допускає тут певного рода довільність, немов дає атомові різні можливості. Котра з тих можливостей настане, невідомо: відома тільки правдоподібність настання. Тому в гурті атомів керує закон, який говорить не більше, як те, що та чи інша подія настане з величезною ймовірністю. Масові процеси, систематичні, підлягають законові причиновості, і в них проявляється порядок природи. Якщо маємо до діла з атомами й електронами в великих масах, то математичний закон середніх wartości накидає нам детермінізм, якого не могли ствердити фізичні закони. Поняття це можна вияснити за допомогою аналогічної ситуації у макроскопічному світі. Коли підкинемо копійку, ніколи не можемо бути певні, яким боком вона впаде до нас. Одначе, кинувши мільйон тонн копійок, знаємо з великою ймовірністю, яку не тільки в практичному житті, а й у науці приймаємо за певність, що 500 000 тонн копійок

впаде на один, а 500 000 тонн копійок на другий бік. Можемо цей досвід повторювати скільки разів захочемо і майже завжди з однаковим вислідом. Це «майже завжди» замінює собою давнє механічне «завжди», і можемо вважати його законом причиновості: в дійсності — це тільки наслідок математичних законів випадку. Число копійок у мільйоні тонн с, одначе, ніщо в порівнянні з числом атомів навіть у найменшій частині матерії, на якій фізики минулої доби могли провадити свої досліди. Отже, тепер стає ясно, яким чином омана детермінізму ввійшла до науки.

В багатьох інших ділянках спостерігаємо певного роду випадковість у черговості явищ, випадковість, яку можна було визначити теж тільки законами теорії ймовірності. Напр., відомо, що радій та інші радіоактивні речовини розпадаються просто з бігом часу на атоми олива й гелію, отже маса радія постійно зменшується, поступаючись місцем масі олива й гелію. Закон, що виказує швидкість цього заникання, гідний уваги; кількість атомів радія зменшується точно так само, як кількість вояків у відділі, виставленому на сліпий крісовий вогонь. З цього бачимо, що для кожного атома радія він не має ніякого значення; вмирає він тому, що якимсь таємним способом призначення постукало в ворота його існування.

У висновку можемо на підставі сьогоднішнього стану науки здати собі справу, що являє собою діалектичний матеріалізм у галузі природознавства. Раніше, ніж перейти до виявлення необґрунтованості і безсенсовності т. зв. діалектичного методу, необхідно ствердити незаперечний факт, що жаден учений поза Советським Союзом не цікавиться цією «теорією». Різні вчені, філософи з різними світоглядами схвалюють одні й заперечують інші теорії, але ніхто з них не витрачає часу на обговорювання марксистських найвних філософських абсурдів. Аналіза большевицької писанини на філософські теми показує, що маємо там до діла з хаотичним конгломератом нічим між собою не пов'язаних афоризмів. Закони розвитку окремих поодиноких явищ природи узагальнюють, без жадної

підстави, на цілу природу. Говорять про знані вже сотні років, давно відкриті факти й наукові тези і бомбастично твердять, начебто Маркс і Енгельс були якимись винахідниками і новаторами. Ніяке «положення» марксистської балаканини в ділянці філософії природи не впливає з сучасного стану науки, навпаки, вся їхня «теорія» ясно суперечна найновішим, експериментально й теоретично обґрунтованим висновкам фізики. Одну ще справу треба пригадати, а саме: філософський марксизм твердить категорично, що в розвитку науки нема жадних незмінних догм, але чомусь свою теорію вважає за непорушну. Вони говорять, що в розвитку кожної наукової теорії виникають необхідні в перший момент суперечності, які й кладуть кінець тій теорії. Чому ж би марксистська ідеологія мала бути вічно незмінна і досконала? Вони не хочуть бачити того, що спостерігає кожний об'єктивний читач уже з самого початку, читаючи їхніх авторів, а саме: вони не бачать, що вся їхня теорія — це одна велика суперечність.

Яке ж значення має для нас це з'ясування собі правдивої вартости марксистського матеріалізму, як науково обґрунтованого світогляду? Значення це величезне. Бо якщо найважливішою заслугою Маркса було перенесення положень діалектичного матеріалізму з явищ природи на суспільне життя у вигляді історичного матеріалізму, то однакову вартість має вчення історичного матеріалізму про суспільне життя, як і вчення діалектичного матеріалізму про неорганічну природу. Тобто має вартість фантазії. Це вирозумований образ розвитку суспільства, яким його хочуть бачити, але яким він не є. Цілий діалектичний та історичний матеріалізм — це абстрактно побудовані системи, до яких насилу вишукувати підтвердження у природі і суспільстві. Всі сумні, просто трагічні наслідки такого шукання підтвердження у суспільно-політичному житті маємо змогу оглядати в цілій їх ширині в Советському Союзі.

О. Горювий

НА БОЛЬШЕВИЦЬКОМУ ІДЕОЛОГІЧНОМУ ФРОНТІ

Крик, що його сталінські вельможі тепер підняли навколо ідеології, навколо ідеологічної роботи в партії, комсомолі, серед мас, звертає на себе особливу увагу кожного з нас, хоч того роду крик для нас не новий. На протязі майже трьох десятиріч неподільного панування большевицької партії, ідеологічні питання вже нераз ставали перед нею з величезною різкістю, а ідеологічна боротьба всередині партії часто набирала такої гостроти, що загрожувала розвалом цієї партії. Все ж таки те, що сьогодні діється на большевицькому ідеологічному фронті і перевищує, і багато ще в чому відрізняється від того, що діялося досі.

Дотеперішні зміни в большевицькій ідеології треба характеризувати як натягування (дуже зручне і нахабне) марксизму до практичної большевицької політики. Його названо «розвиванням» марксизму в нових історичних умовах. І хоч, певна річ, натягувана большевицька ідеологія нічого спільного не мала з духом марксизму, проте вона зберігала бодай марксистську видимість. Сьогодні кремлівські верховоди, офіційно не зрікаючись марксизму і далі, вносять до своєї ідеології зовсім одверто нові елементи, які годі навіть натягнути на марксистський копил, так вони тріщать на ньому. Сьогоднішні зміни мають характер одвертого перебудовування большевицької ідеології.

До перебудування своєї ідеології змусило большевиків само життя. Ножиці між натягнутою теорією і практикою стали вже такі великі, що далі вже годі було їх розхилати. Лопнути могли кожної хвилини. Треба було, щоб уникнути повного краху, або бодай відсунути його на якийсь час, піти на радикальні і одверті зміни ідеології. Війна, яка дорешти оголила забріхану большевицьку ідеологію, прискіпила ці іде-

Передрук з брошури «Позиції українського визвольного руху», Мюнхен 1948.

ологічні зміни. Стан повного відриву большевицької ідеології від практичної політики, усвідомлення широкими масами забріханості цієї ідеології — ось фактичні причини сьгоднішніх змін у ній. Назовні ці причини прикриваються галасом про необхідність ідеологічного піднесення «для закріплення позиції соціалізму» і «дальшої побудови комунізму».

Щоб краще висвітлити стан на большевицькому ідеологічному фронті, ми спочатку коротко зупинимось на відхиленнях практичної політики большевиків від їхньої теорії, ідеології.

Почнемо від національного питання. В теорії большевики твердять, що Советський Союз склався на основі добровільності, що національне питання у нього розв'язане на ґрунті рівноправності і дружби всіх народів, які входять до його складу. Та вся політика большевиків, починаючи від їхнього приходу до влади, є кричущим запереченням цього всього. По перемозі Жовтневої Революції большевицькі імперіялісти, прикриваючись революційними гаслами, використовуючи революційний запал російських мас, поневолили майже всі неросійські народи колишньої царської імперії, які по її розвалі розпочали будівництво власних незалежних національних держав. Це був перший крок у напрямі відновлення російської імперії, це було врятування тієї тюрми народів большевиками. Другим великим кроком у цьому напрямі було утворення Советського Союзу (1922 р.). Це було скріплення російської імперії. Полягало воно фактично у скасуванні всіх автономних прав союзних республік та цілковитому їхньому підкоренні (об'єднанні) московському імперіялістичному центрові.

Сьгоднішні союзні республіки являють собою ніщо інше, як звичайні большевицькі адміністративні губернії з губернаторами — секретарями компартії на чолі. Всякі Верховні Ради республік мають лише декоративне значення, а т. зв. уряди — це нижчі адміністративні клітини імперського центру Москви. Всі вони не висловлюють справжньої волі і прагнень народів, від імені яких виступають. Народ їх не вибирав і не на-

ділював їх своїм довір'ям. Ні Верховні Ради, ні уряди союзних республік не мають будь-якої самостійності дії, вони роблять тільки те, що їм накаже Москва.

Під господарським поглядом національні республіки являють собою колонії російсько-большевицької метрополії, якою є російські області РСФСР. На підтвердження цього наведемо декілька цифр із плану четвертої п'ятирічки. Із загальної продукції автомобілів на УССР припадає 5%, на РСФСР — 91%, в тому числі на московську область 20% продукції вантажних машин і понад 61% легкових машин. Із загальної продукції тракторів на УССР припадає 22%, на РСФСР — 73%. Із загальної продукції бавовняних тканин на РСФСР, яка не має власної сировини, припадає 89%, а на основного продуцента бавовни — Узбекику ССР — 3%. При майже рівній продукції чавуну (УССР — 9,7 міль. тонн, а РСФСР — 9,5 міль. тонн) УССР продукує лише 8,8 міль. тонн, а РСФСР 16 міль. тонн.

Панівною нацією в СССР є російський народ, точніше частина цього народу — імперіялістична верхівка і зграя імперіялістичних наглядачів, що стоїть на послугах цієї верхівці. Російський народ у своїй основній масі розбещується власною імперіялістичною верхівкою, привчається до гноблення чужих народів, ставлячи в її руках знаряддя придушення всіх інших народів СССР. Всі неросійські народи СССР перебувають у становищі поневолених, гноблених і визискуваних народів. Тим самим в СССР не має жадної рівності народів, а в наслідок цього і дружби та співпраці між ними в тому розумінні, як про це говорять большевики. Рівність між поневоленими народами СССР існує на ґрунті їхнього однакового становища, а дружба і співпраця між ними куються в їхній спільній боротьбі проти російсько-большевицьких поневоловачів.

Прийшовши до влади, большевицька партія шляхом терору забезпечила за собою монопольне становище в керівництві державою і, знищивши всі демократичні права народів, цілковито відсунула їх від будь-якої влади в керівництві державою. Щоб утриматися при місці, большевицька партія розбудувала нечуваних розмірів терористичний апарат гноблення — НКВД

і НКГБ (сьогодні МВД і МГБ), направлений своїм вістрям не на зовні, як це твердять сталінські брехуни, а до середини, проти власних народніх мас, які прагнуть до знищення сталінського режиму. Однак для прикриття своєї диктатури партія затримала видимість демократичних форм, які роздмухує в пропаганді, як форми найвищого в світі демократизму. Фактично ж СРСР — це не демократична держава, а реакційна держава тоталітарного, фашистського типу.

Використовуючи своє панівне монополічне політичне становище, большевицька партія забезпечила за собою панівне становище і в економічному відношенні. Зробивши всі засоби і знаряддя виробництва: фабрики і заводи, транспорт, землю, її надра — власністю держави, вона тим самим взяла їх у власне розпорядження, бо ж народ не приймає жадної участі в керівництві державою. Крім цього большевицька партія позбавила працюючих будь-якого впливу на господарське життя країни. Профспілки, заводські і фабричні комітети, колгоспні збори партія використовує для проведення в життя власних плянів, що йдуть у розріз з інтересами працюючих.

Большевицька партія відновила експлуатацію працюючих. У промисловості експлуатація відбувається, як і при капіталістичній системі, шляхом незаконного присвоєння додаткового продукту праці робітника, який (додатковий продукт) використовується виключно в інтересах партії. В сільському господарстві експлуатація здійснюється за допомогою сталінської колгоспної системи з її хлібпоставками, натуроплатами і трудовими.

На цьому ґрунті, тобто на ґрунті монополічного, політичного й економічного становища партії, ця партія оформилася у нову експлуаторську класу большевицьких вельмож. В основі цієї нової експлуаторської класи лежить не приватна власність, а фактичний привілей вільно розпоряджатися всіма знаряддями і засобами виробництва та робочою силою. В наслідок цього суспільство СРСР розділилося на дві непримиренні, антагоністичні класи: експлуаторську класу большевицьких вельмож і експлуатовану

класу робітників та селян. Інтелігенцію сталінські вельможі підкупом чи терором змушують служити собі і також жорстко визискують.

За таких відносин, що характеризуються поділом на експлуаторів і експлуатованих, не може і мови бути про якусь «морально-політичну єдність суспільства», «товариську співпрацю» в процесі виробництва, «єдність свідомості й ідейного життя». Навпаки, це суспільство роздирають непримиренні антагонізми, антагонізми економічні, політичні, а вслід за цим культурні і морально-ідейні. Бо ж яка може бути єдність між упривілейованими сталінськими вельможами й експлуатованими робітниками чи колгоспниками, що масово вмирають від голоду? Яка може бути рівність між ними, яка спільність цілей, коли одні з них поставлені на вершини розкошів, а другі — зіпхнуті на дно злиднів і занепаду?

Ці, власне, антагоністичні суперечності всередині советського суспільства разом із суперечностями, що впливають із імперіалістичної колоніальної політики сталінських вельмож, скоріше чи пізніше, неминуче приведуть до знищення сталінської імперії — СРСР. Могильниками її стануть поневолені в ній народи й експлуатовані робітники, селяни та трудова інтелігенція.

Так виглядають фактичні відносини між націями і людьми в СРСР. Але їхнє відображення в теорії цілком протилежне. Національний гніт і колоніальні відносини називаються рівноправністю і дружбою народів, тоталітарний тип держави — найвищою формою демократії, антагоністичне класове суспільство й експлуатація людини — соціалістичним суспільством, прагнення працюючих до знищення большевицького ладу — морально-політичною єдністю. Як видно, це відображення в теорії зовсім не відповідає дійсності, правдивим відносинам, що існують у житті. Між ними лежить бездонна прірва.

Ясно, що такі обставини розриву між життям та ідеологією ставлять особливі вимоги до ідеології, а саме: якнайзручніше достосувати її до практичної полі-

тики, щоб зробити з ідеології засіб виправдання цієї реакційної політики, знаряддя обману і задурманення працюючих мас. Треба сказати, що в цьому відношенні сталінські вельможі проявили немало безличності і нахабно підлої сміливості. З цією метою — зфальшування дійсності — були притягнуті історія, філософія, політична економія, право, література, мистецтво. Інша справа, що після такого потягнення, скупані в большевицькій купелі з брехні, обману і фальсифікації, історія перестала бути історією, філософія — філософією, політична економія — політичною економією і т. д.

З другого боку, в таких обставинах не знайшлося місця для тих, хто якнебудь одверто пробував виступити проти політики партії, хто хотів указувати на її розходження з ідеологією, хто відважувався не називати соціалізмом те, що сплудили в СССР Сталін і його кліка. Що більше, навіть ті, які визнавали сталінський соціалізм і які захищали його, не завжди могли попасти, куди треба, в пояснюванні політики партії. В цьому трудному ідеологічному становищі ролі найвищого авторитету не тільки в практичній політиці, а й в питанні ідеології взяв на себе Сталін. Для большевицької зраї Сталін став усім: найбільшим філософом, економістом, істориком, критиком, літературознавцем, став пророком, здібним на основі «науки» викривати суспільні закономірності і керувати ними. Кожне слово Сталіна, навіть найбільш звичайне, а то й безглузде, оголошується за геніяльне.

В цьому місці ми розглянемо деякі геніяльності Сталіна, цього найбільшого большевицького ідеолога.

6. листопада 1944 р. в своїй доповіді про 27. роковини жовтневої революції Сталін, щоб виправдати свої перші неусіхи у війні з гітлерівською Німеччиною, висунув т. зв. теорію про агресивні і неагресивні (миролюбні) нації і до цих останніх, звичайно, він зарахував СССР. За цю теорією, агресивні нації підготовлені до війни більше, бо вони у війні зацікавлені, бо вони ще перед початком війни мали вже готову **армію вторгнення**, тоді як миролюбні нації не мали

навіть цілком задовільної **армії прикриття мобілізації**. Більша підготованість до війни агресивних націй, на думку Сталіна, — це «історична закономірність, яку було б небезпечно не враховувати».

Насамперед про суттєвий бік цієї «теорії». За нею, як це ми вже зазначили, виходить, що СССР не був агресивною країною, бо він ніби не був зацікавлений у війні і не був підготовлений до неї. Цій брехні можуть повірити Пепер, Воллес, Зілліякус, але не громадяни СССР. Та кожен з нас знає, що найбільше і від найдовшого часу підготовлялися до війни саме сталінські імперіялісти, які підтягають себе під поняття неагресивної нації. На шлях безпосередньої підготовки до війни вони приступили ще в першій п'ятирічці (на цілу п'ятирічку скоріше гітлерівців), а від хвилини союзу з гітлерівцями 1939 р. вони безпосередньо вступили на шлях нових імперіялістичних загарбань (Західня Україна, Білорусь, частина фінської території, Басарабія, Естонія, Латвія, Литва), до чого змобілізували не тільки армію прикриття мобілізації, а й армію вторгнення. Ще до війни сталінські імперіялісти мали готову армію вторгнення. Вони весь час утримували велику армію. Причина перших воєнних неусіхів у війні з гітлерівцями полягає не в непередготованості СССР до війни, як, нібито, неагресивної країни, а в першу чергу тому, що народи СССР не хотіли битися за сталінських вельмож, прагнули до розвалу СССР і сподівалися, що війна полегшить їм їхню боротьбу за своє визволення. Очевидно, поруч цієї основної причини, на перші воєнні неусіхи СССР склалися й інші важливі причини, але це вже інша справа і розглядати її не входить у нашу тему. Нам хочеться тільки звернути тут увагу на те, що «теорія» про агресивні і неагресивні нації у випадку СССР є наскрізь натягнена, штучна, свідомо розрахована на обман мас.

А тепер дещо про її геніяльність. Крім крутіства немає в ній нічого геніяльного, що й зауважує кожна нормальна людина. Те, що країна зацікавлена в війні, країна, яка підготовляється до війни, звичайно більше

підготовлена і має готову армію вторгнення — зовсім зрозуміла і звичайна справа (головно для громадян СРСР, які від 1928 р. працюють на війну) і для її підкріплення не потрібно аж таких доказів як «історична закономірність». Для кожного ясно, що Німеччина була до війни більше підготовлена ніж, напр., Франція чи Англія; щоб це побачити, зовсім не треба бути геніальним, але раз ці слова були сказані Сталіном, то вони тим самим набрали однак геніальності.

Ось як пишуть про цю «теорію» сталінські лакеї: «...Товариш Сталін розкрив і пояснив одну з найважливіших закономірностей розвитку суспільства в останні десятиріччя. Товариш Сталін вперше (!) в суспільній науці показав, що агресивні нації, як нації нападаючі, звичайно бувають більш підготовані до нової війни ніж миролюбні нації...» («Большевик» ч. 14., 1945 р.).

Наведемо ще одне таке «глибоко сталінське відкриття» з днів останньої війни, ще одну з «найважливіших закономірностей». Маємо на увазі «вчення» «про миттєві, тимчасові і постійно діючі чинники війни, за якими війну вирішують не випадкові минулі чинники, а постійно діючі. Ці постійно діючі чинники — це «міцність тілу, моральний дух армії, кількість і якість дивізій, озброєння армії, організаторські здібності начального складу» (Сталін). У війні, твердить Сталін, перемагають ті держави, «які були сильніші від свого противника розвитком і організацією господарства, досвідом і майстерністю, бойовим духом своїх військ, витримкою і єдністю народу на всьому протязі війни».

Як бачимо, Сталін своїми постійно діючими чинниками ні перед ким не відкриває Америки. Такі чинники кожен знайде в елементарному військовому підручнику. Такі чинники знав навіть царський сфрейтор. Та в большевицькій оцінці ці фактори виглядають не менше, як відкриття Америки. «Відкриття цього закону розвитку війни стоїть у ряді найбільших здобутків суспільної марксистсько-ленінської науки» («Большевик»). Нічого казати! Бідна ця наука, коли такі відкриття є найбільшими.

Ще один приклад із філософії, бо і тут «видатно» проявив себе геніальний Сталін. Газета «Культура і життя» ч. 1., в статті про перший том творів Леніна, обговорюючи брошуру Сталіна «Анархізм чи соціалізм» і бажаючи показати філософську мудрість Сталіна, писала: «У розділі «Діалектичний метод» товариш Сталін доводить (підкреслення наше), що життя є вічний рух і зміна...». Після таких слів логічно було б сподіватися, що газета наведе якесь глибоко-наукове оригінальне обґрунтування Сталіном того, що життя є вічний рух і зміна. Та тим часом гора родила мишу. Газета не змогла, очевидно, мимо всіх своїх бажань, навести нічого кращого над мізерну цитату Сталіна про те, що в житті існує «нове і старе», «ростуче і вмираюче», «революційне і контрреволюційне» (Сталін). І цим, власне, цілком звичайним, відомим уже Гераклітові твердженням, до якого Сталін додав хіба тільки слова «революційне і контрреволюційне», як каже «Культура і життя», Сталін доводить, що в житті є вічний рух і зміна.

Нам така мудрість Сталіна доводить, що його філософські здібності дуже й дуже обмежені. Це зокрема підтверджується, коли взяти до уваги найбільшу філософську «працю» Сталіна — другий підрозділ четвертої глави «Короткого курсу історії ВКП(б)» — «Про діалектичний і історичний матеріалізм». Ця праця вже за своїм розміром 30 сторінок не каже багато від неї сподіватись. І фактично в ній немає нічого нового, оригінального. Вона становить популярне повторення того, що в свій час сказали в цій ділянці Маркс і Енгельс, а потім Ленін.

Ми вже згадували, що висвітлювання ідеологічних питань так часто міняються, що навіть найближче поставлені біля Сталіна не завжди вгадують, як треба пояснювати те чи інше ідеологічне питання. Ілюструймо це прикладом.

Пі Федосєєв, виходячи з ленінського пояснення війни, особливо першої світової війни, виходячи з факту, що в першій світовій війні большевики були проти гасла «захисту вітчизни», а «за поразку царського уряду», у своїй статті «Марксизм і ленінізм про дже-

рела і характер воєн» визначив перший період другої світової війни (до хвилини втягнення у війну ССРСР) як війну імперіалістичну: «це була імперіалістична боротьба за переділ світу. Однак, характер світової війни (другої — О. Г.) в ході її розгортання змінився. Особливість другої світової війни, яка докорінно змінила її характер, — це участь у війні соціалістичної держави, радянської країни... цей день (22. 6. 1941 р. — О. Г.) став переломовим моментом другої світової війни. З цього моменту цілком очевидно розкрилась небезпека, що нависла над волелюбними народами (цікаво, що до цього моменту кремлівські верховоди, обдаровані здібністю Ленінсько-Сталінського передбачення, не бачили цієї небезпеки — О. Г.). Якщо зважати ті зміни, що сталися в характері другої світової війни..., то стане ясно, що війна волелюбних народів проти фашизму — справедлива війна» («Большевик» ч. 16, 1945).

Так виглядає пояснення характеру другої світової війни у Федосєєва, заступника управління пропаганди і агітації в ЦК ВКП(б), інституції, що керує всією ідеологічною роботою.

Сталін у своїй передвибірчій промові 9. 2. 1946 р. про це саме питання говорив: «...це не значить, звичайно, що друга світова війна є копією першої. Навпаки, друга світова війна істотно відрізняється від першої за своїм характером... Друга світова війна проти держав осі, на відміну від першої світової війни, **набрала з самого початку характеру війни антифашистської, визвольної**, одним із завдань якої було також відновлення демократичних свобод. **Вступ Радянського Союзу в війну проти держав осі міг лише посилити і справді посилив антифашистський і визвольний характер другої світової війни**» (всі підкреслення наші).

Таким чином, маємо два різні пояснення такого важливого ідеологічного питання, як характер другої світової війни. Друге пояснення, пояснення Сталіна, докорінно протилежне поясненню Федосєєва. За Сталіном, друга світова війна була з самого початку визвольною, а не імперіалістичною, як у Федосєєва, а вступ ССРСР у війну лише посилив (а не змінив) цей її виз-

вольний характер. Очевидно, що до виступу Сталіна зобов'язало пояснення Федосєєва, а після 9. 2. 1946 р. воно відпало, як «ненаукове» і «немарксистське» і його заступило пояснення Сталіна. Після 9. 2. 1946 р. у всіх статтях, які появились на цю тему, бачимо вже тільки Сталінське пояснення.

Та такі явища не випадкові, вони характерні для советської дійсності. Коли б ми сягнули ще децю назад, наприклад, до 1939 р., то тоді б ми могли до питання характеру світової війни привести ще таку цитату: «Якщо говорити про великі держави Європи, то Німеччина є в становищі держави, яка змагає до скорішого закінчення війни, до миру. Англія і Франція, які ще вчора рятувалися від агресії, сьогодні стоять за продовження війни і проти заключення миру. Не тільки безсенсовно, а і злочинно вести таку війну за знищення гітлеризму, яку прикривають фальшивим прапором боротьби за демократію». Так говорив не хто інший, як найближчий соратник Сталіна — Молотов 31. 10. 1939 р. Але це було в перші медові місяці союзу ССРСР із гітлерівською Німеччиною, і тому для Молотова війна за знищення гітлеризму була тоді «злочинною», а боротьба за демократію — «фальшивим прапором». 9. 2. 1946 р. цю саму війну Сталін називає вже визвольною, бо вона була антифашистською, бо одним із її завдань «було також відновлення демократичних свобод».

Ясно, що в такій атмосфері ідеологічної диктатури Сталіна, ідеологічної неперимости, в атмосфері повного підпорядкування науки офіційній ідеології, ідеології, яка до того ще і постійно змінюється, не може бути жадного ґрунту для вільного розвитку науки. Навпаки, поставлення науки виключно на послуги політиці партії привело до величезного занепаду науки в ССРСР. Найбільший занепад переживають суспільні науки, а це тому, що вони особливо вимагають свободи для свого розвитку. Це не значить, що в ССРСР немає істориків, економістів і т. д. Такі люди є, але вони не можуть писати того, що згідне з їхнім науковим сумлінням, писати так, щоб сьогодні самим не заперечу-

вати того, що писала вчора, а завтра того, що пишуть сьогодні.

Факт страшного занепаду суспільних наук в ССРСР для характеристики большевицької ідеології дуже значущий, бо він дуже вимовно доказує, що большевицька ідеологія спорохнявала і зогнила.

Занепад суспільних наук не абияк занепокоїв сьогодні самих кремлівських верховодів. Але занепокоїв їх не тому, що їм залежить на науці, їм, як відомо, на справжній науці ніколи не залежало і не залежить. Занепокоїлися вони тому, що сьогодні їм бракує вже навіть фальсифікованих праць, що ті фальсифіковані праці, які зараз появляються, навіть за своєю видимістю перестають бути науковими.

Зокрема великий занепад помічається в таких галузях як політична економія, філософія, право. За роки большевицької влади не з'явилися жодні серйозні праці з політичної економії, а ті, що появилися, по черзі попали на індекс. Крім цього більшість тих праць радше відносилася до історії політичної економії, ніж до її теорії. Немає, в першу чергу, теоретичного висвітлення і наукового обґрунтування большевицької економічної системи, що для сталінських вельмож особливо важливе. Це ж бо, поперше, компромітує большевицьку політичну економію перед світом, подруге, сильно ускладнює, а то і прямо робить неможливим викладання політичної економії большевицького соціалізму в вишах (вищих школах) і тим самим захищує поняття про цей соціалізм у власних кадрах, потреге, утруднює виправдання большевицької економічної політики перед масами.

Але таке теоретичне обґрунтування большевицької економічної системи нелегка справа. Написати правду, написати про те, що існують кляси, існує експлуатація, написати про те, що закон вартости діє на тій самій основі, що й за капіталізму, визначити дійсну роль держави в большевицькій економіці — неможливо. Виправдати це все в душі соціалізму, зберігаючи науковість, точніше видимість науковости — це не абияка штука.

Довго проповідуваний, напр., погляд у большевицькій

економіці про те, що в ССРСР, в умовах «побудованого соціалізму», можна свідомо, на свій розсуд створювати закони економічного розвитку, погляд, що випливав з офіційної ідеології партії, виявився таким абсурдним в умовах большевицької дійсности, що нарешті прийшлося від нього відмовитись. Звичайно, оголосивши його попереду як погляд «суб'єктивістський», як погляд, що був по суті теоретичним виправданням лівацьких закрутів...». («Большевик» ч. 23-24, 1944 р.).

Таку ж долю пережив і закон вартости. Виходячи з заложен, що в ССРСР побудований «соціалізм», користуючись теоретичним визначенням соціалізму і вказівками партії, большевицькі економісти доказували, що в ССРСР «переборено закон вартости». Після того, як забріханість такого твердження стала надто очевидна, його замінено новим — закон вартости в економіці ССРСР діє, але «в зміненому вигляді».

Неважко відгадати, що цей новий погляд відкрив і довів Сталін. «Товариш Сталін, послідовно розвиваючи своє знання про торгівлю і гроші, показав, що закон вартости не переборений за стадії соціалізму, що він діє у советській економіці в перетвореному вигляді». Цей перетворений вигляд полягає ніби в тому, що «закон вартости з основного закону, яким він був за капіталізму, перетворився у нас у підлетлий закон» («Большевик» ч. 23-24, 1944 р.). Цілком очевидно, що цей «перетворений вигляд» — це ніщо інше, як незугарне виправдовування того факту, що закон вартости в большевицькій економіці діє з тими самими наслідками, що й за капіталізму.

Такі приклади можна б множити, але ми закінчимо. Наведемо ще тільки офіційне ствердження невідрадного стану політичної економії в ССРСР.

«Найважливішою умовою успішного розв'язання цих завдань (розвитку соціалістичної економіки — О. Г.) є розгортання теоретичних досліджень в галузі політичної економії і особливо політичної економії соціалізму. Тим часом саме в тій галузі економісти зробили ще мало. Дані товаришем Сталіном у січні 1941 р. вказівки з питань розроблення економічної теорії, досі по справжньому не зреалізовані в дослідницькій роботі.

Такі надзвичайно важливі теоретичні проблеми соціалістичної економіки, як економічна роль радянської держави, соціалістичне планування, чинність закону вартості у зміненому вигляді в ССРСР, соціалістичної продукції, радянські гроші і кредит та інше, ще чекають свого розроблення» («Большевик», ч. 14, 1945 р.).

Ще гірше стоїть справа з філософією, якщо в ССРСР взагалі про неї, у властивому того слова значенні, можна говорити.

Другий секретар ЦК КП(б)У Литвин з розпукою заявив на республіканській нараді в питаннях пропаганди (24-25 червня 1946 р.): «Впливу наших філософських працівників у інших галузях знаць майже зовсім немає. При всьому бажанні ми не можемо назвати ні однієї праці наших філософів, що висвітлювала б методологічні проблеми якоїнебудь конкретної науки. Це пояснюється головню тим, що більшість наших філософських працівників слабо знає конкретні науки і не працює над собою у цьому напрямі».

ЦК ВКП(б) у своїй постанові «про недоліки в науковій роботі в галузі філософії» ось як осудив роботу Інституту Філософії Академії Наук ССРСР: «Інститут Філософії Академії Наук ССРСР не висвітлює актуальних питань марксистсько-ленінської філософії, не розробляє філософської спадщини В. І. Леніна, не створив праць, що викривали б розбійницьку фашистську ідеологію, не підготував підручників з діалектичного та історичного матеріалізму, логіки, психології. Інститут не об'єднує, не готує і не висуває молоді кадри теоретичних працівників, відірваний від наукової громадськості і наукових закладів, не організовує обговорення філософських праць і дискусій з теоретичних питань».

Очевидно, що на постанові не скінчилося. Після неї прийшла реорганізація Інституту Філософії, до нього введено нових людей, та це не посунуло праці інституту хоч трохи уперед.

Зокрема великий клопіт большевицьким працівникам філософії завдають досягнення природничих наук, яких ніяк не можна погодити з большевицькими філософськими твердженнями. Г. Александров у своїй доповіді «Про деякі завдання суспільних наук у сучас-

них умовах» ставить, між іншим, на першому місці потреби філософського визначення потягнень природознавства: «Треба створити праці з марксистського філософичного матеріалізму, в яких були б глибоко, по-філософському узагальнені останні відкриття природознавства».

Крім того Александров ставить ще такі завдання перед большевицькими філософами: «Потрібні серйозні праці з логіки. Треба взятися за створення марксистсько-ленінської історії соціологічних учень. Нам треба створити дослідні праці з усіх основних проблем історичного матеріалізму. Ця частина марксистсько-філософської науки була особливо збагачена для останнього десятиріччя нашою партією, працями товарища Сталіна. А тим часом дослідників, що розробляли б питання історичного матеріалізму, в нас зовсім мало» («Большевик», ч. 11, 1945 р.).

На основі вищесказаного виходить, що досі в галузі большевицької псевдофілософії (про справжню філософію немає і мови), не зроблено буквально нічого. Єдині «серйозні праці», що з цієї галузі появились, це «праці» товарища Сталіна, про філософський геній якого ми вже говорили.

Не дивниця, що при такому стані філософських наук мають місце численні факти різочого неучтва серед викладачів вищих шкіл. За Александровим наведемо два конкретні випадки. Один викладач московського вищу в своїй лекції про діалектичний метод подав такий приклад для ілюстрації руху і розвитку в природі і суспільстві: «Деякі наші червоні директори рапортують про свою роботу, і через рік їх доводиться змінити, бо людина відстала, відірвалася від життя. Отже ж, все тече, все міняється. Мав рацію грецький філософ Геракліт, що не можна ввійти в одну й ту саму річку два рази, бо тече в ній вода».

Для ілюстрації переходу кількісних змін у якісні зміни цей викладач подав такий приклад: «Людина випадково попала під поїзд і втратила ногу. Вона втратила кількісно, але це не корінний стрибок, як коли б вона загубила голову» («Большевик», ч. 14, 1945 р.).

Александров обурюється неучтвом викладача. Ми не

будемо заперечувати, що це не нещучтво. Скажемо тільки, що приклади, наведені московським викладачем, цілком гідні «великого вчителя». Коли для Сталіна «корінним стрибком» є створення колгоспів, то так же само добрим для московського викладача прикладом на корінний стрибок є згублення голови. Так же само добрий може бути і для астраханської газети «Волга» такий приклад на нижчі і вищі форми руху: «Ми щойно пережили період великої вітчизняної війни. Війна включає в себе багато видів руху. Рухаються частини Червоної армії — це механічний рух, йде вогонь із гвинтівки і кулеметів — це хемічний рух. Таким чином вища форма руху — війна, виключає з себе нижчі форми руху» (за «Правдою», ч. 228, 1946 р.).

Ось таку жалогідну картину являє собою сталінська філософія. Вже стан цих двох галузей суспільних наук: політичної економії і філософії — достатньо доводить, в якому стані перебувають суспільні науки в СРСР в цілому. Ні одна з інших галузей не може похвалитися будь-якими серйозними, справді науковими досягненнями, що тим самим тільки підтверджує факт повного занепаду суспільних наук в СРСР. Це в свою чергу доводить, що большевицька ідеологія, якій вони цілковито підпорядковані, — наскрізь струхлявіла ідеологія.

Про гниль большевицької ідеології говорить глибокий занепад совєтської літератури і мистецтва, які, як відомо, так само як і наука, поставлені на послуги цій ідеології. Причина цього занепаду полягає власне в підпорядкуванні літератури і мистецтва офіційній ідеології.

Обов'язок літератури й мистецтва в СРСР бути політичними, партійними привів до різкого розходження їхнього художнього рівня. Навіть найвище нагороджені твори, як нагр., «Нездоланні» Горбатова, чи «Молода гвардія» Фадєєва, чи такі відзначені, як нагр., «Райдуга» Василевської з мистецького боку зовсім слабкі... Найбільша їхня «вадлість» полягає в тому, що в них автори змалювали совєтську дійсність підкрасено, ідеалізовано, змалювали її так, як цього вимагає партія.

Тому зовсім зрозумілими були вимоги письменників України Панча і Городського дати їм «право на помилки» (за що й дісталось їм після цього), як доконечної передумови для того, щоб вивести сучасну совєтську літературу з занепаду, що означає дати письменникам право творити вільно і без обмежень, писати, не зв'язуючись тим, чи їхні твори відповідатимуть офіційній ідеології чи ні.

Природно, що совєтські письменники, не маючи умов для вільної і нічим не зв'язаної творчості, пишуть мало, або пишуть зовсім мізерні твори, або шукають найрізномодніші дороги обминути завдання, поставлені перед ними партією. Особливо за останній час, користуючись викликаним війною послабленням контролю з боку партії, совєтські письменники відчули себе дещо вільніше і пішли подекуди навіть шляхом злегковаження вимог партії. Опубліковано цілу низку творів, що явно суперечать вимогам партії. На літературній арені знову з'явилися раніше прокляті Зоценко і Ахматова, які своїм безперечним талантом здобули собі поважні позиції у колі совєтських письменників, також одвертіше виступило захоплення західною літературою.

Все це затривожило ЦК партії і він вжив «крутих заходів», щоб і на відтинку літератури і мистецтва ліквідувати «ідеологічні прориви» та «підтягти ідеологічний фронт до всіх ділянок нашої роботи» (Жданов). Ми не будемо обговорювати цих заходів (постанова ЦК ВКП(б) про журнали «Звезда» і «Ленінград», про репертуар драматичних театрів, усунення з голови ССП Тіхонова і т. д.), бо вони відомі з газет, звернемо тільки увагу на те, які завдання на сьогодні ставить перед літературою і мистецтвом партія.

Поперше, вона рішуче вимагає, щоб література і мистецтво були партійними, що означає, що партія бере літературу і мистецтво ще міцніше в руки, що партія прикорочує, ліквідує можливості обходити її доручення, втікати від її вимог, що вона запрягає літературу і мистецтво ще дужче на службу правлінно, пропаганди і агітації ЦК ВКП(б). «Наша література, — говорив Жданов на зборах ленінградських письменників

(22. 8. 1945 р.), — не приватне підприємство, розраховане на те, щоб догодити різним смакам літературного ринку. Ми зовсім не зобов'язані вділяти в нашій літературі місце для смаків і звичаїв, що не мають нічого спільного з мораллю й якостями радянської людини (читай — з політикою партії)... багато письменників і тих, що працюють відповідальними редакторами або займають важливі пости в спілці письменників думають, що політика — це справа уряду, справа ЦК. Щодо літераторів, то не їх справа займатися політикою... Ми вимагаємо, щоб наші товариші, як керівники літератури, так і ті, що пишуть, керувалися тим, без чого радянський лад не може жити, тобто політикою»...

Подруге, партія вимагає, щоб література і мистецтво зайнялися в першу чергу сучасною советською тематикою. Та помилковим було б думати, що йдеться тут про вірне відображення советського життя. Коли б у советських письменників була така можливість, не один тоді б зродився високохудожній твір. Але саме тому, що ці письменники не можуть писати вірно про советську дійсність, бо це означало б писати про терор, про звірства НКВД, про голод, про диктатуру сталінської кліки, про визиск працюючих мас, про поневолення народів, тому вони й утікають від сучасної тематики. Коли ж ЦК ВКП(б) насильно притягає цих письменників до сучасної тематики, то має на меті змусити їх прикрашувати жорстоку дійсність, виправдувати політику партії, затушкочувати її злочини.

Потретьє, партія ставить завдання викоринити захоплення літературою заходу, але зовсім не тому, що, мовляв, це «низькопробна література», що це література, яка «не відповідає смакам радянських людей», а тому, що партія боїться ідейного впливу цієї літератури на своїх письменників, на власні маси народу, тому, що ця література б'є по большевицькій ідеології. Не маючи змоги довести низькопробності західної літератури, сталінські верховоди пускаються на шовіністичні штучки, щоб підірвати захоплення цією літературою. «Чи личить нам, — говорив на вже згадуваних зборах Жданов, — представникам передової радянської культури, радянським патріотам, роля схи-

лення перед буржуазною культурою або роля учнів! Звичайно, наша література, яка відображає наш лад, вищий, ніж будь-який буржуазно-демократичний лад, культуру багато разів вищу, ніж буржуазна культура, має право на те, щоб навчити інших нової загальнолюдської моралі (ог як вилазить імперіалістичне шило)... ми вже не ті росіяни, якими ми були до 1917 р. і Русь у нас уже не та і характер у нас уже не той. Ми змінилися і виросли разом з тими величезними перетвореннями, які в корені змінили лице нашої країни...»

У зв'язку з такими вимогами партії до літератури і мистецтва в незавидному стані перебуває советська літературна критика (правда, в такому становищі вона перебуває давно), бо ж завданням її є сприяти художньому зростанню літератури й мистецтва, а допилювати, щоб советські письменники, поети, художники виконували відповідні постанови ЦК ВКП(б). Советська критика тим самим ніколи не може бути об'єктивна, не може тим самим бути хоч трохи наукова. Якщо якийсь тверезий об'єктивний голос час від часу пролунає в советській критиці, його швидко змушують замовчати, якщо не більше.

Ось приклад. В п'ятій книзі журналу «Октябрь» за 1946 р. була опублікована стаття редактора цього журналу Ф. Панфьорова «О черенках і черснущках», в якій автор розглядає питання літератури, життя, критики. В статті Панфьоров, між іншим, також виступає проти загально стосованого советською літературою підходу, що «про ворога треба писати так: це Фріц, бездушний, пустий, трусливий, у воєнному мистецтві він нічого не розуміє. Він нічого ніколи не переживає, навіть бліднути йому заборонено, а любити тим паче...» І ставить перед советськими письменниками вимогу «розглядати силу ворога, його психологію, те, чому за фашистами, хоч і тимчасово, але пішли мільйони» (за «Правдою», ч. 149, 1946 р.).

Цей правильний і розумний погляд Панфьорова, погляд, що справедливо критикував советську літературу, на багнети взяла «Правда». Вона писала: «...Мільйони, що пішли за фашизмом — це перекручення дійсно-

сти... Не належало б радянському письменникові Ф. Панфьорову іронізувати над тим, що німецьких фашистів, цих виродків людства, «людей з мораллю звірів» вважають за бездушних... Ф. Панфьоров відривас письменницьку справу від політики, від філософії...» («Правда», ч. 149, 1946 р.) Очевидно, що після такої критики Панфьоров більше не відважився критикувати.

Наведемо ще один приклад для характеристики методів большевицької критики. Професор Львівського Університету Михайло Рудницький, до речі, відомий колись своїми советофільськими поглядами, нині ніяк не може догодити своїм сталінським господарям. Хоч він і прилюдно засудив свої старі «помилки», хоч написав уже не одну підду статтю (найпідліша з них — «Рішуче порвати з проклятим минулим»), нічого не помагає. Преса й далі цькує його.

«Недавно на зборах інтелігенції Львова проф. М. Рудницький заявив, що література є справою технічно-мистецькою. Цей виступ проф. Рудницького був спробою його стати на захист українських буржуазних націоналістів, в таборі яких він активно боровся проти революційно-демократичного напрямку й виступав до 1939 р. з ворожими наклепницькими статтями проти Радянського Союзу, проти Радянської України.

Дальша поведінка Рудницького показала, що він не хоче стати на шлях роззброєння від свого ворожого ідейного вантажу, а бере під захист українсько-німецьких націоналістів — цих найзапекліших ворогів українського народу...» («Вільна Україна», орган львівського обкому КП(б)У, ч. 173, 1946 р.).

Очевидно, що після такої критики проф. Рудницькому робиться більше ніж гаряче і він готовий писати ще підліші статті.

Повний відрив большевицької теорії від практики, ідеологічна диктатура Сталіна, занепад суспільних наук, літератури, мистецтва і критики — ось елементи, що характеризують вартість большевицької ідеології. Ця ідеологія не має жадних тривких основ під собою. Вона держиться виключно на брехні й обмані, підпертих багнетами НКВД і НКГБ.

Природно, що така ідеологія не може захоплювати не тільки маси, а навіть і самих членів правлячої большевицької партії. Вже давно ті члени перестали вірити в свою ідеологію, вже давно вони втратили, скажемо модним сьгодні у большевиків словом, смак до ідеологічних питань. Члени большевицької партії — це вже не ті, що в ім'я великих ідей готові були йти на барикади, це сьгодні члени пануючої кляси, які лише зажерливо боронять свої клясові імперіялістичні інтереси, для яких великі ідеї існують лише, щоб їх натягати або ними маскуватися.

Ідейну силу в большевицькій ідеології заступає ідеологічне корито, експлуататорський жолоб.

Постійні зміни ідеологічних курсів привели не тільки до злегковаження ідеологічної роботи серед самих партійців, і відбили їм всяку охоту підвищувати свій теоретично-ідеологічний рівень. Єдиною «заохотою» до теоретичної праці над собою залишилася політична кар'єра, бо, як відомо, теоретична підготовка членів партії становить одну з передумов просуватися вгору по партійній драбині.

Для ілюстрації теоретичного рівня частини членів правлячої большевицької партії, наведемо за пресою два конкретні приклади:

«Ми спробували обмінятися з товаришем Михайловим (завідувач торговельним відділом Верхно-Хортицького району, Запорізької області — О. Г.) думками про наслідки плебісциту в Італії, як одного з проявів росту демократії в післявоєнній Європі.

— Італія? Як же, знаю з газет, — переконливим тоном сказав тов. Михайлов, — це країна, частково окупована нашим військом.

А коли ми висловили сумнів,... він поглянув на нас з презирливим жалем.

— Ну, а в Порт-Артурі чие військо стоїть, на Вашу думку? — («Радянська Україна» ч. 124, 1946).

Ось другий приклад:

— Скажіть, будь ласка, товаришу Бурхан (другий секретар Райкомпартії), як ви підвищуєте свій ідейно-політичний рівень, над чим ви зараз працюєте?

— Я вже приступив до глибокого вивчення четвертої глави («Короткого курсу історії ВКП(б)» — О. Г.).

— А що Ви саме вивчаєте з четвертої глави?

— Я вивчаю філософію...

— Тоді скажіть про два основні напрямки філософії.

— Два напрямки... напрямки... напрямки... Два напрямки... щось трошки призабув.

— Ми Вам підкажемо... — матеріалістичний і ідеалістичний.

— А, так, так! Згадав. Правильно, правильно.

— А чи можете навести приклади?...

— ... Матеріалісти, розумієте — це шкурники, шкурники, розумієте — це ті шкурники, що крадуть і самозабезпечуються, це самозабезпеченці. А ідеалісти — це...»

— Не відповів товариш Бурхан і на інші питання.

Комуніст тов. Воробйов (районовий прокурор) не пояснив, що таке диктатура пролетаріату, в чому головна суть радянської держави. Комуніст тов. Петрусенко (редактор районної газети) не знав, коли утворилася і організаційно оформилася партія большевиків. І це не поодинокі факти в Дублянській партійній районній організації («Радянське Слово», орган Дрогобицького обкому КП(б)У ч. 149, 1946 р.).

І це не поодинокі факти в рядах усієї большевицької партії, і це очевидно не потішаюче явище для цієї партії. Партійні верховоди свідомі цього. Вони знають, що це означає розклад власних кадрів, що це загрожує самому існуванню партії. Звідси ввесь цей крик про підвищення теоретично-ідеологічного рівня партійних кадрів і ті рішучі заходи, прийняті ЦК ВКП(б) в цьому напрямі.

«За час війни — говорив т. Литвин у своєму виступі на республіканській нараді — наші керівні кадри набули величезний досвід політичної й організаційної роботи. Проте, багато хто з них занедбав самостійну роботу над опануванням марксистсько-ленінської теорії. Частина кадрів розгубила раніше здобуті знання (Литвин забув додати, що в СРСР багато дечого, що до війни називалося знанням, за час війни перестало називатися знанням) і відстала в своєму ідейно-теоретичному розвитку. Ці товариші не працюють над собою і зараз...

вони проявляють нестерпну безтурботність у питаннях теорії, не працюють над розширенням свого кругозору, своїх теоретичних знань і тому багато хто з них не стоїть на рівні вимог сучасної обстановки. Ми ж не можемо даліше миритися з таким становищем».

Про заходи вжиті ЦК партії з метою підняти ідеологічний стан кадрів, з метою рятувати партію від ідейно-політичного розкладу, буде мова далі.

На цьому місці ми тільки хочемо звернути увагу на те, що нехить партійців до теоретичної праці над собою така велика, що партійні верховоди мусять удатися аж до таких заходів, як знімати з роботи. Ось приклад: «зобов'язати міськими і райкоми ВКП(б):

а) вжити заходів до виправлення недоліків у роботі по ідейно-політичному вихованні комуністів і особливо керівних кадрів, створити нестерпну обстановку для політичних неуків з числа партійних радянських і господарських робітників, для тих, що не мають бажання підвищити свій політичний рівень, аж до зняття їх з керівної роботи» (із постанови Курського обкому ВКП(б), за «Правдою» ч. 161, 1946 р.).

Большевицька ідеологія стратила будь-яку притягальну силу особливо для молоді, в тому числі й для комсомольської молоді, що зокрема тривожить партійних верховодів. «Молоде радянське покоління» — говорив Жданов — має зміцнити силу й могутність соціалістичного радянського ладу, цілком використати рушійні сили радянського суспільства для нового небаченого розвитку нашого добробуту й культури... Для цієї мети нам потрібно..., щоб література наша, журнали наші не стояли осторонь завдань сучасності, а помагали партії й народові виховувати молодь.»

Другий верховод, секретар ЦК ВЛКСМ Михайлов, у своєму виступі на XIII з'їзді ВЛКСМ (12-15 грудня 1946 р.) виразно заявив: «Треба визнати, що дотеперішній стан нашої політичної, виховної роботи серйозно відстав від завдань і вимог сучасної обстановки... як на доказ надзвичайної занедбаності ідейної роботи з кадрами можна послатись і на те, що не один, а кілька комсомольський працівник звихнувся у нас, не знай-

шовши сили протистояти впливові чужої нам ідеології, потрапляючи в обстановку, яка підточує його партійність, роз'їдає його мов іржа».

А ось ще одне офіційне ствердження того, що большевицька ідеологія не захоплює молоді:

«Центральний Комітет ВЛКСМ встановив, що за останній час численні комсомольські організації закинули марксистсько-ленінську підготовку кадрів, послабили роботу по політичній освіті комсомольців і молоді. Більшість комсомольських кадрів не веде жадної пропагандивної роботи... Вільше того, серед частини керівного комсомольського активу поширене зневажливе ставлення до вивчення революційної теорії (постанова ЦК ВЛКСМ з 22. червня 1946 р.).

І, зрозуміло, така крутійська, прогнила, позбавлена ідейної величі ідеологія як большевицька, не може притягати молоді, яку завжди захоплюють і поривають тільки великі ідеї. Молодь не має поваги до ідеології, основні положення якої так часто міняються, яку, що більше, кожний крок нашої дійсності викриває як ідеологію реакційну, антинародну, як ідеологію оперту на брехні й обмані. Така ідеологія викликає лише огиду в ідейній молоді, нашкоджує її до шукань за справді великою і справедливою ідеологією. Ідеологічна большевицька робота для молоді стала прикритим, зморним, обов'язком, якого вони уникають всіма способами.

Характеристичне в цьому відношенні цілком зневажливе ставлення студентської молоді до марксизму-ленізму, що його, як відомо, введено як обов'язкову дисципліну в усіх вищах.

Якщо ж ідеться про вплив большевицької ідеології на маси, то він, певна річ, ще менший. Занадто батожить ті маси жити, занадто бичує їх сталінська політика, щоб вони вірили й захоплювалися теоретичним виправданням цієї політики. Війна в цьому напрямі зробила дуже багато. Народ не лише перестав вірити в большевицьку пропаганду, він почав сильніше протиставитися большевицькій політиці.

Коли б ми шукали офіційне визнання факту посилення протилежного наставлення мас, то знайдемо його замаскованим у фразі «боротьба з буржуазними пере-

житками мас». Це, правда, стара, давно відома вже нам фраза, і коли вона сьогодні знову, більше як будь-коли, пішла в обіг, то це має свою окрему вимову. І не у відставанні росту свідомості від матеріальних умов лежить причина існування ще сьогодні цих «буржуазних пережитків», а в тому, що такі матеріальні умови, які сьогодні існують в СРСР, завжди породжуватимуть «буржуазні пережитки». Боротьба з цими «пережитками», для сталінських вельмож є перманентна боротьба, бо джерелом їх є ніщо інше, як сталінська політика.

Ідейна гниль сталінської ідеології, факт байдужого ставлення до цієї ідеології партійних кадрів, зневажливе ставлення комсомольської молоді, цілком вороже ставлення народних мас ясно кажуть, що на большевицькому ідеологічному фронті далеко не все в порядку. Цей фронт, як бачимо, тріщить: він, сміливо можна сказати, провалюється. Кремльські верхозоди зараз поспішно латають і поправляють його та заходжуються біля основнішої його перебудови.

Перебудовуючи свою ідеологію, сталінські вельможі, як це ми вже зазначили спочатку, офіційно не відпекуються від марксистської теорії. Навпаки, вони підкреслено заявляють, що їхня ідеологія — марксистська ідеологія, що вона ставить дальший розвиток марксизму. В той же час вони признаються, щоб оправдати надто очевидні суперечності між своєю «теорією» і теорією Маркса, що «окремі положення, висунені в свій час Марксом і Енгельсом, в нову епоху застаріли» і їх прийшлося змінити новими. «Наша країна виявилась би беззбройною перед новими подіями, новими фактами, новим досвідом, коли б большевицька партія не мала мужності замінити застарілі положення марксизму новими, що відповідають зміненим історичним умовам». («Большевик» ч. 14, 1946 р.).

Проте, на думку сталінських вельмож (очевидно, розраховуючи на наївних) ці зміни не є ані запереченням марксизму, ані навіть відхиленням від нього бо, мовляв, «усі корінні положення, відкриті й обґрунтовані Марксом, зберегли свою повну силу» (там же). «Внесені ж большевиками зміни, це розвіяння марксистської

теорії, в якому полягав і полягає творчий дух марксизму» (там же).

На ділі, сталінські вельможі зовсім не рахуються з марксистською теорією. Вони не тільки натягають її, як швець шкіру (так в основному було раніше), а в кожен заперечують її (так в основному є в останній час). Зазначимо при тому, що маємо на увазі теоретичні заперечення, бо в практиці большевики заперечили марксизм і порвали з ним вже в самому початку до влади. Це ми показали у вступі цієї статті, розглядаючи відхилення між большевицькою теорією і практикою.

Не вдаючись у теоретичний розгляд питання, чи «всі корінні положення, відкриті і обґрунтовані Марксом, зберегли свою повну силу», ми прямо скажемо, що якщо десь корінці положення Маркса про соціалізм не зберегли своєї сили, то не зберегли її власне в ССРСР, в країні «перемігшого соціалізму», в країні, яка нібито керується марксистською теорією.

Бо ж, наприклад, таке корінне положення Маркса, корінне положення соціалізму, така передумова його виникнення, як знищення експлуатації людини, в ССРСР не знайшло свого здійснення. Експлуатація людини здійснюється в ССРСР в нечуваних розмірах і найогиднішими методами. Советський робітник — це далеко не те, що визискуваний, але вільний капіталістичний робітник, він більше відповідає безправному античному рабові.

Якщо сьогодні сталінські вельможі ще далі горляють про марксизм, то це тільки з метою маскувати свою реакційність, свій імперіялізм передусім перед чужими, ще не поневоленими Советським Союзом народами. Для внутрішнього ринку, для власних мас, вони випускають зараз новий ідеологічний товар, виготовлений із тих нових «положень», що їх мас «мужність» творити большевицька партія. Які ж це нові положення?

Насамперед, це «теорія» про те, що російський народ є «найвидатнішою нацією з усіх націй, які входять до Радянського Союзу», що російському народові належить «керівна роль» серед інших народів (Сталін).

Що означає та теорія?

Поперше, вона означає, що сталінські вельможі од-

верто стали на російському шовінізмі, подруге, що вони тим самим не менш одверто заперечують свій марксизм, бо ж проповідь «вищости і керівної ролі» російського народу — це чисто російська теорія, що, як така, докорінно протилежна і букві і духові марксизму.

Цю расистську теорію висував під час останньої війни і остаточно офіційно схвалив Сталін 1945 р. (24. 5.). Та фактично вона є тільки теоретичне оформлення того, що вже перед тим існувало в житті і до чого кремлівські верховоди довго не хотіли признатися. Адже ж незаперечним фактом є те, що російський народ був тією силою, на яку большевики сперлися по своєму приході до влади, щоб знову поневолити всі інші народи ССРСР. Російський народ, знову вкинутий у важке соціальне ярмо, звесь час був і є сьогодні в руках большевицьких імперіялістів знярядям їхніх імперіялістичних плянів, знярядям придумання всіх інших народів. Большевицькі вельможі, жорстоко експлуатуючи російський народ, в той же час залучують частину цього народу до поділу плодами імперіялістичного грабунку і цим шляхом, за допомогою цієї меншости, запрягають російський народ до свого імперіялістичного воза.

Відомо також, що кляса большевицьких вельмож за своїм національним характером — російська. Те, що в її рядах також є виходці з усіх інших народів, ні трохи не міняє цього факту, бо всі ці виходці, поперше, становлять незначну меншість, подруге, найголовніше, вони цілковито зрусифіковані. Вони не тільки говорять по-російськи, вони по-російськи думають, а вся їхня діяльність — це суцільна зрада власним народам. Коротченко, Гречуха, Тимошенко мають стільки спільного з українським народом, скільки поміщик Родзянко чи капіталіст Терещенко.

Що кляса большевицьких вельмож — російська, доводить уся її політика. Большевицькі вельможі чисто російською зробили Червону армію. НКВД і НКГБ — опора сталінських вельмож — цілком російські. Росіянами обсажені не тільки керівні пости в адміністрації національних «республік», а і багато підрядних посад. У руки росіян віддано догляд за культурним життям

національних «республік». У господарському житті сталінські вельможі так само як і їхні царські попередники, зосередили в Росії всі економічно-промислові центри і далі розбудовують її як метрополію. Національним «республікам» припала колоніальна ролля без сировини і ринків збуту.

Таким чином більшовицькі вельможі своєю політикою ввесь час ставили і сьогодні ставлять російський народ в упревілейоване становище, в становище панівного народу. До цього вони тільки офіційно не признавалися. Навпаки, вони тільки вголос кричали, що «великоруський шовінізм» так само небезпечний, як і «місцевий націоналізм». Але коли з місцевим націоналізмом вони вели нещадну боротьбу, самі в той же час діяли як найзапекліші великоруські шовіністи.

Війна, сильно захитавши ґрунт під сталінськими вельможами, примусила їх відмовитися від всяких маневрів і одверто стати на російському шовінізмі, як на єдиній найнадійнішій опорі свого імперіялізму. Така зміна ліквідувала розрив між ідеологією і практикою в одному дуже важливому місці і дозволила одверто, а тим самим і більш ефективно, роздмухувати шовінізм в російському народі. І коли сталінські вельможі видають для однієї, меншої, частини російського народу матеріальні обгризки плодів свого імперіялістичного грабунку, для другої, більшої частини, вони кидають шовіністичну блекоту і цим шляхом прагнуть сильніше зв'язати з собою російський народ і зміцнити свої ідейно-політичні позиції.

Ставши на російському шовінізмі, сталінські вельможі зовсім не бажають, щоб ця зміна викликала як логічну протидію зріст «місцевих націоналізмів». Навпаки, вони хочуть і далі обманювати неросійські народи або бодай хоч якусь їх частину, щоб цим шляхом полегшувати своє панування над ними. Тому сталінські вельможі сьогодні не говорять просто, що російський народ — панівна нація, якій належить право панувати над іншими народами і душити їх. Вони пом'якшують (російська нація — найвидатніша нація), припудровують (керівна ролля), присмачують (благородність російського народу), щоб неросійські народи зразу не зжахнулися від цієї

нової теорії, щоб вони не побачили реакційних цілей, що ховаються за нею, щоб вони цю отруйну «теорію» могли легко і без страху проковтнути.

Так пом'якшено зформульована і привабливо видана сталінська расистська теорія для розпалювання шовінізму в російському народі не ставить жодної перешкоди, не вносить жодних труднощів до цієї роботи.

Виходячи з положення, що російський народ — «найвидатніша нація», що йому належить «керівна ролля» серед інших народів, сталінські вельможі змовляють в російський народ сьогодні, що в нього «найславніша» історія, «найкраща» література, «найпередовіша» філософія, що він «ушасливив» усі народи ССРСР, що він «визволяв» братів слов'ян, «урятував» Європу й цивілізацію; тобто роздмухують шовінізм так само добре, як коли б вони сказали, що російський народ — панівна нація, що йому належить право панувати над іншими народами. Іншими словами, «теорія» вищости і керівної ролі російського народу дає сталінським вельможам усі можливості деморалізувати і шовінізмом розбещувати російський народ і таким чином повніше ставити його на послуги своїй імперіялістичній політиці.

З другого боку теорія вищости і керівної ролі російського народу розрахована на те, щоб не розбуджувати спротиву у неросійських народів, шляхом прищеплювання цим народам рабської пошани перед російським народом, рабського схиляння перед російською історією, перед російською культурою, рабського захоплення російською мовою, плекати в них почуття нижчечартовости. Таке почуття нижчечартовости в неросійських народів своєю чергою потрібне сталінським вельможам, щоб полегшити русифікацію тих народів, яку сталінські вельможі зараз провадять з особливим притиском.

Сталінські вельможі враховують помилку своїх царських попередників і гітлерівських побратимів, які одверто говорили про свої народи, як про панівні народи. Вони розраховують, що «теорія» вищости і керівної ролі російського народу своєю замаскованістю дозволить їм краще і легше зрусифікувати їх, не викликаючи одночасно протидії з їхнього боку.

Друге корінне нове положення більшовицької ідеоло-

гії — це «теорія» великодержавности. Вона полягає в зображенні російської імперіалістичної держави як найвищого добра не тільки для російського народу, але й для всіх інших народів ССРСР. Ця «теорія» як і «теорія вищості і керівної ролі російського народу», не має нічого спільного з марксизмом, вона становить відновлення царської «теорії» «государственности».

Кляса большевицьких вельмож, побудувавши велику імперіалістичну державу, зовсім не зацікавлена сьогодні в «відмиранні» цієї держави, що в її руках є знаряддям гноблення так усіх неросійських народів, як і працюючих мас російського народу, що для неї є засобами захисту її власних клясових інтересів. Навпаки, вона зацікавлена в зміцненні і зростанні цієї держави, але цілком не тому, що існує загроза з боку капіталістичного оточення, а виключно в своїх клясових імперіалістичних інтересах. Зате всі народи ССРСР, працюючі маси російського народу, зацікавлені в знищенні кляси сталінських вельмож, зацікавлені в знищенні держави цієї кляси. Сталінські вельможі знають це. Свідомі, що годі довго потішати народні маси «відмиранням держави» (бо це відмирання протягнуто аж до далеких часів перемоги комунізму і лише за умов зникнення капіталістичного оточення), вони рішили захопити (певна річ також і залякати), їх величчю, силою, могутністю своєї держави. «Ідею» могутньої держави, могутнього ССРСР, вони постановили зробити ідею мас, щоб з одного боку, використовувати ці маси для зміцнення власної держави, а з другого, щоб в ім'я високих інтересів цієї держави виправдувати власні злочини і важке становище народних мас. Ідеєю великої держави вони хочуть заглушити прагнення народів ССРСР до власного життя у своїх вільних самостійних національних державах, прагнення працюючих мас до знищення сталінського соціального визиску. «Ідеєю» великої держави, держави большевицьких вельмож вони хочуть, хоч це і протиприродно, зробити ССРСР спільним для працюючих мас поневолених народів.

Нова «теорія» державности привела до зміни погляду на російську державу царського періоду. Хоч формально і не заперечується клясового характеру цієї держави,

по суті їй надається якоїсь понадклясової вартості, бо цю державу роблять ідеалом, найвищим добром і досягненням усього російського народу; що більше, нею також ушасливілюють і всі неросійські народи. Російську державу роблять сьогодні осередком історичного розвитку народів ССРСР, а російський народ «керівною силою» цього історичного процесу.

Цей новий погляд найсильніше проявляється у питаннях висвітлення централізаційної діяльності Івана Грозного і засновника російської імперії царя Петра I. Діяльність цих найбільших кровожерних імперіалістів, які будували російську імперію в морі крові і на мільйонах трупів, шляхом хижацького поневолення багатьох народів і жорстоким визиском працюючих мас російського народу, апотеозується сьогодні як найбільшу державно-творчу діяльність. Злочини цих народніх катів вважаються другорядними, такими, що меркнуть перед таким великим ділом, як російська держава, яку вони побудували. В цих царях, мовляв, найсильніше втілюється і найвищий ідеал (російської держави), який вони передали для майбутніх поколінь як найдорожчий скарб.

Так ідеалізовано зображену російську державу царського періоду органічно пов'язується з большевицькою державою ССРСР. Перша — попередниця, друга — її продовження, розвинення. Обидві ж є чисто російські. Це знайшло, між іншим, також свій вияв у новому державному гімні ССРСР.

У зв'язку з цим міняється і погляд на ролі большевицької партії. Роль большевицької партії, як її висвітлюють сьогодні, полягає не в боротьбі проти російської державности, не в знищенні російської держави, а в знищенні поміщицько-капіталістичного ладу, що був причиною поразок Росії, як ладу, який вів Росію до загибелі. Роль большевицької партії полягає у рятунні російської держави, у її зміцненні і дальшому розвитку. Роль большевицької партії полягає в тому, що вона була найгіднішим спадкоємцем Івана Грозного і Петра I.

Ось як виразно пише про це сьогодні Федосеев:

«За минуле півсторіччя з часу виникнення ідеалізму відбувся корінний перелом в історичній долі нашої кра-

їни. На протязі першої половини цього періоду Росія все більше і більше відставала від передових країн світу, все більше попадала в залежність від великих імперіалістичних держав. В короткий історичний строк царська Росія потерпіла дві великі поразки: в російсько-японській війні і в першій світовій війні... Буржуазно поміщицький лад царської Росії, прирікав нашу країну на застій і відставання. Ні одна з існуючих у Росії буржуазних і дрібно-буржуазних партій не тільки не здібна була показати країні новий шлях розвитку, а навіть і не думала про те, щоб якнебудь серйозно змінити її суспільно-економічний лад... Тільки партія большевиків рішучо розірвала вузькі межі цього буржуазного обр'ю і накреслила світлий шлях розвитку, ідучи яким наша країна могла ввійти в ряди передових країн і поставити перед собою завдання — обігнати в своєму поступовому русі передові країни світу» («Большевик» ч. 9, 1946 р.).

Про період тимчасового правительства Федосеев пише: «Меншовики і есери вели країну до повної катастрофи, прирікали їй на дальше відставання від передових країн, на кабальну залежність від імперіалістичних держав. Від цієї ганебної долі врятували Росію большевики, які пірвали робітничу клясу і працююче селянство на боротьбу за побудову могутньої радянської держави» (там же).

Немає потреби наводити будь-яких фактів на доказ того, як большевицька партія зміцнює російську державу сьогодні. Нам аж вуха болять від тієї пропагандивної тріскотні про зміцнювання, скріплювання й розвиток цієї держави, про те, що своєю перемогою у цій війні большевицька партія зміла ганьбу російсько-японської війни, першої світової війни і т. д.

Зрештою, ми знаємо, що фактично большевицька партія врятувала російську імперію від розвалу, вона зараз розбудовує її, вона здійснює заповіді найбільших російських імперіалістів — «собирателей земли русской». Ми знаємо, що власне большевики врятували імперіалістичну Росію, що в цій Росії нічого не змінилося, крім поневолювачів і експлуататорів та форми гноблення і визиску. На місце поміщиків і капіталістів прийшли

сталінські вельможі з їхньою системою гноблення народів і визиску працюючих мас. Російська держава як була організацією гноблення і визиску в царський період, так і залишилася нею сьогодні. В цьому, тобто у врятуванні російської держави, большевицькі імперіалісти, тільки не признавалися. Вони весь час говорили, що вони знищили російську державу, що держава, яку побудували (СССР) не має нічого спільного з царською Росією, що СССР держава нового, соціалістичного типу. Сьогодні вони призналися в цьому, щоб могли краще розпалювати російський шовінізм, на якому, як це вже нам відомо, вони стали як на єдиній своїй опорі. Бо ж немає сумніву, що тільки російських шовіністів може з'єднати собі большевицька партія, змальовуючи себе ратівником російської держави, так зненавидженої всіма поневоленими нею народами і працюючими масами російського народу. Тому, одначе, щоб баламутити бо-дай декого з тих, хто не ловиться на шовіністичний гачок, кремлівські верховоди змальовують цю імперіалістичну російську державу, як якесь всенародне добро, ідеалізують її, відривають від гноблення і визиску, які вона забезпечувала і забезпечує.

Також нового пояснення набуває ленінізм, ця теоретична основа, рушійна сила большевицької партії.

1924 р. Сталін писав: «... Коли б ленінізм був тільки лише застосуванням марксизму до своєрідної обстановки Росії, то тоді ленінізм був би чисто національним і тільки національним, чисто російським і тільки російським явищем. Проте ми знаємо, що ленінізм є явище інтернаціональне, яке має корінь у всьому міжнародньому розвитку, а не тільки російське («Питання ленінізму» стор. 1). В цьому визначенні Сталін виразно проголошує, що ленінізм — у першу чергу явище інтернаціональне. 1924 р. так про цю справу треба було говорити, і тоді Сталін ще ні словом не згадує про те, що ленінізм — це досягнення російської культури. Для нього ленінізм тільки тоді був би чисто російським явищем, коли б він був лиш застосуванням до своєрідної обстановки Росії.

Сьогодні ж підкреслено на кожному кроці наголошується — «вище досягнення російської культури», а одно-

часно і найвище досягнення світової культури. «Ленін і Сталін дали свої нові, науково обґрунтовані і підтверджені у наслідку практикою суспільного життя відповіді на політичні і теоретичні питання, правильного рішення яких так довго шукали російська література, наука і філософія на протязі 19. сторіччя.

Іменно тому ленінізм становить дійсно вище досягнення російської культури й науки» (П. Т. Йовчук «Ленінізм і передова русская культура 19. века» стор. 26).

Сьогодні ленінізм висвітлюють як національні святощі, як національну гордість російського народу, але рівночасно приписують йому (ленінізмові) «здатність ущасливлювати» собою не тільки всі народи ССРСР, а й усі народи світу. «Ленінізм є вище досягнення світової культури, бо революційна робітничка кляса всього світу знайшла в ленінізмі теорію, яка глибоко розкрила закони розвитку сучасного буржуазного суспільства, його перебудови в соціалістичне суспільство на основі советської системи...» (там же).

Ми, що знаємо з практики, як виглядає це соціалістичне суспільство, побудоване на основі советської системи, що живемо в державі, в якій ленінізм є державною ідеологією, знаємо, що подібні до вище наведених теревені про ленінізм — це маскуванія сталінського імперіялізму перед народами, які не бачили сталінського соціалізму зблизка, які не зазнали безпосередніх «ущасливлень» сталінської ідеології. Ленінізм — це нова форма російського месіянізму, призначена маскувати російсько-большевицький імперіялізм.

Ясно, що в такій обстановці знайшов для себе вигідне місце і російський патріотизм, але цілком не якийсь соціалістичний, а таки просто шовіністичний. «Соціалістична ідеологія повалює космополітичний погляд на батьківщину («Учительська газета» ч. 43, 1946 р.) — говорять сьогодні сталінські послідовники Маркса, який написав, що «в пролетаріяту не має батьківщини». Сталінські вельможі сьогодні знайшли батьківщину. Знайшли її в російській імперіялістичній державі. І власне в основу роздмуханого ними патріотизму вони кладуть любов до російської держави з її імперіялістичними походами, війнами і т. д. І як би сталінські вельмо-

жі не твердили на словах, що їм чужий шовінізм, на ділі ж їм ніхто не повірить, бо вся їхня політика є суцільним підтвердженням їхнього шовінізму.

Тут треба пояснити ще одне питання, а саме: як розв'язує нова теорія великодержавности питання відношення російської держави до всіх неросійських народів, які, як відомо, були насильно поневолені цією державою.

Адже ж за цією «теорією» російська держава відіграла «історично-прогресивну роль» в історії всіх народів ССРСР. Російська держава не поневолила, а об'єднала всі ці народи навколо великого російського народу. Завдяки тому, що всі ці народи потрапили до російської держави, вони мали змогу повалити під керівництвом російського народу поміщицько-капіталістичний лад і ввійти до складу Советського Союзу. І саме в цьому полягає прогресивна роль російської держави. Ця прогресивна роль така велика, що, за рекомендацією обговорюваної «теорії», не треба звертати увагу на злочини царських імперіялістів (а тим більше большевицьких), бо це, мовляв, справи другорядні.

Не треба багато говорити, щоб довести всю реакційність і забриханість цієї «теорії». Адже ж вона називає знищення незалежності неросійських народів і їх поневолення російською державою, історичне гноблення і колоніальний грабунок нею — другорядними справами. Значить, знищення Росією Української Козацької Республіки, зруйнування Запорізької Січі, закріпачення нею вільного українського селянства, фізичне винищення українського народу в воєнних походах і на канальських роботах, економічний грабунок України, знищення нашої культури, русифікацію українського народу, тобто справи першої ваги для нас, справи нашого національного існування, мають бути для нас другорядними справами!

І в ім'я чого? В ім'я якого прогресу? В ім'я того, що ми мали змогу в наслідок поневолення царською Росією дістатися потім до ССРСР, тобто до нової тюрми народів, в якій Україна, як і всі інші країни, знову опинилася в становищі колонії, в якій український народ, як і всі інші народи ССРСР, національно понево-

люють, економічно грабують, фізично винищують, духово русифікують. І власне таке колоніальне становище українського народу, сталінська губернія — УССР, має бути для нас нагородою, прогресом, за всі злочини царських імперіялістів щодо українського народу.

Навряд чи такий прогрес задовольнить неросійські народи. Боротьба, що сьогодні існує, вказує на щось зовсім протилежне. Згідно з цією новою «теорією» сьогодні перебудовується історію всіх народів СССР. Основне в цій перебудові, як побачимо з двох нижче наведених цитат — зв'язати історію цих народів з історією російської держави в єдине ціле.

«Історія народів СССР — це єдиний, органічний процес. Історію окремого народу можна правильно розробити і зрозуміти лише в зв'язку з історією інших народів насамперед з історією російського народу» («Большевик» ч. 14. 1945 р.).

«Найважливішим провідним принципом при розробленні історії КП(б)У є положення про те, що історичний розвиток України, особливо після приєднання її до Росії, становить органічну частину загальної закономірності історичного розвитку дореволюційної Росії. Після перемоги великої жовтневої соціалістичної революції... Україна розвивається в єдиному закономірному процесі розвитку Радянського Союзу...» (К. Литвин — Доповідь на республіканській нараді 1946 р.).

Таке «розроблення» історії народів СССР в органічному зв'язку з історією Росії має на меті перекреслити самостійність історичного розвитку цих народів у минулому і сучасному, та заперечити можливість такого самостійного розвитку в майбутньому, тобто заперечити змагання цих народів до власних самостійних держав, можливість і доцільність побудови таких держав.

Характеристичним щодо цього є розуміння патріотизму, запропонованого сталінськими вельможами неросійським народам. Ось що говорить на цю тему в своїй згадуваній уже доповіді К. Литвин: «Дехто з поетів обмежує українця-воїна почуттям патріотизму тільки до території України. Решта Радянського Союзу за нього наче б то не батьківщина, а чужа земля». Литвин називає таке почуття національною обмеженістю і вка-

зує, що новий патріотизм «характеризується глибокою любов'ю до своєї нової соціалістичної батьківщини, до радянського ладу... Українець нашої епохи — це насамперед радянська людина, що почуває себе членом великої братньої сім'ї народів».

Із наведеної цитати виходить ясно, що справжній патріотизм — любов кожного народу до своєї власної батьківщини — сталінські вельможі намагаються підмінити любов'ю до СССР, любов'ю до російської імперіалістичної держави, до колоніально-експлуаторського сталінського ладу. Україна для нас — не батьківщина, почуття любови тільки до України — національна обмеженість. Зате любов до російсько-большевицької тюрми народів, до сталінських поневолювачів, — має називатися патріотизмом. Зрозуміло, що цей патріотизм може бути тільки у сталінських вислужників, підлих найманців, яким сталінські вельможі кидають недогризки зі свого столу. Для працюючих народних мас таке почуття «патріотизму» чуже.

Обидві розглянені нами теорії: «теорія» вищости і керівної ролі російського народу і «теорія» великодержавності — становлять основні нові положення перебудованої большевицької ідеології. Ці «теорії», як ми бачимо, нічого спільного з марксизмом не мають, а навпаки, докорінно заперечують марксизм. І тільки в сталінських вельмож вистачає нахабності далі називати себе марксистами і притягати Маркса й Енгельса для підтвердження правильності своїх реакційних теорій.

Факт цієї нечуваної фальсифікації Маркса й Енгельса — така безперечна правда, що немає потреби її доводити. Щоб, однак, показати всю «забріханість» сталінської «теорії» з цього боку, ми наведемо в цьому місці одну з цитат писань Енгельса. Ф. Енгельс, відповідаючи 1875 р. на небилиці Ткачова про те, що російський народ малоццо не вибраний народ соціалізму, що він народ «революціонер інстинктом», тобто на певну форму «теорії» вищости російського народу, писав:

«Російський народ, цей «революціонер інстинктом», піднімав, правда, нечисленні розрізнені селянські повстання проти дворянства і проти окремих чинників, але ні-
мас проти царя, крім тих випадків, коли на чолі наро-

ду ставав самозванець, що вимагав для себе трону. Останнє велике селянське повстання за Катерини II. було можливе тільки тому, що Ємельян Пугачов видавав себе за її чоловіка, Петра III, ніби не вбитого своєю дружиною, а тільки позбавленого трону і закинутаго в тюрму, з якої він, одначе, втік. Навпаки, цар с дия селянства земним богом: бог високо, цар далеко — вигукує він у розпуці. Що маса селянського населення, особливо від часу звільнення з-під панщини, поставлена в становище, яке все дедалі більше примушує до боротьби з урядом і царем — не підлягає жодному сумніву, але байки про «революціонера інстинктом» хай уже п. Ткачов розказує комунєбудь іншому» (Карл Маркс, «Избранные произведения» т. II., стор. 548).

А хіба ж сьогодні сталінські вельможі не повторюють у своєрідний спосіб того, що російський народ — вибраний народ соціалізму, що він «революціонер інстинктом», коли вони говорять, що російський народ «найвидатніша нація», що в нього «ясний розум, стійкий характер і терпіння», що він перший побудував у себе соціалізм, обдарував ним усі народи ССРСР і збирається обдарувати ним ще й усі інші народи світу? Так, повторюють, до того багато нахабніше і безсоромніше. Це ж для нас ясно, і тому хай байки про «вищість і керівну роллю» російського народу сталінські вельможі розказують кому іншому, а не нам, хто щодня відчуває «благородний вплив вищих якостей російського народу», кого день-у-день на кожному кроці практично обсилюють благодатями цієї «безкорисної керівної ролі російського народу».

Правда, зараз стає дедалі трудніше натягати Маркса й Енгельса. Заміняючи положення Маркса своїми, сталінські вельможі виправдовуються тим, що положення Маркса застаріли в нову добу, бо, мовляв, Маркс і Енгельс жили в іншу історичну добу і не могли виробити сталих положень на всі часи. Тому, напр., положення Маркса про те, що соціалізм переможе спочатку на заході, вони змінили на можливість перемоги його в Росії, положення про те, що для перемоги соціалізму потрібна революція у кількох найпередовіших країнах, замінено на можливість побудови соціалізму (зараз на-

віть комунізму) в одній окремо взятій країні, до того навіть у відсталій країні. На доказ правильності цих нових положень вони покликаються на большевицьку політику, в результаті якої побудовано, ніби, в ССРСР соціалізм.

Та сьогодні вже доводиться заміняти не тільки ті положення Маркса, які відносяться до майбутнього, а навіть і ті, які відносяться до сучасної Марксові й Енгельсові доби. Вистачить, наприклад, згадати, що сьогодні сталінським вельможам найбільше доводиться боронити імперіялізм царської Росії власне перед класиками марксизму, які, як відомо, дуже правильно й глибоко розкрили всю реакційність і хижацькість імперіялістичної політики царської Росії, політики, яка велася на їхніх очах.

Очевидно, що така оборона царату від критики Маркса й Енгельса, непосильна для будь-кого. Тому й зрозуміло, що за цю ганебну роботу взявся «найгеніяльніший» Сталін. Він у своїй статті «О статье Енгельса», «Внешняя политика русского царизма», вміщеній у «Большевику» ч. 9. за 1941 р., власне виправдовує імперіялістичну політику царату, применшує російський імперіялізм, роля якого, нібито, в Енгельса перебільшено і помилково оцінена. Сталін применшує відомий погляд Маркса й Енгельса, що російський царат становить останню велику твердиню всієї західноєвропейської реакції, він виступає проти того, що «анексія Елзас-Льотарінгії Німеччиною, як фактор війни, відсувається на задній плян перед прямуванням російського царату до Константинополя, як більше важливий, навіть вирішальний чинник війни» (Сталін) і т. д. Така переоцінка ролі імперіялізму царської Росії стоїть у зв'язку з офіційним звеличуванням всього імперіялізму, який сьогодні вважається найкращим виявом «вищих» якостей російського народу, який називається «врятуванням» Європи і цивілізації. Ясно, що поруч такого погляду не міг стояти погляд Маркса-Енгельса на Росію, як на останню твердиню реакції, він мусів під натиском Сталіна усунутися покищо на задній плян, щоб згодом сезнути зовсім.

Якщо, отже, Маркс і Енгельс помилялися навіть

в оцінці таких сучасних їм явищ, як імперіалістична політика царату, якщо навіть і сюди, до оцінки Марксом і Енгельсом політики російського царату, сталінські вельможі вносять сьогодні корективи, то виникає питання, які ж в такому разі не тільки корінні положення марксизму, а й другорядні зберегли свою силу? У сталінській ідеології жодне положення марксизму — ні корінне, ні другорядне — не зберегло своєї сили. Зате Марксова критика капіталістичного світу цілком актуальна, коли її прикласти до большевицького ладу й політики. Так напр., оцінка Марксом і Енгельсом імперіалістичної політики царської Росії дуже добре підходить і до СРСР та його політики: положення про додатковий продукт, як джерело прибутку капіталіста й визиску робітника зберігає в СРСР свою повну силу, а погляд про клясову суть держави, в державі сталінського типу знаходить просто своє клясичне підтвердження.

Таким чином, крутити з марксизмом сталінським вельможам щораз важче, бо **власне марксизм є тією теорією, яка найсильніше б'є по них самих, яка цілковито заперечує большевицьку теорію і демаскує їхню політику.** Марксизм стає сьогодні для большевизму такою ж небезпекою, як колись був для царату. Єдиним виходом для большевиків у їхній «ідеологічній роботі» — взяти на список заборонених усі твори Маркса і Енгельса.

«Теорія» вишости й керівної ролі російського народу та «теорія» великодержавности — це, як ми вже сказали, нові елементи сталінської ідеології, це два основні стовпи цієї ідеології. З них випливають або до них допасаються всі інші положення цієї ідеології.

Третім основним положенням сталінської ідеології є положення про те, що советський суспільно-політичний лад — це соціалістичний лад, народний лад, лад найбільше життєздатний. Це положення не нове, та зрозуміло, воно мусить лишитися основним положенням у сталінській ідеології, бо власне советський суспільно-економічний і політичний лад є основа большевицької держави, основа упривілейовано-і становища кляси сталінських паразитів. Відмовитися від

такого положення — означало б для сталінських вельмож визнати крах своєї ідеології.

Коли, з одного боку, роздмухуючи шовінізм в російському народі і плекаючи почуття меншевартости в неросійських народів, сталінські вельможі намагаються на цій основі розвинути в цих народах любов до сталінської держави, викресати захоплення її могутністю, то з другого боку, вони намагаються переконати народні маси, що суспільно-економічний і політичний лад цієї держави найбільш життєздатний, що він «є кращою формою організації суспільства, ніж який-небудь несветський лад» (Сталін).

Тенденція такого «переконування» ясна — протидіяти прагненням народів мас знищити експлуататорську систему, сталінський тоталітарний лад, сталінську імперіалістичну державу.

Зараз цією метою (переконувати в життєздатності советського ладу) особливо використовується також перемоги СРСР у цій війні. «Війна показала — говорив Сталін у своїй передвборчій промові — що советський суспільний лад є дійсно суспільним ладом, ладом, що виріс із надр народу, ладом, що користується його могутньо підтримкою, що советський лад становить повністю життєздатну і міцну форму організації суспільства».

Ми не будемо довше зупинятися над нісенітницями Сталіна про те, що війна показала життєздатність советського ладу. Кажемо тільки, що хоч війна і є серйозним випробуванням для кожної держави, вона ніяк не доводить життєздатности якогось суспільного ладу. Адже ж з цієї війни, крім СРСР, вийшли переможцями також Англія і США, держави з іншим суспільним ладом, але це ще ніяк не підтверджує життєздатности цього ладу. Адже ж царат мав також переможні війни, але вони ніяк не означали, що його суспільний лад був життєздатний, навпаки, лад цей був найбільш гнилий і нетривкий.

Зрештою, для нас менш важливі ці пропагандивні аргументи. Для нас важливі інші твердження Сталіна, а саме, що советський суспільний лад є «дійсно народним ладом», що він «користується могутньою підтрим-

кою» працюючих мас. Бо ці твердження являють собою ідеологічний інтерес. В цьому місці ми коротко розглянемо питання про те, чи советський суспільно-політичний лад є соціалістичний лад, дійсно народний лад.

Удержавлення всієї промисловости, колективізація сільського господарства надали виробництву СССР найбільш суспільного характеру в світі. Та рівночасно з цим, **на місце приватної власности не прийшла суспільна власність на засоби виробництва, тобто власником їх не став увесь народ.** Засоби виробництва віддані в СССР до виключного розпорядження вузької кляси сталінських вельмож, яка займає монопольне становище в керівництві державою.

Такий стан, цілком очевидно, привів не до суспільно-економічної єдности, а навпаки, до різкого роз'єднання і, як це ми вже зазначили на початку цієї статті, до розшарування советського суспільства на клясу експлуататорів і експлуатованих. До першої попала большевицька партія з її отарою наглядців, до другої — працюючі маси робітників, селян, трудової інтелігенції. Такий суспільно-економічний лад привів до нечуваного зросту експлуатації працюючих, експлуатації найбільшої в світі, до величезної постійної недостачі предметів споживання, предметів першої потреби, до величезної клясової нерівности. Зубожіння працюючих мас впало до рівня далеко нижчого, ніж зубожіння під час криз у капіталістичних країнах. Працюючі СССР хронічно не доїдають і періодично гинуть від голоду (1921-22, 1932-33, 1946 р.). Праця для советського робітника є найважчий обов'язок, вона є для нього тягар, але рівночасно з тим, до краю злиденне економічне становище цього робітника і терористична трудова дисципліна змушують його до найбільших зусиль у праці.

Отже, економічна советська система, ця складова частина, ця основа суспільного советського ладу — **є соціалістична**, не народня, а наскрізь реакційна, експлуаторська, і, як така, користується не загальною підтримкою, а загальною ненавистю працюючих мас.

Важке становище працюючих мас в СССР ускладнює і побільшує та обставина, що **працюючі маси не мають**

жодного впливу на керівництво державою, що вони цілком від того керівництва відсунені і позбавлені будь-яких демократичних прав і свободи. Так зв. політична основа соціалістичного суспільства — ради, що ніби то, є формою найвищої демократії — це лише демократичні куліси до диктатури сталінської кляси. Народні маси СССР не мають своїх справжніх представників у жодному державному органі — від найвищого до найнижчого. Вони не мають змоги вільно вибирати. Вибори в СССР — це не вільний вияв волі народу, а насильне примушування працюючих голосувати за сталінських кандидатів, вигідних клясці большевицьких експлуаторів. Для нас, громадян СССР, це цілком очевидна правда і без доказів. Коли ж хтось має інший погляд на сталінську демократію, радимо йому поцікавитись «останніми виборами» до Верховної Ради СССР, особливо їх перебігом у західних областях України, де вони проходили оголено, без усяких демократичних форм, в атмосфері нечуваного в світі терору, насильства, виборчих махінацій і шахрайств.

Таким чином, політична основа советського ладу, як і його економічна основа, є чисто реакційна, антинародна, а тим самим не може користуватися жодною підтримкою народніх мас.

Отже, **советський лад — це не соціалістичний лад**, бо при ньому існують кляси експлуаторів і експлуатованих, існує експлуатація людини, бо працюючі маси не користуються жодними демократичними правами. Тому для працюючих СССР советський лад нічим не краща форма організації суспільства, ніж якийнебудь несветський суспільний лад. **Працюючі СССР не хочуть капіталізму і не хочуть сталінського лжесоціалізму.** Вони хочуть і прагнуть до справжнього безклясового суспільства, до дійсно народньої демократії, до вільного життя у власних самостійних державах, прагнуть тим самим до знищення сталінських паразитів і їхньої імперіялістичної держави.

Третє, отже, положення сталінської ідеології про соціалістичний народний характер суспільно-політичного ладу советської держави — є так само реакційне і протилежне марксизмові, як і обидва попередні положення.

Дуже важливе місце в сучасній большевицькій ідеології займає положення про «ступовий перехід до комунізму». Виходячи з тверджень, що в ССРСР уже побудовано першу фазу комунізму — соціалізм, сталінські вельможі твердять, що зараз уже відбувається перехід до другої, вищої фази, — розгорнутого комунізму, тобто до побудови такого суспільства, в якому буде здійснено принцип «від кожного за його здібностями, кожному за його потребами», в якому зникнуть різниці між містом і селом, між працею фізичною і розумовою.

Ми полишаємо на боці всякі туманні теревені на тему комунізму, що їх сталінські верховоди плетуть за спроб конкретніше визначити те поняття, як напр., що комуна, як сільсько-господарська форма, за комунізму існуватиме тоді, коли в колгоспах буде всього подостатком, «коли при артільях заведуться механізовані пральні, сучасні кухні, їдальні і т. д.» (Сталін). Твердження про перехід до комунізму — реакційне і позбавлене будь-якого ґрунту вже тому, що не може бути ніякого переходу до комунізму, коли в ССРСР не побудовано жодного соціалізму. Коли в ССРСР немає суспільної власності на засоби виробництва, коли існує жахлива експлуатація людини, коли не здійснений принцип розподілу за працею (від кожного за його здібностями, кожному за його працею) — не може бути й мови про якийнебудь перехід до комунізму.

Про поступовість переходу до комунізму сталінські вельможі говорять як про особливість цього переходу, яка відображає «нові закономірності розвитку... соціалістичного суспільства». Перехід до комунізму тому, мовляв, поступовий, що «за переходу від соціалізму до комунізму не може бути соціальної революції, бо немає конфлікту між продукційними силами і виробничими відносинами», бо «немає таких клас, які б потрібно силою усунути зі шляху поступового розвитку суспільства» («Молодой большевик», ч. 3-4, 1946 р.). Не важко побачити, що за тим говоренням про «поступовий перехід» криється страх сталінських вельмож перед революцією. Щоб боротися проти нової революції, зверненої цим разом проти них, вони твердять, що за

переходу від соціалізму до комунізму, тобто за того стану, який існує сьогодні в ССРСР, соціальна революція непотрібна і неможлива. А тим часом воно якраз навпаки. Саме сьогодні советський лад, **більше ніж який інший, вагітний соціальною революцією**, бо поперше, протиріччя між суспільним характером виробництва і формою володіння засобами виробництва зросли в ССРСР більше як деінде, подруге, експлуатація працюючих мас в ССРСР — найбільша в світі, потретє, в ССРСР є така класа — класа сталінських вельмож, яку треба насильно усунути зі шляху розвитку суспільства, почетверте, в ССРСР є такі сили, що проведуть соціальну революцію — працюючі маси робітників, селян, колгоспників, трудової інтелігенції, **поп'яте, в ССРСР соціальна революція скріплюється національними революціями поневоленних народів ССРСР**. Поневолені народи й експлуатовані працюючі маси ССРСР вже сьогодні вступили на шлях революційної боротьби за знищення сталінських вельмож. І хоч боротьба ця ще не охопила всіх, вона постійно поширюється і буде поширюватися. Організовані сили революції зростають і будуть зростати, і вони неминуче доведуть революцію до перемоги.

В загальному, «теорією про поступовий перехід до комунізму» сталінські вельможі хочуть виправдати свій соціалізм. **За соціалізму, мовляв, ще не можна всього мати**, за соціалізму ще не всього побороти, та за комунізму все це буде зроблене неодмінно.

Цією «теорією» вони також маскують свій імперіалізм, свої приготування до нових імперіалістичних загарбань. Незвичайно вимовна з цього погляду четверта п'ятирічка, яку, як відомо, оголошено як новий великий крок на шляху до побудови комунізму. В дійсності ж нова п'ятирічка цілковито скерована на підготовку до нової війни. Як і в усіх попередніх п'ятирічках, у ній розбудовується коштом виробництва засобів «поживання в першу чергу важка індустрія, транспорт, розбудовується нова велика база воєнної промисловости на Сибірі. Протягом нової п'ятирічки ще посилюється експлуатація працюючих, а забезпечення працюючих предметами першої потреби, що повинно бути

найосновнішою ознакою переходу до комунізму, відстає, як і дотепер.

Комунізм сталінські вельможі уявляють собі сьогодні не як лад, що забезпечить усі потреби працюючих, комунізм вони уявляють собі як советська влада плюс атомово бомба, які б їм забезпечили неподільне панування над світом.

Дальшого «розвитку» в новій ідеології набуває «вчення про ролі большевицької партії», яке становить також основний елемент цієї ідеології.

Ось як висвітлюється ролі цієї партії: «Світ не знає іншої політичної партії крім партії Леніна-Сталіна, яка відіграла б таку виняткову ролі так у розв'язанні соціальних завдань всередині країни, як і в розв'язанні загально-національних, загально-народніх завдань, захисту державної незалежності країни, захисту свого народу від зовнішньої агресії.

Радянська держава і партія Леніна-Сталіна невіддільні. В керівній і спрямовуючій діяльності нашої партії, в її самовідданій боротьбі за справу народу — величезне джерело сили радянської держави, її перемоги над ворогом і дальшого зміцнення військово-економічної могутності нашої батьківщини» («Пропагандист» ч. 10, 1945 р.).

Як бачимо з наведеної цитати, **большевицьку партію змальовується такою силою, що, якщо б її не стало, то можна б подумати, що в ССРСР постала б порожнеча і все життя провалилося б кудись в безодню.** Партія виявила великі організаторські здібності, вона розв'язала соціальні питання (як, — ми вже знаємо), захистила від зовнішньої агресії — значить існування партії для рятунку працюючих мас ССРСР dokonче потрібне. Без неї вони були б безпорадними дітьми, без неї вони були б приречені на загибель. Та такі теревені нам добре відомі. Всі експлуататори, які були й є на світі, діяли і діють за таким принципом, щоб виправдати своє паразитарне становище в суспільстві. Всі вони для затьмарення свідомості мас говорили і говорять їм про свою велику організаторську ролі, про розв'язання великих соціальних завдань, про розвиток країни, про

оборону від зовнішньої агресії. Але завжди за цими фразами крилися їхні власні класові інтереси.

Вчення про ролі большевицької партії саме і переслідує виключно такі класові інтереси. Воно має своєю метою зміцнення позиції сталінських вельмож, виправдання їхнього упривілейованого становища, становища експлуататорів у советському суспільстві. Тим самим воно має метою також зміцнення большевицької держави, бо фактично «радянська держава і партія Леніна-Сталіна невіддільні», бо советська держава — це організація класового панування сталінських вельмож над мільйонами працюючих експлуатованих мас і поневолених народів. Тому, хто бореться за знищення сталінських паразитів, той бореться і проти советської держави. Хто б'є по большевицькій державі, той б'є по сталінських вельможах. Світ не завалиться, коли не стане большевицької партії, завалиться тільки ССРСР, а це власне є в інтересах усіх поневолених народів і працюючих ССРСР.

Нова большевицька ідеологія, основні елементи якої ми розглянули, — це чергова спроба сталінських вельмож рятувати свої ідейно-політичні позиції. Щоб довести роботу перебудови ідеології до кінця, тепер створено за наказом Сталіна Академію Суспільних Наук, на яку власне покладено завдання виробити на ґрунті цих основних положень, які ми розглядали, струнку, завершено, «науково обґрунтовану» ідеологію.

Крім цього Академія Суспільних Наук має завдання підготувати працівників для центральних партійних установ, ЦК компартії, союзних республік, крайкомів, обкомів ВКП(б) та кваліфікованих викладачів для вишів, теоретичних працівників, науково-дослідницьких інститутів.

Це друге завдання Академії Суспільних Наук стоїть у зв'язку з загальними заходами партійних верховодів у напрямі внесення порядку в партійне навчання, піднесення теоретичного рівня партійних кадрів і вишколу нових кадрів, поліпшення масово-політичної роботи, а, головне, усунення ідеологічної плутанини і засвоєння партійними кадрами нової ідеології. З цією метою створено тепер єдину централізовану систему

партійного навчання. При ЦК ВКП(б) засновано вищу партійну школу, яка має підготовляти партійних і советських робітників республіканського масштабу. При ЦК компартій Республік, крайкомах і обкомах створено партійні школи з дворічним навчанням. До цих шкіл приймають тільки членів ВКП(б) (до 40 років).

Великий натиск покладено на самостійне і гуртове вивчення лєнінізму, в першу чергу історії ВКП(б), як також на відвідування т. зв. вечірніх університетів марксизму-лєнінізму.

Це саме зроблено і в комсомолі. «Під особливу відповідальність перших секретарів забезпечити докорінне поліпшення керівництва політичною освітою комсомольців і молоді, організувати контроль за політичною самоосвітою керівного комсомольського активу, подавати якомога найбільшу допомогу комсомольцям, які постійно вивчають теорію й історію большевицької партії» (постанова ЦК ВКЛСМ з 22. 8. 1946 р. «Молодий большевик» ч. 7, 1946 р.).

Дуже багато уваги приділяється тому, щоб піднести рівень викладання марксизму-лєнінізму в вищих школах і зацікавити тим студентську молодь, а також тому, щоб піднести рівень преси і лекційної пропаганди.

Та всі ці зміни в большевицькій ідеології, всі радикальні організаційні заходи не врятують сталінської згнилої ідеології. Ця ідеологія, скріплена російським шовінізмом і енкаведівськими багнетами, не зміцнює тим своєї сили, якої у неї немає. Вона безсила в зустрічі з прогресивним, вона боїться прогресивного. Зокрема вона безсила в зударі з ідеологією українського національно-визвольного руху, ідеологією, що проповідує побудову відносин між народами на принципі справді вільних і самостійних національних держав кожного народу, що всередині власної нації бореться за знищення всякої експлуатації і побудови дійсногo безкласового суспільства, ідеологією, що вимагає справжнього залучення народніх мас до керівництва державою, ідеологією, що прагне поставити на належну висоту людину й забезпечити їй усі демократичні права, ідеологією, що коротко сформулюється в словах «Воля народам і людині!»

Д-р Дмитро Донцов

ЧИ РОСІЯ Є НЕПОБОРНА?

Політики, які дивляться тільки на поверхню подій, — перелякані поверхнею, простором Росії, мають її за непоборного велетня. Окрім цієї поверхні, на доказ наводять, очевидно, історичні факти: невдачу походу Наполеона, перед ним — Карла шведського, а по нім — Вільгельма і Гітлера.

Факти є фактами, лише треба вміти їх пояснити.

Відразу поставлю тезу, яку постараюся довести в цій короткій статті, або бодай показати, що її можна довести. Ця теза: **причини успішності, з якою Московщині удавалося позбутися досі всякого наїзника, були не військово-стратегічної, а політичної натури.**

Візьмім похід Карла шведського проти Петра. Всупереч історикам російським і тим українським, які є під їх сугестією, — похід Карла XII-го так само добре міг скінчитися перемогою шведів, як скінчився їх поразкою. Генерал Юнаків, у своїй капітальній праці про «Велику північну війну» (опублікованій у виданнях «Імперат. Военно-Істор. Об-ва» перед 1914 р.) — доводить, що інвазія Карла поставила була Московщину на край загибелі. Автор Оксфордської історії європейського Сходу твердить, що союз шведського короля з Мазепою — був єдиною його реальною політичною комбінацією. Але виправа не вдалася. Чому? Тому, що їй на перешкоді стала короткозора політика європейських держав: по стороні Петра проти Швеції стали Данія і Польща. Цього було забагато для однієї Швеції...

Два роки по Полтаві, дипломатії гетьмана Пилипа Орлика вдається втягнути Туреччину у війну з царем Петром. На прутських степах царська армія, разом з Петром, була окружена турками і цареві нічого не

Передрук із збірки Д. Донцова: «Московська отрута». Видання Спільки Визволення України, Торонто-Монтреаль 1955.

лишалось — в нормальнім розвитку подій — як капітулювати і стати в'язнем Порти. Можна собі уявити, як такий безславний кінець Петрової кар'єри відбився б на долі Росії!

Але сталося інакше: зваблений діамантами і жіночими чарами цариці Катерини I, яка була при царі (вона була такою самою повією на троні, як і друга Катерина), — везір прийняв викуп і випустив царя з його військом із певної катастрофи, лише змусивши підписати ганебний для Москви мир, який м. ін. гарантував незалежність України, але якого потім Петрові і не снилося додержувати. Як у 1711, так у 1709 рр. не стратегічна неможливість розгрому Московщини врятувала її, а неfortunна політика державних мужів Заходу і Туреччини.

Виросла ж Росія — після «смутного времени» (від смерті Івана Грізного до 1613) також завдяки політичній нерішучості Заходу: Вже за Івана Грізного не бракувало голосів перестороги далеких — та, на жаль, осамітнених — політиків Заходу перед небезпекою розросту Московщини. Славний дук Альба, вже в 1571 р. упоминав німецькі імперські Стани не посилати артилерії і взагалі модерного озброєння москалям, бо — казав — «коли московський цар сприйме всі новини воєнної техніки, він стане сильнішим ворогом, грізнішим не тільки для Німеччини, а й для всього Заходу». Але Заходові важніше було гандлювати нині, ніж думати про завтрішню небезпеку. Так само, в ті самі часи, не бракло зі сторони чужинців, що довго служили в «опричниках» царя, детальних проєктів — інвазії на московське царство зі сторони Білого моря, щоб зруйнувати імперію царя, «одвічного ворога всього християнства і жажливого тирана». Один автор такого проєкту інвазії Московщини до-раджував навіть, як зібрати потрібну для того армію: так, як в наші часи роблять не раз большевики (в Еспанії, в Греції) — а саме: створити міжнародній корпус із маси безпритульних воєнків, які, в наслідок тодішніх війн, безпритульними масами блукали по про-сторях західньої Європи. Але ні ці проєкти, ні пере-

стороги дука Альби, не зробили в Європі популярною ідею боротися з загрозою московського наїзду. Так само, як не дуже вплинули на російську політику Європи перестороги і дипломатична акція екзильного гетьмана Пилипа Орлика.

Похід Наполеона не вдався, але — як твердять деякі історики Заходу — не через стратегічні причини. Плян цісаря був дійти до Двини й Дніпра і зайняти там оборонні становища, укріпитися на цій лінії, по-робити склади всього потрібного для армії, а на Москву рушити щойно на весні 1813 р. Загонистість корсиканця і віра в свою зірку, а також і ради деяких нетерпеливих маршалів, — спонукали Наполеона залишити цей плян і погнати — в зимі — на загибель, якої можна би було уникнути. Непідготованість до зимового походу довершила решту. Деякі автори твердять, що якби інвазія була ліпше підготована, то навіть відступ з-під Москви не приніс би за собою поразки. Відступаючи, французи могли б у Вільні стрінути москалів із своєю армією у двічі міцнішою від них.

Не в хибності пляну інвазії, — твердять ці автори, — а в хибках його виконання лежала причина невдачі. Але головна — знову в політиці. По захопленню армією Наполеона всієї Польщі, Білої Русі, частини московських земель, по наближенню до границь України, — в населенні Росії і навіть серед самої армії почала ширитися деморалізація і дух пораженства. З мемуарів російських того часу знаємо, яку деморалізацію викликало опущення Москви. Відступаючи, розбиту під Бородиним, російську армію, якої деякі частини відходили через Москву, — населення столиці обкидало образами і лайками. В самій армії вже слабнув спротив. Знаємо випадки, коли священники на Білій Русі приводили наряд до присяги цісареві Наполеонові; знаний виступ маршала шляхти на Україні Лукасевича, який на бенкеті підіймав тост за Наполеона. Може це була лише бравада однієї людини, але коли її допускалося в країні, ще зайнятій російською армією, — свідчить це про величезний упадок

російського престижу в ній. А найголовніше, почалися розрухи серед селян. Пішли чутки, що Наполеон — син Катерини і йде вернути селянам свободу; почалися бунти селян проти поміщиків. Наполеонові до-раджували видати універсал про визволення селян. Це могла би бути іскра, якої пожеж спалив би армію російську (що складалася ж із селян-кріпаків), захитала б оборонною силою країни і самою позицією царя... Наполеон не зробив цього, навпаки, в деяких випадках власною збройною силою здушував селянські повстання проти поміщиків, не хотів «розплутувати стихію народного бунту». Тоді цей народний бунт — піднявся проти нього ж.

Пізніше він жалував невикористаної нагоди, як знаємо з мемуарів його ад'ютанта Коленкура, з яким промчав санками весь довгий шлях від Москви до Парижу в зимі 1812 р. Пізніше зацікавився козацькою «Енеїдою» Котляревського, пізніше доручив надворному історикові Лезюрові написати історію козаків українських (і донських) — очевидно, як елементу, яким завше в історії підважувалася потуга московської імперії. Але було запізно...

Бачимо, отже, що і в цій імпрезі Захід боявся взяти до рук зброю, яку безнастанно проти нього уживала Московщина — починаючи від агітації на Україні проти козацької старшини, в Польщі — проти шляхти, на Балканах — проти «беїв» турецьких, а тепер всюди — проти «буржуазії». А головно, не зважав Захід на момент національний, на многонаціональний склад потворної імперії, на національні лінії поділу, куди найкраще можна було б загнати клин, щоб розщепити Росію. Так було тоді, так самісінько є й тепер. Політика, а не стратегічні причини, винні в невдачі нападів на Московщину.

В Кримську війну (коли Росія оволоділа Румунією), на щастя для Європи і для людськості на чолі європейської політики стояли державні мужі, що бачили далеко. Англія зорганізувала протиросійську коаліцію з Туреччини, з Франції Наполеона III., з Сардинії і з себе самої. Ця коаліція вигнала москалів з Ру-

мунії, з Балканів взагалі, розгромила армії царя на Крими, взяла Севастопіль, затопила флоту Росії і змусила Миколу I. зажити отруї, а нового царя просити миру за ціну понижуючих умов: Росії було заборонено тримати воєнну флоту й укріплення на Чорнім морі. Там, де політика була на височині завдання, спроби поконання Росії удавалися. Правда, успіх був половинчатий, та цьому знову таки причиною була політика. Західні союзники настирливо жадали від Австро-Угорщини прилучитися до коаліції. Габсбурська монархія тоді, як ще не була об'єднана Прусією Німеччина, — була першою військовою силою (крім Франції) в Європі; її участь у війні — могла би привести до поважніших клопотів у Росії і не так ще захитати її великодержавне становище. Але Австрія лишилася неутраальною, обмежившись військовою демонстрацією на границях... Лише 22 роки по паризьким мирі, що закінчив Кримську кампанію, московський ведмідь, користаючи з розгрому Франції в 1871 році, знову посунув на Балкани. Царські армії вже стояли майже у брам Константинополя, готуючись вступити до нього... Енергійний натиск Великої Британії і концентрація її флоту на турецьким побережжю, — змусили царя відступити і залишити не тільки Константинопіль, але й Балкани.

В 1905 році, під час російсько-японської війни, поразка Росії не перемінилася в катастрофу тільки завдяки приязному відношенню до неї Заходу. Тоді Росія пішла на мир не так під ударами японської армії, як під загрозою революції, яка і вибухла в жовтні 1905 року. Ця революція не була жартом і лише з великим трудом царатові удалося опанувати її і ввести в русло легальної опозиції (Дума!).

Коли б Росія, розгромлена на Сході, нищена революцією всередині, зазнала би нападу з Заходу, зі сторони Німеччини, Австро-Угорщини, — імперія розлетілась би напевно. Бо хто знає, чи поспішили би держави крайнього Заходу на поміч їй, вже непоправно розбитій на далекім Сході, в розгарі революції всередині, битій свіжими арміями з Заходу. А поміч Аме-

рики в 1905 році була виключена — і мілітарно, і психологічно. Але Німеччина того не зробила, навпаки, Вільгельм запевнив царя в своїй приязні. За цю нейтральність, своїм західним сусідам відплатила Росія інвазією на них у 1914 році.

Зупиняючись на теперішніх часах, бачимо те саме: союзники виграли війну з німцями, але програли мир. Що Росія тепер загрожує всьому світові, — це зовсім не через її мілітарну могутність, а через проросійську політику Заходу. Причина її могутності та, що Захід — без потреби — віддав їй Манджурію, порушуючи умову з Китаєм; що не розпочав офензиви на Балканах — на жадання Сталіна і Рузвелта; що віддав москалям Чехію, яку Захід скорше міг взяти сам; що віддав Балкани, можучи їх не віддавати, і лінію Ельби, яку теж міг би не віддавати Москві. Захід сам знищив усі бар'єри, які ставляли спротив російській експансії на Заході і на Далеких Сході, не маючи бажання заступити їх власними бар'єрами. Захід абсолютно відмовляється бачити в потворній імперії зліпку різних національностей і абсолютно не хоче прийняти програму розподілу Росії, не хоче користати єдиною ефективною зброєю для розбиття імперії і укоськання її імперіялізму. Що ж дивного, що Росія пухне як ропуха і росте як на дріжджах! Ні при чім тут неможливість наїзду на Росію з Заходу чи зі Сходу, ні при чім простори імперії. Причина зросту російської небезпеки — в індолентії західної політичної думки.

Так само, коли німецька інвазія 1918 року не вдалася, то причиною була не мілітарна сила розгромленої і військово не існуючої Росії; невдача інвазії Росії мала за причину західну військову силу, яка не допустила до упадку нової большевицької імперії, як у 1905 р. врятувала від упадку царат. В 1941-45 рр. відіграла роллю та сама причина, а головню — знову індолентна політика націонал-соціалізму, головню на Україні, в Польщі і в Балтику, — яка не захотіла ставити ставку на свободу уярмлених народів, лише поставила на «нову білу Росію» з Власовим... Те саме і тепер роблять політики, які ігноруючи Україну й ін-

ші свободолобні нації, ставлять політичного всеросійського трупа Керенського. Ні, легенду (дуже приємну москалям) про неможливість поконати Росію — треба залишити, це лише легенда. Можна говорити про небажання Заходу розвалити московську потвору, не про неможливість.

Чи це причина до розпачі з нашого боку? Ні, хоч факт цей надзвичайно сумний, тим не менше не управнює нас до жадного капітулянтства чи зневіри. Супроти цієї байдужности чи ігнорації Заходу, — можемо повторити те, що писав в останнім зшитку, що вийшов в кінці серпня, напередодні війни, львівський «Вісник». Він писав: «Українська проблема, як проблема міжнароднього значіння росла і вибивалася на верх серед найбільш несприятливих умовин. Ні часи найбільшої потуги царату, часи його союзу з двома найбільшими демократіями зах. Європи, ні часи підтримки тими демократіями російської контрреволюції на Україні, ні часи Рапалло (німецько-російської приязні в 1920-их рр.), або загравання Франції з СССР — не ліквідували цієї проблеми. Не потраплять цього й ніякі посуви Сталіна чи Гітлера». І далше: «Не доводиться говорити — через ту чи іншу хвилеву міжнародню кон'юнктуру — про ліквідацію української проблеми... Лише Україна мусить видати людей, які поставили би цю проблему співмірно з її величиною, людей, не манекенів» («Вісник», 1939, кн. 9, стор. 676-677).

Тепер ці твердження можна повторити.

Особливо часто й неустанно треба би повторяти останню фразу...

Степан Бандера

ЗА ПРАВИЛЬНЕ РОЗУМІННЯ ВИЗВОЛЬНО-РЕВОЛЮЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Від закінчення другої світової війни минуло десятир'ччя. За той час довелося зробити багато переоцінок, коли йдеться про міжнародний уклад сил та про ініціативу й формуючу роллю головних чинників.

Лінії й методи большевицької експансії, продовжуваної за той час з надзвичайною послідовністю й успіхом, не були несподіванкою для кожного, хто був обізнаний з московським імперіялізмом, зокрема ж, з большевизмом. Але цей факт, що вільний світ, головне західні великодержави, так легко до того допустили, викликав глибоке розчарування у кожного, хто хотів вбачати у Заході певного захисника перед большевицьким поневоленням. Не тільки боротьба УПА проходила при повній байдужості західніх держав. Так само союзницькі зобов'язання й гарантії Заходу супроти тих народів, які у висліді війни опинилися під большевицькою займанщиною, не були дотримані й ані трохи не допомогли тим народам. Авторитет західніх великодержав докраю підкопало те, що вони не тільки не здобулися на успішне піддержання проти-большевицької боротьби інших народів, але цим самим допустили до незвичайно для них небезпечного зросту большевицької сили.

Цілий повосенний розвиток показав наглядно, що сліпа орієнтація на визволення силами Заходу народів, поневолених московським большевизмом, не має реальних основ. Західні держави не ведуть жадної політики в цьому напрямі й не видно навіть таких поважніших плянувань. Їх політика не виходить поза межі концепції «мирної коєкзистенції» на підставі збереження існуючого стану.

Передрук з тижневика «Шлях Перемоги» ч. 2-3 (46-47), Мюнхен 1955.

Тому й всі течії і групи, які в основу визвольних змагань кладуть орієнтацію на вирішну допомогу західніх держав, і до їхньої політики хотіли б достосувувати українську політику — йдуть безвиглядними манівцями. Те, що мало б бути реальним розрахунком, є тільки порожнім бажанням, цілком далеким від дійсності.

За десять років української повоєнної політичної діяльності на еміграції через погоню за ілюзорним союзництвом з західніми силами та за їхньою допомогою витрачено надаремно чимало енергії, спричинено багато шкідливих конфліктів та знівечено багато цінних здобутків і важливих позицій української самостійницької політики. Ефектів, які можна б враховувати як поважний причинок для визвольної справи, немає з того жадних. Якщо б ще й ціла закордонна частина визвольно-революційного руху була пішла на той шлях сліпої орієнтації на зовнішні сили та достосування до їхніх бажань, тоді цілість української самостійницької дії закордоном стояла б сьогодні в безвихідному сліпому куті. Від західніх держав ми всі разом не здобули б тривкішої бази для визвольних змагань, так само, як її не здобули ті групи, що її добивались за всяку ціну. Бо генеральна лінія політики тих держав ніяк не давала на це змоги. Натомість ми були б затратили власну силу і базу самостійницького руху, які творить концепція власних сил і повну незалежність у формуванні його внутрішнього змісту і дії.

Ще гірші наслідки для визвольного руху виникнули б з переставлення його боротьби на Рідних Землях на орієнтацію на зовнішні сили і їхню допомогу. Тоді б ми сьогодні стояли перед його дійовим заламанням. Західні держави при своїй політиці не зважаються, ані не спроможні дати протибольшевицькій революційній боротьбі в Україні реальну підтримку. Ідейно-політична дискредитація руху перед народом через орієнтацію на політику Заходу, що цілий час шукає співжиття з большевизмом, — знищила б увесь ґрунт впливу й визвольницької дії цього руху.

Переглядаючи розвиток подій за останнє десятиріччя, знаходимо в ньому дуже виразне ствердження, що концепція власних сил, повна самотність і незалежність визвольного українського руху, як на Батьківщині, так і закордоном — єдино певні і реальні. Правда, наші власні сили і спроможності, які в сучасному положенні можемо мобілізувати до визвольницької боротьби, — малі в порівнянні з тими силами й засобами, які входять в гру довкола світового фронту. Але вони певні, на них можна будувати визвольну акцію в кожній ситуації й ними можна зрушити до боротьби за самостійність увесь народ.

*

Десятирічний повоєнний розвиток подій виявив, що концепція поборювання самого тільки режиму СССР — помилкова. Як у західній протибольшевицькій пропаганді, так теж і в політично-публіцистичній роботі деяких українських середовищ спрямовувано головне вістря проти сталінізму як системи, опертої на диктатурі однієї людини та його прибічної кліки. Таким чином злегковажувано, а подекуди й вибілювано саме джерело лиха — комуністичну доктрину. А вона, як світогляд та суспільно-політична система, спарована з історичним московським імперіялізмом, породила всі страхоття большевизму.

Большевизм — це тоталітарна система не тільки в сенсі всеохоплюючої й безоглядної диктатури режиму в усіх ділянках життя, але ще більше в тому, що всі елементи большевизму, від доктрини до практики, творять одну цілість, нерозривно сплетені, так що одно з другого виникає, одно одного підтримує. Побороги большевизм можна тільки при всебічному негуванні всіх його складників, зокрема ж протиставляючи його теоретичній підбудові відповідні вартості християнської релігії й духовости та сперті на них національно-політичні й суспільні ідеї.

*

Було б цілком помилковим розглядати сучасний український визвольний революційний рух як тільки по-

літично-мілітарну кампанію, яку розраховано на переведення протягом обмеженого часу й у відповідній ситуації прийнятних стратегічних плянів, на чому дія цього руху закінчувалась би — перемогою або невдачею. Такий рух не мав би ані рації, ані змоги розвиватися в існуючій, повоєнній ситуації, якщо б він був наставлений на дію тільки за такого положення, яке дає вигляди на усунення большевицької займанщини загальним збройним повстанням, з використанням догідних міжнародних, чи внутрішньо-імперіяльних укладень.

В однобічному розумінні виключної мілітарної стратегії розвитку визвольного революційного боротьби в Україні за останнє десятиріччя виглядав би цілком неуспішним. Бо хоча при кінці війни і було змобілізовано поважну революційно-військову силу — УПА — та її діями створено велике піднесення революційних настроїв серед народу, особливо на західних Землях, однак не було змоги підняти загальне збройне повстання. Так само не було можливості вдержати цілість змобілізованих сил, зберігаючи їх для збройної боротьби в догіднішій ситуації. У дальших повоєнних роках, від 1948 р., в найважчих умовах підпільного побуту і боротьби поступово значно зменшилися дійові революційні кадри в Україні, зокрема відділи УПА та їхні збройні акції. Але оцінювання проблеми національно-визвольної революції виключно під одним кутом мілітарно-стратегічної доцільности — цілком помилкове, бо воно не узглядає цілої суті революції.

Український визвольний рух, як його ставить ОУН, це багатограний процес внутрішньо-духового й політичного переродження нації та ним наснажуваної боротьби з московським большевизмом за власний зміст, самотність і вільний розвиток в усіх царинах життя, за національно-державну самостійність. Процес внутрішнього формування народу, від глибинних, духових основ до ідейно-політичної й дійово-революційної мобілізації — є істотним, підставовим складником визвольної революції, без якого сама технічна боротьба заниділа б, як річка з висохлими джерелами.

Могло б бути інакше, якщо б ворог поневолював Україну тільки в площині політичній, державно-адміністраційній та економічній, як це буває в деяких колоніальних системах, а внутрішньо-субстанціональне життя і розвиток нації не були б окупацією глибоке заторквані. Тоді могли б бути оправданим покладення всієї ваги визвольного змагання на матеріальну, збройно-політичну боротьбу. Таке зосередження всієї уваги на цей відтинок і ставлення на перше місце мірила оперативної, стратегічної й тактичної доцільності застосовується теж в повстанському етапі визвольної революції, коли йдеться про те, щоб змобілізувати всі можливі сили, підняти весь народ на безпосередню, збройну боротьбу та найраціональнішим способом досягти перемоги над ворогом.

Та в нашому положенні і на сучасному етапі визвольно-революційного змагання правлять розвиткові закони безупинного, довгочасного революційного процесу, затяжної боротьби, яка ведеться передусім за душу народу. Ціла система московсько-більшевицького поневолення України спрямована на знищення душі української нації, духової самобутности й самостійности українського народу. Цій цілі служать всі найжорстокіші і найбільш підступні методи большевицької тоталітарної тиранії: нищення релігії, змісту національної культури, ліквідація виховно-духових функцій родини, насильне накидування заборіханої комуністичної доктрини тоталітарними методами виховання й пропаганди, крайне матеріальне пригнічення, визиск, найжорстокіший терор, масові ув'язнення, заслання і переселювання, фізичне знищення всіх опірних елементів і т. д., большевицька Москва намагається, розкладом і знищенням духового ества української нації перетворити її фізичну субстанцію на новітніх яничар — «совєтський народ».

І в цій площині мусимо провадити нашу головну боротьбу. Найперше йдеться про збереження від заглиди, про вдержання живучим того, що є найістотнішим в житті й розвитку нації, що становить властивий зміст її самобутности, змісл її розвитку як

збірної одиниці. Йдеться про захист найвищих загальнолюдських цінностей — віри в Бога, волі, гідности, права й вільного розвитку народу й людини. Адже ж ціле визвольне змагання ведеться якраз задля того, щоб у власній, незалежній державі найповніше, якнайкраще забезпечити, розвинути й піднести ці всі цінності.

Найважливішим змістом цьогочасної визвольної діяльності ОУН мусить бути саме оборона, підтримування, плекання і поширювання тих найголівніших духових вартостей народу, на які йде головний наступ ворога. Цією боротьбою відбиваємо нищівні атаки большевизму, підтримуємо іскру невбитого самостійного життя української нації та продовжуємо будівання підвалин прийдешнього визволення. Усі ці три моменти найважливіші, вони необхідні для самостійности України та між собою нерозривно пов'язані.

В такому розумінні процес визвольної революційної боротьби на теперішньому етапі не є тільки ступенем на дорозі до визволення. Він є передусім найважливішим чинником і свідомством життя й живучости нації. Щоб розвиватися, щоб здійснювати свої цілі, треба найперше жити. Як людський, так і національний організми доти живуть, доки в них не згаснуть власні життєві руші. За фізичне збереження народу змагаються кожна одиниця й національна спільнота безнастанно і, можна сказати, автоматично; інстинкт фізичного самозбереження діє в народі скрізь, з великою напругою. А духове збереження лежить на відповідальності, зусиллях і боротьбі вибранців. Їх виросувають, підготовляти, організовувати та скеровувати до революційної дії серед народу, проти смертоносного натиску ворога — це одне з головних і найвідповідальніших завдань революційної, націоналістичної Організації.

Якщо розглядати визвольну-революційний рух в такому світлі, коли йдеться не тільки про плян і стратегію визвольної боротьби, але одночасно про самопідставу, про вдержання життєвого вогню для само-

стійності нації — тоді всі складники і прояви цього змагання набувають властивого їм значення. Усвідомивши собі, що така боротьба необхідна, неминуча, що тільки через неї можуть здійснитися ті всі найвищі ідеї, пориви, прагнення, які зосереджені в ідеї Української Самостійної Соборної Держави, — потрапимо приклади і належну мірку до всіх елементів революційного процесу.

II. Полтава

ЕЛЕМЕНТИ РЕВОЛЮЦІЙНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

Наш націоналістичний рух, репрезентований ОУН під керівництвом Степана Бандери, ми називаємо революційним рухом, нашу національно-визвольну підпільну і повстанську боротьбу — революційною боротьбою, себе, учасників цієї боротьби, — революціонерами. І хоч слів «революція», «революційний» уживається у нас дуже часто, то, проте, не завжди точно усвідомлюється зміст цих слів. Тимчасом слова «революція», «революційний» у випадку українського націоналістичного руху мають свій дуже глибокий зміст. **По можливості точно вияснити зміст понять «революція», «революційний» у випадку українського націоналістичного руху, репрезентованого ОУН під керівництвом Степана Бандери, саме завдання нашої статті.**

I

Український націоналістичний рух є революційний рух передусім з огляду на свої цілі.

Український націоналістичний рух виник і діє як а) суспільно-політичний рух і б) духово-світоглядний рух. У зв'язку з цим український націоналізм має і подвійну мету. Як суспільно-політичний рух український націоналізм бореться за повне політичне, культурне й економічне визволення українського народу з-під чужоземного панування, за побудову на етнографічних українських землях Української Самостійної Соборної Держави, за такий внутрішній політичний і суспільно-економічний лад у майбутній українській державі, який забезпечить українському народові най-

Передрук з Крайового видання Проводу ОУН «Ідеї і чин» ч. 10, 1946. (На основі закордонного видання з 1949 р.).

кращі умови розвитку всіх його духових і матеріальних сил. Як духово-світоглядовий рух, український націоналізм бореться за духове відродження українського народу, тобто за ліквідацію тих негативних наслідків, що їх у духовості українського народу залишила багатотисячолетня неволя.

*

Основною метою українського націоналізму в даних історичних умовах є побудова на етнографічних українських землях Української Самостійної Соборної Держави.

В чому ж полягає революційність ідеї Української Самостійної Соборної Держави?

Впродовж багатьох сторіч поневолена Україна входила в склад чужонаціональних імперій: Росії, Польщі, Австро-Угорщини. На Сході Європи впродовж багатьох сторіч неподільно панували російські і польські імперіялісти. І одні і другі привикли були дивитися на Україну як на «невід'ємну» частину своїх імперій. Лише Росію або Польщу привик був бачити на Сході Європи світ. Що може бути інакше, що на Сході Європи — на просторах між Карпатами і Доном, між Прип'яттю і Чорним морем, — крім Росії або Польщі може бути ще інша держава, — цього в більшості випадків у світі ніхто і не припускав.

Здійснення ідеї УССД, тобто побудова Української Самостійної Соборної Держави, означає цілковиту перебудову політичного укладу на Сході Європи. Побудова на українських землях Української Самостійної Соборної Держави означає виділення із складу Росії в окремий політичний організм величезної території, означає відкинення сьогоденнього російського імперіялізму від північних берегів Чорного моря, від Дністра, Карпат, далеко на північ і схід на лінію Дону і південнозахідних кордонів сьогоденньої РСФСР. Побудова Української Самостійної Соборної Держави означає також остаточну ліквідацію претенсій польських імперіялістів на «лінію Збруча», (а часто і на береги Чорного моря), означає відкинення польського імперіялізму на сході на лінію рік Вепр і Сян. Здій-

снення ідеї УССД означає цілковите зруйнування на Сході Європи того політичного укладу, який існує тут упродовж кількох сторіч, і побудова нового справедливого ладу, опертого на принцип самовизначення народів. Якщо революція завжди характеризується тим, що вона докорінно руйнує старий політичний або суспільний лад (часто також і політичний і суспільний водночас), то ідея УССД, яка являється саме пляном знищення старого, реакційного політичного укладу на Сході Європи, яка являється саме пляном нового політичного порядку в цій частині Європи, оперта на єдиносправедливий, прогресивний принцип самовизначення народів, — є суттєво революційна ідея.

Ідея УССД є революційна також тому, що її висунув український народ по кількох сторіччях своєї політичної «небуття». У XVIII і XIX ст. ст. український народ, позбавлений окупантами власної провідної верстви, переслідуваний і експлуатований, скочувався щораз більше до рівня етнографічної маси, єдиною ознакою окремішності якої була українська мова. Російські імперіялісти тріюмфували. Вони почали вже навіть твердити, що й українська мова є лише «один з великоруських діалектів». Український народ вони почали розглядати як «одне з племен єдиного великоруського народу». Російським імперіялістам у певний час могло здаватися, що українська «малоросійська» проблема зліквідована для них назавжди. Зрозуміло, що в таких умовах творчість Шевченка, ідея Української Самостійної Соборної Держави, висунена Міхновським у 1900 р. в його брошурі «Самостійна Україна», подіяла на окупантів, як грім з ясного неба і для більшості тогочасного українського громадянства, скалічено багатотисячолетньою неволею. Про цей момент ми обов'язково мусимо пам'ятати, коли говоримо про революційність ідеї УССД. В історії поневолених народів небагато знайдено таких прикладів, щоб ідея власної самостійності була чимсь таким надзвичайним, несподіваним, щоб ця ідея оцінювалася як щось «нереальне», «абсурдне», як це було в випадку деякої духово скаліченої частини українського народу.

Ідею УССД український націоналізм розуміє не ли-

ше як ідею політичного визволення українського народу, а також і як ідею його соціального визволення, як ідею такого суспільно-економічного ладу в Україні, при якому не існуватиме експлуатації людини людиною і буде побудовано безкласове суспільство.

Через довгі сторіччя український народ терпів крім національного гноблення, ще і жорстокий соціальний гніт.

Український народ гнобився соціально польською шляхтою, російським дворянством, царськими вислужниками, чужонаціональною буржуазією. (Серед експлуаторських класів в Україні так мало бачимо українців, що про експлуатацію українського народу власними експлуаторами не приходиться і говорити.) Польська шляхта, російське дворянство запровадили в Україні жахливе кріпацтво. Вони обернули українське селянство, тобто в певний час майже 90 відсотків українського народу, у робочу худобу в дослівному значенні цих слів. Відібравши в українського селянства його найкращі землі, чужоземні пани феодалі примусили його працювати ще й на себе до 5, а то й 6 днів у тиждень. Жорстоко експлуатувався український народ чужинецькою буржуазією і в період розвитку капіталізму в Україні. Експлуаторські класи свідомо плекали в Україні темноту. Вони стояли на становищі, що для кріпака, для чорноробочих на капіталістичних підприємствах освіта й непотрібна, і небезпечна.

Не менше жорстоко, як в період кріпацтва чи в умовах капіталізму, експлуатується український народ класою большевицьких вельмож і сьогодні. Большевицька колгоспна система являється своєюрідною реставрацією панцизної системи. Українському селянинові цілком не стало легше жити від того, що він формально став власником усіх багатств країни. Як за панщини, так і сьогодні в українського селянина відібрано його землю і примушується його жити на клаптику «присадибної ділянки». Як за панщини, так і сьогодні український селянин мусить майже даремно працювати на колгоспних ланах. Плодами його праці цілковито розпоряджається большевицька кліка. Вона забирає для своїх імперіалістичних потреб майже всю

сільсько-господарську продукцію України і примушує українське селянство і весь український народ жити впроголодь. Сьогоднішнє економічне становище робітничої класи в Україні нічим не краще від того становища, в якому вона перебувала в умовах капіталістичного ладу в колишній царській Росії. Тоді додаткову вартість забирала чужинець-капіталіст, тепер «додатковий продукт» забирала в основному чужинецька за своїм національним складом клас большевицьких паразитів. І тоді, і тепер українське робітництво працює понад сили і за те отримує дуже мізерну платню.

В наслідку соціального гноблення, здійснюваного чужонаціональними в своїй основній масі, експлуаторськими класами, український народ постійно живе в економічній нужді, працюючи України постійно борються із злиднями, винищуються голодом. Експлуаторська політика чужинців в Україні допровадила до такого парадоксального і zarazом з тим ганебного для окупантів стану, що в Україні — країні найбільших господарських можливостей у світі, як з огляду на її природні багатства, так і з огляду на працюваність і природні здібності українського народу — панує найбільша в світі нужда. В якій іншій цивілізованій країні, де б при наявності таких величезних господарських можливостей панувала така нужда, як в Україні?

Український націоналізм бореться за побудову в майбутній українській державі безкласового суспільства, тобто такого суспільства, в якому не існуватиме експлуатації людини людиною, в якому не будуть економічно панувати одні верстви суспільства над другими. Основою цього ладу буде суспільна власність на знаряддя і засоби виробництва. В цей спосіб зліквідується економічну основу творення експлуаторських класів. В протилежність до того, як це сьогодні обстоїть справа в ССРСР, побудова внутрішнього ладу на справедливих демократичних основах виключить також можливість творення експлуаторських класів на ґрунті політичних привілеїв. Побудова безкласового суспільства, знищення експлуатації працюючих дадуть у нас-

лідку буйний розвиток продукційних сил України, дадуть ріст добробуту найширших мас українського народу, покладуть кінець злидням і нужді, які відвічно переслідують і винищують працюючих України. Боротьба за знищення паразитної кляси большевицьких вельмож, боротьба за побудову справді безклясового суспільства у майбутній Українській Державі — це боротьба за нову соціяльну революцію в Україні. Вона мусить статися zarazом із революцією політичною, тобто разом із знищенням політичного панування окупантів над Україною. В українських умовах соціяльна революція є невід'ємний елемент національно-визвольної революції. Тому й **ідея УССД, яку український націоналізм розуміє як ідею нового суспільно-економічного ладу в Україні, є революційна ідея і в суспільно-економічному відношенні.**

У випадку українського націоналістичного руху **ідея УССД є революційна ідея ще й тому, що він визнає її активно.** Український націоналістичний рух стоїть на становищі, що декларація всяких принципів немає жодної вартости, якщо за цією декларацією не слідує активна дія, безпосередньою метою, якої є здійснення декларативних принципів. Визнавши ідею УССД за свою основну ідею, український націоналізм відразу розпочав активну, наполегливу підпільну боротьбу за її здійснення. Ця боротьба в останні роки прибрала форми широкої повстанської боротьби.

Цим український націоналізм істотно відрізняється від усіх інших українських партій, що діють чи діяли, чи то на українських землях, чи то на еміграції. Більшість цих партій (УНДО, Соціялістично-Радикальна Партія, Католицькі угруповання, табір УНР, гетьманці, ФНС) хоча і визнавала в своїх програмах принцип самостійности України, але далі декларацій вона в своїй діяльності не йшла. Єдиний обов'язок членів цих партій був віддати під час виборів голос на кандидатів власної партії, схвалити резолюцію, влатити членський внесок. До цього зводилася в основному і вся боротьба цих партій чи угруповань за самостійну Україну. Зрозуміло, що всі ці партії, хоч і визнали ідею УССД, не були через це революційними партіями;

лише формальне визнання ідеї УССД не може робити жодного руху революційним.

У боротьбі за здійснення ідеї УССД український націоналізм зберігає сувору принциповість.

Своє відношення до різних політичних українських партій, середовищ, громадських груп, організацій та окремих громадян український націоналізм визначає у залежності від того, що вони конкретно роблять для справи визволення українського народу. Український націоналізм безумовно поборює всі ті політичні партії, рухи, течії, які займають вороже становище до ідеї Самостійної України. Тому український націоналізм найрішучіше сьогодні поборює т. зв. КП(б)У, яка в цілості являється агентурою московсько-большевицького імперіялізму в Україні. Український націоналізм веде боротьбу також проти тих всіх епігонів соціялізму 1917-20 рр. на українському ґрунті, які стоять на становищі інтернаціоналізму і які боротьбу за клясове визволення ставлять понад боротьбу за національне визволення, не розуміючи того, що знищення соціяльного гноблення в Україні може прийти лише в наслідку національного визволення. Український націоналізм завжди вів боротьбу також з тими політичними партіями і напрямками, які намагалися примирити українське громадянство з окупантськими режимами на українських землях, відтягнути його від революційної боротьби. Український націоналізм виступав тому і проти галицьких легальних, нібито самостійницьких партій, що діяли в Західній Україні перед 1939 р., і проти тих угодівських елементів із табору УНР, які співпрацю з Польщею хотіли зробити наріжним каменем усієї української визвольної політики. ОУН вела боротьбу також проти тих політичних напрямків, які хотіли цілковито прикувати увагу українського народу до дрібних по суті справ кооперації, «ПРОСВІТИ», спортивних товариств, тощо. Український націоналізм бичує усіх тих громадян, які прикривають патріотичними фразами своє шкурництво, або відмежовуються від громадського життя і стараються жити згідно з відомою в Україні протинаціональною засадою «моя хата з краю». Під час німець-

кої окупації український націоналізм вів боротьбу проти таких вислужників гітлерівським окупантам, як Кубійович і Ко в Галичині, Штепа в Києві.

Своє відношення до других народів український націоналізм визначає за таким єдиним критерієм: визнають вони право українського народу на самостійне державне існування, ставляться позитивно до визвольних змагань українського народу чи ні. Лише при умові позитивного ставлення чужих народів чи чужонаціональних політичних рухів до справи самостійності України, український націоналізм входить з ними (в разі потреби) в які-небудь стосунки. У випадку, коли ці народи чи політичні партії займають негативне становище до справи самостійності українського народу, український націоналізм трактує їх як ворогів.

Український націоналізм ніколи не ішов на жодні поступки окупантам, не погоджувався на жодне часткове лише, половинчате розв'язування української справи з боку окупантів чи всяких інших чужих сил. Український націоналізм проти всяких автономій, «союзних республік», «федерацій», тощо. За федерацію України з Росією, проголошену гетьманським урядом у 1918 р., крім усього іншого, український націоналізм поборював гетьманський рух. Український націоналізм вестиме боротьбу доти, доки український народ не здобуде на правду повної політичної і культурної незалежності.

Дуже принципове становище ОУН в питанні Соборности.

Український націоналізм завжди якнайвиразніше підкреслює, що він бореться за побудову Української Самостійної Держави на всіх українських етнографічних землях. Вірність українського націоналізму соборницькому принципові підтверджується і всією дотеперішньою діяльністю ОУН. В Проводі ОУН завжди були репрезентовані своїми представниками всі українські землі. ОУН також завжди намагалася організувати боротьбу на всіх, без винятку, українських землях. Цю боротьбу вона організувала і в Західній Україні під польською окупацією і на Буковині під румунською окупацією і на Закарпатті в межах

ЧСР, і на СУЗ під большевицькою окупацією. Боротьбу на всіх, без винятку, українських землях організує ОУН сьогодні. В її лавах сьогодні борються і західні українці, і східні українці, і буковинці, і закарпатці. Можна просто сказати, що ОУН — перша і єдина дійсно соборницька політична організація українського народу.

Ідея УССД, що її українські націоналісти визнають активно і в боротьбі за здійснення якої вони проявляють сувору принциповість — це перший найважливіший елемент революційности українського націоналізму.

*

Оскільки революційною метою є друга мета українського націоналізму — **духове переродження українського народу?**

Щоб відповісти на це питання, нам треба коротко з'ясувати собі, якою була духовість більшої частини українського народу в період виникнення українського націоналізму, тобто кількадесят років тому назад, і якою вона в деякій частині народу є ще сьогодні.

Довгі сторіччя окупантського гніту і експлуатації, довгі сторіччя денационалізаційної політики російських, польських і австро-німецьких імперіялістів дуже викривили, скалічили духовість українського народу.

Російські, польські, австро-німецькі імперіялісти закладали на українських землях свої школи, не давали змоги українському народові учитися рідною мовою, вчитися історії України, переслідували українську науку, поширювали брехливі погляди про те, що український народ ніколи не жив самостійним державним життям, заперечували національну окремішність українського народу, приціплювали йому російський, польський, австрійський патріотизм. В наслідок цього пересічний українець в кол. Росії чи Австро-Угорщині був національно малосвідомий. Він не знав часто, хто такий його народ, хто такий під національним оглядом він самий. Українець — російський чи австрійський патріот — відоме явище в Україні пе-

реді 1914 р. Українці-«малороси» були взірцем хоробрости у боротьбі за «царя і атечество» в кол. царській Росії. Українці-«рутенці» були зразком вірности Габсбургам у кол. Австро-Угорщині. Серед заможних, освічених верств українського народу цей брак національної свідомости проявлявся у тяжінні до російської, польської чи німецької культури, в їхній вірній, взірцево-льоальній службі державам-гнобителям українського народу, а нерідко і в прямому ренегатстві, в одвертому переході на бік нації-гнобителя — на бік росіян чи поляків.

Багатівікова неволя негативно відбилася не лише у сфері національної свідомости. Вона також привела до виразного притуплення серед української інтелігенції з-перед 1914 р. і національного інстинкту. Це притуплення національного інстинкту в українській інтелігенції з-перед 1914 р. проявляється в її захопленні соціалістичним всесвітянством у її неспроможності зрозуміти, що Україна може і повинна існувати окремо від Росії, проявлялося у її «федеративних» автономічних ідеях. Адже відомо, що такі найпередовіші представники української інтелігенції з останньої чверті XIX-го ст., як Драгоманів, такі представники української інтелігенції періоду Визвольних Змагань як Винниченко, а через деякий час навіть Грушевський, хотіли бачити Україну лише в федеративному зв'язку з Росією, не хотіли для неї нічого більше, як лише автономії навіть тоді, коли царська Росія цілковито розпалася. Відомо також, скільки українська інтелігенція цього часу присвечувала уваги справі всесвітньої соціалістичної революції, як вона у своїй діяльності в'язалася «інтересами міжнародного пролетаріату», «інтересами російської демократії». Замість того, щоб використати надзвичайно вигідну обстановку передовсім для визволення українського народу. Серед української інтелігенції цього часу спостерігаємо цілком протилежне явище до того, як було серед російської інтелігенції. Російська інтелігенція, маючи сильно розвинутий національний інстинкт, свої соціалістичні погляди вмiла погодити навіть із своїм великоросійським шовінізмом і використала їх для справи

побудови нової російської імперії. Українській же інтелігенції її соціалістичні погляди перешкодили стати на самостійницький ґрунт і в наслідку того перешкодили позитивно розв'язати справу визволення українського народу в рр. 1917-18. І цього хибного в принципі становища української інтелігенції 1917-18 рр. не можна пояснювати, напр., її політичною невиробленістю. Коли абстрагуватися від федеративної плятформи, то в своїх окремих конкретних політичних потягненнях (переговори з російським Тимчасовим Урядом, ставлення до большевицької революції, переговори в Бересті) вона проявила навіть велику політичну виробленість, величезні політичні здібності, бістру політичну орієнтацію. Неспроможність української інтелігенції стати в 1917-18 рр. на самостійницьку плятформу можна пояснити лише саме притупленням національного інстинкту — того інстинкту, який кожному народові каже боротися передусім за власну державну самостійність. Такого інстинкту українська інтелігенція не мала; позбавила її його довговікова неволя. Вона поборювала прояви цього інстинкту і серед українського народу, який цей інстинкт зберіг.

Негативними рисами української духовости, що виникли в наслідку довговікової неволі і що їх можна було спостерігати в деякій частині українського суспільства, було брак зацікавлення громадськими загально-національними справами, грубий матеріалізм у щоденному житті, загумінкова обмеженість деяких груп українського громадянства, «хуторянство», як окреслював цю рису української духовости Донцов, невміння думати загально-національними громадськими категоріями, неспроможність піднятися до рівня загально-національних інтересів і ідеалів. Ще донедавна єдиним ідеалом деякої частини української суспільности було збирати масток, багатіти і цілком не журитися тим, що діється з усім народом, не думати про жодну боротьбу, а лише дивитися, якби краще забезпечити себе матеріально. Інша знов частина українського громадянства цілком не цікавилася тим, що діється в світі, замикалася в колі інтересів лише своєї околиці, свого «хутора», а цими інтересами були ін-

тереси відсталих гречкосіїв і дрібних міщухів. Часто ці «хуторяни» були по-своєму і патріоти: вони любили українську народню пісню, українські шаравари і вишиту сорочку, український борщ і гопак. На цьому і кінчилася їхня «Україна» і їхній «патріотизм». Вся проблема українства зводилася у них до проблем зберігання традиційного українського побуту. Що обов'язком кожного українця є оглядатися на те, що діється з усім народом, що бути патріотом, значить боротися активно за справу визволення українського народу, — так серед цієї частини громадянства ніхто не думав

В наслідку довговікової неволі почали проявлятися в українських мас і такі негативні риси характеру, як пасивність, квієтизм, покірність перед чужою силою, зневіра у власні сили. Українець, бичований через довгі сторіччя батою окупанта, поволі при звичаювався до цих ударів і щораз слабше протестував проти них. Щораз більше погоджувався зо своєю долею мученика. Єдиним протестом стало сльозливе нарікання, плач або лише глуха, глибоко захована ненависть. Щораз частішою появою серед українського народу став тип безвільний, малоактивний тип, здібний лише терпіти, а не боротися, протиставитися злу, іти на зу-дар з життям, з обставинами. Деяка частина українського народу навчилася коритися перед силою оку-панта і рівночасно не бачила жодної можливости бо-ротися з цією силою самому українському народові.

Болюючи таким станом серед своїх сучасників, ще Леся Українка гірко писала: «Так, ми раби, немає гір-ших в світі». Національно малосвідомий, з притупле-ним національним інстинктом, загумінковий, без віри у власний народ, — ось поширений донедавна і ще поде-куди живий сьогодні духовий тип українця. Зрозуміло, що не можна було думати про якунебудь боротьбу за власну державу, не очистивши з негативних нашарувань, ґрунтовно не відродивши психіки народу, не виховав-ши в нього нових моральних якостей. Треба було, од-ним словом, перше, ніж думати про політичну револю-цію, dokonати революцію в духовості народу.

За таку роботу взявся саме український націоналізм.

Типові національнонесвідомого «малороса», «хахла», «рутенця» український націоналізм протиставляє тип гарячого українського патріота, який знає славне ми-нуле України, гордиться ним і для якого «добро укра-їнської нації — найвищий наказ». Переінтелектуалі-зованому і, в наслідку того, захопленому всесвітянськи-ми ідеями, універсалізмом, з притупленим національ-ним інстинктом типові українського інтелігента укра-їнський націоналізм протиставляє тип освіченого ук-раїнця, який глибоко вріс в український ґрунт, в ук-раїнську національну стихію, який гостро відчуває найглибші пориви українських народніх мас, зосере-джує у собі найглибший український національний патос, який діє, керуючись саме національним інстинк-том. Типові українського «хуторянина», який живе лише шкурними інтересами власного подвір'ячка, ук-раїнський націоналізм протиставляє тип, здібний за-хопитися і боротися за загальнонаціональні цілі, бо-ротися безкорисно, боротися завзято, боротися не на життя, а на смерть. Український націоналізм кличе не коритися перед силою, не плазувати перед «силь-ними світу цього», не давати знущатися над своєю ні особистою, ні національною честю, бо це — негідне людини, бо це — рабство, але відважно, по-геройськи скрізь виступати проти насильства, скрізь відважно боронити національну честь і гідність. Український націоналізм бичує всіх тих, які без протесту зносять найжорстокіші знуцання, дозволяють окупантам плю-вати собі в обличчя. Український націоналізм кличе до активної боротьби за наші національні права, в обо-роні нашої національної чести в кожному місці і в кожний час.

Боротьба за духове відродження українського на-роду на основному терені дій українського націона-лізму дала свої позитивні наслідки. Український на-род, природно обдарований високими моральними якостями, почав скоро віднаходити себе. Психіка укра-їнського народу після першої світової війни почала скоро звільнятися від тих негативних нашарувань, які появилися в ній у наслідку гнобительської і де-націоналізаційної політики окупантів. Сьогодні для

духовності досить значної частини українського народу характерний не тип національно-малосвідомий, не тип раба, а тип свідомого українця, тип українського патріота, тип фанатичного бійця за справу Самостійної України, тип, який своїм життям підтверджує, що для нього дійсно «добро нації — найвищий наказ».

Було б помилково, однак, думати, що боротьба українського націоналізму за духове відродження українського народу сьогодні закінчена. **Перед українським націоналізмом з усією гостротою стоїть сьогодні завдання ліквідувати всі ці жахливі наслідки, що їх в духовості українського народу викликало майже 30-річне панування большевицьких імперіялістів в Україні.**

Які ж наслідки? Що негативне є у психіці деякої частини сьогоднішнього східноукраїнського громадянства?

Серед українського громадянства на СУЗ є досить поширений тип українця — «совєтського» патріота. Не зважаючи на те, що Совєтський Союз є та тюрма, в якій український народ гнобиться політично, культурно, експлуатується економічно, винищується в жахливих масштабах фізично, деяка частина східних українців вірно служить Сталіну і готова за Совєтський Союз умирати. Замість любити передусім свій рідний український народ, замість уважати за свій перший і найвищий обов'язок, як це скрізь діється у світі, служіння рідній батьківщині, служіння Україні, — деяка частина східноукраїнського громадянства, вихована в большевицькій школі, в комсомолі, стала на шлях яничарської служби московсько-большевицьким окупантам України. Зацитовані нами слова Лесі Українки, сказані нею на адресу українського суспільства з-перед 1914 р., до цієї частини східноукраїнського громадянства стосується повністю. Типа вірного цареві «малороса» замінив також сьогодні по-рабському вірний Сталіну тип українця — «совєтського» патріота.

Дуже вкорінений серед частини східноукраїнського громадянства погляд про те, що Україна може існу-

вати лише в складі Совєтського Союзу, лише в союзі з Росією. Большевики поширюють цей погляд з ясно означеною метою: підірвати серед українського народу ґрунт для самостійницької ідеї, показати цю ідею нереальною, небезпечною для українського народу тому, що, мовляв, відірвання України від Росії загрожуватиме Україні закабаленням чужоземними імперіялістами, — а деяка легковірна і позбавлена національного інстинкту частина східноукраїнського громадянства в це серйозно вірить. Як колись, в 1917-18 рр., українська інтелігенція своїм фетишем зробила «інтереси російської демократії», «інтереси російської революції», так тепер деяка частина східноукраїнської інтелігенції своїм фетишем зробила «інтереси Совєтського Союзу»: Замість думати, передусім, українськими категоріями, ця частина східноукраїнської інтелігенції думає насамперед всесоюзними категоріями. Звикла через довгі сторіччя бачити Україну в складі російської імперії, звикла працювати на просторах цієї імперії; деяка частина східноукраїнської суспільності (передусім інтелігенція) любить цю великопростірність і самостійницькі змагання українського народу, схильна розглядати як «провінціональну обмеженість», «українську заґумінковість». Ця частина українського суспільства не бачить того, що російський імперіялізм — найбільший ворог українського народу, не бачить того, що Сибір, Середня Азія — оці саме імперіяльні російські простори — це одне величезне, жахливе цвинтарнице українського народу, не розуміє того, що праця на Далекому Сході — це ніщо інше, як заслання, каторга, не бачить і не розуміє того, що Україна має всі — економічні, геополітичні, духово-моральні, культурні передпосилки до того, щоб бути самостійною, не бачить і не розуміє того, що лише відокремившись від Росії, український народ заживе справді щасливим, справді можливим життям. Оця любов до великопростірності російської імперії, оце нерозуміння того, що Україна може існувати цілком добре, будучи відокремленою від Росії. оцей «всесоюзний комплекс» — це, поруч «совєтського» патріотизму, один з найпоширеніших і найнега-

тивніших наслідків довговікового поневолення України колись царською, а тепер большевицькою Росією.

Негативною рисою духовости деякої частини східноукраїнського суспільства є сліпий страх перед НКВД, переоцінювання сили і спроможности большевицького режиму. Значна частина східних українців уважає, що боротьба з большевицьким режимом взагалі не можлива. «Все знайдуть, все розкриють, наші зрадять, всіх НКВД знищать» — так дуже часто розумє східній українець, який перейшов кільканадцятирічну практику большевицького терористичного режиму. Його опанував панічний страх перед НКВД. Цей страх паралізує, чи, просто, робить у нього неможливим усякий спротив, усяку протирежимну боротьбу.

Терор, переслідування, невдачі протирежимної боротьби стали причиною того, що в деякій частині східноукраїнського громадянства можна сьогодні спостерігати песимістичний фаталізм, покірність перед, навіть найгіршою, долею, цілковиту зневіру у власні сили українського народу. Деяка частина східних українців погоджується з хибною думкою, що сама доля призначила українському народові постійну неволю, постійні знуцання, терпіння, нужду. Активна боротьба проти окупанта за своє визволення, погляд про те, що дотепер український народ терпить лише тому, що він замало боровся за свою самостійність — такі речі для цієї частини українського суспільства стають щораз більше чужі.

Загально поширеною рисою серед східноукраїнської інтелігенції є її тяжіння до російської культури, її захоплення цією культурою. При цьому ми підкреслюємо, що ми далекі від того, щоб заперечувати об'єктивний культурний доробок росіян, щоб відмовляти російській культурі всякої вартости. Нам ідеться лише про те, що деяка частина сьогоднішньої східноукраїнської інтелігенції попадає в надмірне захоплення російською культурою і в той же час легковажить свою українську культуру. У наслідку цього захоплення російською культурою можна часто почути від східноукраїнського інтелігента, що він

воліє розмовляти російською мовою, а не українською тому, що російська мова «культурніша», що він воліє читати по-російськи, ніж по-українськи, тому що «стиль російської мови ясніший», «більше вироблений». Що він воліє, нарешті, Пушкіна, ніж Шевченка, що Пушкін — це «фактично великий поет», а Шевченко лише тим великий, що «національний», український. Так може подумати лише людина, скалічена під національним поглядом, людина, скаліченого національного інстинкту. І такими скаліченими під національним оглядом людьми є ті східноукраїнські інтелігенти, які воліють розмовляти по-московськи, ніж по-українськи, які захоплюються Пушкіном і легковажать Шевченка.

Боротьба з усіма тими негативами, що появилися в духовості деякої частини українського народу в наслідку большевицької прогінаціональної політики, — найважливіше й одне з найскладніших завдань українського націоналістичного руху сьогодні. Типові «совєтського» патріота треба протиставити тип передусім українського патріота. На місце «всесоюznego комплексу» треба прищепити переконання, що Україна може і повинна бути самостійна, що ССРСР повинен і мусить бути перебудований на принципі дійсного, а не формального лише, самовизначення народів. На прикладі боротьби УПА й ОУН треба східноукраїнському громадянству показати, що боротьба з НКВД можлива, що там, де є добра організація, конспірація, НКВД не може нічого «знайти», нічого зробити. Треба цілковито розбити міт про, нібито, непереможність НКВД і прищепити переконання, що боротьба з НКВД цілком можлива і посиљна для українського народу. Песимістичному фаталізмові, пасивності мучеників, треба протиставити здоровий оптимізм, оснований на факті постійного росту українського самостійницького руху, на факті щораз більшого розхитування большевицького режиму. Треба також розбити сліпе захоплення російською культурою, зокрема російською мовою і літературою. На їх місце повинні прийти якнайвищі святощі: рідна мова, рідна література, рідна історія.

Мабуть, жадному народові національна неволя не лишала таких жахливих наслідків, як українському народові. Тому також, мабуть, жадний національно-визвольний рух не мусів присвячувати стільки уваги справі відродження національної духовости, скільки присвячував дотепер і ще мусить присвячувати у майбутньому український націоналістичний рух. І саме цей момент дуже істотно відрізняє український націоналізм від національно-визвольних рухів інших народів. Про це треба пам'ятати особливо сьогодні. Останні роки увагу ОУН майже повністю заабсорбувала збройна і політична боротьба проти большевицьких окупантів. В наслідку цього де в кого може постати неправильне уявлення про те, що націоналістичний рух — це лише політичний рух. Так тлумачити характер українського націоналізму означає звучувати націоналістичний рух, викидати з нього значну частину його змісту. В українських умовах український націоналізм виник і діє — це ми для підкреслення повторяємо ще раз — також як духово-світоглядовий рух. Боротьбі за духове переродження українського народу український націоналізм майже повністю присвятив перші роки свого існування. Боротьбу за духовне переродження українського народу веде український націоналізм і сьогодні. Беручи до уваги ті жахливі наслідки, які в досить значній частині українського народу залишила багаторічна большевицька окупація, можемо сказати, що боротьбу за духове відродження українського народу український націоналізм мусить і буде вести ще довгі роки в майбутньому. Ця боротьба в деяких випадках мусить попереджувати політичну боротьбу і в українських умовах завжди мусить іти паралельно з нею. Боротьба за духове відродження українського народу буде вестися і в умовах Української Самостійної Держави.

До духового відродження українського народу український націоналізм змагає в основному шляхом активного включування українських мас у безпосередню протиокупантську боротьбу. Саме таку мету, крім усього іншого, переслідувала ОУН, організуючи різні акції в період до 1939 р. Саме таку мету, крім усього

іншого, переслідував український націоналістичний рух, коли почав розгортати масово повстанську боротьбу в 1942-43 рр.

В наслідку включення мас до активної збройної боротьби проти гітлерівських і большевицьких окупантів надзвичайно піднеслася національна свідомість українського народу на всіх теренах дій УПА. Зокрема, в наслідку повстанської боротьби зросла національна свідомість українських мас у таких глухих кутках України, як Полісся, Холмщина, Лемківщина. Щоб досягнути такого стану національної свідомости, який є у цих теренах сьогодні, шляхом культурно-освітньої легальної діяльності, — треба було б цілих десятків років. Тимчасом український націоналістичний рух доконав цього впродовж 2-3 років. У вогні безпосередньої боротьби, в повстанських відділах, у підпіллі кується тип українця, який уже нічого не має спільного з колишнім українцем-рабом Москви чи Варшави, кується той новий тип української людини, який ціною власної крові здобуде Україні світле майбутнє.

Боротьба за відродження духовости українського народу — боротьба за викорчування рабської психіки і культивування в українському народові психіки вільного господаря на своїй землі, психіки фанатичного борця за справу Самостійної України, — другий важливий елемент революційности українського націоналізму. Ця боротьба також значно поширює поняття українського націоналізму поза поняття звичайного політичного руху.

II

Український націоналістичний рух є революційний рух також з огляду на методи, застосовані ним у боротьбі за УССД.

Український націоналізм у своїй боротьбі за УССД застосовує радикальні, насильницькі методи, не зважаючи цілком на те, що ті методи цілком суперечать законам окупантської держави і цими законами суворо переслідуються.

Основні сили окупанта, за допомогою яких він тримає українські землі в неволі, — це, передусім, його збройні сили: армія, поліція і всі інші озброєні заго-ни, що ними окупант розпоряджається. За допомогою цих збройних сил, тобто насильно, окупант і завоював українські землі. З насильством окупанта український народ може успішно боротися лише застосовуючи і зі свого боку насильство. Український націоналізм вважає, що оскільки основним засобом завоювання українських земель окупантом була війна, насильство, остільки основним засобом визволення українського народу також мусить бути війна у точному розумінні цього слова. А війна — це саме така форма боротьби, в якій усе вирішується за допомогою сили.

Український націоналізм вважає себе в стані постійної війни з окупантом. Свій натиск на окупантський режим він або посилює, або послаблює, залежно від обстановки. Ніколи, однак, він його не припиняє цілковито. Перед 1939 р. український націоналізм боровся з окупантом шляхом саботажу, атентатів, збройних нападів на різні установи, фізичним знищенням найбільш ворожих визвольній боротьбі українського народу чужинецьких елементів. У період другої світової війни український націоналізм перейшов до організування масової збройної повстанської боротьби. В 1939 р. у період польсько-німецької війни ОУН організувала збройні відділи для боротьби з польськими окупантами. В 1942-44 рр. ОУН прийняла як найактивнішу участь в організуванні УПА. В УПА знайшлися тисячі українців, без огляду на їх політичні переконання. Єдиною умовою для кожного учасника УПА є визнання ідеї Самостійної України. В 1942-44 рр. УПА вела партизанську боротьбу проти гітлерівських окупантів. Сьогодні вона веде партизанську боротьбу проти большевицьких загарбників.

Між силами, що ними розпоряджаються окупанти українських земель і силами поневоленого українського народу існує величезна нерівність. Окупант завжди має по своєму боці величезну перевагу. Ця перевага полягає у тому, що він розпоряджається вже готовою армією, поліцією і всіма тими матеріяльними

засобами, що їх йому дає сучасна техніка і державна організація. Зрозуміло, що при цій нерівності сил не може бути мови про боротьбу одверту, «фронтову», про таку, якою є саме війна в звичайному значінні цього слова. Всякий одвертий виступ українського народу в мирних умовах окупант був би в стані здрушити без більших труднощів. **Щоб добитися деякого вирівнювання сил, щоб збільшити шанси на успіх у своїй боротьбі, український націоналізм примінює методу підпільної боротьби.** ОУН побудована і діє як суворо підпільна організація. Вже майже 20-річний досвід існування ОУН (а перед нею досвід існування УВО) показує, що підпілля є силою, з якою окупанти, не зважаючи на всю свою перевагу, ніяк не можуть собі дати ради. Не могли собі дати ради з ОУН польські окупанти, не могли дати ради з нею гітлерівці, не може собі поради з ОУН і НКВД. Підпілля, конспірація, насильницькі методи боротьби роблять ОУН незнищимою, непоборною, а для ворога — найгірнішою силою. Ворог-окупант зазнає ударів і не знає, хто ці удари йому наносить: не бачить конкретних виконавців атентатів, організаторів саботажу, учасників збройних нападів. Він може сподіватися і знати, що удари завдає йому саме ОУН. Але що це є для ворога ОУН, коли за цими трьома буквами, невинними і страшними для нього, він не бачить конкретних людей? Що варті в такому випадку всі закони окупанта, його тюрми, його прокуратори, його НКВД, коли він не знає (якщо не зловить) тих, які завдають йому ударів?

ОУН є авангард українського народу в його безперервно триваючій визвольній боротьбі проти окупанта. Маючи проти себе таку силу, як окупантська державна машина, яка в випадку окупантів України є, звичайно, більше, ніж яканебудь інша держава світу, воєнною машиною, ОУН мусить бути побудована на принципі військової дисципліни. Наказ провідників усіх щаблів мусить бути безумовно виконуваний усіма членами Організації, підпорядкованими даному провідникові. Суворо дисципліна, однаково зобов'язуюча всіх членів без винятку, робить з ОУН дійсно ударну, бойову силу, здібну діяти скоро, певно і з ус-

піхом. Це підтверджується всім досвідом існування ОУН. Якщо б в ОУН не зобов'язувала сувора дисципліна, якщо б накази провідників не musili бути безумовно виконувани, вона не могла б навіть і мріяти про якийсь успіх у своїй важкій боротьбі з озброєним від стіп до голови окупантом.

Український націоналізм відкидає виключно легальні, законні методи боротьби як основні методи боротьби за УССД. Легальна, законна боротьба проти окупанта рідко буває для нього грізна. Діючи легально, не можна завдати окупантові кілька небудь відчутних ударів, не можна ніде серйозніше надшарпнути його сили. Окупант встановляє завжди такі закони, які вигідніші лише йому і більше нікому. Всяка «законна боротьба» є завжди маскуванням фактичної співпраці з окупантами, угодиства з ними. Тому український націоналізм також відкидає методу лише парламентарної чи дипломатичної боротьби за Самостійну Україну як основну методу визвольної боротьби. Не в парламентах держав-окупантів, не в кабінетах дипломатів буде в основному вирішуватися доля України, а в боях на території України: в українських селах і містах, в українських лісах і степах. На цій основі український націоналізм поборював перед 1939 роком українські легальні галицькі партії і табір УНР. Галицькі легальні політичні партії стояли на становищі легальної, парламентської боротьби за самостійність. По суті ці партії, не організовуючи мас на безпосередню активну боротьбу, співпрацювали з окупантами. Вони створювали й поширювали серед народу ілюзії, що є можливе якесь мирне співжиття поневоленого народу з окупантами і що можна «боротися», ніде по суті не наступаючи, ніде по суті не б'ючи окупанта. Така ілюзія присипляла чуйність мас, демобілізувала народ і полегшувала панування польських окупантів на ЗУЗ. Табір УНР обмежувався по суті лише слабкою дипломатичною боротьбою за Самостійну Україну на міжнародньому полі. Ця акція не дала (тому, що не могла дати) жадних позитивних наслідків. Дипломатія тоді може мати успіх, коли опирається на конкретну силу. Цією силою в українських

умовах може бути лише боротьба українського народу на землях. Коли такої боротьби немає, то наголошувати на важливості і необхідності дипломатичної акції означає підсудувати народові помилкову думку про те, що ще якийсь інший шлях веде до визволення, крім шляху революційної боротьби, означає, отже, демобілізувати народ, опортунізувати його.

Український націоналізм також відкидає погляд про те, що самостійність українського народу прийде як наслідок «органічної», мирної, «автоматичної» його еволюції. Представники цього «еволюційного» погляду заперечували доцільність революційної боротьби, вказуючи на те, що український народ ще у багатьох відношеннях слабкий. Вони твердили, що не можна ставити перед народом завеликих цілей, якщо він до них ще недоріс: самостійність прийде автоматично, якщо народ до неї цілковито дозріє. Тому вони як першочергове завдання ставили перед українським народом т. зв. органічну працю на всіх ділянках національного життя: культурно-освітній, економічній, політичній. Як першочергове завдання вони ставили також боротьбу (очевидно, мирну) за суспільну перебудову українського народу на ЗУЗ (збільшення українського елементу в містах). Український націоналізм вважає цей погляд неправильним. Український народ, будучи поневолений політично, ніколи не зможе в усіх відношеннях піднятися до рівня державного народу. Якщо дотепер політична неволя мала той єдиний наслідок, що лише скалічила український народ і духово, і суспільно, і політично, що лише зіпхнула український народ на дно економічної нужди, — то на якій основі можна твердити, що в майбутньому буде інакше, що в майбутньому в рамках окупантських держав український народ зможе розвиватися? Український націоналізм вважає, що першою передумовою розвитку українського народу є здобуття політичної незалежності, тобто побудова незалежної держави. Тому також український націоналізм боротьбу за Самостійну Українську Державу робить найважливішим завданням українського народу під сучасну по-

ру. Чим скорше український народ опиниться у власній самостійній державі, тим скорше він зліквідує у себе всі наслідки неволі і підійметься до рівня найкультурніших народів. Найскорше український народ здобуде державу шляхом безпосередньої масової протиокупантської боротьби всіми засобами, які він може мати в своєму розпорядженні. Організація такої боротьби — перше і невідкладне завдання українського народу. Теорія про автоматичність поступу, теорія про самостійність, як неминучий наслідок цього поступу — цілком безглузді. Немає в історії ні одного випадку, аби якийсь поневолений народ визволився «автоматично», без повстань, без збройної боротьби, без жертв, без намагання визволитися за ціну чого б то не було.

Окремо треба відмітити, що в умовах терористичного режиму в ССРСР не може бути й мови про жадну іншу протирежимну боротьбу, крім насильницької, підпільної боротьби. В ССРСР не існують жадні громадянські права, не існує жадна демократія, не існує жадний парламент. Всі протирежимні, чи хочби опозиційні рухи в ССРСР НКВД нещадно знищує. Про це свідчить ліквідація всіх опозицій в ССРСР. Протибольшевицькі організації в ССРСР — якщо вони не мають охоти добровільно класти голови під енкаведівський топір — можуть існувати лише підпільно, застосовуючи найсуворішу конспірацію й організуючи збройну самооборону перед НКВД. Тому то й усі члени ОУН, всі українські підпільники мусять бути озброєні, інакше — ОУН не втрималася б у большевицькій дійсності ні року.

Радикальність, насильницький характер метод нашої боротьби проти окупантів, визнання нами того, що найважливішим завданням українського народу під сучасним пору є організація масової безпосередньої нещадної боротьби за національне визволення, боротьби всіми засобами, які є в нашому розпорядженні, — третій елемент революційности українського націоналізму.

*

Український націоналізм уважає, що основною силою, за допомогою якої він здобуде УССД, є український народ, народні українські маси.

Щоб зрозуміти цю справу, ми питаємо: чи могло б бути інакше? Чи український націоналізм міг би розраховувати в своїй боротьбі на щось інше, ніж український народ? Так, могло б бути інакше. Український націоналізм міг би піти, напр., за прикладом деяких інших сучасних національно-визвольних рухів, які основною силою, що на неї вони розраховують у своїй боротьбі, вважають допомогу других держав, отже, силу своїх можливих союзників. На допомогу чужих країн, на допомогу Англії, Франції, США розраховують, напр., польські незалежницькі організації. Український націоналізм за прикладом деяких політичних рухів міг би розраховувати також лише на якісь окремі суспільні класи чи групи українського народу (наприклад, на інтелігенцію чи взагалі лише на місто). Так було у випадку польських визвольних рухів у ХІХ ст. Польські повстання у 1830 і 1863 рр. спиралися лише на польську шляхту. Польські селяни і міщанство не брали в цих повстаннях майже жадної участі. Деякі протибольшевицькі партії в Польщі, Румунії, Болгарії в основному спираються лише на інтелігенцію. СВУ опиралася головню на інтелігенцію, інтелігентську молодь. У випадку українського націоналістичного руху є інакше. Український націоналістичний рух основною силою, за допомогою якої він побудує Українську Самостійну Державу, вважає весь український народ, найширші українські народні маси.

Ставлячи на український народ як основну силу національно-визвольної боротьби, український націоналізм виходить із таких заłoжень:

1. Справді самостійну державу український народ може побудувати лише власними силами. Всі народи, які допомагають другим народам у їхній боротьбі, кажуть собі за це здорово платити. Жадний народ дотепер не помагав другому народові і з самих лише приятельських симпатій до нього. Зокрема дорого приходилося платити за «допомогу» других держав

поневоленим народам, якщо вони з такої допомоги користали в період своєї визвольної боротьби. Така «допомога» завжди допроваджувала поневолений народ до повного узалежнення від свого протектора (Болгарію і Сербію від Росії, Грецію від Англії).

2. Держава для українського народу не є якимось абсолютним, не є вартістю самою в собі. Вона є основною метою боротьби українського націоналізму, остільки, оскільки вона є першою і необхідною передумовою відродження українського народу, першою і необхідною передумовою повного всебічного розвитку всіх творчих сил українського народу. Найвищим абсолютним для українського націоналізму є український народ. Його добро, його сила. Тому то, як ми про це вже говорили, український націоналізм навіть у період визвольної боротьби присвячує стільки уваги справі духового відродження українського народу. Якщо, як це показує досвід, духовість народу найкраще і найскорше відроджується у вогні безпосередньої протикупантської боротьби, то для руху, який має своєю метою саме духове відродження народу, логічний висновок такий: включувати в безпосередню боротьбу за національне визволення найширші маси народу для того, щоб відродити їхні духово-моральні національні вартості. Це український націоналізм і робить.

3. Розрахування українського націоналізму на народ, як на основну силу боротьби за Самостійну Україну, дає гарантію того, що український народ, здобувши свою самостійну державу власними силами, власними силами втримає її і в майбутньому. Історія знає випадки, коли то народ, опинившись у власній державі в наслідку чужої допомоги, не зумів цієї держави втримати. Так до деякої міри обстоєла справа із польською державою з-перед 1939 р. Історична Польща впала в наслідку занепаду керівної верстви польського народу — польської шляхти. В період бездержавного існування польська шляхта в основному не піднеслася з занепаду (вона й не могла піднятися, тому що була тією суспільною клясою, яка в усьому світі заникала). У відновленій за допомогою

головно чужої сили польській державі вона захопила, однак, командні становища. Це й було в значній мірі причиною занепаду передвересневої Польщі. Якщо зрозумілим може бути те, що Польща, залишена сама собі, не могла встоятися проти такої мілітарної сили, якою була гітлерівська Німеччина, то цілком незрозумілим є те, як така держава, як Польща, могла перестати фактично існувати після перших 3-4 днів польсько-німецької війни. Це явище можна пояснити лише неспроможністю польських правлячих кіл, які цілковито були пересякнуті шляхетчиною, зорганізувати модерну державу. Цим колам удалося здобути державу без більшого зусилля, тому то вони й не були спроможні на більше зусилля, щоб цю державу скріпити, зміцнити. Коли український народ здобуде свою державу власним зусиллям, він її зуміє власним зусиллям і втримати.

4. Українському народові на чужу допомогу розраховувати небезпечно. Ставити в нашій визвольній боротьбі на допомогу чужих сил, значить, ставити по суті на невідому силу, на невідому величину. Чужа держава допомагає поневоленому народові лише тоді, коли це їй вигідно. Вона часто погоджується з державою-поневолювачем коштом саме поневоленого народу. Допомога чужої держави визвольній боротьбі поневоленого народу завжди залежить від загальної політичної обстановки в світі. А на цю обстановку поневолений народ в основному впливу не має. Отже, розраховувати на щось, на що не можна мати жадного впливу, — річ безглузда й небезпечна. Єдиною силою, на яку український націоналізм може розраховувати цілком певно, є зорганізований і підготовлений український народ. Цю силу завжди можна точно визначити, вона ніколи не підведе, на ній ніколи не можна помилитися і через те, опираючись на народ, ніколи не можна програти.

5. Українське питання ще лише недавно вийшло на арену міжнародного життя у світі. Український народ із своєю національно-визвольною боротьбою світові ще мало знаний. Світ цікавиться звичайно тими політичними рухами, які являють собою певну силу. Зацікав-

лення українською проблемою буде в світі зростати в міру того, як буде рости сила українського національно-визвольного руху, як буде міцнішати українська національно-визвольна боротьба. Отже, розраховуючи на народ, організуючи масову боротьбу в Україні, український націоналізм не лише створює найпевніші гарантії справжньої самостійності майбутньої Української Держави, не лише створює гарантії того, що український народ зуміє втримати свою самостійну державу у майбутньому, а створює передусім для зацікавлення світу українською проблемою і проблему вигідної допомоги українському народові з боку держав-ворогів СРСР ставить на реальний ґрунт.

6. 40 мільйоновий народ досить великий, щоб своїми власними силами успішно вести боротьбу за своїми гнобителями за своє визволення. Український націоналістичний рух змагає до збільшення сил українського народу шляхом співпраці з визвольними рухами всіх інших народів, поневолених або загрожених большевицьким імперіялізмом.

Те, що український націоналізм розраховує на найширші народні маси як на ту основну силу, за допомогою якої Україна стане самостійною, підтверджується всією дотеперішньою діяльністю ОУН. В ОУН борються десятки тисяч українських селян, робітників і інтелігентів. ОУН завжди працювала і працює серед усіх суспільних клас українського народу. В силу того факту, що сьогодні більшість українського народу становить селянство, сьогодні за свою основну базу на головному терені своїх дій ОУН має село. Опертя українського націоналізму на широкі народні маси дає йому надзвичайну силу і живучість. Вже сьогодні видно, що якщо ворогам не вдасться знищити українського націоналістичного руху, то це треба завдячувати лише тій обставині, що український націоналізм запустив свої коріння в найширші маси, тій обставині, що він сидить у гущі народу. Щоб знищити український націоналізм сьогодні, треба було б знищити весь український народ. А це далеко не те, що знищити лише якусь суспільну групу, наприклад. Це приходить важко навіть НКВД. НКВД могло легко знищити СВУ, який опи-

рався лише на інтелігенцію; зліквідувавши кілька осередків у містах, НКВД вже мало зліквідовану всю організацію. З ОУН, яка сидить і діє серед якнайширших народніх мас, для НКВД далеко важче дати собі раду. Дотеперішний досвід боротьби ОУН, дотеперішні успіхи українського націоналістичного руху доказують, що розрахування українського націоналізму на народ — не лише єдиноможлива в українських умовах, а й єдиноправильна стратегічна концепція визвольної боротьби.

Розраховуючи на народ як на основну силу боротьби за Самостійну Україну, діючи серед найширших народніх мас, маючи в своїх лавах представників усіх прошарків українського суспільства, український націоналізм має змогу висловлювати й дійсно висловлює найглибші прагнення якнайширших українських народніх мас. Прагнення українського народу є для українського націоналізму найвищим дороговказом у всій його діяльності. Український націоналізм точно сформулював і найповніше висловив ці прагнення у своїй ідеології, у своїй програмі. В наслідку цього він сьогодні й тішить якнайбільшою популярністю й симпатією найширших українських мас і може цілковито розраховувати на їх підтримку.

Розраховування на народ, як на основну силу, за допомогою якої ОУН вибере Україні самостійність, якнайвірніше і якнайповніше висловлювання прагнень найширших мас українського народу, — четвертий елемент революційности українського націоналізму.

*

Масову протиокупантську боротьбу на українських землях ОУН під керівництвом Степана Бандери намагаться організувати за всяких умов.

Така тактика логічно випливає з вищеперахованих нами принципів, прийнятих ОУН: перевиховувати народ шляхом включування його в активну протиокупантську боротьбу, ставити на народ як на основну силу, за допомогою якої побудується Самостійну Україну. ОУН уважає, що саме українські землі є тим тереном, де буде в основному вирішуватися доля України, її бути чи не бути. Доля України не буде вирі-

шуватися ні над Сеною, ні над Темзою, ні в Нью-Йорку, а лише над Дніпром, над Дністром, у Києві. Тому саме на українських землях, а не десь інше мусять бути зосереджені сили українського національно-визвольного руху. Ніхто не може точно передбачити, коли може прийти вирішальний момент для визвольної боротьби українського народу. В цей момент ніколи не сміє забракнути на українських землях, потрібних сил. Коли б сталося інакше, коли б у вирішальний момент на українських землях не було потрібних сил для остаточної розправи з окупантами, ніхто і ніщо не врятує нашої визвольної справи за кордоном.

Вірність цій тактиці підтверджується усією діяльністю ОУН. Члени ОУН організували народ на боротьбу проти загарбників в умовах польської, румунської, большевицької окупації з-перед 1939 р. Члени ОУН під керівництвом Степана Бандери організували протибольшевицьку боротьбу в умовах першої большевицької окупації ЗУЗ в рр. 1939-41. ОУН під керівництвом Степана Бандери зорганізувала масову всенародню боротьбу проти гітлерівських окупантів у рр. 1941-44. ОУН під керівництвом Степана Бандери організує масову протибольшевицьку боротьбу сьогодні, в умовах нової большевицької окупації України. ОУН є фактично єдиною політичною організацією в Україні, яка завжди, за всяких умов організувала проти-окупантську боротьбу, є єдиною організацією, яка фактично бореться за Самостійну Україну. В умовах польської окупації, як ми про це вже говорили, всі легальні українські партії лише формально боролися за Самостійну Україну. Фактично боротьбу за Самостійну Україну організувала лише ОУН. В умовах першої большевицької окупації всі колишні легальні партії на території ЗУЗ фактично перестали існувати. Залишилася одна ОУН. Такий стан триває аж до сьогодні. І в умовах гітлерівської окупації і в умовах нинішньої большевицької окупації єдина ОУН була і є спроможна зорганізувати спротив окупантській політиці фізичного знищення українського народу. Не будь ОУН в останні роки в Україні, окупанти могли б цілком безперешкодно реалізувати свої злочинні плани;

український народ в обличчі терористичної політики загарбників був би цілком безборонний. Серед найважчих умов, серед постійного гонення польської поліції, румунської сігуранци, німецького гестапо, большевицького НКВД, серед неймовірного терору члени ОУН виконують свої важкі обов'язки організаторів визвольної боротьби українського народу. На цьому шляху не захитують ОУН жодні жертви, жодні труднощі. Іти в гущу народу, бути разом з ним, терпіти разом з народом усі злидні, усі переслідування, йти попереду в протиокупантській боротьбі, бути з народом завжди, за всяких умов, ніколи, хоч би як було важко його не залишати — так розуміє свій відповідальний обов'язок ОУН під керівництвом Степана Бандери, так розуміють свої обов'язки всі члени ОУН, всі українські підпільники.

ОУН завжди підкреслює, що вона бореться не за Україну для себе, а за Україну для українського народу. Так розуміючи свої завдання — ніколи не залишати українського народу, бути завжди з ним — ОУН, водночас, не має жодних претенсій щодо своїх прав у майбутньому, не має жодних претенсій, напр., на монопольне становище у майбутній українській державі. Що ОУН дійсно стоїть у такому становищі, підтверджується найкраще політикою ОУН в 1941 р. у період творення Уряду у Львові, підтверджується політикою ОУН щодо УГВР. В 1941 р. до складу твореного Уряду ОУН втягнула представників різних політичних українських напрямів і середовищ. Уряд, утворений у Львові, в 1941 р., був дійсно всенароднім, представницьким Урядом українського народу (за пляном ОУН, до складу цього уряду в найближчий час мали ввійти також представники СУЗ). ОУН під керівництвом Степана Бандери завжди змагала до об'єднання всіх сил українського народу на платформі активної протиокупантської боротьби за Самостійну Україну, завжди змагала до утворення всеукраїнського національного представництва і керівництва визвольною боротьбою. Це змагання ОУН дало свої наслідки. В 1944 р. утворилася Українська Головна Визвольна Рада (УГВР). Вона являється найвищим керівним і представницьким орга-

ном українського народу в час його визвольної боротьби. ООН цілковито підпорядкувалася цьому загальнонаціональному органі і льоально виконує усі його постанови. Безінтересовно і найактивніше служити справі визволення українського народу — так розуміє свій обов'язок перед історією ООН.

Організування протиокупантської боротьби на українських землях за всяких умов, погляд, що українські землі є вирішальним тереном боротьби за УССД, — п'ятий елемент революційности українського націоналізму.

*

У своїй програмі ООН орієнтується на найновіші, найпередовіші досягнення сучасних суспільно-економічних наук і на досвід практичної, як внутрішньої, так і міжнародної політики.

Ми вже говорили, що український націоналізм стоїть на становищі безкласового суспільства в майбутній Українській Державі. Основою цього суспільного ладу, що при ньому не існуватиме експлуатації людини людиною, буде суспільна власність на знаряддя й засоби виробництва. Практично це означає, що в майбутній українській державі велика промисловість, велика торгівля, банки будуть національно-державною власністю, а дрібна промисловість, дрібна торгівля — громадсько-кооперативною. В Українській Державі допускається індивідуальне або колективне, в залежності від волі населення, землекористування. У програмі ООН говориться, що найвищим обов'язком влади в Українській Державі буде служити інтересам народу. «Не маючи загарбницьких цілей, не маючи поневолених країн і пригноблених народів у своїй державі, народня влада України не витрачатиме часу, енергії та коштів на творення апарату гноблення. Українська народня влада всі економічні ресурси і всю людську енергію спрямує на побудову нового державного порядку, справедливого соціального ладу, на економічне будівництво країни, на культурне піднесення народу», (програм. Постанови III-го НВЗ ООН). Коротко, ООН бореться за «повне визволення українського народу з-під московсько-боль-

шевицького ярма за побудову УССД без поміщиків, капіталістів та без большевицьких комісарів, енкаведистів і партійних паразитів» (там же).

Чому ООН є за принцип суспільної власности на знаряддя і засоби виробництва, тобто чому вона є за національно-державну або громадсько-кооперативну власність у промисловості, банковості, торгівлі (передбачається також дрібна приватна торгівля)?

Як покаже досвід, принцип приватної власности і необмеженої економічної свободи, обов'язуючі при капіталістичній системі, допровадив до втворення величезної економічної нерівности між капіталістами і працюючими. Працюючі маси опинилися при капіталізмі на становищі визискуваних економічно і безсильних політично громадян. Це допровадило до гострої міжкласової боротьби: робітники і селянство борються за покращання свого економічного становища, а буржуазія боронить своє панівне економічне становище. Не треба хіба окремо доказувати, що класова боротьба дуже небезпечна для народу. Вона його руйнує, розкладає, загрожує втратою незалежности. Таке становище, при якому одні суспільні класи багатіють і живуть у достатках, а другі голодують, перебувають у нужді, і то з тієї лише причини, що крім власних рук, власної фізичної сили, нічим більше не розпоряджаються, — таке становище є цілком суперечне поняттю соціальної справедливости, національної солідарности, таке становище є, об'єктивно беручи справу, ненормальне. Радикально змінити цю справу можна лише шляхом націоналізації (удержавлення) промисловости, банків, торгівлі. Український націоналізм хоче забезпечити всьому народові відповідно високий життєвий рівень. Український націоналізм не хоче, щоб серед українського народу були експлуататори й експлуатовані, не хоче, щоб український народ роздирали класова боротьба. А що єдиним засобом позбавлення такого небезпечного стану є усуспільнення всіх галузей народнього господарства, тому то він і прийняв цей принцип як основу суспільно-економічного ладу в майбутній Українській Державі.

Капіталізм, тобто той лад, що опертий на принцип

приватної власності і необмеженої економічної свободи, крім того, що допроваджує до витворення класових антагонізмів і викликує класову боротьбу, має ще інші темні боки. Економічне життя при капіталістичній системі розвивається стихійно. В наслідку цього доходить до частих економічних криз, які викликають, у свою чергу, нужду широких народніх мас, економічний занепад, фінансові труднощі. Економічні кризи — одне з найбільших нещасть сучасного людства. Вони, подібно як і війна, спихають часто народи на дно нужди, допроваджують мільйони людей у світі до величезного зубожіння. Один із засобів недопустити до криз є впровадити в економічне життя плановість, організувати плянове виробництво й розподіл продукції. Плановість продукції і розподілу може бути здійснена лише в усупільненому господарстві. Отже, усупільнення знарядь і засобів виробництва — це також один із засобів боротьби з економічними кризами.

Сьогодні в деяких випадках капіталізм гальмує розвиток продукційних сил країни. Капіталісти інколи стараються приховати різні технічні винаходи, удосконалення — для того, щоб не бути змушеними до надзвичайних витрат на впровадження цих поліпшень у власні фабрики чи заводи. На тому, зрозуміло, тратить уся суспільність, в інтересах якої є постійний розвиток продукційних сил, тобто постійний розвиток промисловости, технічних удосконалень тощо. Нові винаходи, нові машини, технічні удосконалення дозволяють суспільності утримувати більшу кількість товарів при меншій витраті на те фізичної енергії. В усупільненому народньому господарстві приватні інтереси окремих людей не зможуть бути перешкодою у розвитку продукційних сил України.

Сьогодні більшість економістів стоїть на становищі, що капіталізм — це історичне, отже, не вічне, а перехідне явище. Сьогодні більшість економістів одверто вказує на різке протиріччя між суспільним характером сьогодинішнього виробництва і принципом приватної власності у промисловості, торгівлі, банковості. Сьогодні більшість економістів закликає до інтервенції держави в економічне життя, до контролі державної

економіки країни, а то й просто до націоналізування основних галузей народнього господарства. Такі типово капіталістичні європейські країни, як Англія, Франція, сьогодні вступили на шлях націоналізації окремих, найважливіших економічних установ, найважливіших галузей народнього господарства. Враховуючи це все, український націоналізм став на становищі усупільнення знарядь і засобів виробництва.

Окремо треба відмітити, що на українських землях сьогодні ніде не існує приватної власности. Вся промисловість, торгівля, банки, земля на Україні знаціоналізовані. Український націоналізм уважає, що поворот до капіталізму Україні непотрібний. Український народ побудує справді справедливий, справді прогресивний суспільний лад на нових основах.

Поборюючи капіталізм, український націоналізм найрішучіше побороє також большевицький суспільний лад. Цей лад характеризується, як ми вже також про це говорили, існуванням експлуаторської класи большевицьких партійних вельмож і експлуатованої маси працюючих. Основою цього нового експлуаторського ладу, який виник в умовах т. зв. соціалістичної власности на знаряддя й засоби виробництва, є монопольне становище большевицької партії в ССРСР, її диктатура, політичні привілеї верхівки цієї партії, тоталітаризм у внутрішньому устрою ССРСР. Кліка большевицьких партійних верховодів являється сьогодні фактичним необмеженим власником усього народнього багатства ССРСР. Вона цілком вільно, згідно лише з власними загарбницькими інтересами, цим багатством розпоряджається. Мільйони працюючих ССРСР за допомогою терору примушуються цією кліксо жити в найгірших економічних умовах. Український націоналізм якнайрішучіше бореться проти класи большевицьких вельмож ССРСР, проти нового експлуаторського большевицького суспільного ладу, побудованого на основі політичного упривілеювання большевицької верхівки. Демократичний лад у майбутній Українській Державі, при якому влада буде дійсно вибиратися й контролюватися народом, виключить можливість тво-

рення експлуататорської класи на базі політичних привілеїв.

В галузі міжнародної політики український націоналізм поборює імперіалізм. Український націоналізм уважає, що імперіалізм приносить лише зло народам, що імперіалізм є найбільше нещастя народів. Не говорячи вже про поневолені народи, імперіалізм в остаточному наслідку є нещастям і для панівних народів. Маючи поневолені народи, імперіалістична держава мусить витратити величезну частину енергії, коштів, на утримування армії, поліції, тюрм. У боротьбі за втримання загарбаних територій, завжди гинуть тисячі людей. Поневолення чужих народів завжди зміцнює панівне становище командних клас панівних народів, збільшує експлуатацію працюючих мас цих народів з боку цих командних клас, збільшує політичне безсилля працюючих. Існування колоній завжди спричинює однобокий розвиток економіки метрополії й узаляжнює її від колоній. Тому, що колоній, як показує історичний досвід, вічно втримувати не можна, однобокий розвиток господарства метрополії загрожує дуже серйозними і економічними, і суспільними ускладненнями в ній в тому випадку, коли колонія визволяється. Імперіалізм є завжди причиною величезних війн, які крім матеріальної руїни й фізичного винищення мільйонів людей, нічого більше людству не приносять.

Програма ОУН, прийнята III. НВЗ ОУН, включає в себе всі найсучасніші, найпередовіші здобутки як людської думки, так і практики народів у всіх майже галузях: політичній, суспільній, економічній, культурній. Вона дає концепцію справді справедливого, справді прогресивного міжнародного і внутрішнього політичного і суспільно-економічного ладу.

Орієнтація в нашій програмі на найпередовіші досягнення людства як у галузі політичної і суспільно-економічної практики, так і в галузі політичних і суспільно-економічних теорій — шостий елемент революційності українського націоналізму.

*

ОУН ставить дуже високі моральні вимоги до своїх членів.

Членом ОУН не може бути перший-ліпший під оглядом характеру українець. Членами ОУН можуть бути лише люди готові для України на все: готові, за неї, коли цього вимагає потреба, гордо вмирати і готові за неї серед найбільших труднощів через довгі роки боротися. Членами ОУН можуть бути лише люди сильною волі, стійкого характеру, люди дисципліновані, відважні. Для людей слабого характеру, людей нестійких, крутиїв, спекулянтів, людей заячої вдачі — в ОУН місця немає. Безперервна війна, війна проти озброєного наймодернішою зброєю, в тисячу раз сильнішого від нас під оглядом матеріальної сили окупанта, вимагає людей сильних, дібраних.

Хто відповідає моральним вимогам, що їх ставить український націоналізм до своїх визнаців, той завжди, незалежно від того, хто він (селянин, робітник чи інтелігент), незалежно від своєї освіти може бути прийнятий в члені ОУН.

Від усіх своїх членів ОУН вимагає безумовного виконання всіх наказів і інструкцій провідників. За невиконання наказів примінюється в ОУН суворі кари, включно до кари смерті. ОУН вимагає від своїх членів також постійної активності, постійної роботи. Член ОУН, який через певний час з неоправданих причин є неактивний, карається. Кожний член ОУН повинен також постійно підвищувати своє знання, свій політично-теоретичний рівень. Поганий той член ОУН, який не вчиться, не працює над собою. Член ОУН, підпільник завжди мусить бути прикладом патріотизму, революційності, дисциплінованості, громадської солідарності і чесноти для усього свого оточення.

ОУН сьогодні розпоряджається тисячами членів, загартованих у довгорічній підпільній боротьбі з окупантами. Сьогоднішні кадри ОУН відзначаються великим революційно-політичним досвідом. Вона — найбільша цінність українського національно-визвольного руху, найбільша цінність усього українського народу. Вона —

найнадійніша запорука того, що Україна визволиться з-під большевицького панування.

Дуже високі моральні вимоги до членів ОУН — сьомий елемент революційності українського націоналізму.

*

Український націоналістичний рух є суто революційний рух. Революційні цілі, за які він бореться, революційні методи, які він застосовує у своїй боротьбі. Основні елементи революційності українського націоналізму — коротко підсумовуємо сказане — такі:

1) ідея УССД, що її українські націоналісти визнають активно і в боротьбі за здійснення якої вони зберігають сувору принциповість;

2) боротьба за відродження духовости українського народу, тобто боротьба за викорчовування в українському народі рабської психіки й культивування в ньому психіки вільного господаря на своїй землі, психіки фанатичного борця за справу Самостійної України;

3) радикальність, насильницький характер метод нашої боротьби проти окупантів, визнання того, що найважливішим завданням українського народу під сучасну пору є організація масової безпосередньої нещадної боротьби за національне визволення, боротьби всіма засобами, які є у нашому розпорядженні;

4) розраховування на народ як на основну силу, за допомогою якої ОУН виборє Україні самостійність, найповніше і найвірніше висловлювання прагнень найширших мас українського народу;

5) організування протиокупантської боротьби на українських землях за всяких умов, погляд, що українські землі є вирішальним тереном боротьби за УССД;

6) орієнтація на найпереводіші досягнення людства як в галузі політичної і суспільно-економічної практики, так і в галузі політичних і суспільно-економічних наук;

7) високі моральні вимоги до членів ОУН.

Сас

ІДЕЯ І ЛЮДИНА В ІДЕОЛОГІЧНОМУ РУСІ

В кожному ідеологічному чи політичному русі найважливішу ролю відіграють два основні його складники: ідея і людина. Провідні ідеї і світоглядові засади в ідеологічному русі та керівні програмові положення в політичному — творять «душу», істоту, внутрішній зміст руху. Люди, які визнають, поширюють і здійснюють ідеї та програму і з тією метою беруть активну участь в русі, — творять його живий, діючий організм.

Обидва основні складники ідеологічного і політичного руху — ідея і людина — однаково важливі й необхідні для його існування і розвитку; як без одного, так і без другого він не може розвиватися й діяти. Якість, сила та історична роля кожного ідеологічного й політичного руху однаковою мірою залежать від якості та динаміки його ідейного складу і його людських кадрів. Найкращі ідеї і програми не спроможні формувати життя й розвитку, доки не знайдуться їх апостоли і борці, люди сильних характерів, віри, запалу, посвяти і чину. Так само й спільнота сильних, ділових і бойових людей мусить мати якісь більші ідеї, цілі, щоб створити триваліші вартості, щоб на довший час змогли формувати життя й розвиток народу, його частини, чи більше народів.

При однаковій важливості й необхідності тих двох чинників одночасно між ними існує така різниця, що один є постійний, а другий — змінний. Провідні ідеї і програмові позиції ідеологічного й політичного руху в своїй основі залишаються незмінні. Їхня зміна, переродження внутрішнього ідейного змісту якогось руху — це насправді постановня нового руху на місці старого. Навіть тоді, як залишається той самий людський склад, назва, організаційні форми, той самий терен

Передрук з тижневика «Шлях Перемоги» ч. 2, Мюнхен 1954.

і методи дії, — із зміною внутрішнього ідейного змісту твориться, суттю, новий рух.

Інша справа з людським складом ідеологічних, політичних і суспільних рухів. Він постійно змінюється. Людська одиниця — це клітина в живому організмі. На місце одних, які гинуть або стають неактивні чи відходять — прибувають нові. Як довго якийсь рух має живучу силу, ґрунт для свого розвитку та базу приросту людських сил — його кадри доповнюються чимраз новими людьми, новими генераціями активних учасників. Коли цей процес приросту загамований, коли він припиняється з внутрішніх чи зовнішніх причин, тоді такий рух слабне, підупадає, зникає.

Питання приросту нових людських сил має першорядне значення для втримання і розвитку кожного руху. Зокрема революційно-визвольні рухи, які ведуть безпосередню політичну й збройну боротьбу і через те несуть великі втрати в своєму людському складі, мусять з найбільшою напругою і серед найбільших труднощів поповнювати свої ряди чимраз новими кадрами. Чим важча боротьба, тим більше жертв, а одночасно тим вищі вимоги вона ставить до якості кожного її учасника, зокрема до його ідейно-моральних вартостей, прикмет характеру, відданості справі та до його всебічної підготовки. Зімкнути це розхилення ножиць потрапляють тільки такі революційні рухи, що насажені високими, пориваючими ідеями, кадри яких, їх боротьба й ціла діяльність пройняті найвищим ідейним напруженням — горінням. Такі рухи зберігають свою живучість, динаміку навіть тоді, коли переживають періоди дуже значного зменшення й ослаблення діючих кадрів, через надмірну втрату крові у боротьбі, якій не дорівнює приріст нових сил. В періоди такого ослаблення кількісно автоматично зменшується дія, зменшуються розміри безпосередньої боротьби, а через те зменшуються теж втрати, доки не дійде до зрівноваження, вирівняння. Зате збережена живучість, притягаюча сила ідей руху, що жевріє хоча б у малих клітинах і в незначних проявах боротьби, ховає в собі велику потенціально силу, яка у відповідних

обставинах спалахне великим полум'ям і розгорнеться у могутній революційний рух.

Перше стоїть справа з такими рухами, що їх основні ідеї, програмові засади чи генеральна політична лінія виявляють свою слабкість, не витримують проби життя і боротьби. Тоді вони не тільки втрачають можливість росту і перемоги, але й для вже змобілізованих, діючих кадрів перестають бути джерелом ідейного піднесення, віри в жертвості, насаги до змагання і до чину. Це призводить до їхнього занепаду.

Буває й так, що ідеологічні й політичні основи руху втримують свою актуальність і притягаючу силу для більшості його активних учасників та для ширшого загалу, але якась частина дотогочасних його визнавців зневірюється чи з різних причин підпадає під інші впливи, захоплюється іншим напрямком. Нормальним наслідком такого стану є вихід тих людей з даного руху.

Одначе, трапляється таке, що з них оформлюється окрема група, яка залишається в організаційних рамках матірнього руху та починає діяти в тому напрямі, щоб виперти з нього дотогочасні керівні ідеї чи політичну лінію та підмінити їх іншими, протиставними. Це є явищем внутрішнього ідеологічного чи політичного нищення, розсаджування первісного руху. Зароджування й діяння в організмі руху такої групи з іншим політичним та ідеологічним напрямком, хоч і з старого кадрового складу — це явище ідеологічного чи політичного галапасництва. Цей сторонній, а то й протиставний, напрямок намагається розвиватися на організмі старого руху паразитарним способом: покорикуватися його кадрами, засобами й здобутками, виперти його ідеологічний, політичний зміст та зайняти його місце.

Такі явища рідко бувають вислідом внутрішнього розвитку і стану даного руху. Переважно вони постають у процесі і в наслідок ідеологічної й політичної боротьби даного руху.

Йдучи до здійснення своїх цілей, кожний ідеологічний і політичний рух мусить змагатися з протистав-

ними напрямками і силами. Зокрема визвольний рух стоїть у затяжній боротьбі не тільки з безпосереднім ворогом, але теж з різними силами, течіями і чинниками, як сторонніми, так і діючими серед українського середовища, які вороже ставляться до його політичних цілей та до його дій. Наступ ворога і противників завжди іде в першу чергу на ідеологічно-політичні позиції руху та на активних в ньому людей.

Боротьба в ідеологічно-політичній площині полягає не тільки в прямому протиставленні ідей і цілей даного руху до ворожих. Противники і вороги мають на меті першою мірою послаблення позицій і лінії визвольного руху, будь-якими засобами. Для того вони послуговуються посередніми засобами внутрішнього підриву й ідейного відпруження. Якщо у визвольному русі починається фермент і процес підміювання ідейних позицій і політичної лінії іншим напрямком, хоч теж неприхильним і небажаним для ворога і противників, то вони радіють уже з самого негативного, розстроюючого наслідку для визвольного руху.

Наступ на діючу людину в русі з боку ворогів і противників ведеться теж різними способами. Не завжди зосереджується на старанні знищити, чи спаралізувати дію активних учасників руху. Часто метою ворожого діяння є різними засобами ідейно-політично заламати активних учасників руху. Слідом за цим ідуть старання, щоб таких ідейно чи політично заламаних людей приєднати на свій бік і зробити з них інструмент внутрішнього розкладу в русі, або бодай залучити їх до будь-якого іншого напрямку, який би, перенесений всередину руху, створював розстроюючі ферменти.

З цього боку визвольному рухові грозять найбільші небезпеки. Коли зважити різnorodні засоби, якими послуговується ворог та неприявні сили в атакуванні людської одиниці, звичайно в умовах вкрай несприятливих для життя і дій активних учасників визвольної боротьби, то завжди треба рахуватися з заламаними не тільки окремих одиниць, але й цілих гуртів. Створення всередині руху ідейного й політичного від-

пруження, постановня внутрішньої ідеологічної й політичної диверсії — завдає найбільші шкоди. Якщо таке внутрішнє розсаджування ведеться у формі намагань переставити рух не на цілком протилежні, ворожі позиції, тільки на кореговані, дещо зближені до них — то це не зменшує його шкідливості, навпаки, це обраховано на зменшення здорової реакції кадрів руху та на збільшення засягу розкладової акції.

В такій ситуації збереження руху, його напрямку, змісту та дієздатности вимагає розкриття суті деструктивних тенденцій, виявлення й усунення всіх тих елементів, які з будь-яких причин впряглися у шкідницьку акцію. Кожний процес розкладу ховає в собі небезпеку, що від заражених клітин захворюють здорові. Затамування, знешкідливлення та лікування хворих клітин внутрішнім діянням на них життєвих сил руху дуже ускладнене в умовах боротьби з ворогом чи протидії натиску противників. А вже цілком недоцільно залишати всередині руху чужий ідейно-політичний новотвір, хоч він постав з власних клітин руху, але почав діяти і розвиватися на його організмі, як пістряк, під впливом постійно діючих зовнішніх чинників. В таких випадках необхідно довести до виявлення й усунення всього, що, залишаючись всередині руху, почало діяти на його шкоду. Це конечно для збереження обох найголовніших складників — діючих сил руху — ідей та людини — її носія і борця. Якщо через усунення зародків і продуктів розкладу зберігається здоровим і дієздатним цілий організм, то всі страти рекомпенсуються в дальшому розвитку.

Д-р Григорій Васькович

СУЧАСНА ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА УКРАЇНИ

Визвольну боротьбу українського народу після упадку держави 1919 р. можна поділити на три головні періоди, які в ідейній площині затримали виразну однорідність, але помітно різняться між собою організаційними формами й способами дій. До першого періоду зараховуємо час між двома світовими війнами з широко проводжуваними визвольними партизанськими акціями в Україні в першій половині двадцятих років, а далі з організованими акціями УВО й ОУН передусім на західних землях та СВУ й СУМ-у на осередних і східних землях України, отже від початку двадцятих до кінця тридцятих років. До другого періоду зараховуємо збройну боротьбу Карпатської України, оперативні дії Похідних Груп ОУН, поширення організаційної мережі ОУН на східні землі і повстанську боротьбу УПА. Цей період охоплює час від кінця тридцятих років до кінця сорокових років, кругло десять літ. Третій період позначається боротьбою від кінця сорокових років по теперішній час, тобто від переставлення повстансько-військових з'єднань на підпільні форми боротьби.

Кожний з 3-ох наведених періодів позначається великим вкладом праці, посвяти й героїства учасників визвольного руху, які протягом всіх цих періодів були й залишилися фанатичними визнавцями наших визвольно-самостійницьких ідей, що в свою чергу давало їм силу до непересічних чинів.

Перший період помітний своїм переходом визвольних формацій від збройної форми боротьби до боротьби в площині ідеологічній, політичній і пропагандивній. Він відзначався насамперед формуванням ідеологічних заłoженнь визвольного руху і вихованням ши-

Передрук з тижневика «Шлях Перемоги» чч. 42 (138), 43 (139), 44 (140), Мюнхен 1956.

роких народніх мас в націоналістичному, бойовому дусі. Йому притаманна наполеглива внутрішня підготовка стійких революційних кадрів і їх бойова справа в різних організованих акціях. Досягнуті в той час ідейні надбання й організаційно-бойовий досвід виявляються згодом в численних політичних і військових акціях другого періоду під час останньої світової війни.

В другому періоді визвольний рух переходить до масової, сильно поширеної збройної боротьби, яка завдяки вміль організації численних військових з'єднань в Карпатській Січі, в повстанських відділах 1939 р., в Похідних Групах ОУН і найбільше в Українській Повстанській Армії триває ціле десятиліття.

Найважливішим для нас ствердженням з того часу залишається факт, що сильні ворожі армії, з якими боровся український визвольний рух в другій світовій війні, не перемогли його й не знищили, так само, як і не був переможений та знищений визвольний рух першого періоду. Він виявився сильним, стійким і добре зорганізованим під єдиним проводом на цілій території своїх дій. Що більше, український визвольний рух цього періоду не обмежив засягу своєї діяльності лише до української території, але поширив її на сусідні народи, приєднуючи їх ідейно й активно до боротьби з спільними ворогами. І хоч не вдалося нам у той час вибороти Української Держави, то все ж таки вороги України не змогли знищити визвольного руху. Він пляномірно переформується в кінці сорокових років з повстанських відділів у підпільні групи і таким способом переходить у третій період боротьби проти єдиного тоді московсько-більшевицького окупанта, приймаючи в нових обставинах теперішнього мирного часу відповідну нову форму організації й нову бойову тактику.

Проводові українського визвольного руху в другому періоді боротьби треба завдячувати між іншими рішеннями передусім два основні і своєю суттю дуже важливі рішення організаційно-оперативного характеру, що в своїх наслідках спричинилися до безперервного вдержання організованої боротьби аж по сьо-

годніший день. Першим з цих рішень була дуже важлива постанова Проводу наших визвольних формацій перед останнім приходом большевиків в Україну, яка звучала, що жодному членові з лав організованого визвольного руху від найвищих щаблів Організації Українських Націоналістів і Української Повстанської Армії до найнижчих клітин цих формацій не вільно залишати своїх становищ і не вільно виїздити поза кордони України. Це головне й дуже важливе рішення Проводу було послідовно здійснене на цій території діяльності визвольних формацій так, що ніхто з організованих учасників визвольної боротьби не кинув без дозволу організаційних або військових чинників свого становища. В цей спосіб втримано вишколені і в численних боях заправлені кадри на місцях без будь-якого внутрішнього послаблення визвольної боротьби. На еміграцію пішла тоді лише одна оформлена Проводом спеціальна група представників з наміченими для неї завданнями за кордоном, крім цих, пішла частина непов'язаної тоді формально з визвольним рухом інтелігенції й селянства, здебільша з західних земель України, або врешті такі організовані члени визвольної боротьби, що дістали дозвіл на виїзд за кордон через поганій стан здоров'я.

Тут треба пригадати, що незалежно від того рішення, після закінчення 2. світової війни на еміграції опинилися численні кадри ОУН, з того велика кількість провідних членів, які були заборонені німцями в роках 1941-44 до концентраційних таборів. Крім того на еміграції опинилася численна кількість українців, а між ними і члени ОУН, що були депортовані німцями на роботи в Німеччині. В роках 1941-44 згадані члени ОУН провадили сильно поширену організовану діяльність на цій території Німеччини і Австрії. Вони тримали сталий зв'язок з матірною Організацією в Україні й допомагали політв'язням в німецьких концтаборах. Також багато членів ОУН опинилися на еміграції з розформованих військових частин — 1 Української Дивізії й інших. Ці всі члени визвольного руху на еміграції увійшли до оформлених після війни За-

кордонних Частин ОУН і провадять тепер широко розгорнену визвольну акцію за кордоном. Цей факт планового втримання організованих учасників визвольної боротьби в Україні треба завжди мати на увазі, розглядаючи третій період боротьби визвольного руху, бо він дає ключ до основного розуміння проблеми нового періоду боротьби. Він вказує, що в Україні після світової війни залишився організований, вишколений і досвідчений визвольний актив і тому дальша боротьба є можливою, бо є кому цю боротьбу продовжувати.

Друге дуже важливе рішення Проводу визвольного руху було вирішене після закінчення світової війни і заторкало справу переформування масової, збройної повстанської боротьби на законспіровану підпільну. Це рішення відоме нам з трьох основних тодішніх документів, з деяких підпільних публікацій того часу, а також з фактичних наслідків цього рішення, тобто з дійсного переформування визвольного руху і вдержання його в нових формах досьогодні.

Першим документом, в якому написано про потреби переходу від ширших повстанських форм боротьби до форм підпільних, є «Деклярація Проводу Організації Українських Націоналістів після закінчення другої світової війни в Європі» з травня 1945 р. Там читаємо в дев'ятому розділі таке:

«Нам треба ввійти в новий, мирний, післявоєнний стиль революційної роботи і почати діяти на довшу мету; нам треба з масових форм підпільної роботи переключитися на вужчі, індивідуальні форми конспірації, з кількості на якість, з екстензивної на інтенсивну роботу вгуб, а не вишир; нам треба вмілої конспірації, прецизности в підпільній роботі, підпільно-революційного мистецтва, бо тоді напевно успішно пройдемо важкий період боротьби». (БУП ч. 1, стор. 140-141, точка 2, абзац г, е, ж).

Другим документом, в цій справі є «Відозва Головного Командира до УПА» з липня 1946 року, де читаємо таке:

«...окупант України може знов думати (так як думав в 1920 р.), що з хвилиною покінчення широких

повстанських акцій, УПА перестала існувати. Революція подавлена. Та й тим разом він грубо помиляється. Бо сьогоднішній момент, це тільки момент переставки сил, це момент переходу з одних форм боротьби в другі. — Я певний, що Ви, незламні борці-герої, зміло засвоїте собі ті нові зразки бою з ворогом так, як скоро й зміло опанували мистецтво партизанки. Скриті, невловимі, Ви негайними, блискавичними ударами вдаряти будете ворога там, де він того ніяк не сподівається». (Петро Мірчук: УПА, стор. 312).

Третім документом, що стосується переходу боротьби до нових форм, є відозва УГВР: «До Українського Народу під московсько-большевицькою окупацією» з листопада 1946 р., в якій подано:

«Війці і командири УПА! Співвідношення сил між нами і ворогом примушує Вас перейти з повстанських форм боротьби на підпільно-конспіративну. Опануйте нову тактику боротьби. Вивчайте можливості завдати ворогові ударів за цієї тактики. Будьте взірцем партизанської витривалості, бойової мужності і відваги, як були ним дотепер. Оберегайте і продовжуйте славу героїчну традицію УПА.» (БУП ч. 3, стор. 40).

Цьому самому питанню присвячена основна стаття провідного члена визвольного руху і визначного інструктора старшинських шкіл УПА, Ратника, п. н. «Роля поодинокого повстанця й революціонера в цілості визвольних змагань української нації», видрукована вперше у військовому журналі УПА «Повстанець» з 1946 р. і передрукована в журналі «До Зброї», ч. 15 (28) 1952 р. на еміграції. В цій статті Ратник пише:

«Під напором ворога, що перевищує наші відділи не тільки своєю численністю, але й колосальною технічною перевагою (танки, літаки, важка зброя), і який застосовує в боротьбі з нами нечувані досі методи боротьби (агентура, збірна відповідальність, провокація, голод, жажливий терор), наш визвольний-революційний рух для того, щоб охоронити себе й народ перед зайвими втратами та зберегти органи-

заційні форми нашого руху для нашої боротьби. прийняв нові форми боротьби, нову тактику — тактику підпільно-революційної боротьби. Однак цей перехід від масової збройної боротьби до законспірованої, підпільної малими групами — це ні-раз не послаблення, ані скорочення фронтів нашої дотеперішньої боротьби, але навпаки тільки зміна тактики та засобів, що при менших наших втратах наносить ворогові більших шкод і втрат матеріальних (у людях, майні, техніці) і моральних (підривання сил окупанта, створювання у нього стану непевності, революціонізування престижу ССРСР за кордоном). це поширення визвольної боротьби. Цей перехід — це звужування боротьби на збройному відтинку, на якому для нас тепер в наслідок ворожої переваги не вигідно скупчувати всіх наших сил, на те, щоб поширити її на інших відтинках — політичної, соціальної та культурної боротьби (саботажи, підпільні акції, пропаганда, зберігання і поширювання організованого спротиву тощо), де ми ці сили уживасмо з куди більшою користю для завдань боротьби і то з меншими для нас втратами».

З усіх наведених цитат бачимо, що визвольний рух в другому періоді боротьби не тільки не був ворогами розбитий і знищений, але навпаки пляново й систематично перейшов до нових форм боротьби з великим досвідом минулого часу і даліше цю боротьбу успішно продовжує. Він спромігся у відповідний час зберегти визвольні сили і впровадити їх у нові форми боротьби третього періоду. В цьому періоді продовжується визвольна боротьба в умовах зовсім нових і відмінних від обох попередніх періодів, але ж вона продовжується безперервно і наполегливо, на що маємо багато доказів.

Ми не можемо знати докладно й детально про засяг і силу теперішньої боротьби в Україні, з уваги на її специфічні форми, глибоку конспірацію підпілля і замкнені кордони, в яких вона відбувається. Однак напевно знаємо, що основи в революційному русі для дальшого ведення визвольної боротьби залишилися

добрі під оглядами ідейним і організаційним, і довголітній досвід, здобутий в боротьбі до цього часу, не пішов марно. Цей досвід виявився в нових визвольних чинах, які найкраще свідчать про інтенсивність сучасної боротьби. До визвольних чинів нового періоду належить зачислити в першій мірі всі партизанські і підпільні акції в Україні, відомі нам з підпільних публікацій і звітів принесених за кордон організаційними кур'єрами в 1950 і 1953 роках. З цих публікацій і звітів виразно бачимо, як сильно була поширена підпільна боротьба в Україні до того часу. На основі часткового зведення збройних дій УПА і збройного підпілля за час від 1. січня 1948 до 30 червня 1949, що його опубліковано в бюлетенях «Бюро інформації УГВР», від 1948-1950 рр., бачимо, що за півтора року здійснено 1736 збройних протибольшевицьких акцій, в яких вогор втрапив 1123 еведистів і стрибків, а 400 ворогів було ранено. Наші втрати в цей час виносили 452 вбитими і 27 раненими. Акції відбувалися в 10-ох областях України і 2-ох сусідніх країнах (Білорусі і Румунії), при чому вони були трьох родів: збройні, саботажі і політично-пропагандивні акції (С. Данилюк: Баяне бойових досягнень УПА і збройного підпілля, «До Зброї» ч. 19 (32). Це тільки часткові підсумки Бюро Інформації УГВР до 30. червня 1949 р. Пізніших підсумків підпільних акцій, на жаль, за кордоном, вже не маємо, але зате маємо організаційні звіти з України, принесені зв'язковими 1953 р., в яких також подається численні протибольшевицькі акції, проведені на Рідних Землях по 1951 рік. Факт існування ще й сьогодні численних збройних акцій в Україні є найкращим свідомством продовжування визвольної боротьби. Наприклад, 8. червня 1956 року світові пресові агенції принесли відомість, що 20. травня коло Шепетівки українські повстанці зірвали з рейок советський поїзд з амуніцією та що зроста повстанська активність в районах Києва, Бердичева і Львова («ШП» ч. 25 (121) від 17. 6. 1956 «Дії повстанців в Україні»).

Але не тільки самі збройні акції свідчать про активну боротьбу українського визвольного руху. Таким

свідомством є в свою чергу постійний зв'язок Краю з закордоном і закордону з Краєм. Крім великої кількості повстанських груп УПА, які в роках 1947-48 прибули за кордон і своєю появою доказали цілому світові про велику боротьбу України проти московсько-большевицької окупації, були ще спеціально відправлені Проводом в Україні окремі зв'язкові групи, що приходили сюди з актуальною поштою до закордонних частин визвольного руху. Не зважаючи на великі труднощі такого персонального зв'язку і жертви, зв'язані з тією найтруднішою — після закінчення другої світової війни — ділянкою визвольної боротьби, найтруднішою, з уваги на великі простори, які ділять Україну від західного вільного світу і з уваги на дратяні засіки на кордонах, — персональний зв'язок втримувало постійно. Цей зв'язок втримується інтенсивно не тільки з українських земель самими революціонерами з підпілля, але також втримується його із-за кордону, спеціально дібраними і підготовленими для того завдання людьми з еміграції. Також деякі вояки УПА, що прийшли за кордон до 1948 р., виконували пізніше ще довший час функцію зв'язкових між закордоном і Краєм, ідучи навіть два й три рази з поштою й допомогою від Закордонних Частин ОУН до Краю і назад на еміграцію. Наша преса за кордоном свого часу подавала прізвища тих зв'язкових-героїв, які вже недавно загинули під час виконання своїх завдань. Згадати хоча б відпоручника Проводу ЗЧ ОУН Нечуй-Нечуєнка, що впав влітку 1951 р. в Україні; старшого вістуну УПА й провідника групи Служби Зв'язку ОУН, відзначеного Срібним Хрестом Війової Заслуги І. Кляси — Помсту-Герника, що впав у червні 1951 р. в Україні; зв'язкового Сокола — вістуну УПА, що впав осінню 1952 р., ідучи з-за кордону до Краю; зв'язкових ОУН на українських землях Мирона і Богдана, які впали восени 1952 р., ідучи з Краю за кордон. (Дивись «Український Самостійник» ч. 24 (178) від 14 червня 1953 р.). Оче-видно, ці дані належить трактувати лише як приклад, бо багато фактів з ділянки зв'язкової праці дотепер взагалі не опубліковані і годі сказати, коли прийде час

на їх всестороннє висвітлення і публікацію, з уваги на найбільш конспіративний характер цієї роботи.

Ми спинимось тепер ще на деяких уривках з листів від Проводу з України, які підтверджують вдержування зв'язку Краю з закордоном і закордону з Краєм. В листах, принесених з України осінню 1953 року, провідний член українського підпілля пише до Провідника ЗЧ ОУН:

«Направду бракує мені слів, щоб висловити свою радість з приводу прибуття зв'язкових від Вас з поштою. Ще довго, довго перечитуватиму кожну стрічку і кожне слово Ваших листів і листів дорогих мені осіб, — та черпатиму з них надхнення в прикрих хвилинах підпільної дійсності. Безпосередня зустріч та розмова з друзями, які по стільки трудах нарешті добилися до нас і принесли нам так довго очікувані вістки від Вас і цю дорожочинну пошту, було безумовно великим святом у нас. Вістка про щасливе прибуття зв'язкових від Вас в багатьох друзів, загартованих в боях революціонерів, витиснула з очей сльози, які сіяли безмежною радістю. Радість ця тим більша, що ми дістали вістку про вибір Вас IV Конференцією ЗЧ ОУН, Провідником ЗЧ ОУН. Щоправда, вістка ця не повністю відбиває всі наші прагнення, сповнення яких наступить шойно тоді, коли Ви знову очолите Провід всієї ОУН. Але вістка ця надзвичайно радісна.»

Пригадуємо, що IV Конференція ЗЧ ОУН відбулася в травні 1953 р. і ще того самого року матеріали з неї були доставлені закордонними зв'язковими в Україну, а також ще того самого року прийшов зв'язок з Україною за кордон. В листах з України згадується ще також про висилку звідам зв'язкових в 1952 р., які, на жаль, за кордон не дісталися:

«Більш докладний звіт з діяльності ОУН я вислав Вам зі своїми людьми осінню 1952 р., які, очевидно, до Вас не дійшли і тому зараз частинно його повторюю.»

Крім того, в повідомленні Проводу ЗЧ ОУН з жовтня 1954 р. читаємо:

«... з визвольного фонду ОУН, зібраного за кордоном, Провід ЗЧ ОУН передав для ОУН на українських землях в 1953 р. грошову суму рівнозначну 36.600 нм. і дістав з Краю potwierдження їх відбору. В тому ж році на утримання зв'язку з Краєм, каса ЗЧ ОУН видала з цього ж фонду 18.752,17 нм.» (Цитати взято з «Шляху Перемоги» ч. 36, від 31 жовтня 1954 р.).

До цих фактичних, опублікованих вже даних, хочемо ще наприкінці додати й підкреслити той факт, що й Провід в Україні, з одного боку, й ЗЧ ОУН, з другого боку, втримують також у теперішньому часі зв'язок між собою і будуть намагатися втримати його за всяких умов і надалі.

Крім повстанських і підпільних акцій та постійного зв'язку Краю з закордоном і закордону з Краєм, підтвердженням про перманентну боротьбу українського підпілля в новому періоді визвольних змагань є великий політичний процес проти членів ОУН у Варшаві в липні 1955 року. Про цей процес повідомили варшавське радіо і советсько-польська газета «Жице Варшави» (ч. 179 від 29 липня 1955 р.) так:

«Від 21 — 27 липня ц. р. перед військовим гарнізонним судом у Варшаві відбувся процес проти членів, зліквідованої 1954 р. органами публічної безпеки, шпигунської сітки... Обвинувачені рекрутувалися з колишніх членів УПА... Всі обвинувачені (крім М. Цвека)... забезпечені радіоапаратами, зброєю, отрутою та інструкціями, були перекинені різними шляхами на терен Польщі з завданням ведення шпигунства й диверсії. Після розгляду цілоти доказового матеріалу, військовий гарнізонний суд у Варшаві видав 27. липня 1955 р. вирок, присуджуючи: Камінського, Гойсана і Лихолата до кари смерті; Пташника і Бойчука (він же Соколовський) до кари досмертної тюрми; Низа до 15 років; Цвека до 12 років тюрми.»

Отже, разом засуджено сімох підсудних, з того трьох до кари смерті. «Шлях Перемоги» в справі цього процесу пише:

«Бажаючи затаїти ідейну сторінку процесу та властиву роллю підсудних, як борців-революціонерів збройного українського підпілля Організації Українських Націоналістів, большевицько-польські „судди” спрепарували свій акт обвинувачення під кутом закидів „шпигунства” на службі „чужих розвідок”, „бандитизму”, і т. п. Військовий „суд”, у Варшаві зумисне заплямовує їх як „чужих агентів” на чужій службі, бажаючи, щоб правда про боротьбу українського й інших поневолених Московою народів, між іншим, і польського, не вийшла наверх... Але вони не змогли закрити однієї правди, а саме, що засуджені належали до відділів УПА.» (Цитата за «ІПП», ч. 33/77, від 14 серпня 1955 року).

Самозрозумілим фактом кожному з нас є те, що багато учасників повстанської боротьби, які живуть тепер за кордоном, і значна кількість членів ЗЧ ОУН знають добре підсудних з політичного процесу в Варшаві, з якими вони разом свого часу боролися в УПА і підпіллю, і це є найкращим для нас доказом, хто саме й яким способом провадить тепер боротьбу в підпіллі проти відвічних ворогів українського народу. Варшавський процес є незбитим доказом для кожного з нас, що боротьбу в новому періоді визвольних змагань провадять організовані учасники українських визвольних формацій ОУН і УПА. Це є одночасно запевненням для нас, що так підготовлені й заправлені революціонери, як були ними підсудні у варшавському процесі, до речі, прямі наслідники варшавського процесу Бандери й товаришів з-перед двадцятих років, будуть продовжувати визвольну боротьбу до переможного кінця.

Черговим дуже важливим доказовим матеріалом про організовану підпілну боротьбу українського народу в сучасну пору, є повстання в концентраційних таборах СРСР. Знаємо про них з численних оповідань німецьких поворотців і з оповідань поворотців інших національностей. Кожному з нас відомо з української преси, що довголітні в'язні чужинці, які мали добру

нагоду пізнати українців у концентраційних таборах (отже, в обставинах нужденних і жахливих), висловлюються про наших в'язнів з найбільшою пошаною, подивом і респектом, признаючи, що українці в концтаборах є під кожним оглядом прикладом для в'язнів інших національностей. Вони називають себе переважно бандерівцями і сидять за участь у визвольній боротьбі українського народу, при тому вони є: високоідейними, добре організованими, твердими, дисциплінованими, самопевними і знають, чого хочуть. Завдяки таким якостям, а також з уваги на велику численність українських в'язнів по всіх таборах (коло 45% загального числа в'язнів), вони є керівним чинником спротиву проти тамошнього невільничого режиму і найкращими товаришами для в'язнів інших національностей.

Німецькі поворотці, які привезли привіт від українських в'язнів з тайшетської траси для братів на чужині, говорять:

«Ми, німецькі поворотці, багато завдячуємо українцям, бо вони дуже часто допомагали нам у важкі дні нашої неволі. Немає такого народу, який був би так зорганізований, як український. Український визвольний рух продовжує діяти далі, не зважаючи на нелюдські обставини. Ми не зустрічали ні одного українця чи українки, які не вірили б, що прийде час, коли Україна стане вільною.» («Шлях Перемоги», ч. 44 /88/, від 30. 10. 1955 р.).

Про страйки й повстання в концтаборах, поворотці говорять таке:

«З ініціативи українських в'язнів почався в квітні 1953 року в Караганді загальний страйк: ніхто не вийшов на роботу. Причину до страйку дала смерть Сталіна. Українцям вдалося переконати в'язнів інших національних груп, що ця подія має далекосяжне значення, що режимовці розгубилися і що в Кремлі може прийти до гострої боротьби за Сталінську спадщину. Наслідками страйку були побутові і заробіткові полегші. — Ліквідація Берії влітку 1953 року викликала страйк на Воркуті,

який перемінився в повстання. Ініціатива лежала великою мірою в руках українців, які вважали, що „хтось мусів ліквідувати Берію, найправдоподібніше армія, яка пішла на наявну боротьбу з МВД”. Цю нагоду — так розуміли українські в'язні — треба використати, бо вона неповторна. На Воркуті страйк відбувся також ще влітку 1954 року, а в половині **вересня 1955 року** страйкували три шахти одного „отделенія”. — За інформаціями опитаних німецьких поворотців страйки відбулися ще в **Норильську, в Караганді** в Казахстані, куди насильно вивезено 40 тисяч українців з Львівської області (цілі родини — чоловіків, жінок і дітей). Останньою хвилею страйкова акція засягла також територію управління **колишньої** системи таборів. — Кінгірі в Казахстанській ССРСР, де перебуває 6 тисяч в'язнів, в тому числі **60% українців, відбувся страйк влітку 1955 року.**» (В. П. Стахів: Система в примусовій ситуації, «Сучасна Україна», ч. 22 /124/, 1956 року).

Коли цих кілька прикладів про зорганізовані українцями страйки й повстання в таборах, доповнимо могутнім закликом в'язнів Мордовії від жовтня 1955 року, зверненим до Об'єднаних Націй, в якому вони домагаються міжнародної контролі тих жахливих відносин, що мали й мають місце в концтаборах ССРСР після 2-ої світової війни, а крім того, виразно домагаються суверенности для українського народу, то мусимо ствердити, що також численні українські політичні в'язні виявляють широко закросену визвольну діяльність. Цю діяльність вони виявляють не лише в площині ідейній, поширюючи на великих просторах ССРСР наші визвольні ідеї, але також в площині організаційній, щодо активної боротьби у формі страйків і повстань, і врешті в площині політичній, пишучи звернення до Об'єднаних Націй, щоб тим способом на найвищому політичному міжнародньому форумі протиставити московсько-більшевицьким окупантам правдиві українські державницькі стремління.

Можна сміливо сказати, що велика активність укра-

їнських політичних в'язнів в таборах ССРСР — це ніщо інше, як наслідок наполегливого виховання, що його провели в Україні ОУН і УПА в другому періоді боротьби. До того ця активність є навіть фактичним виконанням звернення українських повстанців, яке вони видали ще восени 1947 року «До насильно вивожуваних на Сибір і на большевицькі каторжні роботи». В цьому зверненні українські повстанці пишуть:

«На місцях — у шахтах, рудниках, у лісах, на „стройках” — будьте і далі тими українцями, героїчну боротьбу яких подивляє нині весь світ. У всіх, навіть найважчих умовах, Ви збережіть свою українську душу і вірте в нашу перемогу. **Учіть своїх дітей української мови й українського Отчечашу. Виховуйте в них безмертну любов до України і закладіть ненависть до її большевицьких окупантів.** — Дружно ставтеся до своїх братів-українців зі Сходу і до всіх співдрузів з-поміж інших поневолених Московією народів. **Говоріть їм про боротьбу українського народу, про українських повстанців і революціонерів, про їхні бої, боротьбу, героїзм. Говоріть, як борються проти сталінських колгоспів українські селяни ЗУЗ, як ненавидять і саботують совєтську владу українські робітники, як борються з розперезаними енкаведистами українські жінки і діти, як усі вони люблять і підтримують УПА, ОУН. Роз'яснюйте їм, що це за організація і за що вони борються.** — Говоріть їм про це все обережно, не називайте імен живих осіб. Зате про поляглих Героїв розповідайте багато й широко. — У своїх розмовах не будьте занадто боязливі, хоч завжди стережіться сексотів і провокаторів. Пам'ятайте, що ви вже й так покарані і не маєте нічого до втрачення. — Отже, несіть зі собою, Брати, нашу Україну, наші змагання — скрізь туди, куди кине Вас ворог. Хай не вмирає Україна в ваших серцях. **Могутнім полум'ям любови до волі і ненависти до окупантів Ви запаліть серця Ваших співдрузів — українців та інших поневолених народів.**» («Сурма», ч. 3., 1949 р.).

Звернення українських повстанців політичні в'язні не лише гідно виконують, але більше того, вони в нових умовах, до того в умовах надзвичайно несприятливих, зуміли навіть вести активну боротьбу проти окупанта України.

В третьому, сучасному періоді боротьби, широко розгорнену визвольну акцію ведуть також активно члени українського визвольного руху за кордоном. Як ми вже попередньо згадали, поза межами Батьківщини опинилася велика кількість членів Організації, між ними багато провідних одиниць з перших двох періодів визвольної боротьби.

Члени ОУН, зорганізовані в Закордонних Частинах, повели зараз після другої світової війни інтенсивну протибольшевицьку акцію, поширюючи свою діяльність в площинах ідейній, організаційній і політичній у всіх країнах перебування української еміграції. Для популяризації національно-визвольних ідей видається постійно за кордоном численні періодичні і неперіодичні часописи, книжки і журнали, в українській і чужих мовах. Згадаймо такі видання, як «Самостійник», «На сторожі», «Набат», «Визвольна політика», «Сурма», «Трибуна», «Українська Трибуна», «Український Самостійник», які перестали виходити, та теперішні головні періодичні видання, що виходять безперервно далі, як «Шлях Перемоги», «Гомін України», «Українець-Час», «АВН-корреспондент», «Юкреїнієн Рев'ю», «Визвольний Шлях», «Вісник ООЧСУ», «Українія Лібре» й інші. Крім того, на еміграції передруковано і поширено багато крайових публікацій, принесених відділами УПА і зв'язковими ОУН за кордон з України. З найновіших наших видань треба відмітити 4 томи «Бібліотеки Українського Підпільника», виданих Закордонними Частинами ОУН для користування українського революційного підпілля в Україні. В цих чотирьох томах зібрані постанови Великих Зборів і Конференцій ОУН від 1929—1955 рр., документи і статті Української Головної Визвольної Ради, Постанови Конференцій та інші матеріали з діяльності Антибольшевицького Бльоку Народів від 1941—

1956 рр. і визначніші публікації на ідеологічні і політичні теми наших передових ідеологів і політиків. Незабаром вийде з друку 5-та книжка БУЦ, в якій будуть подані документи з боротьби Української Повстанської Армії. Поза названими тут виданнями, видано ще багато неперіодичних видань на ідеологічні, політичні і програмові теми в українській і чужих мовах, а також випущено кількадесять серій марок Підпільної Пошти України.

Під організаційним оглядом члени визвольного руху на еміграції, оформлені в ЗЧ ОУН, виявили належну стійкість, дисциплінованість і витривалість в праці аж до сьогоднішнього дня, так як виявили жертвенність широкі кола громадянства у матеріальній підтримці визвольної роботи, не зважаючи на відомі сили, які вже двома наворотами після війни старалися розбити визвольний рух за кордоном, пробуючи довести до його поділу, до послаблення української національної боротьби і знищення української самостійницької політики.

З ініціативи ЗЧ ОУН створено за кордоном українські політичні організації в різних країнах поселення нашої еміграції. Ці організації проводять, крім виховної праці, пропагандивну і політичну роботу серед чужих народів на теренах їхньої діяльності і з'єднують приятелів для української справи серед чужинців. Також з ініціативи ЗЧ ОУН об'єднано на еміграції визвольні організації інших поневолених московським большевизмом народів в Антибольшевицькому Бльоці Народів, що його створено 1943 р. в Україні. АВН об'єднує сьогодні на чужині 15 народів з Східної Європи й Азії та творить великий з'єднаний фронт боротьби проти спільного ворога. З ініціативи цих організацій, відбуваються в різних країнах час до часу масові протестаційні протибольшевицькі маніфестації і віча, які широко популяризують українську справу в державах західного світу.

Всі згадані організації діють, очевидно, на основі власних статутів та ідейно вони тісно пов'язані з націоналістичним визвольним рухом, до цього руху тре-

ба їх зачислити, згідно з резолюціями першої Конференції ЗЧ ОУН, в яких прийнято: «До націоналістичного руху, зачисляємо всі ті організовані українські сили, всіх тих українців, які перейняті нашою ідеєю, змагаються за її здійснення, приймаючи активну участь в нашій боротьбі.» (БУП ч. 1. «ОУН в документах», стор. 170).

Однією з головних ділянок праці визвольного руху за кордоном є очевидно пропагандивна і зовнішньополітична діяльність, для чого існують тут сприятливі умовини, так щодо ширини розгорнення роботи, як і щодо можливостей корисних для визвольного руху зв'язків з урядовими колами різних більших і менших держав, а навіть з урядами деяких держав, які мають вплив на міжнародну політику. Прикладом того може бути факт відвідин президента ЦК АБН Я. Стецька в Іспанії і на Формозі в 1955 р., де він мав змогу розмовляти не тільки з членами урядів тих держав, але також з самими шефами держав — Франком і Чянґ Кай-шеком — та познайомити їх безпосередньо з визвольною боротьбою України. Поїздка Я. Стецька на Формозу завершилася договором співпраці між АПАКЛРОК і АБН у боротьбі проти комунізму та російського імперіялізму. В цьому договорі читаємо:

«Антикомуністична Ліга Азійських Народів (АПАКЛР), Китайська Республіка) і Антибольшевицький Блок Народів (АБН) погодилися, що їх спільними цілями є розбиття інтернаціонального комуністичного блоку, знищення російського імперіялізму і підтримування дотичних поневолених російським імперіялізмом націй в Європі та Азії для поновлення їхньої незалежності на їхніх первісних етнографічних теренах.»

Співпраця між АБН і АПАКЛРОК проходить інтенсивно і дає можливості щораз більшого розвитку. Наприклад, до цього часу в китайській пресі появилася понад 30 статей про Україну й інших поневолених большевизмом народів, а це для нас має також не мале значення на початковому етапі співпраці.

До політичної діяльності визвольних організацій

за кордоном, крім пропагандивних акцій, маніфестацій і персональних дипломатичних зв'язків, належить ще зарахувати різні звернення і меморіяли до чолових політиків західних держав з нагоди всяких міжнародних конференцій. В цих меморіялах подається західним політикам факти про визвольну боротьбу України і поневолених Москвою народів, про підступну і облудну політику Москви супроти поневолених народів та про брехливу її політику супроти західних держав. Для ілюстрації пригадаємо, що такі меморіяли вислали, між іншими: на Конференцію Міжнародного Червоного Хреста в Торонто в 1952 р., Меморандум ЦК АБН на Бермудську конференцію 1953 р., Заклик до міністрів закордонних справ західних великодержав на Берлінську конференцію 1954 р., Меморандум до женевицької конференції для міністрів закордонних справ Джона Фостера Даллеса і Ентоні Ідена в 1954 р., Звернення до президента США Двайта Д. Айзенгауера з приводу конференції чотирьох 1955 р., і багато інших (БУП ч. 4. «АБН в документах»).

З таких коротко поданих підсумків роботи визвольних формацій за кордоном, бачимо, що завдання, які визначила собі ЗЧ ОУН (на першій Конференції в 1947 році, де говориться, що «Протибольшевицька боротьба і визвольницька політична робота, спрямована проти СРСР — це головна вісь цілої діяльності ЗЧ ОУН. Для неї організуємо і віддаємо всі власні сили та мобілізуємо якнайбільш українських і чужих сил» (БУП ч. 1., стор. 177)), здійснюється за кордоном систематично, пляномірно і наполегливо цілий час досьогодні буде здійснювати їх також надалі, про що ми можемо з цілою рішучістю кожного запевнити.

Таким чином, як бачимо, безперервну визвольну боротьбу за УССД провадять сьогодні всі учасники визвольних змагань другої світової війни, без огляду на те, де вони не знаходилися б, бо високі ідеали, за які віддали своє життя герої ОУН і УПА в дотеперішній боротьбі за волю України, від нас, живих, продовжування цієї боротьби вимагають.

Петро Полтава

ХТО ТАКІ БАНДЕРІВЦІ ТА ЗА ЩО ВОНИ БОРЮТЬСЯ

БОЛЬШЕВИЦЬКІ ГНОБИТЕЛІ БОЯТЬСЯ, ЩОБ НАРОДНІ МАСИ С С С Р ЗНАЛИ ПРАВДУ ПРО БАНДЕРІВЦІВ

На всій Україні, а, можливо, і в усьому Советському Союзі немає, мабуть, ні одної такої людини, яка нічого не чула б сьогодні про ту визвольну протибольшевицьку боротьбу, що її ось уже впродовж шести років, головню в західньоукраїнських областях, веде український народ. На всій Україні, а, можливо, і в усьому Советському Союзі сьогодні немає, мабуть, ні однієї такої людини, яка нічого не чула б про **бандерівців**. Героїчної боротьби мільйонів не вдалося сховати перед народними масами Советського Союзу навіть большевицьким гнобителям. Вістки про цю боротьбу різними шляхами облетіли всі величезні советські простори, і сьогодні знають про неї вже майже всі советські люди.

Та хоч сьогодні про нас, бандерівців, про нашу протибольшевицьку визвольну боротьбу вже майже чули всі советські люди, то, проте, вони не завжди знають про нас **правду**. Багато дехто із советських людей, вірючи большевицькій пропаганді, думає, що ми, бандерівці, — справді «українсько-німецькі націоналісти» тобто гітлерівські, чи, як останньо брешуть большевики, англо-американські агенти, що ми справді — «куркулі» чи «буржуї», що ми справді — «бандити», і тільки тому сидимо в лісі й перебуваємо в підпіллі, що «боїмося народного правосуддя».

Усе це, що говорить про нас большевицька пропаганда, — найбесоромніша, цинічно-підла брехня. Больше-

Передрук брошури П. Полтави: «Хто такі бандерівці та за що вони борються». Видання Організації Українських Націоналістів, Київ-Львів 1950. (На основі закордонного видання з 1953 р.).

вицькі вороги народу поширюють цю брехню про нас з метою закрити перед народними масами Советського Союзу справжній **національно- і соціально-визвольний характер нашого руху**. Вони бояться іменню, щоб народні маси Советського Союзу, пізнавши справжні цілі нашої боротьби, її прогресивний, народно-визвольний характер, не заразилися революційними, бандерівськими ідеями і самі не стали за прикладом українського народу на шлях визвольної протибольшевицької боротьби. Большевицькі імперіялісти розуміють, що це означало б кінець їхнього панування над народами Советського Союзу, їхню загибель. Щоб не допустити до цього, щоб мотти і далі безкарно гнобити й експлуатувати десятки народів Советського Союзу, сотні мільйонів працюючих, большевицькі бандити, з одного боку, докладають усіх зусиль, щоб фізично знищити всіх учасників нашого визвольного-революційного руху, знищити нашу підпільну революційну організацію, і, з другого боку, не зупиняються ні перед найогиднішим навіть наклепом, перед ніякою брехнею, щоб тільки наш революційний рух в очах народніх мас Советського Союзу заплямувати, знеславити, ідейно скомпромітувати і таким чином зробити його неприйнятним для народів і працюючих мас Советського Союзу.

Та це на довшу мету большецьким мрякобісам ніяк не вдасться. Так, як не вдалося їм замкнути перед народами Советського Союзу **самого факту** нашої протибольшевицької боротьби, хоч як вони до цього змагали й змагають, так не вдасться їм на довгий час закрити перед советськими людьми й **правди про справжній характер нашого руху**. Яких би заходів большевики не вживали, то правда про нас, бандерівців, правда про визвольну боротьбу українського народу завжди собі промостить шлях до советських народніх мас. «Брехнею далеко не заїдеш» — каже українська народна приповідка.

Сказати советським людям коротко правду про нас, бандерівців, про наш визвольний-революційний рух — саме завдання цієї брошури.

БАНДЕРІВЦІ — ПОСЛІДОВНІ БОРЦІ ЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Бандерівці — це, в останній час, загально вживана, популярна назва всіх учасників повстанської і підпільної визвольної боротьби, що її в період гітлерівської окупації підняв український народ проти німців і, що її від 1944 року він продовжує вести проти большевицьких загарбників. Ця назва утворилася від прізвища славного сина українського народу, довгорічного революційного борця за волю і державну незалежність України, керівника революційної Організації Українських Націоналістів (ОУН) — Степана Бандери.

Організація Українських Націоналістів, керована Степаном Бандерою, є на українському ґрунті єдиним послідовним реалізатором ідеї, революційної, безкомпромісової боротьби українського народу проти всіх окупантів за його національну волю і незалежність. ОУН завжди вела найрадикальнішу протиокупантську боротьбу в період до 1939 року. Єдині ми, бандерівці, організували активну революційну боротьбу проти большевицьких загарбників у 1939–41 рр. В місяці червні 1941 року, після відступу з частини України большевицької армії, ОУН, керована С. Бандерою, створила Уряд і проголосила незалежність Української Держави (30 червня 1941 р.). Коли ж німці зайняли вороже становище до цього Акту, коли вони заарештували керівника ОУН, С. Бандеру, Уряд на чолі з прем'єрміністром Я. Стецьком і багатьох інших керівних українських революціонерів, — ОУН, керована С. Бандерою, зразу ж повела проти гітлерівців активну, спочатку підпільну, а від осені 1942 року — повстанську боротьбу. Від 1944 року, тобто від чергової окупації всіх українських земель московсько-большевицькими імперіялістами, ОУН, керована С. Бандерою, є на українських землях єдиною організованою самостійницькою політичною силою. Єдина вона у важких умовах большевицької окупації залишилася з народом на полі бою і, йдучи в авангарді визвольної боротьби проти большевицьких за-

гарбників, ось уже впродовж шести років*) віддано служить справі визволення України з-під панування окупантів. У завзятій боротьбі ОУН, керована С. Бандерою, ось уже впродовж шести років не тільки витримує скажені атаки ворога, але й на багатьох ділянках нашого революційного фронту розгортає успішний наступ.

Ідейно-політичне обличчя бандерівців — єдине. За те за своєю організаційно-партійною приналежністю бандерівці — це або а) члени ОУН, керована С. Бандерою, або б) безпартійні українські патріоти, які борються за волю і державну незалежність України як в Українській Повстанській Армії (УПА), так і в революційному підпіллі. УПА виникла в 1942 році в порядку розгортання українським народом масової всенародної боротьби проти гітлерівських окупантів. ОУН, керована С. Бандерою, була ініціатором, першим організатором і керівником УПА. УПАрмією від початку її утворення і до сьогодні командує один із найвизначніших українських революціонерів, довгорічний підпільний борець за волю українського народу — генерал Тарас Чупринка.**)

Найвище керівництво всією визвольно-революційною боротьбою українського народу здійснює Українська Головна Визвольна Рада (УГВР) — революційний Парлямент і Уряд українського народу на час його визвольної боротьби. УГВР утворилася в м. липні 1944 року в умовах протигітлерівської боротьби УПА. Вона складається з представників різних українських самостійницьких партій і середовищ з усіх українських земель. УГВРаді підпорядковується УПА, все українське революційне підпілля, в її склад входить ОУН, керована С. Бандерою, її підтримує весь український народ, який веде активну протибольшевицьку боротьбу.

*) Брошура вийшла в Україні з початком 1950 року. Шостий рік боротьби рахується з 1944 р., тобто від нового приходу большевиків в Україну.

**) Після героїської смерті сл. пам. ген. Тараса Чупринки 5. III. 1950 р. головнокомандувачем УПА став полк. В. Коваль.

ЧОМУ МИ, БАНДЕРІВЦІ, НАЗИВАЄМО СЕБЕ НАЦІОНАЛІСТАМИ?

Ми, бандерівці, називаємо себе націоналістами тому, що центральне місце в нашій ідеології займає **вчення про націю**. Згідно з цим вченням, ми, націоналісти, в протилежність марксистам і большевикам, уважаємо іменню, що: а) народ, нація є найвищий і найміцніший тип людської спільноти — вищий і міцніший, ніж суспільна кляса; б) в міжнародньому розрізі суб'єктом історії є народи, нації, а не суспільні класи; в) народи, нації не є явище історично перехідне, властиве тільки епосі капіталізму, але явище, властиве всім суспільно-економічним формаціям; в період капіталізму внаслідок величезного розвитку цивілізаційних і культурних умов життя, нації як людські спільноти тільки незвичайно зміцніли; г) найкращі умови для всебічного розвитку народу забезпечує тільки національна держава; г) найкращою міжнародньою системою, яка однаково відповідає інтересам окремих народів, як і інтересам міжнароднього співробітництва та встановленню справжньої дружби між народами, є система вільних національних держав усіх народів світу; д) передумовою покращання долі працюючих клас поневолоного народу є національно-політичне визволення всього народу; е) в протилежність українським большевикам, які своїм найвищим наказом мають волю своїх кремлівських господарів, ми, українські націоналісти, за наш найвищий наказ маємо добро і щастя українського народу. Найвищим найважливішим завданням українського народу в теперішній момент ми вважаємо боротьбу проти московсько-большевицьких окупантів та їх українських агентів — українських большевиків, за національне і соціальне визволення українського народу, за побудову української, справді незалежної, національної держави.

УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛІСТИ НЕ Є ШОВІНІСТИ, НІ ІМПЕРІЯЛІСТИ

Ми, українські націоналісти, **не є шовіністи**. Борючись за незалежну українську державу, ми боремося

тільки за здійснення українським народом тих прав, якими вже давно користується величезна більшість народів світу, і які (права) вже давно визнано природними правами кожного народу. До речі, наша боротьба є законною боротьбою навіть з точки зору большевицьких законів: конституція ССРСР забезпечує за кожним народом право на вільний вихід із складу ССРСР. До всіх народів світу ми плекаємо цілі і симпатії. З усіма народами світу, в тому числі і з російським народом, який побудує свою національну державу на своїх етнографічних землях, ми хочемо жити в дружбі і співпраці. Ми не боремося проти сусідніх нам народів у цілому, а тільки проти тих імперіалістичних сил, які нас поневолюють. Підкреслимо ще раз: усі народи, в тому числі російський і польський народи, ми цінімо, шануємо та прагнемо до дійсної дружби і співпраці з ними. Ми ненавидимо і боремося тільки проти тих імперіалістичних сил, які нас поневолюють або хочуть поневолити.

Ми, українські націоналісти, **не є також імперіалісти**. Незалежну українську державу ми хочемо будувати тільки на етнографічних землях, тобто на землях, на яких у більшості живе український народ. Ми не зазіхаємо ні на шматок чужої території. Ми є проти всякого імперіалізму — проти поневолення у будь-якій формі одного народу другим, проти імперіалістичних воєн і загарбань, проти багатонаціональних імперій. Ми є за якнайповніше здійснення ідеї вільних національних держав усіх народів світу.

МИ, БАНДЕРІВЦІ, НЕ БУЛИ, НЕ Є І НЕ БУДЕМО НІЧІСЮ АГЕНТУРОЮ

Ми, бандерівці, ніколи не були, не є і не будемо нічєю агентурою. В нашій боротьбі за національну і державну незалежність України ми орієнтуємось тільки на власні сили українського народу.

Зокрема ми, бандерівці, ніколи не співпрацювали з німцями, як це про нас брешуть большевицькі вороги народу. У нашій підпільній літературі ми вже не раз відповідали на цей підлий наклеп. З перших днів окупації України гітлерівцями, ОУН, керована

С. Бандерою, перевела проти них активну підпільну боротьбу. З кінцем 1942 р. для боротьби з гітлерівцями ОУН почала творити збройні групи. Ці збройні групи дали початок УПАрмії. Впродовж 1942-44 рр. багатотисячна УПА, революційне підпілля ОУН своєю збройною боротьбою завдали німцям значних втрат у людях, майні, транспорті. В 1943-44 рр. під виключною контролею УПА перебували цілі райони Полісся, Волині, Карпат, окремі лісові масиви Галичини. Ця боротьба проходила на очах і з участю всього українського народу. Про цю боротьбу може кожному, зацікавленому в тому, розповісти кожна дитина в західних областях, кожна українська селянка. Про цю боротьбу свідчать сьогодні ще не розкопані більшовиками, численні могили революціонерів і повстанців, що впали в боротьбі з гітлерівцями. Про цю боротьбу свідчить той факт, що в гітлерівських тюрмах і концтаборах опинилися тисячі українських революціонерів на чолі з С. Бандерою, Я. Стецьком та багатьма іншими керівними членами нашого руху. В німецьких тюрмах, від гестапівських куль, на всіх широчезних просторах України загинули такі керівні бандерівці, як Іван Климов-Легенда (Львів), Дмитро Мирон-Орлик (Київ), Микола Лемик (Харківщина), Пантелеймон Сак-Могила (Київ, родом із східних областей), Сергій Шерстюк (Кривий Ріг, родом із східних областей), та сотні інших. За кого ж має советських людей запроданець Мануїльський, який відважується говорити, що Бандеру німці замкнули до тюрми «на його власне бажання»? Хто ж інший, крім більшовицьких гнобителів, мав би відвагу так цинічно глумитися над народом — над тим народом, який бачив протигітлерівську боротьбу бандерівців на власні очі і сам приймав у цій боротьбі якнайактивнішу масову участь?

За нами, бандерівцями, три роки підпільної і повстанської боротьби проти гітлерівських окупантів. У гітлерівців, як в окупантів України і ворогів усіх волелюбних народів, ми стріляли, а не з ними співпрацювали. Про це знає не тільки весь український народ, але і весь світ.

МИ, БАНДЕРІВЦІ, — БОРЦІ ЗА ІНТЕРЕСИ ПРАЦЮЮЧИХ МАС, А НЕ ОБОРОНЦІ ЕКСПЛУАТОРСЬКИХ КЛЯС

Большевицькі брехуни намагаються представити нас перед советськими масами як оборонців інтересів «куркулів» чи «буржуїв». **Це також підла брехня.** Ми не маємо нічого спільного з цими класами ні з погляду цілей нашої боротьби, ні з погляду соціального походження і класової приналежності учасників нашого руху. Коли йдеться про соціальні цілі нашої боротьби, то ми, бандерівці, боремося за побудову безкласового суспільства. Ми є проти повороту в Україну як поміщиків, так і капіталістів. Ми є за знищення в Україні нової експлуаторської паразитарної класи — класи большевицьких вельмож, складеної з верховодів партії, МВД і МГБ, адміністрації, армії. Ми є за суспільну власність на знаряддя і засоби виробництва. Проти колгоспів ми виступаємо тому, що вони являються знаряддям нещадної експлуатації селянства большевицькою правлячою клікою. Тому, що вони є основною причиною нужди і смерті українського села. Ми хочемо, щоб в незалежній українській державі про форму землекористування вільно вирішило саме українське селянство*). Які ж, отже, маючи на увазі саме такі соціальні цілі нашої боротьби, з нас можуть бути оборонці «куркулства» чи «буржуазії»?

*) Конференція ОУН на Українських Землях 1950 р. зформулювала програмові постанови про земельне питання в такій формі:

«ОУН бореться за повне знищення колгоспного кріпацтва в Україні, проти повороту до поміщицько-капіталістичного ладу, за безплатну передачу землі селянам на власність на базі одноосібних трудових господарств».

«Рівночасно ОУН признає право на громадсько-кооперативні і різні спілкові форми господарювання землею, якщо вони побудовані на добровільній згоді селян і на їх власній праці».

Так само обстоїть справа, коли йдеться про соціальне походження учасників нашого руху. «Буржуа» серед нас ніхто не знайде, хоч би шукав його зі свічкою в руках. Загал західноукраїнського селянства — це, в основному, малоземельне, або, що найвище, середняцьке селянство. Малоземельні і безземельні селяни, наймити, середняки, робітники, студенти, учні середніх шкіл, інженери, лікарі, юристи, учителі, — ось хто такі учасники нашого руху за своїм соціальним походженням. Хіба ж ми, сини працюючого і експлуатованого народу, сини селян, робітників, інтелігенції, можемо боротися за інтереси експлуаторських класів? Хіба ж ми можемо боротися проти своїх батьків? Хіба ж підтримували б нас так широко українські працюючі маси, коли б ми боролися за ворожі їм цілі? Для кожної думаючої людини повинно бути ясним, що ні.

КІЛЬКА СЛІВ ПРО НАШЕ МИНУЛЕ

Як теперішнє, так і минуле бандерівців — славне, героїчне. Багато з нас, головню з-поміж старших віком революціонерів, — це довгочасні політв'язні колишніх польських, румунських, гітлерівських, большевицьких тюрем і концтаборів, не рідко засуджені до досмертного ув'язнення. У не одного з них це досьогодні видніють близи від тюремних кайданів. Не одному з них поламали ребра, повибивали зуби польська поліція, румунська сігуранца, німецьке гестапо, большевицьке МВД. Багато з нас стало на шлях революційної, підпільної боротьби проти окупантів, маючи всього 14-16 років від уродження. У підпільних гуртках, на підпільній, революційній роботі, протікали наші найкращі юні роки. З підпіллям, з революційною боротьбою пов'язані наші найпакіші юнацькі мрії, найшляхетніші юнацькі поривання. Переслідуваний поліцією, завжди zagrożений тюрмою, концтабором, поліційною кулею, часто не забезпечений матеріально, український революціонер завжди мужньо, з посвятою і найвищою відданістю справі героїчно виконував свої революційні обов'язки: обов'язки передового бійця революції, організатора і ке-

рівника народу в його боротьбі проти окупантів. Не зважаючи на ніякі труднощі, ні перешкоди, ми, бандерівці, завжди були серед народу, серед народніх мас, несли їм революційне слово правди, нашою сміливою, революційною дією підтримували на душі, обороняли перед терором окупантів. Для українських народніх мас український революціонер завжди був зразком найвищого патріотизму, мужности, витривалости, героїзму, найвищих громадських і революційних чеснот. Саме тому сьогодні народ так любить і всіляко підтримує нас.

ЧИ МИ, УКРАЇНСЬКІ РЕВОЛЮЦІОНЕРИ І ПОВСТАНЦІ, БОРЕМОСЯ ПРОТИ БОЛЬШЕВИЦЬКИХ ГНОБИТЕЛІВ І ЕКСПЛУАТОРІВ?

Для декого з советських людей, може бути незрозумілим, саме чому ми, бандерівці, боремося проти большевиків, проти советської влади? Адже ж так може подумати дехто з обдурених большевицькою пропагандою советських людей — большевики «найкраще в світі розв'язали національне питання», «побудували соціалізм», «щиронародну демократію».

Усе те, що говорить большевицька пропаганда, про політику большевицької партії і здобутки советської влади, також підступна і безлична брехня. Правда про Советський Союз цілком протилежна до того, що говорить про нього большевицька пропаганда.

Ми, бандерівці, боремося проти большевиків тому, що вони як щодо України, так і щодо всіх інших неросійських народів ССРСР провадять політику жорстокого національного гноблення й економічної експлуатації.

Український народ, як і кожний інший советський неросійський народ, не має в ССРСР ніяких національно-політичних прав, і перебуває у стані повного політичного поневолення. Так зв. Українська ССР, як і кожна інша т. зв. союзна республіка, являється по суті не «незалежною державою українського народу», як про це брешуть большевики, а звичайною адміністративною одиницею, звичайною безправною губернією большевицької імперії. Ні «верховна рада» УССР,

ні її «уряд» не мають ні тіні тих прав, що ними звичайно користуються ці інституції у справді незалежних державах. Так зв. суверенність союзних республік — це тільки фікція, густа фраза, призначена більшовиками для обдурювання працюючих мас Союзного Союзу і всього світу. Фраза, що не має найменшого практичного значення. Ні «верховна рада» УССР, ні її «уряд» не можуть нічого зробити самостійно, без згоди на це московського центру. Український народ, як і кожний інший неросійський советський народ у системі більшовицького ССРСР є фактично позбавлений будь-яких можливостей свobodного волевиявлення, незалежного керування своїми справами. Про все, згідно тільки з власними імперіалістичними інтересами, цілковито ігноруючи потреби окремих народів, всупереч їхнім найжиттєвішим інтересам, вирішує більшовицький імперіалістичний центр — більшовицька Москва.

Більшовики жахливо експлуатують Україну, як і кожному іншу т. зв. союзну республіку, в економічному відношенні. Кремлівські імперіалісти використовують Україну в першу чергу як сировинну базу для промисловості центральних районів Росії. До промислових районів Росії з України вивозять вугілля, чавун, сталь, хліб, м'ясо, овочі, а завозять звідтам сюди складні машини, складне фабричне і заводське устаткування, текстильні вироби. В Україні взагалі не розбудовується складного машинобудування, модерної хемічної промисловості, текстильних фабрик. В Україні, напр., яка являється найбільш розвинутим вугільним і металургічним районом ССРСР, перший автобудівельний завод більшовики запланували побудувати щойно в четвертій п'ятирічці. Чи ж це не говорить про те, що Україна в системі більшовицького ССРСР перебуває на становищі колонії? Це брехня, що «за роки советської влади більшовики розбудували в Україні високорозвинуту індустрію». Більшовицькі імперіалісти розбудували тільки ці галузі індустрії, які сприяють викачуванню з України промислової і сільськогосподарської сировини (напр., видобувну промисловість, сільськогосподарське машинобудування, за-

води, що продукують устаткування для вугледобувної і залізорудної промисловості, паровозобудування).

В Україні, як і в кожній іншій т. зв. союзній республіці, більшовики провадять політику жорстокого культурного гноблення. За роки більшовицької влади в Україні ЧК, ГПУ, НКВД, МВД, МГБ знищили сотні українських учених — істориків, мовознавців, літературознавців, економістів, знищили сотні письменників, поетів, мистців. Діахам української культури забороняється творити в національному, патріотичному дусі. В цей спосіб цілковито загальмовано всякий розвиток української культури. Усе життя в Україні русифікується. В усіх адміністративних, культурних та економічних інституціях, у всіх університетах, інститутах фактично панує російська мова. Неподільно панує російська мова в армії. Її накидається українському народові методами посереднього тиску. Всюди насаджуються російсько-шовіністичну, імперіалістичну ідеологію, переслідуються кожна українську патріотичну думку, кожне патріотичне українське почування. В російсько-шовіністичному, імперіалістичному дусі висвітлюється історію України, історію української культури, поборюється захоплення рідним минулим. Українська преса, радіо, театр, література, наука поставлені в Україні цілковито на службу Русифікаторської політики більшовицьких поневолювачів. Уся культурна політика більшовицьких гнобителів в Україні має на меті повну культурну асиміляцію України з Росією, повну ліквідацію культурної окремішності українського народу.

Більшовики масово винищують український народ фізично. Три рази за час свого панування в Україні вони навмисне викликали голод. Жертвою цього навмисне викликаного голоду впало досьогодні в Україні близько вісім мільйонів українців, сотні тисяч українських чоловіків і жінок вислано в Сибір, Середню Азію. Тут вони, будучи примушеними жити в найжахливіших умовах, масово вмирають. Сотні тисяч українських патріотів знищили більшовицькі гнобителі по тюрмах, на засланнях, у концтаборах, розстріляли, у безпосередній боротьбі. Тільки за останні ро-

ки в боротьбі проти нашого визвольного-революційного руху вони знищили кілька десятків тисяч українців.

Ось так на практиці виглядає «найкраще розв'язання» більшовиками «національного питання в ССРСР». Чи ми, українські патріоти, можемо спокійно годитися з таким станом, чи ми, українські патріоти, можемо не боротися проти більшовицьких гнобителів, коли бачимо, що вони готують Україні повну загалду?

Ми, українські революціонери і повстанці, боремося проти більшовиків тому, що вони встановили в ССРСР режим нещадного соціального гноблення й економічної експлуатації працюючих мас. Не безкласове суспільство, не «комунізм» будуть в ССРСР більшовики, а нову гнобительську й експлуаторську соціальну систему. Місце колишніх експлуаторів-помічників і капіталістів — займають сьогодні нові суспільні паразити-верховоди більшовицької партії, МВД і МГБ, адміністрації, армії. Ці верховоди вже виразно оформилися в нову експлуаторську класу — класу більшовицьких вельмож. Основою формування цієї нової паразитарної, експлуаторської класи є її політичні привілеї: монополітичне становище більшовицької партії, її необмежена влада, повна безконтрольність комуністів з боку народних мас. Маючи необмежені політичні права і будучи в результаті цього необмеженим господарем усіх багатств ССРСР, ця класа забезпечила за собою й виразні економічні переваги в советському суспільстві. Більшовицьким вельможам ніколи нічого не бракує, вони мають просто розкішні умови життя. У цей час, коли мільйони працюючих живуть у крайній нужді, в голоді, більшовицькі вельможі, встановивши для себе неймовірно високі платні, мають усього вдосталь: добре їдять, вишукано одягаються, гарно живуть, доскоду користають з усіх культурних розваг, забавляються. Це вигідне розкішне життя більшовицькі вельможі забезпечили собі за рахунок експлуатації советських мас — за рахунок експлуатації советських робітників, колгоспників, працюючої інтелігенції. Слова Маркса про те, що «нагромадження багатств на одному полюсі завжди супроводиться нуждою на другому полюсі» вірні не

тільки в застосуванні до капіталістичного суспільства, але й у такій же самій мірі в застосуванні до сьогодиншого советського суспільства.

Ніде на світі працюючі не живуть у такій економічній нужді, як в ССРСР, в країні нібито «переміщеного соціалізму». Ніде на світі не експлуатується так фізичні сили працюючих, як в ССРСР — в державі нібито «робітників і селян». Ніде на світі працюючі не стиснуті стільки різними законами, «нормами», «плянами», «зобов'язаннями», як в Советському Союзі. Реальна заробітна платня советських робітників і службовців незвичайно низька. Вона ніяк не вистачає навіть на наймізерніший прожиток. Стахановщина, соцзмагання висотують з робітників і колгоспників усі фізичні сили. Високими нормами поставок більшовицькі вельможі ограблюють колгоспників з усіх продуктів їхньої праці. Високі податки, постійні і високі позики, «добровільні датки» витягають від працюючих останню копійку. Працюючи на війну, советська промисловість не випускає в потрібній кількості товарів широкого вжитку. Не «радісне» і «заможне» життя дали більшовики працюючим колишньої царської Росії, а нову каторгу, а нове поневолення, новий соціальний гніт і економічну експлуатацію. Більшовицькі поневолювачі поставили працюючих Советського Союзу фактично на становище античних рабів.

Ми, українські повстанці і революціонери, — сини працюючого народу, не можемо не боротися проти такої політики більшовицьких ворогів народу щодо працюючих мас, так само, як не могли не боротися проти гніту поміщиків і капіталістів передові працюючі колишньої царської Росії. Боронити інтереси селян робітників, працюючих інтелігентів, боротися за їхнє соціальне визволення — вважаємо своїм священним обов'язком.

Ми, бандерівці, боремося проти більшовиків також тому, що вони побудували в ССРСР режим кривавої диктатури компартії, режим варварського терору МВД і МГБ.

В ССРСР не існує жодної демократії, не існують жодні громадські, ні людські права. Всеволодим паном

життя і смерті кожної людини в ССРС є большевицька охорона — МВД і МГБ. Вони шпигують за кожною совєтською людиною, намагаються цілковито контролювати все життя совєтських громадян, усі їхні думки, почування. Вони нещадно знищують кожну відважнішу думку. Вони криваво розправляються з усіма тими, хто в якійнебудь спосіб відважується протиставлятися большевицькому режимові. Большевицький лад є цілковитим перекресленням усякої свободи, всякої демократії, всіх здобутків людства на шляху його прямування до волі, є прямим продовженням царського самодержавства.

Чи ми, українські революціонери, можемо безчинно приглядатися таким знущанням над людьми? Проти такого знущання над людьми ми, бандерівці, не можемо не боротися. Наші найвищі ідейні гасла — «Воля народам! Воля людині!».

Ми, українські революціонери і повстанці, боремося проти большевицьких гнобителів, врешті, тому, що вони переслідують нас за патріотизм, за нашу любов до України, за те, що вони палють українські хати, руйнують господарства, вивозять на Сибір український народ, мордують, спалюють живцем українських патріотів, відрізують жінкам груди, пробивають штиками дітей, розпинають на парканах, волочать по дорогах, прив'язавши колочимо дротом коням до хвостів, наших внавших друзів-революціонерів, розривають їхні могили, викидають на смітники, придорожні рови їхні тіла, де їх розшарпують собаки; ми боремося проти большевиків тому, що вони днуть портрети Шевченка, Хмельницького, топчуть «Кобзаря», «Історію України». Усю Західню Україну большевицькі бандити перемінили в одну жахливу м'ясорубку. Немає тут сьогодні хати, де б ці душогиби когось не вбили, не заарештували, не вивезли на Сибір, немає ні лісу, ні гаюку, де не видніли б розриті повстанські могили, немає села, де не було б спалених, зруйнованих господарств, немає родини, де мати не оплакувала б замордованого сина, дочка — замордованої матері, маленька дитина — вивезених на Сибір батьків. І за що це море горя, за що це море крові і сліз? За те тільки, що український

народ любить Україну — свою Батьківщину, за те тільки, що український народ, як і кожний інший народ у світі, хоче жити вільним, незалежним життям.

Ми, українські революціонери і повстанці, боремося проти большевицьких гнобителів тому, що вони в колгоспах запрогають жінок до борін, заставляють їх носити на плечах гній на колгоспні поля, засуджують колгоспників до багаторічного ув'язнення за кілька колосків, що їх вони відважуються зірвати, щоб рятуватися від голодової смерті, тому, що большевицькі експлуататори цілком грабують колгоспників з продуктів їхньої праці, виплачуючи їм по 200 грамів хліба за трудовень, тому, що вони зіпхнули українське колгоспне селянство на дно нужди і страждань. Ми боремося проти большевицьких поневолювачів тому, що український робітник мусить постійно жити на голодному пайку, вистоювати в довжезних чергах за хлібом, жити в нужденних житлових умовах, фізично знесилюватися незвичайно високими нормами виробітку, стахановщиною, дрижати перед жорстокими карами за найменше спізнєння до праці. Ми боремося проти большевицьких злочинців тому, що вони в шахти, на рудники, на т. зв. відбудовні роботи загнали жінок, де руйнується їхнє здоров'я, тому, що вони відірвали матерів від їхніх дітей, тому, що десятки тисяч цих, позбавлених опіки дітей, примушені тинятися як безпритульні по базарах, станціях, попід ресторани, жебраючи шмачка хліба. Ми боремося проти большевицьких гнобителів тому, що вони примушують українську інтелігенцію виступати проти власного народу, заставляють її кривити душою, обплывувати національні святощі, примушують її фізичною працею здобувати засоби для власного прожитку, не дають їй змоги вільно віддаватися своїй творчій праці.

Чи може український патріот, який бачить і розуміє всю злочинність, увесь бандитизм большевицької політики щодо України, не поклястися боротися проти большевицьких гнобителів до останнього свого віддиху, до останньої краплі своєї крові? Ми, бандерівці, — українські революціонери і повстанці, поклялися не припиняти нашої протибольшевицької боротьби аж до

повного визволення України з-під большевицького панування, аж до цілковитого знищення большевицької гнобительської й експлуататорської системи.

ЗА ЩО МИ, УКРАЇНСЬКІ РЕВОЛЮЦІОНЕРИ І ПОВСТАНЦІ, ВЕДЕМО БОРОТЬБУ, ЯКІ НАШІ ПОЛІТИЧНІ І СОЦІЯЛЬНІ ЦІЛІ ?

Ми, українські революціонери і повстанці, ведемо боротьбу:

1. За побудову на українських етнографічних землях української незалежної національної держави із справедливим політичним і суспільно-економічним устроєм. До своєї національної незалежності завжди прагнули і прагнуть усі українські патріоти. Ми вважаємо, — і це підтверджується усім дотеперішнім історичним досвідом українського народу, досвідом усіх інших поневолених народів, — що тільки незалежна українська держава забезпечить українському народові найкращі умови для його всебічного духового і матеріального розвитку, що тільки незалежна українська держава може бути надійною гарантією справді вільного, справді щасливого і заможного життя українського народу. Позбавлений своєї державної самостійності український народ завжди зазнавав дотепер і зазнає сьогодні з боку своїх окупантів тільки національного, політичного і соціального гноблення, тільки економічної експлуатації. Зробити кінець такій своїй незавидній долі український народ може, тільки побудувавши свою незалежну національну державу.

2. За перебудову сьогодинського ССРСР на принципі незалежних національних держав усіх советських народів. Така розв'язка є єдиною справді справедливою, справді прогресивною розв'язкою національного питання в ССРСР. Така розв'язка завдасть смертельного удару по великоросійському імперіялізмові — найлютішому ворогові всіх сьогодинських советських народів і працюючих мас, грізному ворогові народів усього світу. Ми, поневолені Москвою народи, мусимо розуміти, що доки імперіялісти Москви — білої чи червоної, царської чи большевицької — пануватимуть над народами сьогодинського ССРСР, доти вони завжди мріятимуть

про панування над світом. Доки володарі Москви плекатимуть такі мрії, доти вони завжди змагатимуть до побудови якомога сильніше зцентралізованої держави, до встановлення якомога сильнішої влади — до самодержавства, диктатури, доти вони завжди все народно-господарське життя спрямовуватимуть на підготовку загарбницьких воєн, доти вони завжди утримуватимуть міцний і широко розбудований апарат гноблення, велику міцну армію, що в результаті завжди доводитиме також до скріплення суспільно-економічного становища пануючої класи, — з одного боку, та до щораз нового поневолення й експлуатації працюючих мас, — з другого. Отже, перебудова ССРСР на принципі національних держав усіх поневолених народів — це не тільки передумова справжнього національного визволення советських народів, це не тільки найважливіший, найсуттєвіший крок у напрямі знищення великоросійського імперіялізму взагалі, але це також найнеобхідніша передумова справжнього соціального і політичного визволення працюючих мас сьогодинського ССРСР, найнеобхідніша передумова встановлення справді справедливого, справді прогресивного політичного і соціального ладу на Сході Європи і в підбольшевицькій Азії.

3. За повне переведення в життя ідеї вільних національних держав усіх народів світу, за усунення з міжнародного життя всякого імперіялізму. Ми, бандерівці, вважаємо, що система вільних національних держав, задовольючи природні прагнення всіх народів до незалежного життя та забезпечуючи найкращі умовини для всебічного їхнього розвитку, створить також найкращі передумови для тісної співпраці між народами. Основною перешкодою міжнародної співпраці сьогодні є брак взаємного довір'я між народами, взаємні підозріння між окремими державами. Це довір'я можна усунути тільки шляхом повного здійснення ідеї вільних національних держав усіх народів, тільки відмовившись у національній політиці від усякого імперіялізму.

4. За побудову в незалежній українській державі безкласового суспільства, за справжнє знищення

в Україні експлуатації людини людиною, за перемогу ідеї безкласового суспільства серед усіх народів, а зокрема — на території сьогодишнього ССРСР. Основною цього суспільства в незалежній українській державі буде, як про це ми вже говорили, з одного боку, суспільна власність на знаряддя і засоби виробництва, і, з другого боку, — справжня демократія в галузі внутрішнього політичного устрою. Суспільна власність на знаряддя і засоби виробництва не допустить до творення експлуаторських класів на економічній основі. В протилежність до того, як це сьогодні обстоїть справа в ССРСР, справжня демократія у галузі політичного устрою виключить можливість формування нових паразитарних груп на базі політичних привілеїв.

5. За справжню демократію, проти диктатури і тоталітаризму всіх галузей, за свободу слова, друку, зборів, світогляду, за забезпечення за національними меншостями в Україні всіх національних і громадських прав, проти всесилля поліції, за таку владу в державі, яка найвищим своїм обов'язком уважатиме служіння інтересам народу, а не своїм імперіалістичним плянам.

«Не маючи загарбницьких цілей, поневолених країн і пригноблених народів у своїй державі, народна влада України не витратить часу, енергії та коштів на творення апарату гноблення й експлуатації. Українська народна влада всі економічні ресурси та всю людську енергію спрямує на побудову нового державного порядку, справедливого соціального ладу, на економічне будівництво країни та культурне піднесення народу» (з Програми ОУН).

Детальна програма нашої боротьби викладена в Програмі ОУН, прийнятій III-ім Надзвичайним Великим Збором ОУН, що відбувся в дні 21-25 серпня 1943 р. Ця програма також масово поширена окремою брошурою під заголовком «За що бореться УПА».

З того, що дотепер ми сказали про нашу ідеологію і політику, якнайвиразніше видно, що **наш, бандерівський, революційний рух ні з фашизмом, ні з гітлеризмом не має нічого спільного.** По своїй найглибшій суті наш рух — народний національно- і соціально-визвольний рух. Нам чужий усякий шовінізм, ми не-

навидимо і побороємо всякий імперіалізм, ми проти всякої диктатури і тоталітаризму, ми за знищення всякої експлуатації людини людиною, за побудову справедливості безкласового суспільства. Тільки з неспроможности знайти проти нас якінебудь справжні аргументи большевицькі вороги народу зв'язують нас з фашизмом, закидають нам «агентурність».

**МИ, БАНДЕРІВЦІ, ЗА РЕВОЛЮЦІЮ В УСЬОМУ ССРСР,
ЗА ЄДИНИЙ ФРОНТ БОРОТЬБИ
ВСІХ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ І ПРАЦЮЮЧИХ
МАС СОВЕТЬСЬКОГО СОЮЗУ**

До реалізації наших цілей ми змагаємо шляхом розгортання народної національно- і соціально-визвольної революції як в Україні так і серед усіх інших народів ССРСР. До боротьби разом з нами, до боротьби за повалення большевицького режиму ми кличемо всі поневолені советські народи, працюючі маси всіх національностей ССРСР.

Большевицьке ярмо однаково тисне як український народ, так і всі інші советські народи. Большевицькі гнобителі однакові вороги як українського, так і всіх інших поневолених советських народів. Визволитися з-під большевицького ярма народи Советського Союзу можуть лише шляхом революційної боротьби проти большевицьких поневолювачів та експлуаторів, шляхом боротьби, що її советські народи вестимуть за перебудову ССРСР на принципі незалежних національних держав, за справжню безкласове суспільство, за справжню демократію в галузі внутрішньо-політичного устрою окремих національних держав, за цілковите усунення з відносин між собою усього імперіалізму, за якнайтіснішу співпрацю між собою, основану на справжній рівноправності і взаємній повазі до своїх інтересів. Чим швидше народи Советського Союзу зрозуміють необхідність революційної боротьби проти большевицьких гнобителів, чим швидше вони переконаються у правильності наших ідей, тим коротшими будуть їхні страждання — страждання рабів у большевицькій тюрмі народів, тим меншими будуть їхні жертви, що їх вони щоденно примушені складати

в результаті терористичної більшовицької політики, тим швидше вони зможуть зажити справді вільним, справді щасливим життям.

Ми змагаємося до того, щоб викути єдиний революційний протибільшовицький фронт народів України, Білорусі, Прибалтики, Кавказу, Середньої Азії, Сибіру, народів країн Південносхідної і Центральної Європи, в останній війні фактично окупованих більшовиками. Революційні, прогресивні елементи народів України, Білорусі, Прибалтики, Кавказу та деяких народів Південносхідної Європи вже сьогодні об'єдналися для спільної протибільшовицької боротьби на пропагованій нами політичній платформі в Антибільшовицький Блок Народів (АБН). На еміграції вже діють окремі керівні органи АБН. Услід за цим мусить прийти до розбудови активного революційного протибільшовицького фронту і всередині ССРСР та в новоокупованих ним країнах. Це буде величезний крок вперед на шляху повалення більшовицької тюрми народів, на шляху до визволення всіх поневолених більшовиками народів.

До боротьби проти кремлівських поневолювачів та експлуататорів ми кличемо також російський народ. Російські народні маси зазнають з боку кремлівських заправил такого самого політичного і соціального гноблення, як і неросійські народи. В 1917 р., разом з усіма іншими народами Росії, російський народ піднявся на революційну боротьбу проти царського самодержавства, проти поміщиків і капіталістів в ім'я справжньої політичної свободи, в ім'я справжньої рівності і справедливості, в ім'я справжнього знищення в Росії всякої політичної та соціальної реакції. Того всього російський народ не досягнув. Більшовицькі узурпатори насильно вирвали з рук російського народу владу і, прикриваючись революційними фразами, встановили на території колишньої Росії нову різновидність самодержавства, побудували нову експлуаторську соціальну систему. Не мав політичної свободи російський народ у царській самодержавній Росії, не має він її сьогодні і в більшовицькому, диктаторському ССРСР. У царській Росії російські працюючі маси експлуатувались поміщиками і капіталістами, а тепер вони ек-

сплуатуються більшовицькими вельможами. Своїх ідей політичної і соціальної волі російський народ ще не здійснив. Ці ідеї чекають на організовану армію нових борців з-поміж російського народу. До російських народних мас, гноблених й експлуатованих колією царизмом, а тепер більшовицькою клікою, до російських народних мас, які мають відвагу і знаходять у собі силу підніматися на революційну боротьбу проти своїх гнобителів, до російських народних мас, які відкидають і ненавидять усякий імперіялізм, — ми, українські революціонери і повстанці, плекаємо тільки щирі симпатії. Ми з найбільшою радістю повітаємо російський народ на фронті революційної боротьби за повалення більшовицької гнобительської й експлуаторської системи.

ЯК МИ ДИВИМОСЯ НА НАСТУПНУ ВІЙНУ ?

На війну між ССРСР і його противниками ми розраховуємо як на допоміжний момент у нашій боротьбі, як на ту сприятливу обставину, яка полегшить нам визволитися власними силами. Ми завжди ставили і ставимо сьогодні на сили українського народу, на сили всіх поневолених народів Советського Союзу.

ЯКІ БЕЗПОСЕРЕДНІ ЗАВДАННЯ НАШОЇ БОРОТЬБИ СЬОГОДНІ ?

На теперішньому етапі нашої боротьби наші безпосередні завдання такі: 1) включати до активної, революційної протибільшовицької боротьби ще не включену дотепер частину українського народу; 2) шляхом революційної пропаганди освідомляти народні маси ССРСР усіх національностей у тому, що таке більшовизм на ділі, розкривати всю антинародність більшовицької системи, вказувати, в якій спосіб народи Советського Союзу можуть визволитися з-під більшовицького ярма; 3) стимулювати виникнення організованої активної протибільшовицької боротьби в усьому ССРСР.

ЧОМУ МИ МУСИМО ВЕСТИ НАШУ БОРОТЬБУ МЕТОДАМИ ЗБРОЙНОГО ПІДПІЛЛЯ?

У терористичних умовах Советського Союзу ми не маємо змоги вести нашу визвольну боротьбу в жодний інший спосіб, як тільки в формі збройного підпілля. Саме тому ми сьогодні примушені сидіти в лісах, у підземних кривках. Для боротьби з МВД і МГБ ми носимо зброю. Такі форми боротьби накинув нам ворог. Зрозуміло, що такі форми політичної боротьби — незвичайно важкі. Оскільки, однак, в умовах Советського Союзу такі форми боротьби — єдино можливі форми протирежимної політичної боротьби взагалі, ми й надалі будемо боротися так, як ми боролися дотепер. Така тактика єдино правильна і для всіх інших поневолених більшовиками народів.

Передумовою виникнення масової революційної протибільшевицької боротьби в СРСР ми вважаємо виховання революційної свідомості і протибільшевицької політичної активності поневолених народів і працюючих мас Советського Союзу. До цього виховання ми змагаємо як шляхом революційної пропаганди, так і шляхом безпосередньої активної революційної боротьби авангарду революції — революційних організацій і включування в цю боротьбу советських народніх мас.

ЯКУ БЕЗПОСЕРЕДНЮ МЕТУ МАЮТЬ НАШІ ЗБРОЙНІ І САБОТАЖНІ ДІЇ?

Наші збройні дії, акти саботажу своєю безпосередньою метою мають не дозволити більшовицьким загарбникам міцно закріпитися на окупованих ними українських землях, не дозволити їм безкарно тероризувати і грабувати український народ, природні багатства української землі, боронити перед терором МВД і МГБ український патріотичний елемент, зривати спроби МВД і МГБ розбудувати агентуру, не допустити до розбудови більшовицьких, ворожих українському народові, організацій (молодіжних, культурних), знищувати особливо активних більшовицьких вислужників, боронити перед наступом МВД і МГБ нашу підпільну організацію.

МИ, УКРАЇНСЬКІ РЕВОЛЮЦІОНЕРИ І ПОВСТАНЦІ, НЕ БОРЕМОСЯ ПРОТИ СОВЕТСЬКИХ ПРАЦЮЮЧИХ МАС

У нашій боротьбі ми, бандерівці, виступаємо тільки проти більшовицьких імперіялістів, тобто проти партійної верхівки та всіх тих елементів, незалежно від їхнього соціального і національного походження, які дій верхівці вірно служать. Це підла брехня, що ми стріляємо всіх советських людей без розбору. **Проти советських народніх мас ми не боремося.** Про це можуть посвідчити тисячі советських людей — советських колгоспників, робітників та інтелігентів, з якими ми зустрічалися, розмовляли, яким ми передавали нашу літературу. Про це можуть посвідчити тисячі голодуючих, яким ми допомагали, чим тільки могли. Ми знищуємо тільки керівних представників партії, МВД і МГБ та всі ті вислужницькі, продажні елементи, які активно виступають проти нашого руху і вороже відносяться до українського народу.

ЯК МИ, БАНДЕРІВЦІ, ДИВИМОСЯ НА ПЕРСПЕКТИВИ НАШОЇ БОРОТЬБИ?

Ми знаємо, що нас у нашій боротьбі чекають величезні труднощі. Ми дуже добре здаємо собі справу з того, що покищо наші сили — малі, а сили ворога великі. Краще, як будь-хто інший, ми також свідомі того, як важко вести революційну боротьбу в умовах більшовицької, емведівської системи. Та ми віримо в справедливість нашої справи і в народ. Ця віра завжди була основним джерелом нашої сили дотепер і буде ним у майбутньому. Ми боремося за найрідніші інтереси як українського, так і всіх інших народів Советського Союзу. **Як увесь український, так і всі інші советські народи не можуть томч не піти за нами.** Сьогодні йде активно за нами значна частина України. Сьогодні по нашому боці симпатії майже всього поневоленого українського народу, значної частини, вірно поінформованої про нас, працюючих мас усього Советського Союзу. Завтра активно включиться в нашу бо-

ротьбу решта України. Завтра стануть на наш шлях усі народи Советського Союзу. Як в умовах большевицької реакції всередині ССРСР і в новозагарбаних ним країнах Південносхідньої і Центральної Європи, та і на тлі нездорових відносин Заходу ми, бандерівці, і з погляду цілей нашої боротьби, і з погляду її моральних основ — репрезентуємо найглибші, вічноживі, здорові прагнення народів і працюючих мас до політичного і соціального поступу, до прогресу. Сили поступу, сили прогресу завжди здобувають перемогу над силами реакції. Такий закон суспільного розвитку. У нашій боротьбі з большевицькою реакцією остаточна перемога буде за нами, бандерівцями. Уже сьогодні в УПА, в революційному підпіллі, крім українців, борються також представники інших національностей: росіяни, татари, білоруси, грузини. У недалекому майбутньому — ми віримо в це — разом з нами, на своїх національних територіях боротимуться тисячні загони революціонерів усіх національностей ССРСР.

До оптимізму щодо нашого майбутнього дає нам основу також та обставина, що досьогодні, тобто вже впродовж шести років, большевицьким поневолювачам не вдалося нас знищити, розбити нашу підпільну організацію. Супроти високої ідейности, супроти майстерности конспірації, супроти нашого масового героїзму і завзяття стає безсильним навіть МВД і МГБ. Витримавши в нашій боротьбі дотепер, ми витримасмо і в дальшому. Для нас були найгрізніші перші бої з МВД і МГБ. Сьогодні, коли ці бої вже за нами, ми з вірою дивимось у майбутнє. Маючи потрібний нам досвід боротьби в умовах большевицького режиму, в умовах емведівської системи, загартовані дотеперішніми боями, загірті тими симпатіями, що їх ми зустрічаємо скрізь, де тільки появимося серед усіх народів, поневолених большевиками, міцні тією підтримкою, що її нам жертвенно дають українські народні маси, — ми відважно маршуємо вперед, до нашої мети — до повалення большевицького панування в ССРСР, до побудови незалежної Української Держави, до визволення народів і працюючих мас усього ССРСР.

НАШ СТИЛЬ БОРОТЬБИ

Для нас, бандерівців, характерний окремий, високогеройчний стиль революційної боротьби. В його основі лежить нечувано висока, прямо безприкладна, ідейність учасників нашого руху, наш глибокий патріотизм. Ми не визнаємо ні полону, ні капітуляції перед ворогом. Українські революціонери і повстанці в своїй основній масі не здаються живими в руки ворога: у безвихідному становищі стріляються останніми власними кулями або розриваються останніми власними гранатами. Ми не визнаємо іншого життя, крім життя для активної боротьби за наші високі революційні ідеали. Нашої боротьби ми не припинимо доти, доки житиме хоч би один революціонер. Нас не лякають навіть найважчі труднощі і небезпеки, навіть найважчі перешкоди. Нас не заламлює ні смерть наших друзів, ні хвилеві невдачі в нашій боротьбі. В ім'я перемоги наших ідей ми добровільно підпорядковуємося залізній дисципліні, що панує в наших рядах.

МИ, УКРАЇНСЬКІ РЕВОЛЮЦІОНЕРИ І ПОВСТАНЦІ, ПРОДОВЖУЄМО НАЙКРАЩІ ВИЗВОЛЬНІ ТРАДИЦІЇ ЯК УКРАЇНСЬКОГО, ТАК І ВСІХ ІНШИХ НАРОДІВ ССРСР

Борючись за національну і соціальну волю українського народу, за державну незалежність України, ми, українські революціонери і повстанці, продовжуємо діло таких великих борців за визволення України в нашій історії, як Хмельницький, Мазепа, Петлюра, продовжуємо традиції таких визвольних організацій в Україні з періоду після 1920 р., як Братство Українських Державників (БУД), Союз Визволення України (СВУ), боремося за здійснення мрії та ідеалів таких великих українців, як Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка.

Змагаючи до побудови справедливого прогресивного політичного і соціального ладу на території всього ССРСР, до визволення з-під національного і соціального большевицького ярма всіх народів Советського Союзу, ми, бандерівці, продовжуємо традиції визвольної боротьби всіх поневолених царизмом народів, продовжу-

емо діло всієї тієї частини революціонерів Росії з-перед 1917 р., яка справді хотіла покласти кінець національному і соціальному рабству в Росії, яка справді хотіла здобути для народніх мас Росії політичну волю і соціальну справедливість.

Ось хто такі ми, бандерівці, та за що ми боремося.

Колись на насмішки царських вислужників, що ніби «гайдамаки — не воины, разбойники, воры, пятно в нашей истории», — великий Шевченко відповів: «Врешеш людоморе! За святую правду, волю розбійник не стане! Не розкуе закований у ваші кайдани народ темний; не заріже лукавого сина; не розірве живе серце за свою Вкраїну» (Холодний Яр). Ці слова Великого Пророка України хай будуть і сьогоднішньою нашою відповіддю усім тим, які, обдурені большевицькою пропагандою, ще й сьогодні дивляться на нас, як на «бандитів».

*

Від шести років з України на весь Советський Союз лунають постріли. Від шести років територія Західної України — невеличка частина величезного Советського Союзу — є полем незвичайно завзятих героїчних боїв.

Хай знає кожна советська людина, хай знає кожний советський колгоспник, робітник і інтелігент: тут в Україні вперше в історії усталізованого СССР загорілося вогнище революційної визвольної боротьби за повалення большевицько-експлуататорського режиму, за побудову на території сьогоднішнього СССР справді справедливого політичного і соціального ладу. Тут вперше в історії усталізованого СССР кількадесят тисяч українських патріотів — синів працюючого народу українського поклялися радше згинуть, ніж покійно терпіти большевицькі знущання, ніж погодитися із злочинною з національного і соціального погляду політикою большевицьких бандитів.

Ми, бандерівці, боремося і вмираємо з думкою про майбутню волю і щасливе життя українського народу, з думкою про майбутню волю і щасливе життя всіх советських народів!

Ми, бандерівці, боремося і вмираємо з вірою, що за нами, тисячами, підуть мільйони нових борців з усієї України, з усього Советського Союзу, і що наша боротьба, — боротьба за волю народів і людини — вкінці закінчиться перемогою над большевицькою реакцією.

Ми, бандерівці, боремося і вмираємо з почуттям гордості за те, що в чорні дні большевицької реакції нам першим приходиться промощувати шлях до волі як для всього українського народу, так і для народів та працюючих мас усього Советського Союзу, за те, що історія судила нам першим започаткувати нову добу для Сходу Європи і підбольшевицької Азії — добу їх справжнього національного і соціального визволення. Ми щиро співчуваємо всім тим советським матерям і батькам, ні в чому невинні сини яких, опинившись на фронті боротьби проти нас проти власної волі, впали у боротьбі з нами. В тому винувате МВД. Воно гнало їх проти нас силою. Вони — жертви емведівського терору.

З наших революційних окопів, відбиваючи скажені емведівські атаки серед трупів наших упавших друзів, цілі скривавлені, але негнуті, сьогодні, з початком сьомого року нашої визвольної протибольшевицької боротьби ми ще вище піднімаємо наш революційний прапор.

Народи Советського Союзу! Советські працюючі маси! Дивіться на цей прапор! Дивіться і читайте:

Ми за волю народів і людини!

Ми за визволення з-під большевицького національного, політичного і соціального ярма всіх народів і працюючих мас Советського Союзу!

Геть большевицьку гнобительську і експлуататорську систему!

До боротьби під цим прапором, до боротьби разом з нами ми кличемо всіх, кого лише гнітить ярмо большевицьких поневолювачів та експлуататорів, усіх, хто лише має силу та відвагу боритися.

Годі довше терпіти большевицькі знущання та насильства! Це ганьба для людини покійно зносити ярмо і батіг!

Годі довше бути тільки німими рабами! Годі довше

тільки тасмно в собі здушувати свій гнів і ненависть проти большевицьких поневолювачів та експлуататорів!

Піднімайтеся на революційну боротьбу проти кремлівських гнобителів!

Українці із східних областей! Ми, українські революціонери і повстанці, — борці за волю і незалежність України, кличемо Вас: ширше включайтеся у визвольну революційну боротьбу проти большевицького ярма! Боротьба за волю і незалежність українського народу — священний обов'язок кожного сина України!

Поневолені народи Советського Союзу! Білоруси, грузини, вірмени, азербайджанці, литовці, лотиші, естонці, карелофіни, узбеки, казахи, таджики, киргизи, туркмени, татари, молдавани, калмики, башкири! Піднімайтеся на національно- і соціально-визвольну боротьбу проти большевицьких гнобителів за перебудову ССРСР на принципі незалежних національних держав усіх советських народів!

Росіяни! Боріться за повалення большевицької диктатури, за знищення большевицької експлуаторської системи — за демократичну Росію, за справжню соціальну рівність і справедливість!

Советські робітники, колгоспники, інтелігенти! Советське ярмо стає щораз важче. Нужді, злидням немає кінця. Немає кінця теророві, переслідуванням. Годі довше покійно терпіти! Піднімайте революційну боротьбу за своє політичне і соціальне визволення!

Хай живе визвольна боротьба українського народу за українську незалежну національну державу!

Хай живуть ОУН і УПА — бойовий авангард українського народу в його боротьбі за національну і соціальну волю!

Хай живе Степан Бандера — Керівник українського визвольно-революційного руху, щирий друг усіх народів і працюючих мас Советського Союзу!

Хай живе генерал Тарас Чупринка — Головний Командир УПА, безстрашний борець за волю українського і всіх інших народів ССРСР!

Хай живе національно- і соціально-визвольна революційна боротьба всіх поневолених народів ССРСР!

Хай живе революційна боротьба працюючих мас ССРСР за соціальну рівність і справедливість, за справжнє безкласове суспільство!

Смерть Сталіну і його кліці — найлютішим ворогам народів і працюючих мас Советського Союзу!

— о о о —

«На крові тих, що впали на полі бою в обороні рідних хат, сімей і населення, в наступі на гестапівські й енкаведівські гнізда і загони, в індивідуальному двобою в час конспіративної підпільної роботи, на крові тих, що замучені по тюрмах і таборах, виросла безсмертна легенда воюючої нації, що вогненным смолоскипом горить у серцях і душах народу й освічує шлях у майбутнє. Україна живе й бореться та силою здобуває перемогу. Хай же вічна слава буде впадшим героям, що склали своє життя на жертівнику нації!»

(З Деклярації Проводу ОУН)

«Ліпше умерти в боротьбі, ніж умирати як покійний раб, не боронячись, цілуєчи ноги того, хто визискує, хто глузує й погорджує, хто катує тебе!»

(Микола Міхновський)

«П'ятирічна героїчна боротьба УПА і визвольно-революційного підпілля — це найбільш героїчна боротьба в історії України...»

(Генерал Тарас Чупринка)

Д. Маївський (П. Дума)

НАША ВІДПОВІДЬ

(2 x 2 = 4)

Писав колись Антоненко-Давидович: «Бо як два рази по два буде чотири, так ясно й те, що німецьку мову найкраще вивчати в самій Німеччині, на Варшавських вулицях говорять польською мовою і в Росії читають та знають найбільше російських письменників. Але можна все своє життя прожити в одному з українських міст і не знати української мови, можна в київському трамваї звернутися українською мовою до кондуктора і він не зрозуміє або удаватиме, що не розуміє вас... Адже $2 \times 2 = 4$, а проте в наших українських умовах це треба ще довести».

Це, зокрема, треба нині довести «українським» комуністам. І як воно не прикро, але власне самі українці, що пішли на службу чужому і ворожому імперіалізму, на цей раз «українські» комуністи, стали до завзятої боротьби не за самостійність, а проти самостійності України. Немов передчуваючи лиху годину, вони з усієї сили заходилися переконувати українські народні маси, зокрема українські збройні заgonи, зформовані з українських селян, робітників і інтелігенції, — що ніякої самостійності немає і не може й бути.

Здобули французи волю — радіють, господарюють і клянуться перед світом і собою, що з незалежності не резигнують ніколи. Такого ж самопогляду і поляки, серби, чехи, словаки, бельгійці, греки, фіни, румуни, болгары та ін. Всі вони одноставно заявляють, що самостійність для них — передумова всіх передумов. Цій широкій аргументації самостійності сприяє нині весь світ і навіть офіційно Сталін і партія. І здавалось би, що справді ідея самостійності стала

Передрук із крайового органу ОУН «За самостійну Україну», Рік II, ч. 7-8, 1945. (За «Визвольною Політикою», Рік I, ч. 8, 1946).

нині такою цінністю, що її ніхто навіть не відважується заперечувати.

Всі пам'ятають недавнє панування Гітлера, коли німці гордо проголошували, що лише вони можуть мати власну державу, а всі інші народи — це їхні раби. Концепція т. зв. «Нової Європи» — це й була та міжнародна система, що в своїй суті виключала й думку про державну самостійність України. Правда, були й «українці», які покиували головами під диктат гестапівців і, де лише могли, боролися з українським самостійницьким революційно-визвольним рухом, але з відходом їхнього хлібодавця з України — відійшли, на щастя, і вони. А народні маси ще раз пересвідчилися в тому, що ідея державної самостійності для кожного народу — це така самозрозуміла річ, як $2 \times 2 = 4$.

На ділі ж інакше. Два рази два є скрізь чотири, лише не на Україні. Послухайте: «якоїсь незалежної хочуть?». «Про яку ж самостійну Україну може бути мова?» — горлають наввипередки «українські» комуністи, намагаючись якнайбільше подобатися своїм панам-господарям — кремлівським диктаторам. «За яку ж самостійну Україну борються ці виродки?» — викрикує і західньоукраїнський землячок-підлабузник М. Возняк.

І дивно, і соромно, і боляче. Воюють проти націоналістів — ну й хай би, але чому ж воюють проти ідеї самостійності, чому ж казяться на самий звук цього слова, коли в той же час визнають її (самостійність) за іншими народами. Та ж і Ленін писав про «самоопределение вплоть до отделения». Чи ж це значить, що Ленін не визнавав права на відокремлення, на незалежність? Та ж і Сталін обіцяв Галичині незалежність у 1921 р. У самій же конституції УРСР, у статті 14-тій, написано: «Українська Радянська Соціалістична Республіка зберігає за собою право виходу з Союзу Радянських Соціалістичних Республік». Яка ж могла бути генеза такої статті? Значить, трудящі мають право боротися, наприклад, за реалізацію 14-ої статті? Пощо ж тоді кричати: «Про яку незалежність України

идеться?» — Та просто про українську державу, в якій українець буде українцем, а дитина українця буде виступати як українська дитина. Йдеться бо хоча б про таку державу, яку одержали поляки, чехи, французи, румуни, фіни, болгари та ін. Чим же ми, українці, гірші за інші народи? Чому незалежність румунів, поляків — це речі самозрозумілі і похвальні, а незалежність України — це «німецька агентура»? Чи думають панове комуністи, що український нарід не доріс до самостійного життя? А може думають, що як вони можуть бути лише наймитами в інших, отже й несаможиттєвими господарями, то такою ж міркою міряють і інших?

Як на помах магічної палички, всі «українські» комуністи почали в один голос кричати, що вони не хочуть самостійності, що вони хочуть бути разом з «великим» російським народом і т. ін. Посилаються на історію, відгрібають всі старі «єдиноделіські» чорносотенні теорії про «воссоединеніє» України з Росією і т. д. Почали виголошувати на мітингах промови про «нерозривну дружбу», позамовляли поетам і письменникам вірші і новели про любов до великої Росії, а науковцям наказали писати в енциклопедії про konieczність об'єднання з історичним братом — великоруським народом. Пощо ж тоді було писати в конституції УРСР 14-у статтю, для кого — брехні, обману? Ну, а от не хоче нарід бути в Союзі, а хоче самостійності, це ж доба демократії. Поміщиків і капіталістів на Україні вже, на щастя, немає, а Гітлера от-от також не буде, над світом магіме силу Всесвітня Рада Безпеки, що стоятиме на сторожі демократії, — чом же тоді так бояться цієї самостійності і називати тих, що борються за неї, «найбільшими ворогами»?

Ідея самостійності, як теоретичне явище, визнавана нині і в СРСР. Побудовано соціалізм в одній країні. Значить, соціалізм вже переміг. Отже, тепер можна не боятись відокремлення, як це було в 1918 р., коли Скоропадський хотів знову завести панські двори.

Та річ тут не в тому. Не в самостійності, як такої, річ, а в українській самостійності — ось що. Сталін

і комуністична московська верхівка большевицьких вельмож вже міцно тримають Україну в обіймах і чують смак її багатств, уже таки й привикли трохи до неї, до її скарбів, до території. Вони вклали стільки праці в асиміляцію українців, з великим зусиллям стараються їх приборкати (тюрми, розстріли, переселення) і мали б тепер це все віддати? Ні! Краще вже докінчити цей процес і остаточно включити політично Україну раз назавжди до Росії, створити одну спільну «родіну» і ототожнити ці два поняття, які і так колись, як тепер пишеться у большевиків, були і за княжої доби тотожні.

Отак і говорили б, а то морочать людям голови про «республіки», про комісаріати заксправ і оборони, про культуру, національну форму (так ніби від форми багато залежить!), і про з'єднання всіх українських земель, і про Хмельницького, і про Шевченка. Ото сказали б просто: «Не било, нет і бить не может», як колись говорили, або що «у пролетаріату немає батьківщини», як говорили потім. А то — і є Україна, і її немає, і ніби є український нарід, навіть великий, і ніби його взагалі немає. Ніби конституцією забезпечене Україні право унезалежитися — і смертю карають тих, що хотіли б реалізувати цю статтю конституції. Бо якщо український нарід є нарід, то тоді і йому належить те право, що дається всім іншим народам. Або коли не визнається за ним цього права, тоді треба сказати одверто, що вже немає українського народу, — от і було б ясно. Бо коли чужинець Хрущов переконує українців, що український нарід не хоче самостійності, то українець вірити в це не мусить. А коли «українці» Корнійчук, Гречуха, Тичина, Вишня, Бажан та інші, нам відомі, заявляють те саме, то ясно, що вони або зі страху лицеміряють, або з українським народом і Україною нічого спільного не мають. Бо повірити в те, що вони заявляють, не може повірити і нормальна людина, що 2x2 не є 4. І тут ні дочого не придадуться всі «звернення», «амністії», і т. ін. Тут справа стоїть просто: піти на зраду Батьківщини — або боротися за перемогу. За ласкавий

шматок хліба зі столу іншого народу, хоч би й слов'янського, українці не продадуться, бо могли б уже кілька разів за ціну капітуляції продатися от хоч би полякам, румунам, мадярам чи німцям. Значить, марні й силкування намовляти народні маси продатися Сталінові та його кліці —російським імперіялістам.

У своїй неможі боротися з нашими логічними аргументами наші вороги, цього разу «відповідальні» державні мужі — оці хрущови, мануїльські, рясні — вдаються до відомої старої зброї всіх окупантів — брехні та всіма засобами агітаційної штуки почали компромітувати всенародній українській визвольний рух перед світом і незорієнтованими земляками.

Большевики знають, що на даному етапі формально перемагає в світі демократія, а це значить, що не можна не прислуховуватися до голосу народніх мас, якщо вони домагаються своїх прав. По розвалі гітлерівської Німеччини залишаться в світі одні большевики, в країні яких смертю караються всі прояви думки, відмінної від тієї, що її висловлює компартія. Визнавати український визвольний рух за самостійницький — це значить, кінець-кінцем, допустити народні маси до керування державою. А цього якраз большевицька сталінська верхівка найбільше боїться. Вона так закохана в свою диктатуру, що й подумати не може, щоб хтось міг інакше думати і мати вплив на керування державою. Отже, треба було українську визвольну боротьбу впрягти в чужого воза. А що тепер найбільше зненавиджений є Гітлер, то й український визвольний рух большевики пов'язали з ним. Збройну боротьбу українських народніх мас большевики назвали боротьбою «українсько-німецьких націоналістів». І зручно, і вигідно! Та треба пам'ятати, що брехня має короткі ноги. Дедалі більше широкий світ починає орієнтуватися у справі визвольної боротьби українського народу проти сталінської окупації. І як не біснується сталінський дипломатичний корпус на теренах чужих держав, щоб довести німецькїсть українського руху, то правда все виходить на верх! Бо ж нарешті і логіка фактів говорить недвозначно, що тут

таки щось не в порядку. Самі большевики наполегливо доводять, якою жахливою була кривава гітлерівська окупація українських земель. Світ, нарешті, з уст самих большевиків довідався, що українські народні маси пережили пекло гестапівського терору: розстріли, шибениці, вивози на каторжну роботу, тюрми, грабування хліба, нищення шкіл, преси, суцільне руйнування культурного і національного життя і т. д. І то правда, бо німецькі чортівські методи панування бачила не лише Україна, а й інші європейські країни. У цьому питанні розбіжностей немає, і світ це розуміє. Але як зрозуміти те, що ті українські народні маси, які пережили період гітлерівської кривавої окупації, нагло стали «гітлерівськими агентами»? З цього виходить, що або большевики гірші за німців, або большевицька пропаганда зухвало бреше, або те й друге разом. Бо нормальна людина не може повірити в те, про що заявляє «міністер закордонних справ» Мануїльський, що провідник ОУН — Степан Бандера — сам з власної волі ще в 1941 році пішов до німецького концтабору, бо вже тоді Гітлер знав, що він програє війну зі Сталіном, а тому треба буде мати Бандеру «з ореолом мучеництва». Увесь світ знає, а большевики найкраще, як перевернулося було у біснуватій голові Гітлера після перших успіхів війни на сході. Це ж був 1941 рік. Для «міністра» України Мануїльського це все таке ясне й просте, що він і ввесь уряд Ярослава Стецька впровадив до німецької тюрми — теж за згодою цього ж таки уряду. Чи ж може бути більш наївна аргументація?! Виходить, що і всі ті українські патріоти, що гинули на шибеницях Харкова, Кисва, Львова, що вмирали від гестапівської кулі в тюрмах міст України, в Майданку, Авшвіці та інших, — що всі вони були «добровільні» жертви. Ні! У таку брехню світ повірити не може, і вона, замість користі, принесе панам мануїльським лише ганьбу. Ганьбу принесе й аргументація чужинця Хрущова, який іронічно питає, скільки українські самостійники пустили під укіс німецьких ешелонів і чи вбили хоч одного німця. Яка зухвала і лю-

та брехня! Та коли спочатку Хрущов і міг не знати про конкретні бої Української Повстанської Армії з німцями, бо перебував далеко від українських земель, то, повернувшись, міг він коли вже не від українського населення безпосередньо, цебто найкращих свідків усїєї боротьби УПА з німцями, то бодай з тих документів гестапа, що воно їх залишило по своїх станіцях, міг довідатися про дворічну збройну боротьбу УПА з німцями.

У м-ці липні 1941 р. українські самостійники пішли в глибоке піднімецьке підпілля і своєю власною кров'ю документували незалежність своєї діяльності, а під кінець 1942 р. розгорілася на землях України збройна боротьба з німцями, що в 1943 р. набрала масових форм. І про це знає кожний громадянин України, бо ця боротьба була виявом всенароднього гніву до окупанта. Хай свідками будуть десятки тисяч спалених хат на Поліссі, Волині, Галичині, Карпатах, хай доказом нашого чесного змагання буде кров поляглих селян по всіх селах України, кров стрільців і командирів УПА, кров найкращих провідників — сл. пам. Мирона-Орлика на вулиці Києва і Климова-Легенди в тюрмі Львова. Хай повірять ті, що шукають правди, що коли ми з технічних причин ще не встигли докладно підсумувати великого народнього бою з німецьким окупантом, то це не значить, що ми не знаємо, скільки ми вбили німецьких імперіалістів чи скільки ми пустили їхніх поїздів під укіс. Ми твердо переконані, що правда за нами, і ми не маємо сумніву, що і всі хрущови та мануїльські і такі свої землячки, які зі страху лицемірять, вірять у те, що наша кривава боротьба в період німецької окупації була не забавка в «ореоли мучеництва», а таки всенароднім збройним зривом. Що таку правду більшовикам важко визнати — це інша справа. Вони лише самі хочуть капіталізувати боротьбу з німцями й їм соромно, що саме український нарід і то тоді, коли вони самі панічно втікали до Уралу й Уфи, звів героїчну боротьбу з німецькими окупантами, довівши тим свою політичну силу на українських зем-

лях. Тому то більшовики почали проти українського збройного руху шукати брехливих закидів. Закидають нам, що ми хочемо підкорити українські землі й український нарід німецьким поневоловачам. У голові вічних холуїв не може й укластися думка про самостійне життя. Вони думають, що коли вони є наймити чужого, російського імперіалізму, то й ми мусимо комусь служити і захищати чийсь інтереси. Приноровившись роками жити в підсонні держави царів і комісарів, вони, цього разу «українські» комуністи, так зрослися духово з чужим народом, що до них і не доходить ідея вільного, власного державного самостійного життя, і своєю міркою мірнують український самостійний визвольний рух. І хоч добре пам'ятають, що ще тоді, коли Гітлера й на овиді не було, вже діяв український революційний рух на всіх землях, проте ніяк собі не можуть пояснити, щоб революційний рух міг бути самостійний. Тимто послідовно додумались і до «співпраці з німцями». Злоба і лють їх стає тим більшою тому, що самі ж більшовики знають, що це неправда. Бо ж ясно, що коли б, беручи теоретично, існувала співпраця Української Повстанської Армії з німцями, то напевно німці саме в нинішній своїй дійсності вимагали б від УПА того, що для них може мати найбільшу користь, а саме: нищення транспортів Червоної армії, що постачали воєнні матеріали фронтів. Адже ж більшовики знають, що УПА тепер цього не робить, бо НКВД не вивозить українського населення на Сибір. Чи може УПА не в силі зруйнувати тих мостів і залізничних шляхів, що проходять через терени її посиленних дій? Так, вона може, але цього не робить! І більшовицькі хрущови, рясні та інші добре про це знають, проте їм це не перешкоджає верещати про те, що загонами УПА командують «німецькі старшини». Доказом нашої ніби то співпраці з німцями є, за словами Мануїльського, те, що ми маємо німецьку зброю та одяг. Та ж кожна дитина на Україні знає, що цю зброю здобули українські повстанці якраз у боях з німцями, коли ті перебували на наших землях. Вишукувати ж у німецькій пресі, що виходила за німців укра-

їнською мовою, декларацій лояльності «українських» опортуністичних угруповань типу Українського Центрального Комітету Кубійовича чи Мельника, чи Штепи і все те виписувати на наш рахунок, тобто на рахунок революційного табору, є більш — ніж ганебно. З нами ще ніхто такою підлою брехнею не воював! Бо якщо ми маємо відповідати за зрадницькі слова гестапівських агентів з табору УЦК, Штепи та інших, з якими ми зводили бої, і часто наші кулі проріджували ряди тих зрадників, то в такому разі панове хрущови, мануїльські та рясні мусять відповідати за слова і дії, наприклад, Власова, бо ж він є сталінська дитина компартії і Червоної армії. В усіх наших виданнях (листівках, газетах, брошурах) ми говорили народові правду і закликали до священної боротьби проти німців, на що ми маємо докази. Своїми діями ми врятували сотні тисяч молодих людей від вивозу на каторжні роботи до Німеччини, ми зберегли український хліб від грабунку. Збройними діями прочистили цілі смуги від німецької адміністрації і тим самим дали змогу народові щасливо перетривати страшне лихоліття.

Зате в наших руках є безперечні докази співпраці панів хрущових, рясних із панами кохами і гімлерами. Ще в 1943-44 рр. ми викрили большевицьких агентів, які, за директивами з Москви, тісно співпрацювали з гестапом, щоб ліквідувати український визвольний рух, що в той час зводив криваві змагання з німцями. Ніж у спину українським масам всадили тоді большевики і то руками гітлерівців. У нашій книзі злочинів німецьких загарбників буде і про цю сталінсько-гітлерівську спілку. Отака правда!

Щоб далі підривати довір'я до нас в очах трудящих, большевицькі вельможі верзуть, що наш рух базується на кулацтві, що ми прийняли чужу українському народові ідеологію, а тому й наш рух ніби не є народнім рухом і т. ін. Нахабну брехню демаскує вже і той факт, що, як і самі большевики визнають, у визвольній протибольшевицькій боротьбі беруть участь селяни, робітники та інтелігенція, тобто всі

суспільні верстви. А далі те, що написано в наших програмових засадах у питанні безклясового суспільства, розбиває всі спроби звести нас до одної кляси, а також і те, що нібито ми діємо лише на частині українських земель. Та ми знаємо, що причиною таких закидів є те, що большевики з принципових міркувань мусять заперечувати наш рух, як рух народній. А тим часом вони ж самі в Бельгії, а також у Греції, після приходу туди англійських військ і встановлення влади, почали збройну демонстративну боротьбу. І це на їхній мові називається: «народ» бореться в ім'я демократії. Визнати нашу боротьбу за народню означало б стати на міжнародній арені також і в нашій обороні. І хоч большевики бачать, що участь у наших революційних діях беруть народні маси, що бореться все населення, зокрема на деяких теренах, однак вони цього не хочуть визнати. І як це не дивно, що ті самі люди, які так завзято домагаються участі всіх народніх партій у керуванні державою в інших країнах, у себе дома мечем і вогнем випалюють усе, що лише має посмак іншої, неофіційної думки. І тут треба шукати всіх цих огидних і брехливих закидів у наш бік, від т. зв. «зрадників батьківщини» починаючи, почерез «бандитизм, куркульство, буржуазію, реакцію», а на «фашизми» кінчаючи, щоб лише змішати нас з бологом, щоб запламувати наш визвольний прапор і таким чином компрометувати нас коли вже не перед своїми, то хоч перед світом.

В той же час вони заманюють народні маси у свої тенети своїми розв'язками соціального питання. Та чи треба доводити всю облудність і протинародність цих сталінських божевільних експериментів? Чи ж не знають українські селяни, як їм живеться у жebraчих колгоспах і совгоспах та на кого вони працюють? Знають робітники, що в державі «робітничої диктатури» вони стали невільниками нового пана і працюють в умовах найбільшої експлуатації і безправ'я.

Ні, не повірять нарід большевицькій брехні, що двічі два не є чотири, бо ще не оглух і не осліп та

й з розуму не спав. Українські народні маси знають, що боротьба проти большевицької окупації, — це передумова їхнього життя, тимто з такою жертвенністю і самопосвятою приступили до неї. На наше щастя, наш рух не є єдиний, ми не самітні. З нами солідаризуються і співпрацюють поневолені сталінською Москвою народи Сходу і народи новоокупованих європейських країн. Ми знаємо, що недалекий уже час, коли світ знову розкриє загарбницьке імперіалістичне обличчя московського большевизму і силами всього культурного волелюбного світу зсередини і з-зовні розторощить нарешті другого по Гітлерові кандидата на Ката народів цілого світу.

Український нарід не лише вірить, що так буде, але й робить усе можливе, щоб якнайскорше це сталося.

І це станеться, бо $2 \times 2 = 4$.

Ярослав Стецько

ВУЗЛОВА ПРОБЛЕМА СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ

«Ніхто ніколи не буде настільки багатий, щоб купити своїх ворогів концесіями». **Бісмарк**

Блеф роззброєння

Нам видається, що всі конференції для справ роззброєння, це взаємообдурювання. Кожен з партнерів мабуть є свідомий того, що роззброєння є неможливе, як довго існує російсько-большевицька імперія — заволодотник миру у світі. Проте ж конференції відбуваються, витрачається силу-силенну грошей, з яких лише невелика частина, видана на підтримку підпільних рухів, мала б більший вплив на уступчивість Москви, як безконечні тиради західніх делегатів і докази їхньої доброї волі. Властива мета конференцій: уникнути закиду з боку вільних народів немирлолюбности, «провокування» війни. Знаючи мирлолюбність західніх суспільств, Москва прагне все нових і нових нарад, щоб паралізувати оборонну силу вільних націй. Москва знає, що західні державні мужі, з огляду на мирлолюбне наставлення своїх народів, не можуть відмовитися від роззброєнєвих дискусій, тому приходить усе з новими — ні до чого — проектами. Раз підхоплене якийсь старий проект котроїсь західньої великої держави, додасть суттєву «поправку» і робить навколо цього пропаганду, що, мовляв, вона прийняла західню пропозицію, а Захід, мовляв, відмовляється. Отже, хто палій війни? Інший раз виставляє свій не до прийняття проект... І так у зачарованому колі все котиться, роззброєнєва фарса переходить у сотий акт трагікомедії і все остає по-старому... До зануди дискусії паралізують волю до дії. Сумно, що немає на Заході якоїсь здецидованої сили, якогось гурта людей з чіткою програмою, який міг би вказувати напрям

Передрук з тижневика «Українець-Час» чч. 19-20 (487-488) і 21 (489), Париж 1956.

і мав би відвагу нести відповідальність. Треба сказати правду у вічі: миру немає, не буде і бути не може, як довго існує російська тюрма народів і комунізм у світі, доки є сотні мільйонів людей у ярмі. Миру, могил, ці сотні мільйонів не хочуть. Миру взагалі не хоче Москва, якої ціль: завоювання всього світу. Роззброєння не буде ніколи, як довго існує Росія — імперія. Шлях до миру не лежить на шляху роззброєння, але зриву з середини большевицько-російської тюрми народів шляхом національно-визвольних революцій уярмлених націй. Шлях до миру й до уникнення третьої світової війни лежить на лінії підтримки національно-визвольних рухів за залізною заслоною, на лінії повстань народів, які підготувати, розгорнути і довести до успішного кінця мусять допомогти західні великодержави, навіть ціною ризику війни, яка буде автоматично льокалізована, коли в запіллі ворога вибухнуть повстання. Треба мати відвагу сказати собі правду і розкрити її народам, поки час. Треба готуватися на вирішувальний бій з силами знищення Росії, яка раніше, чи пізніше, перейде до збройного наступу на Захід. Мікоян цього зовсім не укривав на XX з'їзді, виразно кажучи, що комунізм переміг в ЧСР, Болгарії, Польщі без громадянської війни. Кожному відомо, що російські дивізії його принесли на штиках. Так само занесуть його (комунізм) російські танки до Парижа, якщо західний світ не заверне з погубного шляху коєкзистенції.

Уже найвищий час, щоб Захід перейшов до політичної офензиви й активної всебічної підтримки національно-визвольних революційних рухів, прийняв за свої також цілі цих рухів і визнав їх своїм партнером, шукав на Сході контрагентів, а не агентів. За таких умов і без третьої світової війни є можливе знищення большевизму. Але, щоб цього добитися, треба поставити собі властиву ціль, яка поривала б уярмлени народи. Не можна знищити большевизму, не маючи на меті розвалу російської імперії на національні держави. Що допоможе усувати прояви недуги, не усунувши її джерела?!

Дві перешкоди стримують досі Москву від нападу на вільний світ: перевага США в термонуклеарній зброї і загроза вибуху повстань і революцій у середині СРСР та його сфері панування. Перевага Росії в традиційній клясичній зброї є дуже двосічна, бо її мають в руках советські вояки, з яких 60% є неросіяни. Отже, це майбутня зброя повстанців... Чому ж Захід не хоче використати такої неймовірно корисної для нього внутрішньої ситуації в СРСР?

Найслабше місце СРСР

СРСР, це російська імперія. Її найслабше місце, як кожної тиранської імперії — національна проблема. Німецькі, бельгійські, англійські в'язні з концтаборів Сибіру і Казахстану принесли далекоюсяжного значення вісті теж для вільного світу: СРСР є підмінований не лише народами в окупованих ним країнах, але зокрема в концтаборах, де знаходиться на важких роботах біля 15 мільйонів людей, які переламали остаточно в собі почуття страху і почали активну боротьбу проти російського панування. Смерть під гусеницями советських танків у Кінгірі біля Караганди (Казахстан) п'ятсот українських жінок-героїнь-засланиць, які кинулися під російські танки, щоб захистити друзів-спів'язнів, це найважливіша подія останніх десятирок літ у СРСР. Це доказ, що в СРСР кипить. Це доказ, що поневолені нації навіть у концтаборах не склали зброї, але борються і там з наїзником. До цього нав'язати повинен західний світ. Не XX з'їзд є важливий, але події серед поневолених націй. XX з'їзд свідчить лише про слабкість большевиків всередині, але треба сягнути до причин цієї слабости. І це є суттєве. XX з'їзд компартії має за мету створити ілюзію полегш, звалити вину за злочини на Сталіна, щоб втихомирити розбурхані хвилі негодування. Дуже необхідно, щоб тепер Захід нав'язав активно-ініціативно до тих національних процесів, які проходять у СРСР, маючи отак ключ зриву з середини імперії і режиму та льокалізування визвольної війни на терен большевицької сфери впливу.

Розвал імперії, ідея національно-державного визво-

лення, ідея свободи людини, ідея релігії, соціальна справедливість, тотальне заперечення комунізму як цілісної системи, ствердження приватної трудової власності, пошана суверенітету націй і рівновартне трактування їх, це є рушійні ідеї, якими можна перемогти большевизм, а ніколи подібними до нього ідеями.

Наступ Росії на Азію й Африку

Характеристичною рисою сучасної епохи є національно-визвольна боротьба поневолених, напів-колоніальних і залежних націй, яка набрала сьогодні універсального значення. XX сторіччя — це весна націй усього світу. Епоха імперій віджила, приходить доба національних держав. Хоч комунізм, як система є суттєвим запереченням нації, проте ж Росія в ім'я його нав'язує підступно до національно-визвольних процесів поза сферою її панування і намагається приєднати на свій бік залежні і колоніальні народи Азії й Африки, стаючи східно в захист їх суверенності і підтримуючи відосередні процеси в рештках ще існуючих західних імперій. Більше того, Росія представляє себе покровителем націй Азії й Африки, які ще вчора були в колоніальній залежності від імперій, але в міжчасі теж з волі метрополій усамостійнилися, оставляючись або виходячи з даного коммонвелту чи унії. Це є дивоглядним, що Росія — носій найжорстокішої імперії, робить себе захисником протиставної до імперіяльної — національної ідеї. На ділі ж однак зустрічаються дві концепції побудови світу: насильної уніфікації в одній безнаціональній і антинаціональній імперії — світовому СССР і дезінтеграції імперій на національні держави з метою світової єдності і гармонії націй на базі однаково вільних і рівноправних держав усіх націй світу, малих і великих. Лобова, відкрита атака проти національної ідеї привела б безумовно до негайної програної Росії, тому вона з опортуністичних міркувань, приневолена облудно залізлася до національно-визвольних змагань, поза сферою її панування, але в рамках «соціалістичного блоку» її винищусь, змагаючи зокрема в СССР до

створення одного советського народу. За допомогою облудної комуністичної ідеї Росія будітмо протистоїть феодалній системі в Азії й Африці, видвигаючи з задніми думками «дрібно-буржуазну» соціально програму, з остаточною метою добитися подібного стану, як є в Китаї.

В першій стадії наступу там, Росія не презентує комуністичні соціальні програми, але національну антифеодалну, з тим, що всі реформи має проводити компартія, щоб здобути собі довіря мас і не втратити керми перемін. Землю феодалів ділять і дарують на приватну трудову власність дрібних землевласників, а добившись влади і закріпивши її, відбирають від них, переводячи в колгоспи. Поїздки червоних комівождерів до Азії, підтримка цілей і допосовування себе до прагнень, звичаїв азійських націй щонайменше вилучає ці нації з західньої сфери, неутралізує їх, що вже є успіх для Росії, тим більше, що це є лише етап до повільного прибирання їх у російські кігті. На Близькому Сході є нафта. Ради цього варта ризикувати і назвати англійців дикунами і варварами, що вимордовували, як колоніальні пани, підвладних... Зрештою, що сталося?! Чи Англія зареагувала на те, як годилося б гордій нації? Серов був недавно в Лондоні, кат мільйонів. А коротко після того Ії Королівська Величність стискала руку убійцям її союзків... О, часи, о, звичаї!.. Напевно Піт або Дізраелі повертаються в гробі, а незрівнянний борець за визволення уярмлених Байрон не пізнав би гордого Албіону...

Уже під час другої світової війни Англія вела супроти Росії політику уступок, лякаючися сепаратного миру Москви і Берліну. Це було зовсім неоправданим, бо Англія могла спільно з США розгромити спілку Гітлер-Сталін, якщо б заапелювала до національно-визвольної ідеї, якщо б активно підтримала ОУН, УПА, і загалом революційні національно-визвольні сили уярмлених Москвою і Берліном націй. Тому, що Англія, боячися за свою імперію і не бажаючи творити прецеденсів, не хотіла підняти ідеї розвалу росій-

ської імперії, залявірувала себе в неприродний союз з Росією і — програла політично війну, втрапивши при цьому свою імперію. А мала шансу стати на чолі весни націй і бути в авангарді світового бльоку вільних незалежних націй. Черчіл дуже застерігався проти того, щоб не предсідничати при розподілі британської імперії, а все ж таки історична закономірність стала неунікнимою. Не хотів Черчіл бути предсідником при розподілі російської імперії і чемпіоном визволення націй, став президіювати при розвалі власної імперії. Невблаганна історична немезіс. Не хотіла Англія стати в авангарді теж національно-соціальної ідеї і реалізації свободи людини серед азійських чи африканських націй, щоб тим чином Європу включити в процес творчого розвитку там, якого не обійти, оставила це Росії. Замість підтримувати реакційний соціальний режим магарадж, шахів, чи арабських королів і короліків, щоб трішки і собі при цьому профітувати, Англія могла стати в захист ідеї ліквідації невольництва в ХХ ст. і нечуваного визиску і темноти уярмлених. Безцінні скарби лежать в Передній Азії, нафта, — але водночас цвіте там ще невольництво. З щирого золота конструйовані в гаремах улаштування кімнат, удекоровані дорогоцінними каміннями, а водночас безмежна нужда і невольництво простолюдыя. Наприклад в Сауді-Арабії, недалеко метрополії Ріяд, на ринку в Гофур, можна за 100 ріальсів купити невольника. Ціна підноситься в залежності від працездатности невольника, а невольниці — залежно від її молодости. Як і перед віками, торгівці спроваджують своїх невольників з Африки. Як приходять на ринок висланники короля або заможного шаха, якого палата стоїть на багатій в нафту землі, тоді намагаються невольники виглядати якнайкраще, щоб дістатися у їх власність, бо це означає забезпечене життя. За 400 ріальсів купив собі, напр., король Сауді-Арабії жінку до гарему на цьому ринку Року Божого 1955, яка походить зі Судану. Це все діється в ХХ ст. Воно дивно, що Захід не добачає того, що його сила лежить передусім в ідеї волі і справедливости, яку повинен підняти щиро, а не облудно, як це робить Росія.

Ключева проблема світу

Це є зовсім проста правда, що історія сучасного світу обертається навколо націй, які змагаються за свою повну незалежність. Ними є поневолені в російській імперії нації і загалом у сфері її володіння, колоніяльні, напівколоніяльні і залежні, які ще оставили в рамках решток західних імперій та нещодавно визволені з рямок імперій, згл. від залежності від них. Політика великодержав у цій чи іншій формі крутиться навколо цієї проблеми. Передньоазійська чи азербайджанська або румунська нафта, або українське залізо, пшениця, чи туркестанська бавовна належать до комплексу тих проблем.

Різні по-різньому намагаються «розв'язати» ці питання, які мають тільки одну розв'язку. Одні прагнуть у світовому СССР, російській універсальній імперії тиранів, насильною і облудною ідеєю все включити, інші знову — під егідою якогось світового уряду опанувати ці простори, ще інші, яких значення ще не досить велике, прагнуть піти назустріч цим грандіозним національно-визвольним процесам також в рямках російської імперії, які сторіччя мали свою державну незалежність й належать до старих культурних націй світу (Україна, Грузія і т. п.). Росія переслідує тепер таку мету: прихилити на свій бік азійські й африканські нації, їх уярмити і, скріпивши нечувано свій воєнний потенціал, завдати нищівного удару західним великодержавам, щоб запанувати неподільно над світом.

Чи проблема об'єднання Німеччини — не є рівно ж питанням поневоленої нації, її частини?! Але поіменно ніхто не важить на Заході назвати речей! Це є інтересне, що означені кола західних великодержав зовсім нерозумно пов'язуються з реакційними соціальними елементами народів, що борються за волю, напр., з націонал-комуністами, або взагалі з лівими з комплексу большевицької сфери панування, і з февдальними з відомого африкансько-азійського комплексу. Росія ж зручніша, вона будітмо підтримує національні і соціальні визвольні прагнення народів

Африки й Азії, і тому індійці вітали квітами Булгаріна і Хрущова, а Даллеса, справжнього добродія Індії, не багато бракувало, камінням.

Капітуляція на Заході

Гі Молле висловив у своєму голосному інтерв'ю те, що многі відповідальні мужі Заходу думають: визнати статус кво і, на базі цього, роззброюватися. Це означає залишити за Росією невичерпні багатства уярмлених націй і величезний людський потенціал. Страх перед нуклеарною війною зовсім не оправдує капітуляції перед злочинцем. Доля світу є в Божих руках. Не людська рука й ум його створили і не всіляк кільком зарозумілим ученим за помічно їх винаходів знищення зруйнувати, без волі Бога, те, що було Ним створене. Термонуклеарну руїну зброю є спроможні продукувати імперії, великодержави, а не національні держави, яких господарський капітет не вистачає для цього і в яких є відсутній загарбницький імперіалізм. Теж з погляду вищої справедливості національні держави є більше оправдані, бо забезпечують поступ світу, внеможливаючи продукцію засобів масового нищення. Отже, розвал російської імперії на національні держави, це теж вищою справедливістю диктований лад у світі. Не буде російської імперії, не буде загрози атомової війни! Східня Німеччина не є ключовою проблемою, вона є одною із багатьох. Росія — імперія добилася сучасного світового значення і стала загрозою для світу, виходячи з кордонів 1939 р. Об'єднання Німеччини зовсім не рятує положення. Треба звести Росію до її етнографічних кордонів, визволивши десятки націй, тоді буде спокій. Об'єднання Німеччини не буде достатньою гарантією миру, бо все це залишиться 280 млн. в рябцях російської імперії, коли не згадувати Китаю. Це є жах, що на Заході вже перестали дискусувати на тему політики визволення, а всі змагання йдуть в тому напрямі, щоб добитися, допроситися в Росії, щоб вона задовольнилася тим, що досі награбувала, і далі не маршувала. Іден говорить про гарантію безпеки для СССР, щоб усунути, мовляв, у кремлівських можновладців страх пе-

ред Заходом. Метода переговорів з пріоритетом роззброєння, це є тактична пастка Росії, яка зумовляє фактичне визнання статус кво. Хрущов заявив відкрито, що мир і роззброєння — можливі без об'єднання Німеччини. Це означає — збереження статус кво не лише німецького роз'єднання, але статус кво взагалі, бо геополітично об'єднання Німеччини — це перша проба большевицької «доброї волі» визнати міжнародні договори з альянтами. Географічно це начало евентуальних здійснювань, зобов'язань. Заява Молле, це іронія супроти зобов'язань Заходу щодо, напр., Польщі, задля якої Захід ввійшов у війну, і взагалі супроти всіх союзників останньої війни на Заході. Вся дипломатична офензива СССР йде в тому напрямі, щоб переконати Захід про «миролюбність» СССР на базі статус кво, тобто границь СССР в серці Європи. Всякі звільнення навіть сателітів чи балтицьких держав — це мрії стятої голови... Поволі СССР цього добивається. Айзенгауер в Женеві зняв з порядку наряд під тиском Ідена проблему визволення навіть сателітів, а сьогодні Молле посередньо визнав позиції не США, а СССР в основному питанні по відношенні до об'єднання Німеччини, яке є лише пробним каменем, а не істотною справою в антибольшевицькій боротьбі. Коли стане на Заході уже самозрозумілою річчю, що границі Росії сягають до центру Європи і це без протесту буде прийматися, тоді Росія почне нову офензиву, мовляв, вона чується «загрожена», і тоді Іден або хтось інший будуть добиватися нових гарантій безпеки для Росії, а не від Росії. Уже так далеко зайшов дефетизм на Заході. У чому головна причина цього? У відсутності ідейних позицій Заходу, почуття добра і зла, ненависті злочинства, у відсутності ідеологічних цінностей, в ім'я яких Захід ішов на бій; немає Петрів з Ам'єну, бо немає в західній еліті горіння християнською ідеєю, що єдина спільно з національною врятує світ від потопа... Не зробить того безвірний соціалізм і масонство, не зробить цього без коріння лібералізм, а єдино християнство і визвольний, гуманний, націоналізм...

Чи можливе об'єднання Німеччини?

Ніколи на шляху переговорів, а єдино війною або визвольною революцією народів підсоветського світу. Об'єднання Німеччини є складовою, а не сепаратною, проблемою визволення усіх під'ярмних націй в советській сфері панування. Якщо Бонн буде надалі її відділяти, то гнати воду на млин Росії. Або Бонн включить зі свого боку це питання в комплекс визволення уярмлених націй, як його інтегральну частину, тоді шляхом національно-визвольних революцій — без світової війни — може добитися об'єднання Німеччини, або — продовжуватиме політику сепаратного визволення східної Німеччини, тоді без війни не обійтись. Мирним способом того він не доб'ється. Не треба забувати, що в советській зоні Австрії не було австрійського комуністичного уряду. Бонн лякається більше вогню підняти справу інтегрального визволення поневолених Росією націй, хоч тим чином принаймні частинно направив би злочин Німеччини в другій світовій війні.

Політика визволення є політикою роззброєння

Коли відпадуть самі основи сили російської імперії, господарський і людський потенціал уярмлених націй, буде роззброєння переведене автоматично. Яких бо конфліктів прагнуть, напр., Україна, Туркестан, Білорусь, чи Болгарія або Чехія чи Польща, або Словаччина з США чи Великобританією? Пощо отже їм тоді зброїтись? Проти кого? Єдиним ворогом могла б бути лише Росія, якщо б вона не задовольнилася етнографічними кордонами, але до цього її треба буде тоді примусити так, як після розгромлення гітлерівську Німеччину. Большевицькі проекти роззброєння мають метою відвернути увагу Заходу від найсуттєвішої справи, яка робить безпредметними всякі дискусії про роззброєння, це є звільнення окупованих Росією країн. Інтегральною частиною роззброєння є не лише звільнення східної Німеччини, як це хоче бачити Бонн, але всіх уярмлених націй.

Щойно після розвалу російської імперії зможуть народи присвятити свій труд, зусилля господарським

і культурним потребам, а не перегонам у зброєнні. Гарантія миру і безпеки світу, добробуту населення, свободи народів і людини лежить в національно-державному визволенні націй, їх демократичному ладі і справедливому соціальному порядку в середині націй. Ніколи малі національні держави не є причиною світових воєн, але завжди імперії і великодержави, ніколи локальні війни поміж малими національними державами не загрожували знищенням цивілізації, ані малі національні держави не є здатні продукувати зброю масового знищення. Світовому мирові і роззброєнню стоїть сьогодні на перешкоді лише Росія. Що ж простіше, як не підтримати процес розвалу російської імперії на національні демократичні держави і тим чином закріпити тривалий мир у світі і довести до тривалого світового роззброєння? Наші визволені країни радо ввійдуть до ООН на базі рівноправності і всі спірні справи ладнатимуть мирним шляхом в рямцях ООН в користь світового миру, добробуту і безпеки людства, визбувшись раз назавжди страху і нужди...

Незрозумілий страх Заходу перед національною ідеєю

Надуживаючи національно-визвольну і антифеодальну ідею в Азії і Африці, Росія розвалює з середини британську і французьку імперії, її висланників витають народи Азії, як визволителів, хоч це кати націй і людини, і несуть стократ гірше рабство, як їх мали народи під чужиньським пануванням. Незвичайно дивує нас, чому західні великодержави, вже коли навіть не мають жодної визвольної концепції, не відплачують тим самим Росії? Що ж є простіше, як офіційно США чи Великобританії підтримати національно-державне визволення України, Туркестану, Грузії, Білорусі і т. п., як бумерангом відплатитися Росії? У Вандунгу була Індія, чи Цейлон, але чому не було Туркестану — прямо напрошується питання в пропаганді Лондону проти Москви. Росія «побивається» за самостійність Марокка, чи Цейлону або країн Близького Сходу, то чому ж Лондон чи Вашингтон не поставлять чіткого питання: що ж є з суверенністю таких старих культурних християнських націй, як Україна чи Грузія? Коли Росія змагає до розвалу

британської чи французької імперії, то чому Лондон і Париж не змагають до розвалу російської імперії і не проклямають цього як мети своєї політики? Хрущов говорив про англійських варварів, що гнобили колонії, а чому Іден не говорить про диких москалів, які вимордували десяток мільйонів членів наших націй? Росія спомогала Го Чі-міна чи Маркоса, але чому США чи Великобританія в такій мірі не підтримали Чупринки або Батура, командира Туркестанських повстанців? Росія спомогає компартії на Заході, але чому США не підтримують національно-визвольних організацій за залізною заслоною, хоч ці мають за собою цілі нації, а не є агентурою чужої сили, як ними є компартії!

Якось темна сила стримує Захід від ведення єдино-правильної політики, за поміччю якої можна уникнути теж третьої світової війни, — політики, що відповідає християнським засадам, які єдині можуть творити основу побудови майбутнього світу. Захід має в руках динаміт, яким може розсадити СРСР, але хтось паралізує його рішення. Гітлер боявся українського Сфінкса, Наполеон запіздно нарікав, що його не включив у свої плани, хоч українці пропонували йому свою поміч, при умові визнання їхньої самостійності. Айзенгауер воліє приязно розмовляти зі своїм «приятелем» Жуковом, катом народів. У той час, коли справжній приятель Заходу генерал Чупринка гине з рук московських катів... У той час, коли справжній приятель Заходу, зраджений ним ген. Михайлович гине на шибениці ворога Заходу, підтримуваного США і Англією, Тіта...

Націонал-комунізм — троянський кінь

Що з того, що ми маємо прикру сатисфакцію в наших прогнозах, що Тіто «повертається» на лоно Хрущова?! Ми це не раз передбачали в наших публікаціях, але «захоплення» тітоїзмом на Заході не слабло. Хрущовська тактика небезпечніша, як сталінська. Чи це означає миролюбство, що Хрущов намагається нерозривно зв'язати Тітославію з СРСР! Чи може це є якраз скріпленням воєнного потенціалу большевицького бльоку? Яка мета всіх «реформ» і ливвоскоків

Хрущова — над цим треба подумати Вашингтонові. Напевно не послаблення, а скріплення большевицького бльоку з метою завоювання світу. Чому ж тут радити? Переставлення на співпрацю з соціалістами має цілло скріпити фронт комунізму. Визнання можливості різних доріг до «загірної комуни» має метою держати усі відхилення в тактиці в одному великому стратегічному плані, якого суть: добитися світового володіння комунізму — Москви. Захід завжди фальшиво надіється, що тирані поріжуться взаємно. Черчил не хотів інтервенювати після смерги Сталіна, бо не хотів «перешкоджати» «миролюбній» політиці Маленкова, мовляв, кожне чуже втручання доведе до консолідації тиранів... А вислід? В'єтнам пропав для Заходу. Офензива Хрущова в Азії. Вій за нафтові поля. Активна політика **вперше в історії Росії в Передній Азії**, стратегічного і економічного нерву світової політики. Нафта і шляхи до Азії... Росія наступає на ключеві пункти британської сфери впливів, витискає їх за поміччю таки азійських збаламучених націй, а Лондон просить гробокопательів британської слави і володіння у світі — до Бекінгем-паласту... Не можна не писати сатири.

Не давайте змоги рятувати імперії

Після смерги Сталіна та ліквідації Берії, після XX конгресу КПСС триває безперервно процес розлюзнення в імперії, яку різними трюками намагається рятувати «колективне» керівництво. Ми апелюємо черговий раз до Заходу: не давайте — зі свого боку — передишки тиранам, щоб закріпилися. Переходить до офензиви. Поневолені нації, їх підпільні рухи й організації, навіть в'язні концтаборів з-поміж наших народів почали розсаджувати тюрму народів. Треба тільки активного втручання Заходу, щоб розпалився пожеж і спопеліла імперія тиранів...

СССР — сьогодні, як не раз вже в історії була російська імперія, це колос на глиняних ногах. Не дайте стати йому на залізних. Це лежить в руках західних великодержав, зокрема США і Великобританії.

Степан Бандера

БОЛЬШЕВИЦЬКА ТАКТИКА Й ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА

Докладніший розгляд т. зв. нового курсу Москви зміцнює в нас переконання, що більшовики не збираються істотно змінювати своєї системи і політики на внутрішньому і зовнішньому відтинках. Коли ж саме в цей час комуністична пропаганда зчиняє так багато галасу про відхід від сталінізму та про новий напрям у політиці комуністичного бльоку, то всі ці зміни треба вважати лише як тактичні. Але й такі зміни тактичного порядку мають своє значення, якщо їх розглядати у зв'язку з розвитком дотепер і на майбутнє. Щоб належно оцінити це значення, треба окремо розглядати об'єктивні причини, які змушують більшовиків упроваджувати такі зміни в своїй тактиці, зокрема ж — їхні цілі, яких вони хотіли б таким способом досягти, і, вкінці, — наслідки таких поступувань Кремля.

Говорячи про причини, можемо відразу ствердити, що комуністичне керівництво в Москві мусіло усвідомити собі безперспективність і небезпеки дальшого застосування доцьогочасної тактики. Звідси походить план широко накресленого тактичного маневру, який мав би створити сприятливішу більшовизмові атмосферу у внутрішніх і зовнішніх відносинах.

Від початку свого панування до недавнього часу більшовики пляново й послідовно втримували ССРСР у стані обложеної твердині. Незалежно від усіх змін у зовнішньо-політичній ситуації, що раз допускали, то знову виключали якусь зовнішню загрозу для ССРСР, Москва впродовж трьох з половиною десятиріч ні трохи не усувала військової готовності і найвищого внутрішнього напруження, немов гід час безпосередньої воєнної загро-

Передрук з тижневика «Шлях Перемоги» ч. 25 (121), Мюнхен 1956.

зи. В більшості це був удаваний страх, бо більшовики добре здавали собі справу з кожночасною міжнародною ситуацією, яка рідко коли давала підстави припускати, що хтось готує війну проти ССРСР. Таким удаванням Москва м. ін. прикривала свою власну воєнну підготовку до дальших імперіалістичних експансій. Але ще важливішою метою цієї тактики було створити виправдання для більшовицької системи тотальної диктатури й терору, яка мала б якоюсь мірою пояснюватися станом облоги й акутної зовнішньої загрози. Таким чином галас про воєнну змову проти ССРСР став постійним атрибутом більшовицької внутрішньої політики.

Після другої світової війни Москва відчула необхідність переглянути свою політичну тактику «обложеної твердині». До цього змушувало її надзвичайне зростання національно-революційних протибільшовицьких сил і їх визвольної боротьби, що стала поважною загрозою для втримання більшовицького панування на здобутих просторах. З одного боку революційно-визвольні рухи давніше поневолених народів, з-поміж яких найсильніше розвинулись і проявились повстанські дії УПА, а з другого боку неприборкані ще національні сили ново-здобутих країн, — ставили перед більшовиками важкий, непереборний фронт. Не відомо, як були б розвинулись події, якщо б Москва не була мала змоги вжити проти національно-визвольних рухів величезні мілітарні сили, змобілізовані у війні, та скористуватися з надзвичайно сприятливої для неї зовнішньої ситуації, створеної короткозорою політикою західних держав під кінець і після закінчення війни. Готуючи плани дальшої комуністичної експансії, руханої мілітарною потужністю ССРСР, більшовики продовжували свою тактику «загроженого миротворця», пришиваючи своїм недавнім вірним союзникам власні агресивні наміри. Але одночасно вони спостерегли, що ця тактика дуже небезпечно обертається проти них самих. Втримуване більшовицькою пропагандою переконання, що проти ССРСР готується нова війна, що західні держави готові до активного збройного удару, послаблювало серед народів, які борються з більшовицькою окупацією за свою

незалежність, почуття осамітнення та морально зміцнювало їх у протибольшевицькому спротиві.

Щоб неутралізувати некорисні для большевизму наслідки від пропаганди про таку зовнішню небезпеку, Москва одночасно застосовує різноманітні методи демонстрування своєї мілітарної могутності. Це робиться теж з подвійними цілями: для зовнішнього і внутрішнього ефекту. Як додаткове зміцнення цієї політичної тактики, большевики в післявоєнні роки розпочали велику тарабанщину з т. зв. акціями миру не тільки в опанованих ними країнах, але й у світі. Цим способом Москва намагається поширити в зовнішньому світі чергове баламутство й диверсію, втягнути в крутіж своїх впливів дезорієнтовані, слабкі й розкладені елементи в середині різних народів. Та ще важливішим для неї є внутрішньо-політичний ефект, щоб показати поневоленим народам, як далеко сягають советські впливи, які вони міцні та що на випадок війни большевики будуть мати скрізь своїх помічників. Під цим самим кличем захисту миру комуністи повели чергові репресійні акції для здушування протирежимних сил і дій, зокрема в країнах т. зв. народньої демократії.

От так пояснюються ці абсурдальні суперечності в большевицькій політиці й пропаганді: з одного боку вереск про оточення, про воєнну змову проти «миролюбних» «країн соціалізму», а з другого боку — найбільші в світі змобілізовані армії, тотальне військове господарство, не тільки втримування, але й демонстрування небувалої мілітарної потужності. У внутрішньому відношенні одне має виправдати воєнно-тоталітарну систему «обложеної твердині», а друге — гасити революційно-визвольні, протибольшевицькі процеси. А втім, розмежування внутрішньої і зовнішньої політики в большевиків дуже умовне, не відповідає тим поняттям у інших народів, воно зводиться більше до кількості, ніж до якості, як щодо цілей, так і до засобів.

Верховоди післясталінського режиму, переймаючи владу, мусіли зробити інвентаризацію, скласти якийсь баянс дотогочасного большевицького дорібку. При цьому їм довелося ствердити, що доцьогочасна тактика

чимраз більше втрачає свій вплив і не веде до внутрішньої стабілізації. А такої стабілізації Кремль дуже собі бажав би, лише щоб ні в чому по суті не змінювати большевицької системи, не зменшувати панування комунізму та московських завоювань. Щоправда, в зовнішньому відношенні СССР досяг небувалої могутності, здобув сильну міжнародно позицію, дійшов до дуже поважного технічного оснащення свого господарського й мілітарного потенціалу. Все це, в парі із сприятливою для Москви міжнародньою констеляцією, повинно, здавалося б, заповнити большевицькій імперії та системі внутрішню міць, тривкість і непорушність. А тимчасом те, що становить підставу кожної держави — відношення між державою, її системою і владою — з одного боку, та народом і людиною-громадянином — з другого, представляється в большевицькому царстві якнайгірше. В тому відношенні не видно жадної poprawи, ні нема виглядів на оздоровлення відносин.

Большевизм заподіяв серед народів страшні спустошення, але не здобув справжніх перемог на головному відтинку — у внутрішньому опануванні людини й народу. Він не зміг викоринити ні релігії, ні націоналізму, не протрапив знищити людської душі, індивідуальності людини. Большевикам не вдалося зросійцити поневолених народів, перетворити їх в один «совєтський» народ, ані виховати покоління скомунізованих, отарних людей. Після тридцяти п'яти років безоглядного знищування всіх протиставних, непокірних елементів, після такого ж довгого монопольного формування життя й виховування людей, комуністичний режим бореться з тими самими, все відростаючими супротивниками.

Насильство і терор, як виявляється, не були тимчасовим засобом «воєнного комунізму», лише залишилися невід'ємним складником большевицької системи, підставою її панування. Але вплив терористичної системи почав спадати, не зважаючи на поширення її розміру та незменшеного її тиснення. Це виразно виявилось саме в той час, коли большевицька Москва дійшла до верхка своєї могутності й мала найкориснішу зовнішню ситуацію. Революційно-визвольна боротьба ОУН-УПА

та масовість героїзму українського народу в процесі цієї боротьби, а так само подібні змагання інших народів, вкрай в несприятливій післявоєнній ситуації, найпереконливіше засвідчили, що ідейні спонуки національно-визвольної боротьби сильніші за впливи большевицької терористичної системи. Такими ж самими проречистими показниками того, що всесильність большевицького терору проламана, стали страйкові заколоти і повстанські зриви в Східній Німеччині та в сибірських концтаборах. Рівнобіжність цих спалахів на двох кінцях советського панування, набула символічного значення. Зокрема масова активна боротьба політичних в'язнів, що її душою й авангардом є українські націоналісти, в далеких сибірських таборах, в самому горнілі абсолютного терору, — піднімає хвилі найсильнішого душевного потрясення, що розходяться між народами й розбуджує визвольні енергії.

Це все наочні позначки того, що вплив терористичної системи втрачає свою всевладність, що її перемагають ідейні рушії змагання до волі. Цей злам ще тим важливіший, що він наочно виявився в обставинах найкорисніших для большевизму й найважчих для визвольних змагань. Моральний вислід цієї боротьби виходить цілком протилежно до відношення фізичних сил обидвох сторін. Це явище надто загрозливе для большевицького панування, і післясталінські верховоди в Кремлі не могли залишити його без належної уваги.

Наслідникам Сталіна, як Маленкову так і Хрущову, надто важко та небезпечно було б розпочинати своє панування ще сильнішим прикрученням шруби загального гніту і терору. Це було б тим більше неможливим, що в традиції московського самодержавства зміна імператора приносила деякі полегшення, принаймні на початку. Так само смерть Сталіна зміцнила протирежимні настрої й викликала сподіванки на покращання внутрішнього становища. До того ж, було б важко вигадати успішні методи посилення сталінського терору й нажиму, коли доцьогочасні методи почали втрачати силу свого впливу. Тому комуністичні диктатори були

примушені шукати інших, додаткових способів, щоб протидіяти загрозливому для большевиків моральному посиленню визвольних рухів і волелюбних настроїв.

Одним з таких засобів, запроваджених Хрущовим і Булганіним, є відпруження зовнішньої ситуації. Передвісниками цієї нової тактики було припинення війни в Кореї й Індокитаї, а від першої Женевської конференції Москва почала цю тактику щораз більше посилювати й розголошувати.

Введення нової тактики в усій політиці Кремля було також подиктоване зовнішньо-політичними мотивами. Попередній курс холодної війни довів до такого устійнення фронтів, яке спиноло дальші успіхи комуністичної експансії. Продовжувати цей курс безконечно й без помітних результатів було б важко й недоцільно. Довелось б або йти на дальше загострення й розширення конфліктів, зближаючись до третьої світової війни, або шукати іншої розв'язки. Це зробила Москва, намагаючись втримати в своїх руках ініціативу в міжнародньому розвитку. Започатковуючи відпруження між комуністичним бльоком і західними державами, Москва розраховує на сприятливіші обставини для комуністичного просякнення і для поширення своїх впливів мирними засобами та на свої користі з розширених господарських взаємин. А втім, рухливість і змінність тактики — це в політичних розграх важливий спосіб втримання ініціативи й примушування противників триматися в оборонній поставі. Москва пильно старасться користуватися цим випробуваним способом.

Та при цій зміні тактики в советській політиці не менше, ніж зовнішньо-політичній, — заважили внутрішні мотиви. Відпруження пропагандивним роздуттям такого звороту большевики хочуть, всупереч своїй попередній тактиці, створити загальне переконання, що для їхнього стану посідання з-зовні немає жадної загрози, що вони не мають противників, яких треба б боятися, і що така ситуація устabilізовується на довгий час. Одночасно, своєю політикою нормалізації взаємин з Заходом Москва намагається зобов'язати західні держави, щоб

вони не проявляли жадних симпатій ні підтримки для протибольшевицьких, національно-визвольних рухів. Одне й друге повинно б, за большевицькими плянами, гальмуюче вплинути на розвиток цих рухів, створити для них ще труднішу зовнішньо-політичну й психологічну ситуацію. В таких обставинах серед поневолених народів мало б утвердитися переконання, що становище СРСР усталізоване непорушно й назавжди та що нема виглядів на сполучення визвольної боротьби з будь-якими зовнішніми ускладненнями для СРСР.

Другою частиною цього маневру, розрахованого на внутрішнє закріплення большевицької системи, є створення враження, нібито в цій системі проходять поважні реформи, які принесуть помітне покращення життєвих умов і більше волі. Такі переконання має викликати розрив КПСС з культом Сталіна й деякі внутрішні поступування, спеціально розраховані на пропагандивний ефект. Цим способом большевики хочуть з'єднати для себе симпатії, розбудити серед поневолених народів надію на еволюцію большевицької системи та відвернути їх увагу від визвольної боротьби.

Такі от пляни можна добачити за тактичними маневрами в політиці Кремля останнього часу. Вони значною мірою були викликані подіями, які сигналізували небезпечний для большевизму процес, що головна підстава його володіння — система тотального терору — перейшла вершок своєї сили і її вплив почав спадати. Щоб запобігти загрозливому розвитку, большевики намагаються довести до того, щоб поневолені народи внутрішньо примирилися з непорушністю большевизму, пов'язали свою долю з російською імперією і комунізмом та вбачали єдиний вихід у позитивній участі в його дальшому розвитку.

При цьому большевики не мають наміру впроваджувати істотних змін, реформувати свою систему. Докладніший розгляд матеріалів XX з'їзду КПСС показує, що цілі большевицької внутрішньої, національної і зовнішньої політики в засаді залишаються незмінними, всі пляни мають намір лише закріпити большевицьку систему й поширити комунізм. Нова тактика в

московській політиці так само має служити тільки успішному прямуванню до тих же цілей. Між причинами, які викликали зміну політичної тактики Москви і цілями, яких вона прагне досягнути зміненою тактикою, існує пряма протиставність. Большевики хочуть пережитрити ті причинові фактори, які примушують їх до змін і їх знеутралізувати.

Чи це їм вдасться? Чи наслідки большевицьких тактичних маневрів будуть покриватися з їхніми цілями, чи більше відповідатимуть справжнім причинам, що їх викликали? Без сумніву, відповідь на ці питання дасть само життя. Але вже й тепер є достатні підстави для передбачень у тому напрямі.

Передусім можна бути певним, що дуже швидко всі побачать різницю між фактичним змістом і цілями нової тактики большевиків та пропагандивним показом її. Ця брехня може принести большевикам хіба незначний вииграш у часі. Зате її негативні наслідки будуть багато більші. Своєю пропагандою про надзвичайні користі і пільги з нових плянів і «реформ», для народів і для кожного громадянина СРСР, большевики тільки стверджують слушність таких вимог і зміцнюють їх. Коли ж дійсність виявляється протилежною, так само нестерпно, як перед тим, то це не тільки збільшує ненависть народів до большевизму, але й найгіршу відразу до режиму за його облуду і брехливість. Щоправда, забріханість з самого початку була одним з головних стовпів і характерних ознак большевизму. Тому комуністам здається, що доливання до давно переповненої мірки вже не шкодить. Тим часом таким поступуванням большевицький режим задокументовує свої зобов'язання і коли він з них не вив'язується жадною мірою, то це дає дальше морально-психологічне зміцнення всім тим течіям і силам, які негативно ставляться до існуючого стану й не хочуть з ним погодитися.

Подібні наслідки, вбивчі для большевицького пресстижу, мусять мати хрущовські методи виправдання себе через часткове визнання, що большевицька практика за часу Сталіна була злочинна. Кожному ж відомо,

що сьогоднішні верховоди КПСС і ССРС у тій практиці брали співвирішальну участь і несуть за них відповідальність. Подруге, засуджувані тепер сталінські методи становлять хребетний стовп усієї большевицької системи. Хіба щоб теперішній режим у Москві справді порвав з дотогочасними методами большевизму й увів більш людяний курс, відповідний до життєвих потреб народів і кожної людини, — то щойно цим міг би частково відкупити свою вину за попередні злочини. Та це неможливе. Зміни, які мали б бодай якоюсь мірою відповідати справедливості й прагненням уярмлених народів ССРС рівнялися б корінній ліквідації большевизму, комуністичної системи й російської імперії — в'язниці народів. Такі зміни можуть бути проведені тільки шляхом безоглядної боротьби з большевиками і перемогою над ними, а не їхніми руками. Коли ж комуністична партія тепер відрікається від частини своїх попередніх злочинів, записуючи їх на рахунок самого тільки Сталіна, але одночасно далі тримається цих самих методів, то цим сама дає собі найгірше свідчення — не тільки крайньої неморальності, але й цілковитої втрати політичного глузду. Бо в очах народу про змінність чи незмінність большевицьких метод свідчить уся большевицька система, яку кожний відчуває в щоденному житті на власній шкірі, а не реабілітація давніх большевицьких вождів чи якісь лише адміністративні реформи або відокремлені поступування, роблені виключно на показ. В тому розумінні народу не ошукає ніхто, а коли Кремль гадає, що це вдасться зробити хрущовським підстрибуванням, то цим він ошукає лише сам себе.

На XX. з'їзді компартії її головачі задокументували єдиний в історії вияв особистої нікчемності й упідлення. Хрущов, зображуючи божевільну злочинність диктатури Сталіна, мав стільки безсоромності, що признався, що й він і інші найближчі «соратники Сталіна» бачили й розуміли ту всю злочинність, але мовчки співдіяли в ній, ради страху, щоб зберегти свою шкуру й свої позиції. Не знати, кому більше дивуватися, чи самооголеній нікчемності Хрущова, Булганіна, Міко-

яна й інших «зірок», чи поголовній підлоті й безвідповідальності всіх учасників з'їзду, що таких штампованих нікчем ставлять на чолі ССРС і світового комунізму. Це справді історичний з'їзд, що розкрив моральну гниль комунізму, голови та стрижня московської імперії!

Большевики розраховують на те, що в поневолених ними народах запанував такий самий занепад здорового глузду, почуття гідності й відповідальності та що їхні плитко-хитрі маневри будуть сприйняті за добру монету. В цьому вони дуже перераховуються. Наслідком такої тактики зростає не тільки загальна ненависть, але й поширюється відразу до них. Це буде новий, дуже міцний чинник, який у психологічному переборенні наслідків терору відіграє важливу роль. В сталінському періоді большевизм при всій своїй хижацькій потворності виступав у масці сатанічного фанатизму, що ще більше зміцнювало зморожуючий вплив його терору. Тепер Хрущов звернувся наверх і всім показав його правдиве нутро, підшите фальшом, жадобою панування й трусливістю. Застосування сталінських методів терору, але з хрущовською маскою, вже не буде мати того паралізуючого впливу, а викликати тим сильніший спротив і ненависть.

Скільки большевицька тактика придобування не приносить істотного поліпшення життєвих умов, а також не задовольняє національно-визвольних прагнень народів до волі, тим самим продовжується спротив і боротьба з большевизмом закріпачених в ССРС націй. Вище згадані моменти додаватимуть протирежимному спротивові й визвольній боротьбі морального зміцнення. В напрямі цього самого підбадьорення діятиме свідомість того, що саме доцьогочасна боротьба змусила большевиків уступити з дотеперішніх, здавалося б, непорушних позицій. Покищо вони намагаються панувати ситуацію маневровою тактикою, але даремно. Змагання за волю йтиме далі з посиленою енергією. Цього натиску не стримають большевики самими маневрами, а також важко було б відкинути його протинаступом посиленого терору. Вспереч своїм першим

плянам, большевицька Москва змушена буде розпочати стратегічний відступ, ідучи на фактичні поступки. З цього лише скористається і цим зміцниться боротьба за волю в кожному відношенні, зокрема ж зміцняться національно-визвольні змагання України й інших народів за свою державну незалежність та за справедливий лад.

Іван Вовчук

Б У Л О І Є

(З приводу постанови про зміну статуту с/г артiлі)

Росіє! Де лиш ти поставиш стопи
Повзе облуда, здирство, плач народу...
Ти тиснеш і кричиш: «даю свободу!»,
Дреш шкуру й мовиш: «двигаю культуру!»

І. Франко

Понад чверть століття триває боротьба большевизму проти національного селянства «обсоюзнених» в імперії республік. Про неї мало говориться в світовій пресі, її не зачіпає пропагандивний механізм, що формує антикомуністичну думку в світі. А в тій боротьбі, вірніше війні, властиво, суть традиційної політики большевизму, без розкриття й пізнання якої не можна збагнути безглуздої й авантюрицької, з погляду економічного, політики большевиків в сільському господарстві вчора й нині.

Большевицька війна проти національного села, що мала кілька етапів, має свої ідеологічні підвалини, які сягають на сторіччя перед большевиками. Не в марксизмі тут діло, а в імперських традиціях, духовому укладі дореволюційної Росії, централістичної політики якої тримаються послідовно большевики. Колгоспи не видумали большевики, вони тільки змодернізували національно-руську общину, в яку, як в національну святість, вірили слов'янофіли й западники, народники й соціалісти революціонери. Всі т. зв. поступові сили дореволюційної імперії бачили в общині вияв національної величі духа руського. А предтечі большевизму через общину мріяли скочити в соціалізм, бо «народ руский в усі часи прагнув до здійснення великих початків... до общинного володіння землею й знаряддями праці», як сказано в декларації 1870 р. руської секції

Передрук з «Вісника» — органу Організації Оборони Чотирьох Свобід України, ч. 5 (91). Нью-Йорк 1956.

Інтернаціоналу. В общину, як самобутній вияв руської національної духовости, вірив западник Герцен, в ній бачив майбутнє, й то величне, свого народу. Нею захоплювався Чернишевський, на якому виховався й формувався Ленін, бачучи в общині щастя руського народу. Праві й ліві, слов'янофіли й западники вважали общину самобутньою перлиною руського національного генія, вірячи, що з хати руського мужика, який зберіг общинний уклад, запалає світло соціалізму. Община була для руських суспільно-політичних сил незамінною і неперевершеною формою соціального укладу, в ній вони вбачали ознаки вищости руського народу проти гнилого міщанського заходу.

В московському царстві община була основною організацією соціального життя села. Уряд намагався накидати її народам завойованих територій. Ще в 17. ст. московський уряд організує на південних кордонах військові виселки (общини), а в 19. ст., за Аракчєєва, уряд намагався насадити й закріпити їх на Україні й Новгородщині. Аракчєєвські виселки не примхали за служеного царського генерала, а засіли царської політики в боротьбі з прилученими окраїнами, — в них праобраз теперішнього колективного ладу. Як в теперішніх колгоспах, в тих селищах (поселеннях) все удержавлене. Посаджені на «казонну» землю селяни миром (общиною) виконували службу державі й обробляли землю. Все життя в селищах було до дрібниць стандартизоване, уодноманітнене, передбачене й визначене приписами, інструкціями з центру. Навіть двері й віконниці в стандартних будинках, збудованих на державні кошти, фарбувались в один колір. Під економічним оглядом ті поселення були нерентабельними, держава докладала великі кошти, щоб утримати їх. Нестерпні умовини життя спричинювали часті заколоти, з якими уряд жорстоко розправлявся. «Військові селища будуть, говорив Александер І, хочби довелось засіяти трупами дорогу від Петербургу до Чудова». Чи не за зразками «благословенного помазника» розправлялися пролетарські керівники з національним селянством, що чинило спротив проти колективізації?

В березні місяці на з'їзді механізаторів сільського господарства Хрущов признав, що з «освоєнням» солончакуватих просторів Казахстану нічого путнього не вийшло. Аналізуючи причини занепаду сільського господарства й провал авантюристських плянів з розорюванням цілин, він ствердив, що в совхозах часто більше наглядачів, як робітників. В одному совхозі, говорив сучасний Аракчєєв з пролетаріату, на 250 різних фахівців було тільки 42 робітники, а в другому на 255 робітників — 51 фахівець. На п'ятьох робітників один наглядач! Цілу армію паразитуючих наглядачів запримітили й американці, що оглядали торік колгоспи й совхози. А їм же показували крадці. Хрущов не сказав, що сьгоднішнє співвідношення між погоначами (фахівцями) й робітниками в совхозах і колгоспах таке саме, як то було в аракчєєвських виселках. Тоді на 375 тисяч селян (пізніше їх було оселено до 500 тисяч), що обробляли общину землю, було наставлено 9.678 генералів і офіцерів та 15.361 унтер-офіцерів. (Дані ВСЄ).

Після погибелі Аракчєєва уряд виселки ліквідував, але общину, як підставову форму організації, залишено. Через централістичну політику уряд намагався накинати общинне землекористування й весь уклад завойованим народам, де аграрні відносини склалися зовсім інакше, на зразок європейський. (Україна, Білорусь, Прибалтійські країни). Урядова пропаганда намагалася представити общинний уклад як найкраще. За Миколи І. на кошти уряду німець Гакстгаузен об'їздив центральну Росію й описує для Європи, як щасливо живуть селяни в общинах під твердою царською рукою.

Царська реформа 1861 р., касуючи кріпацький лад, зберігла непорушним общинний уклад. А опозиційні до уряду соціальні сили в найбільш напружених відносинах з урядом не виступали проти общини, послідовники марксизму теж не чіпали цієї національної форми співжиття, вважаючи, що руське селянство завжди боролось за землю під знаменем общини. Хоч під економічним оглядом той уклад гальмував економічний розвиток руського села. Селянин, не почувачи себе власником землі, не докладав зусиль до поліпшен-

ня ґрунту та й не міг, бо про всю господарську систему рiшав отой сход— мир. Часті переділи землі, за яких селянина пересувано з одного клаптя на другий, допроваджували до цілковитого виснаження ґрунту, господарського занепаду.

Після програної російсько-японської війни, коли країна опинилась в економічній кризі, перед урядом стала проблема, як знайти вихід з неї. Царський міністер Столипін, що мав мастки в Прибалтійському краю й добре знав аграрні відносини на заході, рятуючи монархію, пробує ліквідувати обштинний уклад, закріпити землю у власність за селянством.

Проект його зустріли ворожо ліві й праві в Державній Думі. Чому? Бо Столипін, рятуючи монархію, зачепив соціологічні підвалини імперії. Спроба його закінчилась тим, що автора земельного закону, який підважував національно-руський уклад землекористування, застрелено в присутності царя в київській опері. Вбивцем був соціаліст революціонер Багров, він же видатний співробітник царської охрани. Монархізм і соціалізм зішлись: не в царя цілили, а в автора законопроекту, який підважував засади імперії. Після його смерті, яка наступила через кілька днів, цар, як пише в своїх спогадах про батька М. П. Бок. «став навколiшки перед тілом свого вірного слуги, довго молився й присутні чули, як він кілька разів повторив „прости“». Що мав простити вірний мертвий слуга самодержавцеві, лишається таємницею. Можливо, що загадкове убивство цього обдарованого міністра не було таємницею для монарха.

*

Революція в етнічній Росії істотно в ідеологічному сенсі нічого нового не створила. Зате в ній з великою силою вирвалося на зовні те, що накопичувалося в душі руського народу віками. Віками він жив обштинною, її плекали й підтримували згори, на неї покладали надії й уповання ті, що ту гору валили. Не дивно, що більшовики, зібравши імперію, розвалену національними революціями, сперлись на руський національний колективістичний уклад і, через диктатуру пролетаріату, пе-

реоформили обштинну на артель — колгосп. Змодернізували аракчеевські виселки, поширивши їх на цілу імперію. Та й пролетаріат руський, на який спирався більшовизм у війні з національним селом, походив же з обштинного мужика. Ленін почав будувати соціалізм, в союзі з дітьми і онуками, що прийшли з руської обштини, нею виховані і з нею зжилися, в неї вірили. А віру що плекали суспільні імперські сили, як підставу величі імперії. Нічого дивного не має в тому, що й соціалізм побудовано таким, як його уявляли, про нього мріяли руські національні сили. На московський копил.

І ось уже скоро тридцять років розроблена й удосконалена більшовиками державна машина, продовжуючи імперську централістичну політику, оботарює національне селянство республік в модернізованій і машинізованій традиційній руській обштині — колгоспі. Засоби боротьби жорстокі, неблаганні. Кожний день, вчора, ніні імперська бюрократична машина більшовизму без перерви працює над знищенням національної людини, корінням пов'язаної з землею, над перетворенням її в советську, з руською національною душею. Урядова преса умовляє світ, що всі труднощі подолає. Механізований, мовляв, колгосп закріпився, а щасливе населення збирає багаті врожаї. Дійсність говорить що іншого.

*

Не встигли поховати одноособового колективізатора, як побачили кризу в тваринництві, а за тим виявилось, що не вистачає найголовнішого — зерна. І ось чотири роки після смерті одноособового диктатора, колективна диктатура шукає виходу з кризи. Пленуми, наради, укази, мобілізації — механізм імперський працює, а збіжжя й продукція тваринництва не збільшується. Стан в сільському господарстві не кращає. Торік партія відрядила нових тридцять тисяч фахових партійних сил з міст для керівництва колгоспами, але й вони не помогли справі. Український письменник Іван Ле в оповіданні «Авторитет» (Вітчизна ч. 3. 1956 р.) описує, як в колгоспі прибув новий партійний керівник з міста, бо присланий торік не виправдав надій. Як звичайно, склика-

но збори, які мають обрати на голову відповідного комуніста. На «виборах» бригадир, що має відзнаки останньої війни, заявив «начальствові» з району, що все лихо, неполадки і занедбання в колгоспі в «імпортних керівниках». Окреслення промовисте. Авторіві удалося одним словом схопити політичну суть нинішнього напруження в імперії, показати, як її розуміє наше селянство.

В теперішньому борсанні, в отій імперській лихоманці над подоланням сільсько-господарської кризи, є цікава соціологічна сторона. На торішньому пленумі ЦК, Хрущов заявив, що «з села перебралось до міст дев'ять мільйонів селян». Це за офіційною статистикою, а в дійсності їх було далеко більше, як показує аналіза приросту міського населення. Немає сумніву, що не старі, а молодші, енергійніші залишають колгоспи й вибираються до міста. Сам по собі факт переселювання селянства в міста — окрема й цікава соціологічна тема. Українські міста, треба думати, здобули якусь третину з отих 9 чи 10 мільйонів. А це є дуже важним для завтрашнього дня. Та й на цьогорічному XX-ому з'їзді перший секретар, говорячи про житлобудівництво, скаржився партійним вельможам, що через наплив людей до міст, уряд неспроможний забезпечити населення міст соціалістичною нормою житлової площі. Неслухняне селянство. Його везуть в совгоспи пустель Казахстану, а воно опиняється в містах. На з'їзді постановлено вимогу боротись з неслухняним селянством, що тікає до міст. «Коли ми доб'ємось того, що припинимо приплив населення в міста з районів, то створимо умови для швидкого забезпечення населення міст житлом. Інакше кажучи, треба посидити паспортні рогачки в містах».

А ось уривок з нарису «Незручне слово». (Літературна Газета, орган Союзу Радянських Письменників України з 2. березня 1956 р.). Приїхав письменник в творчу командировку до села Степанівка на Кіровоградщині й бачить, що «Перебіжників в колгоспі багато, особливо серед молоді. Біля парників, у степу, на фармах працюють літні й навіть старі жінки. Де ж хлопці й дівчата? Повтікали — байдуже признається Віноградоз

(голова колгоспу, видно імпортний — ред.). Дівчата аж у Кривий Ріг майнули — доморобітницями працюють, куховарками, аби не вдома. З яких же причин вони покинули колгосп? Бо бідненький він. Чому? Немає робочої сили, рук не вистачає. Чому ж не вистачає? Бо тікають люди. А тікають, бо колгосп бідненький!... Такий діалог, що відбувся між письменником й головою колгоспу, наводить газета, характеризуючи стан в колгоспах Кіровоградщини. Кіровоградщина не виняток в цій системі.

*

Директиви до шостої п'ятирічки не ховають, що сільсько-господарських плянів імпортованої, як її слушно назвав бригадир, політики республіки не виконали. В плянах шостої п'ятирічки, які затвердив ославлений XX-ий з'їзд, уже не говориться про 22 центнери з гектара, як то було досі, а плянується зібрати на Україні біля 12 біологічних центнерів, а по цілій імперії біля 11. А реальний урожай навіть за пляном буде куди менший. Коротко кажучи, продукційність сільського господарства в цілій імперії, як і на Україні, на шосту п'ятирічку заплановано майже таку, як вона була 50 років тому. З такими виробничими показниками в сільському господарстві вступає імперія в шосту п'ятирічку. Ті показники є вислідом противу національного села проти централістичної традиційної імперської політики. XX-ий З'їзд схвалив директиви на шосту п'ятирічку й мусів узаконити занепад сільського господарства. Низьку продуктивність в ньому колективне керівництво намагається надолужити розорюванням нових земель на сході, переселюючи туди молодь з національних республік. Не в економіці тут діло, а в імперській політиці, функцією якої є економічна система.

В після з'їздовій ворожбі про XX-ий з'їзд іноді чути голоси про спуск на гальмах. Чи можливо це? Найкращою відповіддю на поставлене питання є указ ЦК КПСС й Ради Міністрів «Про статут сільсько-господарської артілі й дальніший розвиток ініціативи колгоспників» з 10. 3. 1956 р.

Він дуже довгий і з-зовні ліберальніший проти попе-

редніх. Слово наказує чи велить в ньому замінено рекомендується. Що ж рекомендує уряд? Колгоспному мирові приборкати отих, що ухиляються, тікають з колгоспу. «Часто не працюючі колгоспники, що виробляють мало трудоднів, а то й люди, що порвали всякий зв'язок з колгоспами, мають великі присадибні ділянки, користуються колгоспними пасовиськами і в той же час не виконують елементарних зобов'язань членів колгоспу». Від цього, мовляв, терпить держава й колгоспний мир — написано заковиристою урядовою мовою. Ствердивши як є зараз, уряд в указі доводить, що «найповніше задоволення особистих потреб колгоспу може бути забезпечене через всебічний розвиток суспільного виробництва», згадується й громадське харчування. Уряд і партія рекомендує низку заходів, щоб відібрати у селянина спроможність давати собі раду без колгоспу, ще більше — удержавити його. Перед ХІХ-им з'їздом Сталін в «Економічних проблемах» саме цей шлях і рекомендував. Колективні диктатори, відрікаючись від методів сталінського керівництва, зараз після сенсаційного ХХ-го з'їзду, схвалили закон, який велить запровадити відповідальність родини, двору за роботу кожного працездатного члена родини.

Користування присадибною ділянкою (розмір якої сягає від 0,10-0,25 га в імперії), узалежнюється від виконання норми трудоднів всіма працездатними членами родини. Норму зараз виробляють й вона, судячи за вістками преси, буде біля 300 трудоднів для чоловіка і 200 на жінку. Коли хтось в родині не виконає її, то уряд рекомендує позбавити родину пасовиська, зменшити, а то й відібрати присадибну мікроскопічну ділянку. В постанові вказано, що в ніякому разі не дозволяється збільшувати присадибного земельного фонду, навпаки, зменшувати його. Бо на присадибних ділянках колгоспники мають плекати тільки квіти та дерева «як прикраса побуту колгоспника». Те, що рекомендує уряд через 28 років боротьби з селянством, було вже за Аракчєєва. Та істотнішим у тій постанові є її етичний сенс. Встановлюючи відповідальність родини за виконання кожного працездатним державної норми, уряд радить, щоб скарги від колгоспників про зменшення чи

відібрання ділянок та інші, що вплинуть до районового виконавчого комітету, остаточно вирішувалися, або на зборах бригади, або довірених осіб. Чим не демократія? Не суд, а колгоспний мир з довірених буде карати й милувати. Сваюля, цілковита залежність особи від добраних уповноважених, повне підпорядкування людини колгоспному активу під керівництвом «імпортного» наглядача. То типове для обцинного укладу, тільки його тепер удосконалено.

Колгоспному мирові радиться переглянути й кількість скоту, що є в особистому користуванні колгоспника, бо «немає необхідности зберігати раніше встановлену кількість скоту, що її може мати колгоспний двір». Постанова рекомендує зменшити її, а змушувати дбати про усупільнене тваринництво, а біля хати розводити квіти й дерева для прикраси. Ще один крок і уряд, «дбаючи про добробут» оботареного селянства, змушений буде, щоб зберегти імперію, в новій якійсь постанові, рекомендувати стандартну їжу, відповідно до виконання трудових норм. Сучасна колективна диктатура не може ні на крок відступити з традиційного імперського шляху. Силкуючись подолати глибоку кризу в сільському господарстві і в цілій системі, вона прикручує шруби імперських обручів над національним селом.

(А. И. Ноткин «Материально-производительная база социализма»).

В 1954 р., по зрівнянні з 1940 р. виробництво промислової продукції в ССРСР зросло в 2,8 рази, в східних районах — в 4 рази. Тепер на Сході виробляється 1/3 всієї промислової продукції, поверх 50% сталі і прокату, більше 40% електроенергії, добувається поверх 60% нафти і біля 50% вугілля, тоді як до революції в Росії більше 3/4 промислової продукції вироблялося в Московському, Івановському, Петербурзькому та Українському районах. Україна в 1913 році виплавляла 73% чавуну і добувала 87% вугілля, Баку давав 88% нафти. («Коммунист» ч. 14, 1955).

Одночасно відбувся між роками 1926-1939 зріст міського населення. І так, коли по всьому Советському Союзу міське населення зросло в 2,12 рази, то в Західному Сибірі в 2,91 рази, а в Східному Сибірі — в 3,32 рази. (А. И. Ноткин «Материально-производительная база социализма»).

Цей форсований розвиток промисловости на Сході перед 1941 роком дозволив в часи другої світової війни перебазувати виробництво, освоїти 1300 великих підприємств, евакуйованих з прифронтової смуги на Схід, і включити їх у виробництво військової продукції та сировини для військового виробництва.

Для перенесення економічного центру в Сибір є всі природні дані. Із загальних запасів вугілля в советському Союзі на Західній і Східній Сибір припадає 80-85%. Є там також величезні запаси залізної руди, бавкситів, ніклю, нефелінів, марганцю, магнетитів, солей, величезні запаси газу й ін. Сибір має величезні масиви лісів з високоякісними породами дерев, необхідних для державного господарства. Наприклад, 80% площі Красноярського краю покривають непрохідні ліси. Також Сибір, особливо Західній, має великі можливості збільшення сільськогосподарської продукції.

Поминаючи побудовані нові теплові електростанції в вугільних басейнах Сибіру, в Західному і Східному Сибірі, можна одержати найдешевшу електричну енергію для всіх господарських потреб, побудувавши велетенські (що вже і проводиться) гідроелектростан-

ції на найбільших ріках Азії (Об з Иртішем і Єнісей з Ангарою).

За директивами ХХ з'їзду КПСС на Сибір покладена роля, з розвитком металургії і машинобудування, забезпечити весь ССРСР металом і машинами, тим самим повністю перетворити господарство національних республік на сировинні придатки до індустріальної метрополії. Це має бути зреалізовано на протязі 10-15 наступних років.

Тому в шостій п'ятирічці в Східному і Західному Сибірі заплановано приступити до будівництва Західно-сибирського металургійного заводу і почати будівництво двох нових металургійних заводів коршкунського рудника в Східному Сибірі та алюмінієвих заводів. Передбачено також будівництво 5 нових варстатобудівельних заводів, 6 заводів ковальсько-пресового устаткування, 10 спеціалізованих ливарних заводів, 2 інструментальних заводів, 3 заводів амбровивних виробів, 8 заводів будівельного і шляхового машинобудування, приладобудівельних заводів, заводів для будови електровозів, теплового електроустаткування, силових трансформаторів, високо-вольтної апаратури та інших машинобудівельних заводів. Всього в поточній п'ятирічці заплановано побудувати в Сибірі поверх 65 машинобудівельних заводів. Також має бути закінчене будівництво Омського й Іркутського нафтопереробних заводів, з одночасовим приступленням до будівництва такого ж заводу в Красноярському краю.

А тепер для порівняння заглянемо в директиви ХХ з'їзду, скільки і яких заводів заплановано побудувати в московській колонії — Україні на протязі шостої п'ятирічки? Треба буде ні більше, ні менше, як «почати будівництво заводу по переробці нафти» та «здійснити будівництво і ввести в дію новий залізосплавний завод». Оце і все для «братнього» українського народу та його «республіки» з її великим сировинним вкладом в загально-імперіальну економіку. Замість будівництва заводів на Україні, в Москві Держпланом ССРСР заплановано «збільшити значний ріст вугілля в Дон-

басі, Придніпров'ї і в західних областях України. Поширити потужність по добуванні та збагаченні руд у Криворізькому залізорудному басейні і на Керченському родовищі».

Це тільки «квіточки» від «старшого» московського «брата» для України, а «ягідки» цей «брат» покаже в своїх наступних п'ятирічках. Україна може позбутись і того, що має, коли цього буде вимагати московська «політична рація».

Для забезпечення енергетикою свого майбутнього імперіального індустріального ядра — Сибіру — Москва почала робити заходи в цьому напрямі ще з 20-тих років, прийнявши перспективний план розвитку народного господарства ССРСР — ГОЕЛПРО.

Від того часу досьогодні йде посилене вивчення гідроенергетичних ресурсів Сибіру.

Сибірські ріки спроможні дати, за неповними дослідженнями, 900 мільярдів кіловатгодин електричної енергії в рік.

На Ангарі (Верхня Тунгуска) в п'ятій п'ятирічці почалось будівництво Іркутської ГЕС потужністю 660 тисяч кіловат. Перші її агрегати будуть пущені ще в 1956 році. Почалося також будівництво на Ангарі Братської ГЕС потужністю 3,200.000 кіловат. Братська ГЕС буде давати кожний рік 22 мільярди кіловатгодин. Це стільки, як Куйбишевська і Сталінградська ГЕС-и взяті разом. Для виробництва цієї кількості електроенергії на теплових електростанціях потрібно спалювати майже 20 мільйонів тонн вугілля кожного року.

Далі, відразу ж після закінчення будівництва Братської ГЕС, передбачається приступити до будівництва на цій же річці, нижче Братської ГЕС, Усть-Ілимської і Богучанської ГЕС. Всі ці гідровузли на Ангарі будуть об'єднані на паралельну працю лінії передачі.

На самій річці Єнісей, яка за неповними даними посідає потужність в 18,2 мільйони кіловат, приступлено до підготовчих робіт будівництва Красноярської ГЕС потужністю 3,200.000 кіловат. Це майже в п'ять разів перевищує потужність Дніпрогесу в Україні.

Лінія електропередач Іркутськ-Братськ буде продовжена до Красноярської ГЕС і з нею сполучена. Енергетичне об'єднання Красноярської з Іркутською енергетичних систем без теплових електростанцій перевищить 7 мільйонів кіловат.

Другу енергетичну систему в Сибірі (Західній Сибір) розбудовується на ріках Об з Іртишем. Потенціалні запаси гідроенергії вираховуються на 9 мільйонів кіловат. На річці Об уже приступлено до будівництва Новосибірської ГЕС потужністю 40 тисяч кіловат. Перші агрегати цієї гідроелектростанції будуть введені в 1957 році. Також заплановано будівництво Каменської ГЕС, вище Новосибірської, потужністю 500.000 кіловат.

На Іртиші (притока Обу) в минулій п'ятирічці побудовано Усть-Каменогорську ГЕС потужністю 322.000 кіловат. За директивами шостої п'ятирічки на Іртиші буде закінчене будівництво Бухтармської ГЕС (вище Усть-Каменогорської) та почнеться будівництво Шульбинської гідроелектростанції, нижче Усть-Каменогорської.

Ці побудовані і проєктовані гідроелектростанції будуть розташовані в Казахстані (Північно-Казахстанська і Семіпалатинська області), але свою електроенергію віддають і будуть віддавати сусідньому Алтаєві (РСФСР).

Гідроенергетичні системи Єнісею й Обу мають бути об'єднані. До них приєднається енергетична система на базі теплових електростанцій потужністю в 2-3 і більше мільйонів кіловат, які будуть працювати на кам'яному вугіллі одного з найбільших в світі кам'яно-вугільних басейнів Кузнецького, а також Кансько-Єнісейського, Тунгуського, Мунусінського й інших в басейні межиріччя Об і Єнісей.

З пересуненням господарського центру в Сибір постає питання кваліфікованих кадрів. Хоч ця проблема не є важка до розв'язання, бо розподіл і перерозподіл цього «вирішального елемента суспільного виробництва» здійснюється планово в середині кожного району і між районами, напр., між економічним районом Півдня (Україна і Молдавія) і Західньо-Сибірським чи

Східньо-Сибірським з імперіяльного центру Москви, то все ж таки і тут передбачено великі зміни.

За директивами XX. з'їзду КПСС в шостій п'ятирічці збільшиться «випуск спеціалістів з вищою і середньою освітою приблизно в півтора рази, а для галузей важкої промисловості, будівництва, транспорту і сільсько-го господарства — приблизно в два рази в порівнянні з п'ятою п'ятирічкою».

Ріст технічної інтелігенції в ССРСР викликав у вільному світі тривогу (США, Німеччина і ін.). Нас, українців, більше цікавить саме географічне розміщення цих учбових закладів, які готуватимуть фахівців, і пов'язану з цим національну політику Москви у відношенні до України та інших поневолених народів.

Вже в п'ятій п'ятирічці переважну більшість тих, хто закінчував вищу освіту по господарських профілях, спрямовували на Схід. Одночасно по містах Сибіру, Уралу, Казахстану і Далекого Сходу поставали нові високі школи. Директиви в шостій п'ятирічці роблять наголос на справу «правильного розміщення вищих учбових закладів у країні» тільки на ті самі райони «Уралу, Сибіру, Далекого Сходу і Казахстану». Під кінець шостої п'ятирічки у вузах Сходу ССРСР буде навчатись біля півмільйона студентів, а кожний рік випускатиме 83 тисячі студентів (за поданням начальника відділу розміщення виробничих сил Держплану ССРСР (С. П. Токарева в «Красной Звезде» за 17. 5. 56).

На Україні не передбачено збільшення фахівців з вищою освітою. Більш правдоподібно, що в цьому відношенні буде ще скорочення, щоб цим примусити «добровільно» виїжджати з України на Схід середньо-шкільну молодь з перспективою дістати там високу освіту, але з умовою осісти на постійне життя на широким просторах Сибіру, Далекого Сходу та Північного Казахстану.

Але на цьому Москва не обмежиться. Вона постійно готує всі необхідні практичні заходи для переселення в Сибір сотень тисяч і мільйонів населення, насамперед з України. За її плянами в Україні на один квадратний кілометр в сільськогосподарських районах,

при одночасному затамуванні росту індустрії та при даному стані механізації, населення не має перевищувати установленого в Москві для України ліміту. Вся «надвишка» мусить бути вирвана і спрямована на будівництва в Сибірі і там перетопитись в «общерусском море».

Переселення з України молодого елементу, щоб загальмувати на цілі десятиліття нормальний приріст українського народу, почалося відразу після XX. з'їзду КПСС.

На нараді молодих будівників у квітні 1956 р. з промовою до молоді звернувся перший секретар ЦК КПСС Хрущов, жадаючи, щоб комсомол з своїх рядів (18 з половиною мільйонів) «виділив 300-500 тисяч чоловік» та, щоб за цими сотнями тисяч комсомольців змобілізувати декілька мільйонів некомсомольської молоді, на розбудову Сибіру, бо «Ленінград, Харків, Київ, Свердловськ (чому Свердловськ, цього, мабуть, не знає і сам Хрущов) і інші міста, такі як, наприклад, Одеса... не будуть будувати нових заводів».

За цією нарадою і виступом Хрущова 18. травня 1956 р. появились уже і практичні заходи: заклик ЦК КПСС і Совета міністрів ССРСР до «комсомольських організацій, комсомольців і комсомолок, до всієї советської молоді виділити з своїх рядів в 1956-1957 роках 400-500 тисяч юнаків і дівчат, які взялися б за здвигнення в східних районах нових заводів, гідроелектростанцій, вугільних шахт, рудників і інших підприємств, а також залізничних доріг». Ця молодь має бути взята з європейської частини ССРСР: «Москви, Ленінграду, Києва, Мінська, Одеси, Харкова, Ростова-на-Дону, Тбілісі, Єревану й інших великих міст» («Известия» ч. 119 з 19. 5. 56 р.).

Таким способом будуть забезпечені «стройки» Сибіру робочими руками, а через десятки років з цих переселених мільйонів створиться людський мур проти походу за простір пробудженої до життя Азії (Китай, Японія, Середня Азія).

Для створення свого економічного центру в Сибірі, з перспективою, що він в недалекому майбутньому

стане і економічним центром всієї імперії, поробила Москва в часи другої світової війни і після неї політично-стратегічні забезпечення. Від Японії Росія відібрала Курильські острови і Південний Сахалін (на що вона ждала слушної нагоди — за словами Сталіна — від 1905 по 1945 рік) і перетворила Охотське море на своє внутрішнє море. Також, підпорядкувавши собі повністю Монголію та скомунізувавши Китай, Москва зробила Сибір на майже недосяжне для бомбардувань на випадок наступної війни своє глибоке запілля.

В ХХ. ст. можна підмітити дві знаменні події в житті московської імперії:

1) поразка Росії в війні з Японією в 1904-1905 роках. Це зворотний пункт відносин між Європою і Азією, бо в цій війні Азія перший раз нанесла поразку європейській потузі (тоді Росія ще офіційно визнала себе європейською державою);

2) відступ Росії з Європи в Азію, звідки вона вийшла як пряма наслідниця монгольської імперії з білим монгольським ханом.

Автор студії «Джингісхан» Хара-Даван ілюструє наступ Азії на Європу і відступ з неї по пересуненні столиць так: першою столицею Монгольської імперії і її прямої наслідниці, білої Росії, а тепер червоної — СРСР був Старий Сарай в Середній Азії, другою — Новий Сарай на Волзі, третьою — Москва, четвертою — Петербург. Петербург — це кульмінаційна точка наступу Азії на Європу та її сили на європейському континенті. Далі на початку ХХ. ст. бачимо зворотний хід. Росія-Азія в агонії та відступі з Європи. Столиця переноситься з Петербургу назад до Москви (гнила вода). Московську імперію від повного розпаду рятує Ленін, в жилах якого текла кров татарського мурзи. Він її відновлює та одночасно накреслює для своїх наступників шлях і засоби для підбою всього світу.

На початку другої світової війни, коли Москва була під загрозою німців, столиця імперії на короткий час неофіційно переноситься до Уфи, а тепер проєктується перенести центр-столицю РФСР в Новосибірськ.

Бачимо, що шлях відступу Росії-Азії з Європи є той самий, що й при наступі.

Можна б заперечувати накреслений відступ Росії з Європи в Азію, покликавшись на успіхи Росії в мінусній війні та на захоплення нею пів Європи. Так, Росія зайшла глибоко в середину Європи і створила собі сателітів. Але це просування в Європу слугувало буфером для створення найбільш догідних передумов для відступу її в Азію.

В своєму відступі з Європи в Азію Москва не залишить добровільно Східньої Європи. Європа тільки буде в неї відігравати ролі периферії. Одночасно Москва буде готуватися захопити всю Європу під своє панування та звести її всю до ролі колоніальної периферії.

З тією хвилиною, коли Росія свою активну політику перенесла в Азію, вона почала входити в конфлікт з США. Також, користуючися тим, що Великобританія надала суверенні права своїм колоніям в Південній Азії, Росія хоче зайняти опорожнене по ній місце в промисловості і торгівлі т. зв. братньої допомоги. Болшевицький «Комітет Солідарности Азійських Країн» має стати інструментом ідейного баламучення і приєднання південно-азійських народів.

Тому, що пересунення силових центрів московської імперії в Азію змінює питому вагу геополітичного положення СРСР при зовнішній незмінності його кордонів, українська самостійницька зовнішня політика мусить пильно це взяти до уваги. Цей факт вимагає від провідників української революції мобілізації всіх факторів, які є допоміжні в боротьбі з ворогом.

Отож, треба звернути головну увагу якраз на Азію: Близький, Середній і головню Далекий Схід. Думка, мовляв, визвольно-революційний табір не має змоги створити в країнах Азії своїх станиць, є неправильною. Для цього треба тільки розкласти тягар втримання таких станиць на самостійницькі українські кола по всіх територіях їх розселення та чітко визначити ім функції в генеральному плані дії. Московські еміграційні кола вже працюють в цьому напрямі і мають пев-

ні успіхи, хоч політичних даних на ці успіхи в Азії українці посідають більше. І ще один важливий момент: не впадати в зневіру з приводу політичної ситуації в світі, яка загрожує «довгорічною коекзистенцією» з ССРСР. Використовуючи цю коекзистенцію, Москва зможе виселити ще декілька мільйонів українців та розкидати їх по просторах Сибіру і Печорського Басейну. Тим більше наша співпраця з вільними країнами Азії мусить бути щільнішою. Нам треба плянувати і розпрацьовувати свою політичну дію на весь час згаданої «коекзистенції», але zarazом бути готовими до війни в кожний час, бо війна часто починається тоді, «коли гармати самі починають стріляти».

Андрій Микулин

ДОЛЯ ЗНЕДОЛЕНИХ

**(ПРО УМОВИНИ ЖИТТЯ І ПРАЦІ ВИСЕЛЕНЦІВ НА
ОПАНУВАННЯ ЦІЛИН І ПЕРЕЛОГІВ)**

1. Зернова проблема й виселення

Зернова криза советського «соціалістичного» господарства змусила ЦК КПСС поважно над нею застановитись. Ця криза впливала неодноразово ще за життя Сталіна. Але Сталін, захоплений своїм диктаторством та самозакоханий у свою «мудрість» і «геніальність», не звертав на це уваги, лише час до часу виголошував промови, що зернова проблема в ССРСР розв'язана назавжди. На ділі виявилось, що ССРСР не тільки не забезпечений зерном, а населення весь час терпить на нестачу хліба, але що більше — хронічна зернова криза гальмує московським володарям виконувати власні імперіялістичні комбінації на світовому торговельному ринку. В зв'язку з почервонінням Китаю та війнами, які Москва викликає на Далекому Сході, зернова криза в ССРСР загострилась ще більше. Це змусило Москву не тільки якнайскорше застосувати радикальні заходи, але прямо таки вдарити на сполох, щоб звернути увагу всього населення ССРСР і мобілізувати його на ліквідацію зернової кризи, підтасовуючи під те, звичайно, цілком інші мотиви і спонуки.

Очевидно, ЦК КПСС дуже добре усвідомлює, що без розв'язання зернової проблеми — бази сільського господарства, колгоспна система зовсім скрахає. Таким чином, ЦК КПСС вирішує дужче взятись до розв'язання проблеми сільського господарства, без чого й індустріалізація рухатись не може. Сенс розв'язання зернової проблеми лежить не лише в площині матеріальної, тобто, в ліквідації хронічного недоживлення советського населення. Він також лежить, і то в першу чергу, в площині політичній.

Передрук з тижневика «Шлях Перемоги» чч. 24, 25, 26, Мюнхен 1954.

Селянство — основа населення в ССРСР. Хоч за часів сталінських п'ятирічок промислове робітництво значно зросло, все ж основний прошарок всього населення в ССРСР і надалі складає селянство, особливо ж в таких советських республіках та краях, як УСССР, БСССР, Казахстан, Сибір, Кубань, Донщина та інші.

За ленінською теорією «союз робочих і селян» здійснюється шляхом індустріалізації промисловости та сільського господарства. Цебто, країна індустріалізується, робітнича кляса зростає за рахунок селянства, а на підставі індустріалізації країни індустріалізується і сільське господарство, воно насичується потужними сільсько-господарськими машинами, індивідуальний спосіб господарювання ліквідується, праця механізується, колгоспи поступово перетворюються у фабрики хліба, а селянство — в індустрієне сільсько-господарське робітництво. Поступово, з бігом часу, при посиленій індустріалізації сільського господарства та розвитку індустрії, наступає нівеляція села й міста. Таким чином створюється безклясове суспільство.

Однак, як виявилось, селянство ССРСР, а особливо населення поневолених Московою земель, дуже тяжко піддається нівеляції та «індустріалізації». Поневолене населення не бажає «союзно» «возз'єднуватися» з Московою, перетворитись в єдиний «советський народ», трапити власне національне обличчя. Щоб цьому запобігти, Москва, під плащиком «союзу робітництва та селянства», коли наступають гострі внутрішні політичні кризи, — наводное московськими індустрійними робочими (звичайно партійцями) сільське господарство, як це сталось й останнім часом за постановами пленумів ЦК КПСС.

Не зважаючи на 37 років існування советської влади на Україні та пересякнення всього підсоветського українського життя московськими настаєвниками, українське населення не хоче коритися Москві, а весь час прямує до власної національної самостійної держави, до відокремлення від Москви. Такій загрозовій для Москви поведінці України не допомагає і «союз робочих і селян». Національна загроза з боку України

існує для Москви від початків жовтневого перевороту. ЦК КПСС весь час має клопіт з українським національним рухом.

Але тепер часи брутального здушення українського «бунту» вже минули. Тепер Москва не може дозволити собі посилати на Україну полчища Муравйова чи збройні сили Троцького. Міжнародна ситуація для ССРСР та факт безперервної боротьби українського народу за власне національне існування і розголос її у світі, змушує Московщину, поряд з внутрішніми таємними арештами чи чистками на Україні, — застосовувати хитріші і підступніші методи. Поневолення України та боротьбу проти українського визвольного руху Москві треба прикрашувати перед зовнішнім світом та перед іншими поневоленими народами в системі ССРСР відповідними фарбами. Тим більше, що за советською конституцією УСССР є «самостійною» республікою з власним національним населенням, економікою, територією, власним «гімном і прапором». УСССР входить в члени ООН та має навіть власні міністерства військових та зовнішніх справ. Отже, Москва супроти України не може відверто застосувати прямого і безпосереднього виселення, як це вона зробила супроти кавказьких народів в 1944 році.

І Москва запроектувала, а тепер переводить у життя інший, хитріший, прямо таки юдин плян боротьби з українським національним рухом — плян виселення українського населення «добровільним» шляхом за межі України. Складову частину такого пляну становить опанування широко відомих т. зв. цілин і перелогів, яке спрямоване немов би на розв'язання «зернової проблеми» в ССРСР.

Що це має такі пряме значення щодо зернової проблеми — ми не заперечуємо. Але це має й інше, куди глибше значення, а саме — політичне. Москва йде тим шляхом до ліквідації націй в ССРСР, як таких.

Щоб замаскувати власні підступні пляни супроти України, які в кулуарах ЦК КПСС були опрацьовані досить давно, Москва, напередодні їхнього здійснення, влаштовує величезну підступну імпрезу — свято «300-

річчя возз'єднання України з Росією». Під загальну вовтузю висувається справа опанування цілин і перелогів. Очевидно, це зроблено з тих політичних причин, що прямим способом не можна було наказати українському населенню переселитися поза межі України. Тому для форми справу «добровільного» переселення започатковує Москва, як «старший брат». ЦК ВЛКСМ виділяє невеличку групу московських комсомольців, які заявляють про «добровільність» виїзду на опанування цілин і перелогів. Одночасно з тим розгортається на широку скалю запланована офіційна советська пропаганда про необхідність відгукнутись низам на заклик партії та уряду. Таємно ж дається наказ в Україну, до ЦК КПУ та ЦК ЛКСМУ — розпочати переселення, і в першу чергу — молоді.

Для переселення українців призначаються цілині землі Казахстану з безводними засушливими степами, частково Алтайська область та інші області Сибіру. В основному ж — Казахстан. Що Казахстан був Московою вже призначений до заселення українцями заздалегідь, можна було здогадуватись зі слів делегації від Казахстану на ювілейній сесії Верховної Ради УССР на честь «возз'єднання». Делегат від Казахстану в своїй промові назвав український народ великим братнім (до казахстанського!) народом, який неодноразово допомагав казахстанцям як культурно, так і економічно. Від того моменту московська акція виселення українського населення набула найбільш широкого розміру. Вона продовжується і далі.

2. Визиск шляхом механізації і без механізації

З повідомлень ЦК КПСС немов би виходить, що праці на цілинах і перелогах так механізовані, що виселенцям не потрібно застосовувати ручну фізичну працю. Насправді ж, як тільки перші українські виселенці прибули до Казахстану, Москва розпочала на нових землях здійснювати свій задум пляномірного, поступового фізичного винищення українського населення. Для тієї справи урухомлено і притягнуто також і механізацію. На новоорганізованих та вже в існуючих МТС, радгоспах і колгоспах заведено двозмінну

працю. Зміна триває 12 годин. 12 годин тракторист чи комбайнер невідлучно працює на тракторі або комбайні, навіть під дощовими зливами, на сухому вітрі, або під пекучим сонцем. На цілинних землях впроваджено й інші норми праці. Вони набагато вищі за існуючі в колгоспах РСФСР. Партійні наставники вимагають обов'язкового перевиконання норм та високої видайності праці, мотивуючи тим, що опанування цілини — це першочергове сучасне державне завдання особливої важливості. На степах улаштовується навіть спеціальне електроосвітлення для нічної праці; машини, які під час праці псуються, негайно ремонтуються. Трактористи не мають ані хвилини відпочинку. Вони працюють вдень і вночі, в робочі дні і в дні свят та відпочинку. Це точнісінько так, як у 1940-42 рр. працювали в'язні-каторжники в концтаборі біля Куйбишева, в т. зв. «Безимянському Особстрой НКВД»... Так виглядає праця в «передових» МТС-ах та радгоспах. Вони стали передовими за останній час завдяки надлюдській експлуатації виселених до Казахстану українців. Так большевики техніку застосовують не для полігшення, а для обтяження людської фізичної праці.

Не менший визиск застосовується і в відсталих МТС та радгоспах. Свого часу радіо з Москви оголосило, що... «не зважаючи ні на які перешкоди, плани по опануванню цілини і перелогів будуть перевиконані».

Немов на підтвердження московської радіоавдичії, з'являється в пресі чергове повідомлення про висліди виконання державного плану народнього господарства СССР за перше півріччя 1954 року. ЦСУ повідомляє, що... «в колгоспах і радгоспах Казахстану, Сибіру, Уралу, Поволжя та Північного Кавказу в цілях поширення посівів зернових культур в 1954-1955 рр. мусять бути розорано 13 мільйонів га цілини і перелогів. З них в Казахстані 6,300.000 га. На 1-ше липня 1954 року вже розорано цілини і перелогів 10 мільйонів га...»

Можна собі уявити, яким способом досягнуто вико-

нання пляну, коли люди працюють по 12 годин на добу, без спочинку навіть у вихідні дні.

Опанування цілини і перелогів в Казахстані коштуватиме багатьом українцям життя. Хоч преса і не подає кількості та відсотків смертності на нових землях поселення, але про високу смертність треба здогадуватись хоч би з самих побічних повідомлень преси про стан організації медичної допомоги та санітарної служби в Казахстані. Рада Міністрів СРСР недавно в окремій постанові звернула увагу міністерству охорони здоров'я на незадовільний стан медичної обслуги виселенців до Казахстану. У відповідь на постанову, з Дніпропетровська «добровільно» виїжджають на цілинні землі і перелоги до Казахстану лікарі, медичні сестри, фармацевти та навіть студенти медичних шкіл. Постійний виїзд на цілини медичних робітників свідчить, що там справа не в порядку.

Про стан механізації, використання «передових» сільсько-господарських машин та організацію праці на цілинних землях в Казахстані дуже характерично свідчить сама ж таки преса. «...Ми приїхали, — пише кореспондент в «Известиях» від 8-го травня 54 року, — в тракторну бригаду ч. 19 стаціонарної МТС, яка обслуговує колгосп ім. Кірова, до якого прибуло багато нових добровольців на заклик партії і уряду. З 4-ох тракторів працював тільки один.

«Чому стоїте?» — запитусмо бригадира Марченка.

— Працювати немає з ким, — відповів бригадир і показує на сидячих біля шляху десятилітніх дітей. — Ось уже декілька днів управа колгоспу висилає до нас лише дітей, бо дорослі працюють на інших роботах.

Про те, як переселенці ставляться до найновішої техніки, пише на своїх сторінках «Казахстанская Правда» від 11 квітня 1954 року: «В Західньо-Казахстанській області до тракторного парку та інших машин люди ставляться недбайливо. Їх не цікавить, що держава витрачає величезні кошти на випродування найскладніших радянських сільсько-господарських машин, які призначені полегшити працю людини та

допомогти якнайскоріше розв'язати збіжжеву проблему. В МТС-ах Західньо-Казахстанської області не відремонтовано 1990 тракторів, у Павлодарській МТС стоять зовсім зіпсуті 100 тракторів. З подвір'я Ленської МТС, Павлодарської області, на степи ідуть погано відремонтовані трактори. Вони зупиняються через поганий ремонт, не доїжджаючи до місця праці. Земля пересихає. Тракторів немає. На 4 трактори є один плуг. ...Мобілізовані старовинні плуги та коні. Оранка йде руками...»

Особливо знаменним є зізнання «Комсомольської Правди» від 23. липня 1954 р. в статті «Школа витривалості»:

«...В ту ніч непросохлими степовими дорогами, — пише газета, — ми їхали тракторами в нові невідомі, далекі дикі степи. Трактори грузили в болоті, колеса і ланцюги ковзались... Ми тягли за собою плуги, борони, польові будки, шатра... А весняні зливи бушували над степами Казахстану, струмки перетворювалися в ріки, ріки в моря. Нас у степах заливала вода. Але ми орали й орали. Коли тракторам було не під силу зламати цілину та рухатись по болоті, українська молодь з Одещини, Вінничини та Полтавщини гуртом, завзято, під керівництвом і організаторством комуністів, впрягалась у трактори (!) і допомагала їм перебороти цілину...

«Немає пального!» — заявили трактористам диспетчери. «Зупиніть трактори!» «Пальне не підвезуть», — повідомили з бази. Не можна через зливу переправити бочки з паливом через річку. Мокрих, давно неголеваних, обліплених брудом, в заплямованих оливою убраннях трактористів зібрав у власному шатрі комуніст Гускін.

«Трактори не мусять стояти. Пальне мусимо через річку самі переправити...» І переправили... З ініціативи Гускіна. По ший в крижаній воді трактористи перетягали від берега до берега сталний трос. До тросу причіплювали бочки з паливом, пливли в воді разом з ними, але пальне було на ранок доставлене. Працю-

вали під зливою в крижаній воді цілу ніч. Ранком сіли за трактори...»

Чи потрібно до наведеного щось додавати чи коментувати?

Використання механізації та обставини праці в Казахстані «Казахстанская Правда» від 6-го червня характеризує ось таким дописом, написаним до редакції від запротореної молоді: «Великій кількості МТС-ам Казахстану, у яких ми працюємо, доводиться підвозити пальне на 100-300 км. від залізничних станцій. В Акмолінській області пальне та запасові частини підвозять до МТС за 50 км. від баз волами. Вони перебувають у дорозі від 6 до 8 днів, а ми в той час стоїмо серед степів з тракторами та комбайнами. Ми не в силі виконати чи перевиконати визначену нам норму. Це відбувається на нашій платні та кількості трудоднів. Хто про це потурбується?»

Хто про це потурбується? Таке розпучливе питання виникає в тисяч виселенців на цілиніній каторзі і відповіді на те питання вони не знаходять.

3. А як же виглядають турботи про людину?

Щоб переконатися, в яких каторжних умовах живуть і працюють виселенці в Казахстані, дамо слово самій советській пресі.

Спеціальний кореспондент «Комсомольської Правди» в числі від 23. 7. 54. пише: «Ми вчора бачили, як повертались з праці радянські патріоти. Стомлені. Мокрі від поту сорочки поприлипали до спини. Механізатори забруднені, заліплені болотом. Кроки змучені, важкі, нетверді.. Але голови підняті високо. На раменах у бригадира пришилино перехідний червоний прапорчик...» «... Зіна — дівчина з квітучих київських колгоспів. Вона одна жінка в бригаді бетонярів. Важка праця, дівчині не під силу. Розчин вапна пороз'їдав дівчині на ногах і руках пальці. До крови. Але Зіна від мужчин не відстає. Тут — на нових землях Зіна навчилась нової кваліфікації. Володіє і молотком, і сокирою, і стругом... А по праці на будівництві Зіна сідає за трактор. Оре поле до 1-ої години ночі...»

«... Збори трактористів. В полі. Голосують. Але Гриць

Півень — син української квітучої республіки з Стави-славщини не голосує... Він соромливо ховає власні забандажовані руки під спецодяг. Чому соромишся Грицьо! Голосуй! Не ховай свої скалічені руки. Ти не винен, що казахстанське сонце таке пекуче, що попекло тобі руки... Але Гриць Півень, з хворими руками не залишив свого посту. Він день і ніч керував прицепами, щоб виправдати довір'я, яке йому доручив комсомол...»

«... Невже це порядок? — запитує якийсь кореспондент «Комсомольської Правди», що побував в районах опанування цілини. Хіба ж можна витрачати дорожній час на їжу через неорганізованість? На цілиніних землях кожна хвилина дорога. Трактористи на обід витрачають по дві три години, лише через те, що не вистачає тарілок для їжі...»

В городній бригаді молодими дівчатами керує завжди п'яний старий бригадир. Він не лише збиткується над дівчатами, не дописує їм трудоднів, але навіть ображає жіночу гідність... А хіба це порядок, що юнаки в крижаній воді серед ночі переправляли бочки з палиним, а їм до цього часу не виплатили заробітної платні?...»

Отже сонце облікає людей, важка праця висмоктує всі сили, дівчат змушують вдень працювати на будівництві, вночі — на тракторі, платні не виплачуються, навіть не можна по-людськи поїсти, керують бригадами п'яні москалі — ось в яких умовах живе запроторене наше українське населення, яке весь час вивозиться, за наказом Москви, до Казахстану.

Але московські попіхачі в своїй брутальщині так далеко пішли, що навіть з людського нещастя запроторенців роблять величезну пропаганду, вихваляючи терпіння і людські муки, як «дело доблесті, честі і героїства».

«Правда» від 21. 7. 54 року пише: «... Нові землі чекають молодих патріотів. І вони їдуть туди, де їх жде героїчна праця. Вони їдуть, щоб ділом довести свою відданість партії і урядові... Ось ми в полі під селом Качіти. В бригаді велике свято. Іван Лихогляд та Га-

лина Кузина — діти нашої радянської України — знайшли своє щастя аж в Казахстані. Вони тільки-що повернулись з м. Орськ, де реєстрували свій шлюб. (Орськ лежить віддалений від села на 250 км.). Для новоодружених друзів приготували і родинну будівлю. Збоку стоїть однокімнатна хатина, збудована... з очерету. Замість квітів новоодруженим піднесли ковиль-траву... Очерет в цьому році в Казахстані застосовано як будівельний матеріал. З нього будують тепер кошари для овець, приміщення для худоби...». Та хатки для родинного життя запроторенців — додаємо ми від себе, бо їх трактують так, як худобину. Советські переселенські органи на Україні, агітуючи за добровільне переселення до Казахстану, обіцяють для «добровольців» гори добробуту на нових землях. Там, в Казахстані, немов би українців чекають вагончики, шатра, добре обладнані і устатковані польові стани, кухні, кінотеатри, лазні, роз'їзні магазини, клуби й бібліотеки. А на ділі?

«... На п'ять тисяч механізаторів, які недавно приїхали з України до Акмолінської області, управління Сільгоспостачання спромоглося виділити тільки 38 брезентових плащів, 25 пар гумових чобіт та 300 коців. Але й їх механізатори змушені купити за одноразову готівку... В Кустанайській області працівники МТС-ів не мають можливості придбати в магазинах для тракторних бригад казанів, ложок, чайників. За цукром, крупами, ложками, посудом та за іншими товарами першої потреби їздять аж в Караганду (350 км.), а щоб купити коробку сірників чи пачку цигарок, трактористи йдуть або йдуть пішки до найближчого заселеного пункту за декілька кілометрів...». («Известия» від 8. 5. 54).

«...На нас ніхто не звертає уваги... Води в полі немає. Її навіть не привозять. В польовому стані казанів та дров, щоб хоч чаю зварити, немає. Спати чи відпочивати трактористи і інші працівники йдуть за 4-6 км. («Казахстанская Правда» від 12. 5. 54).

Або ще:

«... Ось вже більше як 3 місяці в магазинах нашого

Сільпо Південно-Казахстанської області немає печеного хліба. Щоб купити хліба, ходимо 8 км. («Казах. Правда» 14. 5. 54).

Вироблені енкаведівські методи — позбавлення арештантів під час тортур води, застосовуються Московою тепер супроти вивезеного українського населення в широкому розмірі в безводних пустелях Казахстану.

«... На початках весни — пише журнал «Сільське Господарство» від 19. 5. 54. — тракторні бригади і групи, які розорюють цілину в Казахстані, постачалися водою з найближчих багновищ та природніх котлованів, які наповнилися водою весною від талого снігу. Тепер посушливе літо. Воду підвозять в степи за 12-20 км. бочками. Навіть цистерни не придбано для води...»

Позбавлення найпримітивніших умовин людського життя українських виселенців на цілині в Казахстані наявно свідчить про те, що Московщина з її ЦК КПСС та урядом вирішили в дійсності фізично винищити українську націю. Що це нищення розраховане на довгу мету — це інша справа. Суть і зміст від того не змінюється.

Позбавлення води, відсутність лазень, а це рівнозначне розповсюдженню різних хвороб, відсутність медичної допомоги, звичайних гуртожитків, круглодобова знесилююча праця в полі, неможливість після неї відпочинку, занедбання культурного життя, позбавлення зв'язків і листування з рідними, погане харчування, не виплачення своєчасно навіть мізерної платні, — так виглядають «турботи» окупантів України про «добровольців», яких сьогодні і далі женуть на поступове вимирання в Казахстані, щоб створити «советського человека...»

Очевидно, що Кремль жахається української національної загрози не лише від дорослого і свідомого українського населення, але навіть і від майбутнього покоління. Тому Москва навіть і супроти українських дітей на цілині в Казахстані застосовує диявольські методи.

«... Матері, що приїхали з дітьми до Казахстану на

опанування цілин — пише «Труд» від 28. 7. 54 — не можуть працювати з малими дітьми в полі. Але куди оприділити дітей? Наші дитячі ясла ч. 33 в Алма-Аті зовсім не мають місць. Вони розташовані в двох невеличких кімнатках. Тут — спальня, ідальня, кухня, кімната відпочинку для дітей, місце для забавок, для зустрічі матерів з дітьми. Пральні немає. Висушити білизну нема де...»

«... В дитячому садку ч. 48 тіснота і бруд. Через відсутність нормальних умовин перебування дітей в садку, вони позбавлені денного відпочинку. В колгоспах низки областей, як, напр., в Кустанайській, Семипалатинській, Гур'євській, Кзил-Ординській та Західно-Казахстанській дитячих ясел, садків, площадок дуже мало. Велика кількість колгоспниць не виконують норми трудовнів, бо сидять біля дітей, а тим зривають важливе державне завдання, — опанування цілини. В 90 радгоспах, що їх зорганізовано в біжучому році на цілинах Казахстану, будовання дитячих садків не передбачено...»

З цього бачимо, що партійці з Московщини турбуються лише про «державне завдання», а не про охорону матерів та здоров'я дітей.

З усіх вищенаписаних нами рядків, взятих з советської преси, ми можемо собі хоч частинно уявити про ті гіркі і нелюдські умовини життя, у яких перебувають силою виселені до Казахстану українці.

Щоб не перевантажувати читачів ще й іншими фактами, ми не наводимо в цій статті змісту низки тих листів, які немов би пишуть переселенці-українці до рідних на Україну. Зміст листів — відома вже всім остогидла і нудна совєтська пропаганда про «щастя, добробут, радість праці під мудрим керівництвом партії» і т. д. Ми знаємо, як пишуться ті листи, через яку партійно-поліційну контролю вони переходять і для чого спрямовані. Листи призначені як агітаційний матеріал для преси і радіоавдіцій, щоб затуманювати розум людей. Примусове вивезення українського населення до Казахстану, опановування цілин і перелогів — це одна з складових частин одного великого плану

Московської імперії — підготовка до третьої світової війни.

Москва враховує, що з майбутньою світовою війною дуже міцно пов'язане українське питання Української Самостійної Соборної Держави, українська національна проблема, як проблема смертельної небезпеки для існування червоної імперії. Тому Москва повела такий шалений наступ на Україну.

Степан Бандера

ПОЛІТИКА МОСКВИ НЕЗМІННА

Хрущов продовжує імперіялістичний курс

Большевицька пропаганда, а за нею всі советофільські підбрехувачі, намагаються поширити в світі переконання, що XX з'їзд компартії Советського Союзу започаткував новий, цілком змінений курс большевицької політики. Щоправда, такі погляди відкидає твереза недовірливість до всяких большевицьких маневрів, зроджена гірким довгорічним досвідом. Однак, серед багатьох народів і далі не бракує легковірних людей, які, всупереч тому досвідові, схильні очікувати від большевиків серйозного виправлення в різних відношеннях. А втім кожний, хто хоче виробити собі вірний погляд на справу, не потребує обмежуватись до свого суб'єктивного наставлення, а вичікувати дальшого, виразнішого розвитку подій з резервою. Бо ж цей самий XX з'їзд КПСС та післяз'їздівські потягнення Кремля, що разом мали б свідчити про зміну курсу його політики, дають аж надто багато наочного матеріялу, щоб упевнитись, куди насправді прямують большевицькі «колективні» диктатори. Для цього досить проаналізувати довжелезну звітну доповідь «найколективнішого керівника» Хрущова, в якій досить авторитетно й комплексно з'ясовано зміст і напрям усієї теперішньої й майбутньої большевицької політики. Правда, в доповіді Хрущова, як зрештою, в усіх большевицьких промовців і в їхніх заявах, дуже багато змісту «закодовано» такою фразеологією, за якою ховається зовсім інший зміст. Але большевицька практика встановила впродовж десятиріч цілком певні ключі для розкриття справжнього змісту тих утертих зворотів большевицької політичної мови. Якщо для правильного зрозуміння матеріялів XX з'їзду КПСС та останніх большевицьких заяв і по-

Передрук з тижневика «Шлях Перемоги» ч. 18 (114), Мюнхен 1956.

ступувань скористатися ними, тоді цілком виразно стане видно лінію політики Москви.

Мета і завдання зовнішньої політики ССРСР залишаються незмінні. Останній з'їзд КПСС, у тому числі й доповідь Хрущова, в декоративних рамках заяв про «миролюбність» ССРСР ще раз ствердили, що неуцільна мета большевиків є опанувати комунізмом увесь світ. Цій головній меті московсько-большевицького імперіялізму підпорядкована вся советська внутрішня і зовнішня політика в усіх її відношеннях. Широкі балачки про історично-розвиткову неминучість все-світньої перемоги соціалізму-комунізму, як доктрини, політичної і суспільно-економічної системи, про вищість комунізму над усім протиставним мають на меті морально зміцнити комуністів, морально виправдати їхні дії, водночас морально пригнити й збаламутити противників. При тому головна вага покладена на експансію сили комуністичного бльоку, за співдії розкладницьких комуністичних елементів у середині атакованих комунізмом народів. Правда, большевики цю свою засадничу наставу намагаються приховати, але вона досить наочно відбивається в цілості матеріялів XX з'їзду КПСС.

Вся економіка і внутрішня система ССРСР та залежних від нього країн чимраз більше спрямовуються на розбудову найбільшої в світі мілітарної потуги. Балачки про агресивні наміри т. зв. капіталістичних держав мають служити лише за виправдання і прикриття справжніх большевицьких плянів. Хрущов виразно заявив, що «більш сприятливі умови для перемоги соціалізму в інших країнах створилися тому, що соціалізм переміг у Советському Союзі і перемагає в країнах народної демократії». Правда, він також говорив про різні форми переходу від капіталізму до соціалізму, але разом з тим недвозначно з'ясував, що до тих інших форм належить «добровільна капітуляція» національних сил перед комуністами або повний розклад якоїсь нації комунізмом. За всіх інших випадків, якщо большевикам не вдасться опанувати народів підступом, розкладом і застрашуванням, вони мають намір застосовувати ві-

дому практику большевицької революції — «переходу до соціалізму в умовах гострої класової революційної боротьби». В іншому місці Хрущов говорить ще виразніше: «Більша або менша гострота боротьби, застосування чи незастосування насильства при переході до соціалізму, залежить не стільки від пролетаріату, скільки від ступеня спротиву експлуаторів». За його ж словами, основою виховання мас і большевицької національної політики є органічне поєднання советського патріотизму й пролетарського інтернаціоналізму. Справді органічне поєднання, поскільки загарбницька експансія під гаслами пролетарської солідарності і соціалістичного інтернаціоналізму становить головну програму дії московсько-большевицького імперіялізму.

В зіставленні з цим уся большевицька фразеологія про невтручання у внутрішні справи інших країн, про відмежування ідеологічної боротьби від міждержавних взаємовідносин і про мирне співжиття держав з різними суспільно-політичними устроями, — все це тільки пустомельство для баламучення інших народів. XX з'їзд КПСС твердив, що вся зовнішня політика СРСР в післявоєнний період була мирною і такою вона має бути надалі. Отже «мирною політикою» було поневолення і примусова соціалізація народів середньої Європи, Прибалтики, поділ Німеччини, розпалення комуністичних воєн в Китаї, Греції, Кореї, Індокитаї, народобивство і масове знищення багатьох народів і т. д. Про мирне співжиття і неекспортування комуністичних революцій говорив Сталін так само, як і Хрущов.

Що большевики розплянують продовжувати дотеперішню політику далеко наперед, промовисто свідчить плян Хрущова ще більше зміцнити економічний централізм, самовистачальність і зімкнутість большевицького, соціалістичного бльоку. Якщо б Москва справді хотіла ліквідувати суперечності й ворожнечу, тоді бодай в господарському розумінні, замість однобічного бльокування «країн соціалізму» допускала б розвиток їх господарства, з урятуванням нормальних господарських взаємин також з некомуністичними державами.

Програму большевицької політики, спрямованої на

опанування всіх народів та знищення всього незгідного з матеріалістичним комунізмом та з московським імперіялізмом, накреслив ще Ленін, поєднуючи імперіялістичні стремління царської Росії з марксистською доктриною про всевітню комуністичну революцію. Цілком фальшиві намагання виправдати під тим оглядом Леніна й ленінізм та приписати загарбницькі походи московського комунізму лише Сталінові, — спрямовані на дезорієнтацію народів та зменшення їхньої відповідності. Большевицькі імперіялістичні напади з повним розмахом пустили в хід Ленін і Троцький ще з самого початку комуністичного панування. Сталін лише послідовно продовжував цей імперіялістичний курс і був лише послідовним реалізатором, а не його основоположником. Тому розвінчування культу Сталіна, започатковане на XX з'їзді КПСС, жадною мірою не означає відречення большевиків від агресивного імперіялізму. Навпаки, щоб такий погляд не підрізував большевицького розмаху, кремлівське «колективне керівництво» одночасно дало початок історичним виправленням в розумінні зменшення висунутих особистого вкладу й ролі Сталіна в поширенні могутності СРСР і в розпрацюванні комуністичної доктрини. XX з'їзд КПСС підкреслено відмітив дальшу вірність ленінізму й інтернаціоналізму прямуючи до комунізму, що на ділі означає продовження комуністичних підривних дій і заколотів у всьому світі та московських агресій, де тільки трапляється відповідна нагода.

Не видно засадничих змін і в тактиці теперішньої большевицької політики, в порівнянні до сталінського періоду, коли розглядати його в цілому, а не тільки його останній етап.

Рухливість і змінність тактики при одночасній послідовності стратегії на далеке майбутнє, — це характерна прикмета большевицької політики, утворена в практичному застосуванні Ленініним і доведена Сталініним до крайньої «досконалості». В тому відношенні Хрущов із своїм «колективним керівництвом» в Кремлі є тільки наслідувачем Сталіна, зокрема ж коли він, продовжуючи дотеперішню большевицьку лінію, намагається через

фокуси в політичній тактиці створити враження, ніби то змінює курс усєї політики.

Це ж ніхто інший, як Сталін, кілька років перед другою світовою війною ввів був курс «миротворчої» советської політики. Він послуговувався «миролюбним» дипломатичним комівояжерством Літвінова, якого тепер наслідують Хрущов і Булганін. Розв'язання Комінформу — це також наслідування сталінського трюку з розв'язанням Комінтерну, до того ж із значно меншим політичним ефектом. Бо повторення того самого трюку не має такого впливу та й кожний знає, що це зроблено передусім з уваги на Тіта, якому Комінформ уївся був у печінки. Зрештою, ані Комінтерн, ані Комінформ не були керівниками міжнародної комуністичної акції, бо тим усім керує сам Кремль; завданням перших було виконувати його волю та створювати враження незалежного інтернаціонального керівництва. Большевики мають десятки форм і способів, щоб по-різному робити одно й те саме; з наймайними запроданськими ляльками вони ніколи не рахуються.

Також Сталін, ніхто інший, дав приклад, як большевики вміють в час «мирної політики і невтручання» розпалювати внутрішню війну з допомогою своєї агентури, емісарів, вишколених військових спеціалістів та доставою зброї, а потім, як іде до програшу, — відтягтися. Чому ж Хрущов з Булганіним не мають повторити на Близькому Сході сталінських зразків з відповідним застосуванням, тим більше, що їх майстер дав різні типи тих зразків: еспанський, грецький, китайський, корейський, індо-китайський або й іранський?

Розглядаючи всі сучасні большевицькі ходи й виходи стосовно до зовнішнього світу, бачимо послідовне провадження одного курсу політики, яка на всі лади готує чимраз більшу експансію московського комунізму, одурює, всмоктує і розкладає різні народи, створює і вишукує вигідні моменти, щоб вдарити в слабе місце. Не добачати цієї послідовності й цих дій як тепер, так і на майбутнє може тільки той, хто не годен чи не хоче розглядати московського большевизму таким, яким він є насправді, у всій його минулій і теперішній дії.

Сталінізм Хрущова у внутрішній політиці

Характеристичною прикметою усєї большевицької тоталітарної системи і політики є безоглядне підпорядкування всіх ділянок життя одному плянові: закріпленню комунізму й російського імперіялізму коштом поневолення народів та все дальшої його експансії. Скільки імперіялістичні цілі большевицької зовнішньої й національної політики ні в чому не змінюються, то й нема чого дошукуватися засадничих змін у настанові внутрішньої політики, яка служить здійсненню тих самих цілей. Але за незмінності основної настанови все таки в практичній дії можуть бути різні темпи й різні напруги. В тому відношенні найпевніші показники щодо загальних большевицьких політичних плянів можна знайти в аналізі сучасної внутрішньої політики Кремля.

XX з'їзд КПСС ствердив незмінність большевицької економічної політики, яка ставить усе господарство на службу імперіялістичній експансії, зокрема на надмірне збільшення мілітарного потенціалу СССР, а не на піднесення життєвого рівня населення. Правда, у голословних заявах на тому з'їзді було багато мови про піднесення добробуту в СССР. Але конкретні директиви господарської політики вказують на протилежні наміри. Хрущов підкреслив, що «КПСС виявляла і виявляє постійну турботу про переважне зростання важкої промисловости». Отже, не гармонійний, не зрівноважений розвиток усіх галузей народного господарства, а переважний зріст важкої промисловости характеризує большевицьку економічну політику. На словах трактується важку промисловість як «основу розвитку всіх галузей соціалістичної економіки, зміцнення обороноздатности батьківщини, поліпшення добробуту народу», а на ділі для большевиків вирішальним є значення важкої промисловости в піднесенні мілітарного потенціалу. Про поліпшення ж добробуту народу говориться лише для пропаганди й декорації. За даними Хрущова, промислове виробництво СССР за 26 років, з 1929 до 1955 року, збільшилося з 100 на 2049 процентів, тобто більше, ніж 20-тикратно. Натомість він навіть не пробував порівнювати цифрових даних щодо зростання за-

безпечення населення хочби найважливішими продуктами споживання за той самий період. Бо ж відомо, що під багатьма оглядами нестатки і злидні населення СРСР стали ще більші, ніж до 1929 року.

Якщо б більшовики розбудовували важку промисловість для створення основи розвитку всіх галузей економіки, то вони б дбали про піднесення інших галузей до рівня досягнутого вже важкою промисловістю, принаймні етапами й якоюсь мірою. Тим часом за правило їхнього господарського плянування стало послідовне форсування важкої промисловости, впарі з таким самим послідовним упослідженням виробництва продуктів широкого споживання. Так було за весь час володіння Сталіна і цей самий курс із неослабленою впертістю провадить Хрущов. Якщо Маленков на користь населення заповідав бодай деяку зміну (розбудову легкої промисловости для кращого постачання предметів народного споживання), то одним з головних гасел хрущовського курсу, висуненого з перехопленням влади й ствердженого ХХ. з'їздом КПСС, — став якраз поворот до лєнінсько-сталінського форсування важкої промисловости.

Хрущов сам визнає, що «рівень виробництва в нас покищо недостатній для забезпечення заможного життя всіх членів суспільства, що в країні ще багато недоліків і неорганізованости в господарському і культурному будівництві».

Але одночасно він робить з того висновок, протилежний до господарських рацій і потреб населення. З кпинями він каже: «Знайшлися „мудреці“, які почали протиставляти легку промисловість важкій індустрії, запевняючи, що переважний розвиток важкої індустрії необхідний був лише на ранніх щаблях советської економіки, а тепер нам залишилося тільки форсувати розвиток легкої промисловости».

Резолюція ХХ. з'їзду КПСС стверджує становище Хрущова наступною тезою: «Комуністична партія вважає безумовно необхідним і далі забезпечувати випереджаюче зростання важкої промисловости, насамперед чорної і кольорової металургії, вугільної і нафтової

промисловости, енергетики, машинобудування, виробництва хемічних продуктів і будівельних матеріалів». В цій самій резолюції далі читаємо таке знаменне ствердження: «Разом з тим з'їзд вважає, що досягнутий тепер рівень суспільного виробництва дозволяє розвивати швидкими темпами продукцію не тільки засобів виробництва, але й предметів народного споживання». Це вже чистий глум над народом. Офіційно стверджується, що вже існує достатня промислова база для належного розвитку виробництва продуктів споживання, стверджується, що це виробництво далеко відстає і не задовольняє потреб населення, а одночасно схвалюється продовжувати цей самий курс форсування важкої індустрії коштом дальшого упослідження легкої, споживчої промисловости.

Це діється в той час, коли для прикладу за цифровими даними самого Хрущова, в 1955 році в СРСР вироблено «аж» 251 млн. метрів вовняних тканин, тобто, трохи більше, ніж один метр на душу населення, і 299 млн. пар всього взуття (разом з гумовими й хатніми пантофлями), тобто навіть не по півтори пари на особу. Чому це так? Відповідь одна — для більшовиків, як за Сталіна, так і за Хрущова, життєві потреби опанованих ними народів не мають значення, а важить тільки зріст мілітарного потенціалу СРСР і його економічної спроможности до дальших експансій.

Вся більшовицька економічна політика спирається на засади, що советське господарство має служити московсько-комуністичному імперіялізмові, а не людині й народові. Люди й народи в більшовиків служать советському господарству, як одному з діючих чинників, об'єктові, з яким можна поводитися найбезоглядніше, з якого можна найбільше витискати.

Хрущов на ХХ. з'їзді КПСС подав, що «продуктивність праці у промисловості в 1955 році майже вдвоє перевищила довоєнний рівень. За роки п'ятирічки понад дві третини всього приросту промислової продукції одержано за рахунок підвищення продуктивності праці».

Відомо ж, що це підвищення в советській системі

відбувається не так шляхом технічних поліпшень і раціоналізації, як головною мірою, шляхом небувалого в світі прикрічування шруби терористичного натиску на робітника й крайньої експлуатації всіх його сил. Заходами чимраз сильнішого пригнічення й визиску робітництва — втримування т. зв. дисципліни праці, системою терору, постійним підвищенням обов'язкових норм праці, системою збірних і індивідуальних соцзмагань, стахановщиною і подібними методами гонки аковдової праці, — робітник в СРСР визискується до краю.

Коли в інших країнах вклад робітництва в соціальну продукцію постійно зростає і разом із зростанням продукції збільшується його заробітна платня й підвищується життєвий рівень, то «в країні соціалізму» зростають самі злидні, гніт і виснажуюча праця. Хрущов хвалиться, що «собівартість промислової продукції знижено за п'ятиріччя на 23 проценти». Але за той час відповідно не підвищено заробітної платні робітництву, ані не знижено з таким ефектом цін на продукти народного споживання. Весь приріст іде на зміцнення могутності большевицької держави й на користь правлячої кляси державно-партійної бюрократії

Скільки большевизм в усій своїй практиці виявився системою антинародною, то цей його характер найжорстокіше проявляється супроти селянства, для якого він став найгіршим ворогом і нищівником. Сталінська політика йшла послідовно по лінії цілковитої ліквідації селянства і заступлення його новою клясою колгоспних кріпаків. Хрущов, який належав до головних ініціаторів і керманців сталінської політики супроти селянства, тепер настоює на її послідовному продовженні. Ось деякі приклади його курсу.

«На роботу в МТС, колгоспи і радгоспи з міст і промислових центрів спрямовано багато тисяч інженерів, техніків, партійних і советських працівників... Понад 20 тисяч комуністів з міст спрямовані на село і рекомендовані на голів колгоспів». Так Хрущов підносить, як нове большевицьке досягнення, навалу на село комуністичних наганячів-наставників і адміністративних галапасів, які утримуються коштом колгоспів і мають

ще більше закріпити кріпацьку систему. Це повторення сталінської практики наїздів на село комуністичних банд з міського комуністичного шумовиння під час акції «розкуркулювання».

Машино-тракторні станції мають бути одним з екскутивних чинників над колгоспами. Щоб зміцнити цю функцію МТС, Хрущов рекомендує приділити їм ще й оперативне керівництво заготівлями в колгоспах. А щоб вони чіткіше виконували свої завдання тиску на колгоспи, Хрущов вимагає перевести їх фінансування на «господарський розрахунок», тобто на кошт колгоспів, замість фінансувати їх за рахунок держави.

В резолюціях XX з'їзду КПСС є директива, щоб «створити безпосередню матеріальну зацікавленість керівників органів в наслідках господарської діяльності МТС, колгоспів і радгоспів». Тобто, всі ті комуністичні галапаси, які пригнічують колгоспників і оплачуються їх коштом, мають бути ще окремо винагороджені відповідно до того, скільки потраплять витиснути соків з села для советської держави.

Зайніційована після XX з'їзду ліквідація решток присадибної землі, яка часто буває головною базою прожитку ожебраченої сім'ї колгоспника, свідчить про те, що Хрущов в антиселянському курсі збирається перевершити навіть Сталіна. Для нього колгоспна система також є лише перехідною. Він же на XX з'їзді КПСС сказав виразно: «Розв'язуючи невідкладні завдання дальшого піднесення сільського господарства, ми повинні приділити особливу увагу розвитку радгоспів, що являють собою найвищу форму організації соціалістичного сільського господарства». До цієї «найвищої форми соціалістичного сільського господарства» большевики йдуть послідовно. Щоб не було навіть сповидности, що селянин має якесь право бути співгосподарем. Все сільське господарство — власність советської держави, всім керує — наставлений большевиками бюрократичний апарат, а на місці селянина — вже навіть не колгоспний, а совгоспний кріпак.

В большевицькій системі особливо важливе місце займає організація концентраційних таборів. Щоправда,

основна засада цієї «установи» не є винаходом большевиків; вона належить до традиційних методів московського імперіялізму й тиранії, застосовуваних російським царатом у дещо інших формах. Але большевики допровадили цю методику до небувалої «досконалості» й масовості.

Система концтаборів має виконувати два основні завдання в большевицькій політиці. Поперше — вона служить найбільш масовому знищенню, серед глушини й темряви, ворогів і противників большевицького режиму та невідгих йому людей. А подруге — вона має витиснути з приречених на загибель жертв усі сили в каторжній праці на користь большевицьких господарських плянів, зокрема таких, які не можливо було б реалізувати нормальними засобами. Таким чином система концентраційних таборів, з одного боку, належить до підставових засобів большевицької національної і внутрішньої політики, політики московського поневолення інших народів і комуністичної клясової боротьби. З другого боку, ця система стала одним з важливих чинників у большевицькій економічній політиці. Як мотив поодиноких хвиль масових ув'язнень і заслань до концтаборів, переважає то один, то другий з тих двох моментів. Зрештою, діяння й наслідки їх обидвох сплітаються в нерозривну цілість, бо як політична, так і економічна системи большевизму мають однаковий імперіялістично-антинародний характер.

Кремль завжди намагається закрити перед світом правду і всі відомості про систему концтаборів і каторжної праці, як з політичного, так і з господарського боку. Тож було б даремним шукати в будь-яких офіційних большевицьких документах прямого відзеркалення розмірів і значення цієї системи в большевицькій політиці й економіці. Однак, деколи і в офіційних большевицьких відомостях знаходиться хоч посереднє, але досить наочне відбиття економічного ефекту цієї системи. Так було й на XX з'їзді КПСС.

На тому з'їзді багато говорилося про розбудову советського господарства на Сибірі, в далеких східних областях. В резолюціях є між іншим такі постанови:

«Дальший розвиток продуктивних сил країни рішуче вимагає залучення нових джерел сировини, палива, електроенергії, насамперед, мобілізації величезних природних ресурсів східних районів країни. Протягом найближчих 10-15 років у східних районах мають бути створені найбільша база країни по видобуванню вугілля і виробництво електроенергії, третя потужна металургійна база з виробництвом 15-20 мільйонів тонн чавуну на рік, а також нові машинобудівні центри».

В цій резолюції говориться тільки про господарські цілі форсування індустріалізації на тих малозалюднених і позбавлених відповідної комунікаційної мережі просторах. Але ж взагалі відомо, що за такими плянами пересунення головної ваги індустріального потенціалу СРСР щораз глибше на схід стоять передусім мілітарні, а не мирні господарські мотиви. Та в цьому розгляді нас цікавить не так мілітарно-політичний, як інший момент, а саме: на якому економічному факторі большевики спирають переведення цих своїх плянів у головній мірі?

Відповідь на це питання знаходимо у звітній доповіді Хрущова, хоч він дає її в загорненій формі. Він каже так: «Як показує досвід, видобуток вугілля і виробництво електроенергії на Сході економічно більш ефективні, ніж в європейській частині СРСР. Досить, наприклад, сказати, що затрати капіталовкладень на одну тонну приросту видобутку вугілля в п'ятій п'ятирічці по басейнах Східного Сибіру були в два з половиною рази менші, а в Кузбасі в півтора рази менші, ніж у Донбасі. В 1960 році намічається видобути в Кузбасі 80 мільйонів тонн вугілля. Ці 80 мільйонів тонн обійдеться державі на 2,4 мільярда карбованців дешевше, ніж така ж кількість вугілля, видобутого в Донбасі. Другий приклад такого ж порядку. На ріці Ангари будується Братська гідроелектростанція... Вона вироблятиме 22 мільярди кіловат-годин електроенергії за рік, тобто стільки ж, скільки дві найбільші гідроелектростанції європейської частини СРСР — Куйбишевська і Сталінградська. Тимчасом будівництво Братської ГЕС обійдеться в два рази дешевше, ніж будівни-

цтво Куйбишевської і Сталінградської гідроелектро-станцій, разом узятих, а собівартість електроенергії, яка вироблятиметься за рік на Братській ГЕС, буде на 200 мільйонів карбованців нижча, ніж на Куйбишевській і Сталінградській гідроелектростанціях. Ось, товариші, наскільки вигідно нам ширше освоювати енергетичні ресурси Сходу!»

Далі Хрущов генералізує, що протягом 10 років треба перетворити Сибір у найбільшу базу теж інших галузей індустрії.

Чому ж будівництво великих індустріальних споруд на Сибірі, при величезних коштах далекого й важкого транспорту, має обходитися так значно дешевше, ніж в індустріялізованій «європейській частині ССРСР»? Чому ж промислова продукція різних галузей на слабо загосподарених сибірських теренах має коштувати значно менше?

Хрущов не потребував відповідати на ці питання, бо ж усі учасники з'їзду КПСС знають дуже добре, в чому справа. Але це відоме теж усім іншим, хто поінформований про большевицьку систему невольничої праці. Вистачить порівняти розміщення советських концтаборів з територіальним положенням згаданих нових будівництв і проектів індустріялізації Сибіру, щоб мати цілком однозначну відповідь. Це ж ставка на невольничу працю в'язнів і засланців, яка російській державі і комуністичному режимові обходиться так дуже дешево, принаймні до часу остаточного розрахунку і великої розплати, які ще прийдуть!

Але Хрущов і «товариші» тимчасом тим не тривожаться, впевнені, що кістки угроблених каторжан не піднімуться з-під гігантських ГЕС-ів і інших советських каторжних будов. Так само московські царі не боялися кісток запорожців, на яких збудовано Петроград. Але таки нашалки тих запорожців з волинського полку розпочали своїм виступом у тому ж Петрограді революцію, яка закопала царат.

З аргументації Хрущова видно цілком виразно, що в планах індустріялізації Сибіру большевики враховують не тільки природні багатства цілого краю, але пе-

редусім невольничу працю, як головний діючий фактор у господарському освоєнні тих багатств найдешевшим і найдогіднішим для режиму способом. Під цим оглядом кремлівський режим Хрущова-Булганіна послідовно послуговується тими самими методами, які знаменували епоху Сталіна. Знаючи, що такі саме плани ХХ з'їзд КПСС прийняв за фундаменти нових «досягнень» соціалістичного будівництва, не можна сподіватися, що большевики добровільно відречуться від системи невольничої праці. Натомість можна наперед сказати, що всякі большевицькі поступування, які мають створювати враження ліквідації системи концтаборів, як ось подана французьким соціалістам вістка, розраховані тільки на пропагандивний ефект, без істотних змін. Большевики можуть робити багато шуму зі зміною зовнішніх форм, назв, з перегрупуванням, з показовим розпущенням деяких концтаборів та із звільненням деякої частини ув'язнених. Але саму систему невольничої праці й масового знищення небажаних елементів, з одночасним використанням їх сил до останку, большевики будуть намагатися втримати доти, доки матимуть сили.

Другою відміною тієї самої системи використовування і знищування людей є т. зв. освоєвання цілих земель. В цій справі Хрущов уже є не тільки наслідувачем, а прямий ініціатор і організатор. Ця нова метода в самій засаді спирається на тому ж принципі, що й концтаборова: людина — ніщо, вона має виконати працю й стати погноєм для проведення таких плянів соціалістичного будівництва, яких інакше не було б можливо або не виплачувалося б здійснити. Форма організації цих «підприємств» значно різниться від концтаборів. Нищівні цілі й наслідки приховуються найстаранніше, а зокрема замість карного характеру, справі надається зовнішні ознаки добровільності й героїчного піднесення.

Ця зміна зовнішнього оформлення зумовлена політичною рацією з уваги на середовище, проти якого спрямовані ці нищівні наміри. Коли в національній і класовій боротьбі большевиків, якій служать концта-

бори, говориться виразно про нищення політичних і класових ворогів, то цих штампів уже не хочеться стосувати до молоді, проти якої спрямоване «освоєння цілини». Бо ж по суті мова йде про систематичне виполовання серед молоді, зокрема молоді поневолених народів, найвартісніших елементів, які можуть стати поважною загрозою для більшовизму. Але явно зарахувати цвіт молоді, виховуваної комунізмом, до ворогів більшовизму означало б визнати його невдачу. Тому Хрущов вважає, що краще згноїти таку молодь на цілинах з похвальними реанами. Вже після XX з'їзду КПСС сталися події, які виразно вказують на те, що в акції переселювання молоді йдеться не так про освоєння слабо залюднених просторів, як передусім про форму масового виривання її з нутра поневолених націй і знищення її на чужих теренах. Бо які ж інші цілі має переселювання сотнями тисяч молоді з південної України на далеку Північ і в той самий час з північної Прибалтики на Південь, до Казахстану?

Говорячи про економічний бік справи цілинних земель, Хрущов сказав цинічно, що такими методами, при невеликих затратах, більшовикам оплачується вести зернове господарство в Казахстані, Сибірі й на Уралі, якщо навіть з п'яти років на два врожайні і один середнього врожаю два будуть неврожайні. Так, більшовикам оплачується відривати українську молодь від хлібородної української землі й розорювати нею пустелі й посушливі цілини, бо в них закладені свій рахунок і «соціалістична» економіка.

Стосовно демократизації СРСР XX з'їзд компартії не дав жадних підстав для поважних сподівань у тому напрямі. Хрущов з притиском підкреслив курс дальшого зміцнення панівної ролі партії в державі, у всіх ділянках життя. Це м'яка форма вислову про найтвердішу диктатуру партії й безоглядний советський тоталітаризм. Багато уваги присвячено поліпшенню внутрішньо-партійних відносин, але це має зміцнити, а не пом'якшити диктатуру й панування комуністів над народом. Так само зміцнення партійної контролю

над советськими органами безпеки ніяк не означає скорочення їх протинародних, терористичних практиквань. Це тільки розправа між двома клітками й двома апаратами за першість, хто над ким має старшувати. Як тільки партійний апарат Хрущова переміг амбіції кіл Берії та взяв під свою контролю весь апарат МГБ, тоді цей апарат став «бездоганний». Ось, що каже Хрущов у цій справі: «в зв'язку з переглядом і скасуванням ряду справ у деяких товаришів стало проявлятися певне недовір'я до працівників органів державної безпеки. Це, звичайно, неправильно і дуже шкідливо. Ми знаємо, що кадри наших чекістів у величезній своїй більшості складаються з чесних, відданих нашій спільній справі працівників, і довіряємо цим кадрам.» Авжеж, Хрущов довіряє їм і на їх відданості справі більшовицького народоневисниства хоче й надалі спирати московсько-комуністичну тиранію. Не випадково він вживає найбільш «ославлену» і зненавиджену назву «чекісти» в час висловлювання їм признання і довір'я. В цей спосіб Хрущов підкреслює своє признання для всієї чекістської системи, за весь час її існування, через усі зміни назв, від ЧК до НКВД і МГБ. Це найістотніше «кредо» Хрущова і візитна картка його режиму.

Може здаватися парадоксальним доводити що режим Хрущова-Булганіна має на меті продовжувати курс Сталіна тоді, коли він намагається викликати цілком протилежне враження. Але цей парадокс притаманний системі московського абсолютизму, як царської, так і більшовицької відміни, що завжди старається прикривати свій протинародний і нелюдський характер.

Безперестанний, всебічний гніт тиранського режиму впродовж сторічч не зміг цілком зламати прагнень поневолених народів і закріпачених людей до національної, політичної і соціальної свободи й незалежності, до вільного розвитку духа й цілого життя, до справедливих відносин між людьми і народами. Через цю протиставність між природними змаганнями націй і людей — з одного боку — та імперіялістичними цілями

й тиранською системою російської тюрми народів — з другого, постійно існує надзвичайно високе напруження. Як колись царське, так потім большевицьке самодержавство старасться опанувати й доконувати це внутрішнє тиснення передусім засобами всебічного масового терору, злиднів та невільничих відносин в суспільно-економічному житті, упривілейованням північної верстви — опори режиму — колись дворянства, а тепер комуністів, коштом решти населення, виграванням імперіялістичних настроїв російського народу, втримуванням і поширенням панування москалів над іншими народами, безоглядним переслідуванням і винищуванням всіх опозицій і сил національно-політичного, релігійного, культурного й соціального спротиву й змагання до волі. Однак, всі ці засоби не змогли і далі не можуть здушити природних змагань націй і людини до волі. Ані царатові, ані большевизмові ніколи не вдалося ліквідувати внутрішнього напруження, остаточно знищити своїх противників. Тому обидві відміни московської імперіяльної системи примушені час-до-часу робити часткові поступки або маневрувати сповидною поступливістю, щоб на деякий час зменшити внутрішнє напруження.

В тому відношенні московське самодержавство має вже свої традиції і вироблені методи, якими також послуговується большевизм, способом пристосування до нових обставин. До таких систематично застосовуваних методів належить звалювання вини за злочин самої системи й усього режиму на окремі експоновані особи, які стали не вигідними й мають бути ліквідовані. Такою метою найширше послуговувався Сталін, але його наслідники також не гордяться нею, як це видно з справи Берії й інших. Подібним цілям «скидання балаясту», щоб ошукати загальну думку, зменшити внутрішній тиск на режим, служить висунення чимраз нових провідних гасел, ударних кампаній, а також сповидне створювання нової атмосфери й ситуації у зовнішній і внутрішній політиці.

Традиційним маневром московської імперіяльної політики, зокрема на внутрішньому відтинку, є створю-

вання великого пропагандивного шуму про далекосяглі реформи в зв'язку з персональними змінами — колись на царському престолі, а тепер на вершку компартії. Особливо різкі випадки цієї категорії, які доходили до засудження попередніх самодержців, пов'язувались не тільки персонально-династичними справами, але й з глибокими кризами, які потрясли цілою імперією і її системою.

В традиціях царату знаходимо праязники й большевицької системи. Смерть Сталіна і зміна на його «секретарському стільці» тягне за собою подібні політичні явища, як колись зміна на царському престолі. Керівництво Маленкова, відчуваючи посиленний натиск проти большевицьких настроїв і сил та розпряження режимної системи, було примушене заповісти й розпочати деякі пом'якшення в економічному відношенні. При цьому не заторкувано цілої політики дотогочасного періоду, намагаючись зберегти опінію про непорушність генеральної лінії і самої системи.

Прихід до влади Хрущова стояв у внутрішньо-партійній розгрі під знаком повороту до твердого сталінського курсу в економічній політиці, що найвиразніше виявляється у форсуванні важкої промисловості коштом дальшого упослідження виробництва товарів споживання. Але при тому большевицька партія вже надто усвідомила собі захитання позицій большевизму, який втримується виключно тотальним терором, що також має межі свого впливу. Всією партією опанувало зрозуміння, що необхідно вжити якихось заходів для зменшення внутрішнього напруження. Цього не міг переламати також Хрущов. Але, щоб не допустити до справжніх поступок большевизму, Хрущов перефорсував такий маневровий плян: на відкуп кинути славу Сталіна, відректися від його культу та сповидно від його практикувань, приєднати до цієї сенсації пропагандивний галас про ніби поважні реформи в усій політиці та, ошукавши цією тріскотною загальною думку, тихцем продовжувати й зміцнювати ту саму, лєнінську, справу. Мабуть, у хитруна Хрущова прихована ще одна, чи не найважливіша, думочка, що розвін-

чання культу Сталіна розчистить дорогу для культу Хрущова. Але це вже поза офіційними планами партії.

Якщо придивитися до суті хрущовських «реформ», відразу стане видно, що всі вони обмежуються до зміцнення позицій комуністичної партії, до її внутрішньої консолідації, зміцнення. В них нема ні сліду якоїсь лібералізації, що стосувалася б до «простого» народу, до його життєвих умовин і прав. Внутрішньо-партійна демократизація, колегіяльне керівництво на вершці партії, контролю партії над чекістською системою, ревізії процесів і присудів проти чільних партійців — все це жадною мірою не зачіпає диктатури партії над народом, системи комуністичного терору, гніту і визиску.

Засуджуючи методи взаємного винищування у розграх між партійними верховодами, Хрущов прагне закріпити свій вплив і владу в партії. Бо за повного розшарування комуністичних кадрів згори вниз на февдальні кліки для взаємної підтримки і криття, над кожним партійцем висить постійна небезпека, що якась персональна розгра у верхівці може спричинити його несподіване падіння. Усуваючи цей страх, Хрущов сподівається здобути собі загально-партійні симпатії.

В подібний спосіб теперішні кремлівські диктатори стараються консолідувати комуністичні кадри також поза ССРСР і ці їхні заходи мають справжній зміст. Тільки це не є вступ чи частина якоїсь загальної реформи советської політики і системи, що вийшла б на користь придушених нею народів. За большевицькими планами має бути якраз навпаки. Внутрішнє зміцнення комуністичного режиму і кадрів за час відпущення Москва задумує використати для здобуття дальших народів та для ущільнення комуністичних кліщів в опанованих країнах.

Проф. Григорій Ващенко

ІСТОРИЧНІ ПІДСТАВИ ВІДНОВЛЕННЯ УАПЦ І ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЇЇ БОЛЬШЕВИКАМИ

I

Українська православна Церква з самого початку свого існування була фактично автокефальною. Залежність її від Візантійського патріярха була формальною. Але в 1685 р., в наслідок підступних заходів Москви і підкупів, українська Церква підпала під владу Москви. В 1921 р. автокефальність української Церкви була відновлена. Які ж підстави цього відновлення?

Багато є явищ сучасного життя, що стають зрозумілими лише в світлі минулого, і то не в світлі одногодвох попередніх століть, а в світлі тисячоліття. Одним з таких явищ і є відновлення Української Автокефальної Православної Церкви. Ще з давніх часів українська Церква самим духом своїм відрізнялась від Церкви московської. І хоч початок християнства на території майбутньої Московщини зв'язаний з Києвом, хоч визначні ієрархи московської Церкви в перші часи її існування теж походили з Києва, московська Церква завжди самим духом своїм відрізнялась від Церкви Київської. Це перш за все стосується взаємовідношень між Церквою і державною владою. В Київській Русі Церква в своєму внутрішньому житті була незалежною від держави. Разом з тим вона не стояла осторонь від громадського життя. Не маючи світської влади, Церква мала моральний, християнський вплив на суспільне і політичне життя народу. В тих випадках, коли князі дозволяли собі якісь антихристиянські вчинки, діячі Церкви підносили проти них свій голос. Так, напр., св. Теодосій Печерський мужньо докоряв

Передрук з тижневика «Шлях Перемоги» чч. 49 (93), 50 (94), Мюнхен 1955.

великому князеві Ізяславу за його шкідливу для народу політику. Особливо часто українські ієрархи своїми виступами злагіднювали взаємну боротьбу удільних князів, чим багато прислужилися для нашої Батьківщини.

Натомість історія не знає жадного випадку, коли б хтось із київських князів накладав свою руку на справи Церкви або ув'язнював когось із наших ієрархів.

Зовсім інакше складалося церковне життя Московщини. Ще в Суздальсько-Володимирському князівстві, коли Москва була ще незначним містом, князі мали значно більшу владу, ніж князі Київської Русі. У Суздальсько-Володимирському князівстві не діяли віча, що в Київській Русі мали великий вплив на суспільне і державне життя народу. Але повного розвитку деспотизм князів набуває тоді, коли на чолі північних земель стає Москва. Вже в другій половині XV ст. московські князі виявляють жорстокий деспотизм і не терплять жадного обмеження своєї влади. Вони дивляться на себе як на природніх, нічим не обмежених володарів. У своїх прагненнях до деспотичної влади московські князі знаходять для себе підтримку і з боку значної частини населення. Про це свідчить перш за все легенда про Москву, як третій Рим, зформована псковським ченцем Філотеем. З цієї легендою пов'язана також ідея теократичности влади московських володарів, що її пропагував ігумен Волоколамського монастиря Йосип. Ці ідеї швидко знайшли широкій відгук серед населення Московщини. Німецький посол Герберштайн, що приїздив у Москву за князя Василя III, писав у своєму «Описі Московії», що московський володар своєю владою перевищує всіх монархів світу. «Він користується із своєї влади і відношенні до духовних, як і до світських осіб, необмежено і по своїй волі розпоряджається життям і майном всіх; із дорадників його ніхто не користується таким авторитетом, щоб насмілився не погоджуватися з ним або в якійсь справі суперечити йому». Герберштайна вражав теократичний характер влади московського князя. Таке уявлення про його владу мав і мос-

ковський народ, про що свідчать такі вирази, що їх доводилось чути Герберштайну: «Воля царя — воля Божя», «Про те знає Бог і великий государь». Як пише Герберштайн, москвини навіть називали великого князя московського «ключником і спальником Божим».

Виходячи з такого погляду на свою владу, як владу теократичну і необмежену, московські володарі визнавали за собою право не тільки втручатися в справи Церкви, а й застосовувати проти неї насильство, коли церковні діячі виявляли найменший спротив московському володареві, навіть тоді, коли не поділяли його думок. Вже Іван III, що княжив у Москві в 1462-1505 роках, втручався в справи боротьби з т. зв. еретиками «жидовствующими». Втручання в церковні справи посилилось за наступника Івана III, Василя III. Він скинув з митрополичого престолу і заслав в Кам'яний монастир на Кубенському озері митрополита Варлаама. Замість нього на катедру московського митрополита був поставлений Данило. Але, не зважаючи на величезні угоди перед князем, він був знятий з митрополичої катедри, при чому примушений був написати принизливу грамоту про своє зречення. Взагалі, за часів Василя III і Івана IV із дев'яти ієрархів, що посідали московську катедру, лише троє до смерті залишилися у своєму сані. Останні були позбавлені його і заслані в монастирі.

Але найтрагічнішою була доля московського митрополита Пилипа. Як глибоко віруючий християнин, він не міг спокійно дивитися на ті жорстокості й злочинства, що їх робили цар Іван Лютий і опричники, і мужньо виступав проти них. За це під тиском царя московський собор засудив Пилипа і позбавив його сану, в наслідок чого він був ув'язнений у монастирі, а потім задушений з наказу царя катом Малютою Скуратовим. Таке ставлення до Церкви московських царів продовжувалось і в XVII ст. Цар Олексій Михайлович увійшов в історію з ім'ям «тішайшого». Про нього збереглася слава, як людину глибоковіруючу. Але й цей «тішайший» цар позбавив патріяршого сану і ув'язнив в монастирі патріярха Никона, що раніше був дуже близькою до царя людиною.

Ця тенденція московських володарів — підкорити собі Церкву, зробити її покірним знаряддям в своїх руках, — набула завершення за Петра I. В 1700 р. помер московський патріарх Адриян. Петро не поспішав з призначенням нового патріарха, в 1721 р. організував «Святейший Правительственный Синод». Це не був синод такого типу, який існує при інших східних Церквах і є органом Церковного собору. Це своєрідна колегія, подібна до організованого Петром сенату. Синод є органом державної влади, і тому у всьому підлягає російському імператорові. В склад його входять і єпископи, але фактичним керівником його є світський урядовець, оберпрокурор синоду. В «духовному регламенті» він називається «оком государевим». В наслідок цієї реформи, Церква стає залежною від держави, фактично від московського царя, навіть у своєму внутрішньому житті. Щоб зрозуміти, яке це було велике приниження Церкви, треба взяти до уваги, що Петро був дійсним безбожником. З метою посміятися з Церкви та її ієрархів, він утворив дику, кошунственну організацію під назвою «Всеп'янейшая, всешутейшая ієрархія». Зібрання цієї «організації» мали характер неймовірно дикої оргії, в якій активну участь брав сам Петро. Навпившись до втрати свідомости, члени «організації», що мали назви папи, патріарха, єпископів і т. ін., найбрутальнішим способом знущались з Церкви і служби Божої. Ця «організація» зберігалась ще в двадцятому столітті в... Московській Духовній Академії, що готувала майбутніх церковних ієрархів.

Зрозуміло, який розкладницький вплив церковна політика Москви мусіла мати і дійсно мала на населення. Приниження Церкви і духовництва підірвало пошану до них серед населення. Про це свідчить ставлення останнього до духовництва. Священників росіяни називають «попами», вкладаючи в цю назву призирилий зміст. Таку назву вживає навіть відомий історик Росії Платонов. Про священників росіяни складали всякі анекдоти, висміюючи їхню поведінку і зовнішність.

Перетворення Церкви на знаряддя Московської державної влади спричинилися до того, що церква стала підпорою деспотичного самодержавства і всякої реак-

ції. В такій ролі Церква з особливою чіткістю виступає в кінці XIX і початку XX ст. ст., коли на чолі синоду стояв великий реакціонер оберпрокурор К. Победоносцев. Тому не дивно, що молодь після закінчення духовних семінарій і академій неохоче приймала священний сан, а йшла на світську службу.

Дуже цікаві думки щодо російської Церкви взагалі і діяльності Победоносцева висловлює відомий державний діяч граф Вітте, що після російсько-японської війни склав з Японією мирну угоду. В своїх спогадах він пише, що причиною поразки росіян у війні з японцями була висока релігійність японців і занепад релігії серед росіян. Причину цього занепаду він вбачає в російській церковній політиці і зокрема в діяльності Победоносцева.

Занепад релігії серед населення Росії був однією з найважливіших причин легкого і швидкого поширення в ній большевизму. Ґрунтом для нього був атеїзм і матеріалізм значної частини російської інтелігенції і відсутність глибокої релігійности серед широких мас населення. Тому то воно так легко піддалося большевицькій пропаганді, вбивало священників, грабувало церкви.

Становище Церкви в Московщині було відоме українцям і в першу чергу українському духовництву. Тому вони з великим недовірям поставились до заходів Хмельницького поєднатися з Москвою. Ще перед тим, як була складена Переяславська угода про поєднання з Москвою, проти нього різко виступив на Раді в Чигирині Черкаський протоєрей Гурський. А коли угода вже була складена, Київський митрополит Сильвестр Косів не захотів присягати Московському цареві, мотивуючи це тим, що він і все духовництво України не хоче жити під чужою владою. Коли ж Москва все таки намагалася взяти в свої руки українську Церкву і хотіла послати до Києва свого митрополита, українське духовництво рішуче запроєстувало проти цього. Заступник Київського митрополита Методій заявив Московському воеводі у Києві: «Коли митрополит приїде до нас із Москви, то ми замкнемося у монастирях, і хіба тільки за ноги нас виволочуть. Нам краще

смерть прийняти, ніж митрополита з Москви». І все ж таки Москва досягла свого. Шляхом всякого підступства і підкупів вона домоглася того, що Царгородський патріарх Діонісій підписав грамоту про відмовлення від усяких прав на українську Церкву. Після цього в 1685 р. за вимогами Москви Польща видала останнього вільного українського митрополита Йосипа Тукальського, який був зразу ж ув'язнений в Лубенському монастирі і там скоро помер. Того ж року в Києві був скликаний собор, на якому під великим тиском Москви був вибраний на Київського митрополита Гедеон Четвертинський. Він поїхав до Москви і прийняв висвяту від Московського патріарха Якіма, присягнувши йому в тому, що «буде завжди коритися йому, як своєму батькові». Так порушена була фактична автокефальність української Церкви, і вона попала під владу Церкви Московської.

Після цього Москва вживає всіх заходів, щоб остаточно підкорити собі українську Церкву і завести в Україні свої церковні порядки. Значно обмежується діяльність Київо-Могилянської академії, що до цього часу була центром освіти не тільки для України, а й для самої Московщини, Болгарії, Сербії, Румунії. Москва втручається також у справу друкування в Україні церковних книжок і значно обмежує його. Взагалі вона прагне до того, щоб остаточно знищити всі особливості української Церкви і церковного життя в Україні, щоб воно нічим не відрізнялось від церковного життя на Московщині.

Але церковні традиції, що беруть свій початок ще з княжих часів, міцно тримались українським народом, виявляючись у наших звичаях, зв'язаних в першу чергу з релігійними святами, в церковних обрядах, у всьому духові релігійного життя українського народу. І тому, як тільки настала для цього нагода, українська Церква зразу ж відділилась від Церкви московської.

II

Коли в лютому 1917 р. впала царська імперія, серед поневолених нею народів зразу ж розгорнувся рух

в напрямку розбудови самостійного національно-політичного і культурного життя. Розгорнувся він і серед українців. Відчувши подих свободи, український народ зразу ж розпочав розбудовувати своє життя в першу чергу в галузі національної культури, зокрема в галузі церковній. По цілій Україні збираються єпархіяльні церковні собори, на яких ставиться питання про утворення української автокефальної православної Церкви і про відділення її від церкви московської. В червні такий собор був скликаний і в місті Полтаві. Зібралось на ньому з самої Полтави і повітів Полтавщини 200 духовних і мирян. Основним питанням, що було поставлено на соборі, було питання про майбутнє Української Церкви, про її автокефальність. З першого ж засідання собору між його співучасниками розпочалися гарячі дебати. Більшість стояла за автокефальність Української Церкви. Це був Полтавський протоієрей Теофіл Булдовський (в подальшому єпископ і архієпископ), викладачі духовних шкіл, особливо Переяславської і Роменської та декілька урядовців — свідомих українців. Проти автокефальності виступали переважно викладачі Полтавської духовної семінарії, москалі з походження. З особливою гостротою виступав викладач семінарії рязанець Харьков. Дебати тяглися три дні. Відчувалася повна перевага прибічників автокефальності Української Церкви; залишилось лише зафіксувати це в резолюціях. І тут трапилось щось несподіване. Виступив з промовою, російською мовою нікому невідомий чоловік. Промова його була вкрай атеїстична. Він доводив, що релігія побудована на обмані, що вона є знаряддям експлуатації робітників і селян з боку капіталістів. Як видно, це був большевицький агент, спеціально посланий на собор, щоб зірвати його. Проти нього протестували, вимагали, щоб президія позбавила його слова, а він все балакав і балакав. Залишилось одно: силою вивести його з залі засідань. Але на це ніхто не рішався. Так собор і розійшовся, не винісши резолюції.

З більшим успіхом відбувся собор у Києві. На ньому було вирішено вжити заходів до скликання Всеук-

раїнського собору, що мав би остаточно розв'язати питання автокефальності Української Церкви. Була навіть обрана комісія для підготовки собору. Комісія перш за все звернулася у цій справі до синоду і Всеросійського церковного собору, що відбувся тоді в Москві, про дозвіл скликати Всеукраїнський собор. Але влада московської Церкви, продовжуючи традиції всебічного поневолення уярмлених Москвою народів, дозволу на скликання Всеукраїнського собору не дала.

Тоді Комісія оголосила себе Всеукраїнською церковною радою і почала робити рішучі заходи щодо скликання Всеукраїнського церковного собору. Бачучи таку рішучість, московський патріарх Тихон дав свою згоду на скликання Всеукраїнського собору. Собор був скликаний і розпочав свою діяльність. Але він не міг довести до кінця розпочатої справи. В середині січня 1918 р. в Києві розгорнулася громадянська війна, і собор примушений був припинити свою роботу. Тим часом в Києві убито митрополита Володимира, що на початку ХХ ст. був митрополитом Московським. Для обрання митрополита в травні 1918 р. був скликаний у Києві єпархіальний собор, на якому був обраний митрополитом Антоній Храповицький. Це був типовий архиєрей-чорносотенець. Він стояв на тому, що головним завданням церкви є підтримка в Росії самодержавної влади. Зрозуміло, що він вороже ставився до українців, отже, зразу ж після собору розпочав уперту боротьбу з тими, що обстоювали автокефальність Української Церкви. Коли Антоній Храповицький виїхав за кордон, його заступив єпископ Назарій, а потім екзарх московського патріарха Михаїл. Боротьба між українцями, прибічниками автокефальності Церкви, і москалями, очолюваними московськими ієрархами, набувала все гостріших і гостріших форм. За час цієї боротьби українці організували декілька єпархій автокефальної Церкви, переклали Службу Божу на українську мову, прилучили до української Церкви тисячі віруючих, опанували такі храми, як Миколаївський і Андріївський собори в Києві і собор Святої Софії. Все це викликало велику лютю московських ієрархів. Вони робили доноси на українців, відлучали україн-

ських священників від церкви, накладали на українську автокефальну Церкву анатему.

Тому виникло питання про єпископа, що очолив би Українську Церкву. Таким міг би бути в першу чергу архиєпископ Парфеній, один з перекладачів євангелія на українську мову, що перебував тоді в Полтаві. До нього й звернулись українці, щоб він очолив Українську автокефальну Церкву. Він спочатку погодився і висвятив коло 30 священників. Але коли ієрархи московської церкви загрозили йому позбавленням сана та іншими карами, він відмовився від Української Церкви. Тоді українці послали своїх двох кандидатів на єпископи на висвяту до Грузії, але через великі військові заворушення кандидати повернулись до Києва. В таких обставинах на початку жовтня 1921 р. зібрався в Києві собор, на якому було вирішено висвятити на єпископа Київського і митрополита Української автокефальної Церкви протоієрея Василя Липківського. Висвячений він був через возложення рук пресвітерів 10-го жовтня 1921 р. Так Українська Церква назавжди звільнилася від чужої їй по духу церкви московської.

Але після закінчення війни боротьба большевиків проти Української Церкви набуває плянового, систематичного характеру. За вказівками большевицької влади була організована т. зв. «жива церква», що діяла під керівництвом ЧК. З метою ж повної компромітації Української Автокефальної Церкви большевики обвинувачують її в співучасті з СВУ і притягають її діячів до суду. В наслідок большевицьких переслідувань були ув'язнені або закатовані більше 30-и українських архиєреїв і в тому числі митрополит Липківський, більше 2 000 священників і багато тисяч вірних.

Та, не зважаючи на всі переслідування Української Церкви, більшість українців залишилися їй вірними. Бо ж не даром Господь сказав: «Збудую Церкву Мою і сили пекла не зруйнують її».

Анна Калинник

ЗАКУТА МОЛОДЬ

(Про життя і виховання підсоветської молоді)

«Не можна знати людини, раз побалакавши з нею, — треба знати її молоді роки, виховання батьків і середовище, у яким вона розвивалася. — тоді тільки можна мати повну уяву про неї, можна оцінити її й дати їй відповідне доручення — місію...»

В. Щербаківський

Вступ

Про молодь уже багато писали й говорили, хвалили й ганьбили, переоцінювали й недооцінювали, підносили її на щит і... кидали в неї болотом.

Одні знали її, інші не знали. Одні виходили з добрих намірів, інші — з вузьких егоїстичних міркувань.

Особливо часто згадували про молодь, яка формувалася у советській дійсності. Одні відкидали її як силу зіпсовану, втрачену для нації, інші, наприклад, в протигагу цьому фальсифікували її, замовчували від'ємні риси або навіть вихваляли її на шкідливу загальноукраїнській справі, і тій же самій молоді.

Одні спотворювали справжнє обличчя молоді, судячи її виключно за зовнішніми проявами та звичаями, що властиві тому середовищу, з якого дана молодь вийшла; не заглиблювалися у цю делікатну, відповідальну справу і таким чином давали поверхову, обмежену характеристику, приписуючи всій українській (підсоветській) молоді «матеріалізм», «комунізм», «атеїзм».

Інші, що давали позитивну оцінку цій молоді, не класифікували її за віком, механічно узагальнювали тих, що спостерігали революцію 1917 року, чи брали

Передрук з «Авангарду» — журналу для молоді, видання Спілки Української Молоді, Лондон-Мюнхен-Нью-Йорк-Торонто, чч. 8-9 (30-31) 1953 і 12-13 (34-35) 1954.

в ній участь, з тими, що приблизно народились у той час; до того ж змішували до купи молодь різних ідейних напрямків: молодь Крутів з молоддю Перекопу, тобто молодь, що не сприйняла гасел жовтневої революції і боролась за самостійну Україну, з молоддю, що йшла «Петлюру бить», а потім несла «здобутки революції».

Характеризуючи підсоветську молодь, одні й другі мало зупинялись на виясненні справжнього обличчя наймолодшого покоління, що вже відіграє і відіграватиме в майбутньому визначну роль.

Ті, що давали негативну оцінку молоді, обмежувалися лише суворим, негативним присудом наймолодших, називаючи їх презирливо «сталінськими вихованцями».

Ті, що давали позитивну оцінку молоді, оминали взагалі наймолодших, так званих «ровесників жовтня», ідеалізували старшу генерацію підсоветської молоді, не розкривали психологічної різниці у поглядях старшої генерації молоді, що в умовах советської дійсності піддавалася советській переробці людини, під тиском терору відмовлялась від своїх попередніх ідеалів та поглядів, — та наймолодших, які, не знаючи минулого, приймали позитивно чи негативно сучасний їхній світ, проповідуваний більшовиками.

У своїй праці зупинюсь більше на характеристиці молоді, що народилася приблизно в революцію 1917 р. і по революції.

Як представник тієї генерації, я хочу поділитися своїми думками, спостереженнями і фактами про українську підсоветську молодь, об'єктивно змалювати її життєвий шлях, розкрити її душу, прагнення; показати чинники, які діяли, діють і діятимуть додатково чи від'ємно на формування її характеру й світогляду, відмітити слабкі й сильні сторони. Бо питання молоді для нас, українців, особливо тепер, в час боротьби за самостійну державу, набуло великого значення.

Справедлива і об'єктивна оцінка, висвітлення справжнього обличчя молоді, зрозуміння сильних і слабких її сторін, — набагато полегшить провідним українським колам в проведєнні загальноукраїнської мети, а молоді запал і силу використати уміло і доцільно.

Шкільна молодь

«Мій сміх недосміяний, мої сльози недоплакані».

Стефаник

«Ішов славнозвісний 1929 рік, коли країна розпочала велике будівництво, вступивши в епоху сталінських п'ятирічок». («За большевицьку пропаганду й агітацію», жовтень 1940 р.).

...Розкуркулювали, конфіскували, зліквідували, розпродували селянські господарства, вивозили цілі родини і села на північ, позбавляли прав голосу, заповнювали тюрми селянами, а «класово-витриманих» примусово заганяли до колгоспів, — так розпочалося це «велике будівництво» в епоху «сталінських п'ятирічок». І вже за першу п'ятирічку почорніли біленькі хати, понищено вишневі садки, замовкли співи селян, — веселі заможні села перетворились у пустки, і вже за першу п'ятирічку у селян — ні корови, ні свині, тільки Сталін на стіні». Селяни масово втікали від колективізації і переслідувань НКВД на Кавказ, у Росію, в Середню Азію, на Далекий Схід, у промислові міста України — Дніпропетровськ, Криворіжжя, Донбас, Харків, де виконували малооплачувані «чорні» роботи на заводах, будівництвах і в шахтах; поселилися гон на околицях міст, у ровах та проваллях, куди звозили міське сміття, будували собі землянки, іронічно називаючи їх «землескрьобами» («землечоси», «земледери»).

Штучно створений большевиками голод 1933 року докинув українські села. Це вже не люди, а трупи дорослих і дітей примарами бродили по смітниках, порпалися по городах, вишукуючи торішню картоплю, по полях, збираючи старі колоски; їли курій, лободу, осіку...

«А на хаті — серп і молот,
А у хаті — смерть і голод», —

створював народ фолкльор про тодішнє життя. Шукаючи спасіння від голоду, селяни валками посунули до міст хліба просити і, безсилі, пухлі, вмирали на шляхах і бруках міст.

А в місті, хоч і була диктатура пролетаріату, робітників, тобто, пролетаріат, знесилені підвищеними нормами,

ледве-ледве животіли на голодних приділах. Треба було бачити, скільки безпритульних, голодних дітей валялося попід тинами, блукало по вулицях міст, стояло під хлібними крамницями, збільшуючи число старців та вуркаганів. А ті, що ще трималися під батьківським дахом, вже змалку боролися за життя. «Що дають?» — весь час переслідувало їх. Щосили бігли з одної черги в іншу і вистоювали даремно під стінами й дверима в холодні зимові ночі й дні, — це було основним життєвим заняттям.

...Це підросли «ровесники жовтня», майбутні будівничі нового комуністичного суспільства, на яких большевики покладали велику надію. Не довіривши старшому поколінню, що було виховане в чужому, «буржуазному дусі», большевики взяли до своїх рук ідеї виховання підрастаючого покоління, використавши для цього школу.

Так як семирічка (потім середня школа) була обов'язковим навчанням, до 7 років всі без винятку діти були під її доглядом. Крім того, були ще дитячі будинки для безпритульних, де большевики безпосередньо здійснювали свою мету, виховуючи своїх прихильників та виконавців. У школах діти були об'єднані в дитячі большевицькі організації: «жовтенята», «піонери», старші — в комсомолі.

Поза школою були піонерські клуби, де продовжувалось позашкільне виховання. В час літніх ваканцій міських дітей збирали в піонерські табори та дитячі майданчики. Все це було під контролею партійно-комсомольської організації.

«Найважливіше завдання радянської школи — комуністичне виховання молоді» (з газети). У вихованні молоді большевики врахували досить позитивні важливі обставини для себе: молодь не знала дореволюційного життя та була відгороджена від усього світу «китайським муром» («граніца на замке»). Не знаючи минулого й сучасного поза СССР, молодь не могла порівнювати підсоветського життя з іншим.

В школі, піонерському клубі, таборі та дитячому садку виховували у дітей ненависть до царського режиму, царів, «золотопагонників», панів, капіталістів, поміщи-

ків, а разом з тим і до сучасного капіталістичного світу, до сучасної буржуазії (до закордону), що експлуатує пролетаріят. За одними тільки піснями, що відігравали роль важливих виховних чинників, можна судити про той шлях, яким більшовики вели молодь. Конечна мета більшовиків — комунізм через світову революцію — «міровий пожар». І діти співали:

«Мы на горе всем буржуям
Мировой пожар раздуем.
Дуй, ребята, дуй!
Мировой пожар горит,
Буржуазия кричит:
Ай!
Мировой пожар в крови:
Господи, благослови!»

А потім «даешь Варшаву, дай Берлин, мы врезались в Рим»...

Змалку дітей підготовляли до майбутніх труднощів, до якоїсь абстрактної боротьби в ім'я «побудови безкласового суспільства на одній шостій земної кулі», в ім'я «побудови соціалізму в одній країні».

«Ми молоді, веснянні квіти,
Ми діти молота й серпа,
Ми тільки починаєм жити,
Але вже жде нас боротьба»...

Або:

«Веди, Буденный, нас смелее в бой,
Пусть гром гремит, пускай пожар кругом,
Мы беззаветные герои все,
И вся то наша жизнь есть борьба, борьба»...

Дитячі пісні заступались політичними, незрозумілими для дітей. «Коли мені було 4 роки, — оповідає М., — ми, діти, в дитячому садочку співали «Інтернаціонал», слова якого кожен розумів по-своєму. Я співала «Ми всіх котів (замість «кватів») зітрем на порох» і ніяк не могла збагнути собі, для чого нищити котів. Мені їх було дуже жаль. Вже тільки в школі пізніше я зрозуміла значення слова «кат».

Інший хлопчик співав: «Пайдем, пайдем, всех пуши-

стих разаб'ем» (замість «фашистов»). Коли мати запитала дитину, кого він розуміє під «пушистими», він сказав: «Котів і собак». Дітей підготовляли до всіх подій і кампаній, що відбувалися в ССРСР. «Політика НЕП-у», «попущення» замінювалась політикою «обмеження» і «витиснення». В курс цієї справи були введені і діти:

«Посмотрите, как нелепо
Разрослась рожа непа,
Рожа непа широка,
Она просит кулака. На!!!»

«Ліквідація куркуля як кляси на базі суцільної колективізації» добивала НЕП:

«Всіх панів до д'ної ями,
буржуїв за буржуями
будем бить, будем бить».

Тичина

Як змальовували більшовики те майбутнє, яке потривало стільки праці й напруження? Молодь конкретно його не уявляла. «Не буде експлуатації людини людиною, не буде панів, поміщиків, капіталістів, не буде клясів, зникне різниця між розумовою і фізичною працею, всі люди будуть рівні і щасливі. Працюватимуть по змозі, одержуватимуть по потребі», — механічно заучували діти на лекціях суспільнознавства про комуністичне майбутнє.

А що активісти самі часто-густо не орієнтувалися в тому, що вони проповідували, то їхні пояснення набирали анекдотичного характеру. Ось так один активіст з комнезаму (комітет незаможних селян) пояснював молоді про комунізм, в однім селі на Харківщині 1928 р., але сам не дожив до того часу, бо згинув з голоду 1933 року: «Коли настане комунізм, то буде не життя, а рай. Робити буде нічого, а їсти, пити, одіжжі буде стільки, скільки твоя душа забажає. Захочеш костюм — зайдеш у крамницю і вибереш, який на тебе дивиться. Захочеш поїсти — зайдеш у крамницю, набереш хліба, ковбас, і все безкоштовно. В ресторанах вареники плаватимуть у маслі. Забажаш поїхати в Київ чи на курорт у Крим, сядеш у потяг і поїдеш. Робити

по можливості, а їсти по потребі»... А для здійснення цього «привабливого» життя треба було пережити труднощі, яким не було кінця й краю.

«Догнати й перегнати капіталістичні країни, перетворити ССРСР — країну аграрно-індустріальну в країну індустріальну, колективізувати сільське господарство, зміцнити обороноспроможність країни і т. д. Дітей посилати на «хлібозаготівлю», на «викачку хлеба» («викачувать» — «випомповувати»). Діти були свідками цих «викачок», а то й самі брали участь в цих акціях, шукаючи у селян хліба на стрихах, у печах, у стінах, в ямах, — останній хліб, схований селянами на прожиток.

Я пам'ятаю, як 12-13-річних піонерів з міста посилали в ближнє село на хлібозаготівлю на 3 дні. Це було на передодні голоду 1932 року, і селяни були виснажені і бліді. Під час переведення «викачок» вони були присутні. Це було так. До хати якогось активіста чи в сільсоветі закликали по черзі селян, і виконавці або уповноважений обкому чи парткому допитували: «Де хліб подів?» На відповідь селянина, що хліба у нього немає, **уповноважений** бив по столі, кричав, загрожував і вимагав, щоб селянин приніс призначену йому норму збіжжя.

Ці піонери почували себе ніяково і мовчали. І ніхто з них не встрияв у розмову з дорослими. Але скільки було таких фактів, коли в селах піонери активні брали участь у виявленні хліба у селян і доносили про це на своїх знайомих та родичів.

«Догнати і перегнати **капіталістичні країни!**» — і діти збирали в містах утиль-сировину (залізо, ганчірки, пляшки), працювали на суботниках в радгоспах, колгоспах, на заводах. В селах діти збирали колоски, попіл та курячий послід для угноювання колгоспної землі.

Матеріальний рівень чимраз падав і падав. Майбутнє було далеке і недосяжне. Люди згадували дореволюційні часи і хвалили часи НЕП-у. Під час голоду 1933 року найбільше страждали діти. Тиснули до грудей шматок хліба, одержаний на картку робітника, щоб не вирвали чорні, голодні пухлі діти і дорослі, вигнанці

з села, що чатували під хлібними «лотками». На збір врожаю 1933 р. посилали і дітей з міста, бо нікому його було збирати. Ті, що постачали хліб на експорт, вмирили з голоду. Большевики не враховували, що ці маленькі сотворіння вчасно почали бачити і мислити.

В наслідок такої дійсності в свідомості дітей створилося два світи: один, що його проповідували большевики на словах, світ большевицький, фальшивий, неясний в тумані; **другий світ** — реальний світ, в якому вони жили і страждали. Між большевицькою пропагандою і дійсністю поглиблювалась чимраз більша прірва, і діти розуміли це. Критикуючи царат і сучасний капіталістичний світ, большевицькі агітатори не могли показати, натомість, кращих зразків у советській дійсності, а намагалися порожніми фразами довести, що «СССР — країна щасливого, заможного життя». Це зустрічало слушні тверезі зауваження дітей, мовляв, «у нас не краще», або: «а чому ми голодуємо?» і т. д.

Невідрадли умови життя змалку штовхали дітей до самостійного міркування. На чьому боці правда? В школі вони чули патосні промови большевицьких агітаторів про радісне життя трудящих ССРСР. «Наші народи живуть радісним, повним щастя, променистим життям, якого добились під керівництвом партії Леніна-Сталіна, під мудрим керівництвом палко любимого всіма народами неосяжної нашої батьківщини Й. В. Сталіна» (з граматики української мови для неповної середньої та середньої школи).

«И жизнь хороша, и жить хорошо»

Маяковский

«Живем мы весело сегодня,
а завтра будет веселей» (пісня).

А в хаті й на вулиці селищ бачили нужду, батьків, змучених тяжкою працею та недоїданням, що стояли перед загрозою про непевне завтра, і чули:

«Ой, ти, рай, ти, наш рай.

Обікрав ти наш край:

І бички, й телички, і вишиті сорочки».

І громадянин ССРСР знаходив вихід:

«Їж конину, пий вино,
Жизнь пропаца всеодно».

(А горілки майже завжди було досить для советських громадян. Держава спекулювала нею. На випадок відсутності горілки трудящі вживали динатурат, духи й одеколон) Для советського громадянина «Жить стало лучше, товариші, жить стало веселее» (Сталін), а громадянин додав: «Хоть есть нечего, так жить весело», «Пой песню, хоть тресни, а есть не проси». Соціальна неунормованість породжувала ненормальні відносини серед «щасливих советських громадян».

І діти були свідками пиятики, бійки в родинях, рабівників і колгоспників. А вирази «жисть», «житуха», «жизнь поламатая», «жизнь пошкрябана», «не жизнь, а жестянка», «жизнь получила трещину» (розкололась), «спіши жить», «бывает хуже... правда редко», «пролетариату нечего терять, кроме своих цепей», «пусті слова про право бідних» (з «Інтернаціоналу») і т. д. — ці вирази, вживані з іронією і без іронії, міцно вкорінилися в щоденний вжиток «щасливого» советського громадянина і підкреслюють жах животіння й трагедію душі советської людини.

В школі вихваляли «мудрого батька Сталіна», — в хаті лаяли «советську власть» і проклинали ката Сталіна.

В школі вони чули про карткову систему за кордоном і тяжкий матеріальний стан трудящих, а тут вони самі переживали карткову систему та довгі черги.

В школі вони чули завжди «Бога немає», розмову й доповіді на антирелігійні теми, деклямували антирелігійні вірші, співали пісні, як то:

«Пионеры, вы в Бога не верите,
А где ваше Рождество?
Наше Рождество снегом замело,
Вот где наше Рождество.
Пионеры, вы в Бога не верите,
А где ваша Паска?
Наша Паска — выдуманная сказка.

Вот где наша Паска.
Пионеры, вы в Бога не верите,
А где ваша Троица?
Наша Троица — в три шеренги стройся,
Вот где наша Троица.
Пионеры, вы в Бога не верите,
А где ваши иконы?
Наши шконы — пионерзаконы,
Вот где наши иконы», —

демонстрували з смолоскипами по місті чи селі, напередоні релігійних свят, вигукували антирелігійні гасла (наприклад, «Долой Папу Пія!»), кричали під церквою:

«Долой, долой монахов,
Долой, долой попов,
Залезем мы на небо,
Розгоним всех Богов»...

А в хаті, батьки вчили молитись перед образами, ходити до церкви (поки їх не «закрили»), і діти їли різдвяну вечерю чи свячену паску.

В школі їм прищеплювали інтернаціональні почуття, а твори Т. Г. Шевченка (вони були в кожній українській хаті) збуджували любов до України, розкривали, хто вони, «чій сини, яких батьків, ким за що закуті?» та заповідали: «В своїй хаті — своя правда, і сила і воля».

У вихованні молоді більшовики зустрілись з великою перешкодою — українською родиною. Батьки мали великий вплив на своїх дітей. Тому більшовики з самого початку свого існування розвалювали родину, як суспільну, національну одиницю, наставляючи дітей проти своїх батьків, як ідеологічних противників.

Ось дослівні слова комсомольця до дітей (студентка Долінська):

«Діти, не слухайте своїх батьків і матерів, бо вони вас ведуть к гибелі».

І діти противились батькам, наперекір батьківській волі вступали в піонери, в комсомол. Існують пісні, що відображають боротьбу дітей з батьками. Без дозволу матері дитина вступає в піонери:

«Испугалася до смерти нинче маменька моя,
я прийшла и ей сказала:
Пионеркой стала я,
а по-вашему не быть,
Хоть ругайте, не ругайте,
на собрание отряда не закажете ходити»...

В одній пісні мати забороняє дочці записуватись у комсомол, на що та відповідає:

«Наплевать на эти толки,
Что мне мать не говорит,
Запишусь я в комсомолки»...

або:

«Раньше была я богомолкой,
Всем святым молилася,
Тепер стала я комсомолкой,
С Богом распростилася».

Ще пізніше більшовики прославили Павлика Морозова, що на півночі викрив свого батька, як ворога советської влади, і поставили йому пам'ятник. Дітей вчили відмовлятися від своїх батьків, позбавлених виборчих прав, священників, репресованих селян, робітників та ін. Вчили скаржитись на батьків до суду, НКВД і т. д.

В оправданні цих вчинок використовували слова Леніна: «Ми говоримо, що наша моральність підпорядкована цілком інтересам боротьби пролетаріату», а на лекціях викладачі політекономії оправдували всі заходи й методи більшовиків такою примітивною брехнею: «Все, що робить партія і наш уряд, всі ті закони, які видає, не дивлячись на труднощі, все це «правильно», бо це все є в інтересі «робочого класа».

Більшовики розвалюють родину шляхом арештів, репресій, переслідувань членів родини. Переслідувана родина розпоршувалась. Батьки не знали, де їхні діти, діти не знали, де їхні батьки. Дітей відривали примусово від репресованих батьків, і ці діти були віддані одні на виховання вулиці, інші — на виховання комсомолу.

Більшевицький наступ на село, колективізація, масові репресії, голод, п'ятирічки, державні позики, без-

конечні черги і т. д., окреслили в свідомості дітей різне негативне ставлення до советської влади, що була причиною їх страждань.

І діти почали критикувати заборонене... «великого», «мудрого», «геніяльного батька Сталіна» і «мудру ленінсько-сталінську політику большевицької партії й радянського уряду», виявляючи просто таки вороже ставлення до нього та його діяльності. Учні були носіями, а часто й авторами антисовєтського фольклору, як от:

Прийди Сталін, подивися,
Як ми в Сосі розжилися:
Клуна впала, хата боком
І кобила з одним оком.
Ще й на хаті один куль,
А податком обіклали
Та й говорять, що «кур-
[куль».

Ой, у Сосі добре жити:
Один робить, сім лежить.
А як сонце припече,
То й один той утече.

Сидить Сталін у Кремлі,
Вибирає трудодні:
Трудодні, трудодні, трудо-
[одинці,
Батько ходить без штанів,
Мати — без спідниці.

Батько — в Сосі,
Мати — в Сосі,
Я бігав по дорозі.
Пузо голе,
Штани в клітку —
Виконую п'ятилітку.

Ходить Сталін та й питає:
Чого дітям не хватає?
— Нема хліба, нема сала,
Контракція забрала.
— Нема хліба, нема сала,
Тільки кіно та вистава.
Нема хліба, нема моні*)
Проляпали у долоні.
З-заду латка, спина го-
[стра, —
Видно парня із колгоспа.

Іде Сталін на тарані,
Оселедець у кармані,
Цибулею поганяє —
Америку доганяє.

Коли Ленін умирав,
Сталіну наказував,
Щоб хліба людям не давав,
Сала й не показував.

По Сибіру я скиталась,
Каторжанкою була,
Про Україну споминала, —
Гірко Сталіна кляла і т. д.

Учні перероблювали на свій лад різні революційні та советські пісні, критикуючи советську дійсність. Роз-

*) Молоко.

шифрували совєтські абрєвіатури, як, наприклад: ВКП(б) — «Второе (друге) крепостное право большевиков»; ЦРК (Центральний робочий кооператив) як «царап робочу копійку»; СССР — Смерть Сталіна спасе робочих» і т. д. А таке гасло, як: «Дякуємо дорогому Сталіну за щасливе життя» іронічно перефразовували по-своєму: «Дякуємо щасливому Сталіну за дороге життя».

Совєтська педагогіка радила виховувати героїзм у молоді на прикладах героїв-папанінців та челюскінців, а молодь уже розкритикувала їх у розповсюдженій пісні. Діти спромоглися правильно оцінити уряд, як замилувача очей. В тій пісні говорилось, що учасники експедиції затопили «Челюскін», фактично нічого не зробили, держава витратила на них великі кошти і, не дивлячись на це, їх нагороджено орденом й званням героїв Совєтського Союзу. І як висновок пісні: «Гроші в кармані, морди на екрані, ось що експедиція дала».

Масовим явищем в совєтській школі було, що учні виколовали й замазували очі на портретах вождів, зривали й нищили їх, розстрілювали з рогаток; читали заборонену українську й антисовєтську літературу. До всіх заходів і міроприємств совєтської влади ставилися недовірливо й байдуже і виконували це під посиленним натиском. Це підтверджує хоча́ча репліка «добровільно — примусово», що не сходила з уст совєтських громадян, її повторювали й діти.

А під час демонстрацій, бувало, учні кидали на землю плякати, прапори й портрети або відмовлялися нести їх, та утікали при першій-ліпшій змові з рядів та колон. Звичайно, НКВД поінформоване своїми довіреними комсомольцями й партійцями, пильно стежило за цими «контрреволюційними виступами» і робило свої висновки, обвинувачуючи в цьому в першу чергу батьків, а потім вчителів.

Ось один із документів, про які було сказано вище, показує спротив учнів большевицькому вихованню та ролі партії і НКВД у школі. (Подасмо в перекладі).

«Докладна записка:

Секретарю ГПК (Городський партійний комітет) т. Лисову, Председателю Горсовета (Городський Совет) т. Ферману, НКВД... тов...

5. 9. 1936 р. стався в школі ч. 5 такий випадок (дивись на доповідну записку директора школи). Я дала завдання розслідувати цей випадок, розслідував сам директор школи (член партії) і з приводу цього додаю записку такого змісту (дивись додаток).

8. 9. 1936 р. Зав Горono (Міський відділ освіти)

А. Великая

«Ваше доручення розслідувати поведінку учнів 7. класи «А» виконано. З розмов з дітьми з'ясувалося, що учень Моржов під час організації піонерського загону в цій класі, заявив, що й у 9-ій школі й тут дітей силоміць тягнуть до піонерської організації, в той час, коли вони не хочуть в ній бути. Цю заяву підтримала більшість учнів. Тоді кілька учнів заявили, що вони піонери, що їх тут ціла ланка і що їй треба надати ім'я одного з вождів комуністичної партії. Той самий учень підніс руку з пропозицією. Йому дали слово, він встав і сказав: «Я пропоную назвати цю ланку ім'ям тов. Троцького». Слідом за цим учень Ківділов назвав ім'я Зінов'єва. Всі згадані учні на питання: «Нащо вони це зробили?» — відповіли: «Щоб викликати сміх у товаришів у класі». Ці учні, що під час навчання в 9-ій школі зривали з себе піонерські краватки, кидали їх на підлогу, відмовлялись від змагання. Отже, треба, щоб НКВД зайнялося родинами цих двох учнів. З цього приводу проведено гутірку, викладачу історії дано завдання в першу чергу вивчити з учнями процес над троцькістсько-зінов'євською бандою і рішення Верховного Суду.

8. 9. 1936 р. директор школи **Прокотило**»

Вторі на доповідній записці — резолюція: «Мери необхідніе прийняти» («Вжито необхідних заходів»).

Другий документ містить уже певні узагальнення. (Подасмо в перекладі). Репліки учнів і вчителів в цьому документі записано українською мовою, оригінал — російською мовою.

«Таємно.

Секретарю Кам'янського Горкому ЛКСМ.

Надсилаю вам для ознайомлення доповідну записку на ім'я т. Хатаевича про факти класово-ворожих вилазок з боку окремих вчителів і поширення контрреволюційного впливу на учнів в деяких школах області. Наведені в доповідній записці факти могли трапитися тільки в результаті нашого поганого керівництва й поганої праці комсомольської організації в школах. Там, де ми втрачаємо пильність, на тій чи іншій ділянці праці, — там ворог це одразу бачить і всіма засобами намагається поширити свій контрреволюційний вплив, особливо на ідеологічному фронті, в справі виховання підрастаючого покоління.

В багатьох школах, особливо в місті Дніпропетровську, класово-ворожі елементи розповсюджують різноманітні анкети, частівки, на вірєць контрреволюційних наклепів на челюскінців та героїв, що їх рятували. Підвищення революційної пильності, безпощадна боротьба й викорчовування рештків троцькістсько-націоналістичних і всяких інших контрреволюційних покидьків — вимагає від кожної комсомольської організації рішучого підвищення уваги до шкіл та піонерських загонів.

ОБКМ (Обласний Комітет) зобов'язує Г. К. (Міський Комітет), Р. К. (Районовий Комітет) ЛКСМУ:

а) Вжити конкретних заходів для покращання шефства з боку комсомольських організацій підприємств над прикріпленими школами, забезпечивши кожний піонерський загін ватажком;

б) Обміркувати ці матеріали на закритих засіданнях бюро ГК, РК, ЛКСМУ;

в) Перевірити й закріпити склад працюючих ватажків, відкликати від роботи в школах тих, яким не можна довірити виховання підрастаючого покоління;

г) Негайно вилучити в школах всякі пісні, вірші, що їх розповсюджують вороги, широко пояснивши піонерам і учням про їхній контрреволюційний, антирадянський зміст;

г) Членам бюро і секретарям особисто відвідувати школи й піонерські загони та детально познайомитись з постановкою роботи і життя школи, загону... і т. д.

(Далі подано приклади «клясово-ворожих» проявів учнів).

В Шевченківській НСШ (неповній середній школі) учень 4-ої кл. Виткуш намалював портрет т. Сталіна й біля нього стару розвалену хатину й підписав під малюнком: «Сталін повертається на батьківщину». Він же намалював тов. Ворошилова з групою червоноармійців, що їдуть верхи на паличках.

В Хорошевській ПСШ (повна середня школа) Сінельниковського району під час жалібного мітингу, присвяченого пам'яті С. М. Кірова, учні 6-ої класи Яременко й Вілий відверто заявили всім учням: «Це ерунда, що вбили одного, треба їх повбивати більше».

В школі при комуні ім. Леніна вчителька Красницька після отримання радіоповідомлення про вбивство тов. Кірова запропонувала провести жалібний мітинг. Завпед (завідуючий педагогічною частиною) Журавльов, який заступав директора школи, категорично відмовився від проведення мітингу і заявив: «Заради якогось вбивства будемо зривати навчання?» В цій самій школі викладач української мови Журавльов на питання учнів, хто такий був Кіров, іронічно відповів: «Він був не українець». В 7-ій кл. цієї школи один з учнів заявив: «Я б Кірова не вбиває, краще Хатаевича».

В Славгородській НТС учениця 5-ої кл. Тиценко Марія, отримавши завдання провести з батьками розмову про смерть тов. Кірова, сказала: «Коли б з десяток таких, як Кіров, повбивали, тоді, може, і хліб був би...»

В Іванківській НСШ після отримання повідомлення про вбивство тов. Кірова вчитель 1-ої кл. Дробот Ол. заявив: «Я б Кірова в коридорі не убивав, а краще на вулиці». Коли наступного дня цього вчителя запитали: «Де ваша поламана мандоліна?» — він відповів: «Надіслав до Москви, щоб на ній грали Кірову жалібний марш». В цій самій школі учень 5-ої кл. Изков на лекції з німецької мови заявив: «Кіров увесь хліб поїв, а тепер його за те і вбили». Коли на піонерському зібранні цього учня запитали, де він чув таке, останній відповів, що чув це він від колгоспника артілі «Пам'ять Леніна» Іванова Мифодія, який зібрав колгоспників і

говорив їм: «Хліб забрали, а ми з голоду здихаємо, і ось знайшлися люди, які за це і вбили Кірова». Цей Іванов навмисне не пускає своєю дитину до школи, мотивуючи тим, що немає хліба, а голодну дитину до школи не надсилатиме. На цьому зібранні виступив учень 5-ої класу Чиров, який також заявив, що він чув від колгоспниці Мак Варвари, як вона казала колгоспникам, що «вбили одного паразита, але цього мало, треба, щоб їх усіх повбивали».

В С. Михайлівській школі Апостоловського району учень Іваненко виколов очі в портреті тов. Кагановича, а потім порвав його.

В школі станції Верховцево учень 5-ої кл. Жила сказав: «Так йому й треба, бо не давав робочим хліба». В цій же школі знайдено релігійні проклямації. Під час переведення мітингу в зв'язку зі смертю тов. Куйбишева в школі ч. 12 залунав регіт учасників мітингу. Для проведення мітингу наступного дня замазано очі на портреті тов. Петровського. Раніше в цій самій школі учні розстрілювали з рогаток портрет тов. Молотова.

В Красноіванівській школі учні співали пісні:

«По долинам і по взгор'ям
Шол робочий в ресторани,
Чтоби згоря взять пол-літра
І закуски 200 грам...»

«Товариш Ворошилов,
Война ведь на носу,
А конница Будьонного
Пошла на колбасу».

Вгорі резолюція: «Тов. Говеле, ознайомтеся з матеріалом. Підготувати місцевий матеріал для обміркування на закритому бюро ГК.

3. Юнгельсон».

*

Ці архівні документи свідчать нам про вороже наставлення молоді до сталінської політики й вождів, не дивлячись на те, що за кожним словом і вчинком слід-

кувало НКВД. Протибольшевицький настрої моль, що її большевики виховували в комуністичному дусі, називали «клясово-ворожими проявами» та «вихватками» і карали дітей нарівні з дорослими й закривали рота відомим пострілом у потилицю за стінами НКВД.

Я маю на увазі не молодь упривілейованої большевицької «аристократії», що для неї були ліпші курорти, санаторії, екскурсійні бази, будинки відпочинку та табори в Криму й на Кавказі, і не дітей (негрів, китайців, еспанців і т. д.), «братів по клясі» в Московському «Інтернаціональному дитячому будинку», що їх Сталін, «друг дітей», збирав під свою опіку та давав усі можливості, за рахунок дітей трудящих, бо вони були призначені на майбутніх інтернаціональних шпигунів та розпалювачів «світової пожежі». Вони можуть казати «Спасибо товаришу Сталіну за щастливе дитство!»

Я маю на увазі маси матеріально незабезпечених, голодних і роззутих дітей та кинутих на дно життя безпритульних — дітей трудящих.

В своїй більшості українська молодь була протибольшевицькою. Формування світогляду й характеру в цій молоді не завершилося лише тим, що вона почула від своїх вихователів; воно завершилось життєвим досвідом, на що багата підсоветська молодь.

Ця молодь не відноситься до старої генерації — вона не творила Базару, Крут, як і не творила Перекопу: вона не боролася за самостійну Україну в часи визвольних змагань в армії Петлюри, як і не боролася за ідеали жовтня та не переживала трагедії розчарувань хвильовистів з «загірними комунами».

«Народжені бурєю», «ровесники жовтня», та «ровесники п'ятирічок», що понесли на своїх плечах тяжкі «здобутки жовтня», «виростали в епоху будівництва соціалізму в одній країні» та «Сталінських п'ятирічок».

Ця молодь виховувалася в штучно створеному середовищі і тому подібна до рослини, що її зачинили до пивниці, хоч за склом були всі умови до вільного, нормального розвитку й розросту її. Большевики переводили теорію комунізму на практиці, випробували свої перші кроки, піддаючи молодь болочим експериментам.

Від самого дитинства вона боролася за життя, за своє фізичне буття й виросла серед недостатків і труднощів. Лише через незнання фактів вона могла вірити большевицькій пропаганді й агітації. Допитлива, критично настроєна, повна сумнівів, насторожена, вона нероз- ловила большевиків на брехні. Тому була пасивною до нововведень партії і уряду, байдужою до чужої «роді- ни» і врешті решт до того майбутнього, що вона собі уявляла не що інше, як покращання матеріального добробуту. І чим більше большевики потішали її на- ближенням цієї епохи, тим менше вони вірили в неї. Пуста балаканина про «радість» й «щасливе» тепер і «прекрасне» майбутнє втомили її, наперед зробили ін- диферентною до комуністичного завтра.

Отже, большевицьке виховання та підсоветське жит- тя, повне протиріч, прикриті фальшивим оптимізмом, не створило з так званих ровесників жовтня та п'яти- річок ідейних будівників комунізму, не дивлячись на стандартний зовнішній вигляд «светського простого че- ловека».

Гасло «За родіну, за Сталіна!» року 1941 не пройняло їх, і вони масово здавалися в німецький полон. І треба було природної, сильнішої ідеї, що зрушила б їх з інертного стану та запалила б до боротьби. Такою іде-єю була українська самостійницька ідея та Українська Повстанська Армія.

Степан Ленкавський

ПРОТИМОСКОВСЬКА ЖОВТНЕВА РЕВОЛЮЦІЯ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ У 1956 РОЦІ

ДАЛЕКОСЯГЛА ПОРАЗКА МОСКВИ У ПОЛЬЩІ Відрив від Москви

Однодушна перемога Гомулки і прийняття його по- літичної лінії на варшавському з'їзді ПЗПР, що від- бувся під загрозою вмаршу советських військ, завда- ли великого морального удару Москві.

Кремлівські достойники прорахувалися, гадаючи, що своїм наглим приїздом до Варшави і натиском на то- дішнє політбюро польської компартії (ПЗПР), вони придушуть розбурхані настрої незадоволення народ- нích мас і викличуть онесмілення та застрашення се- ред польських комуністів. Сталося протилежне. Ро- сійські втручання у внутрішні справи Польщі скріпи- ли хвилі національного обурення, а польські комуні- сти, почувавши за собою підтримку мас і використо- вуючи її, зробилися невгнутими. Поза запевненням дальшої господарської і політичної співпраці комуні- стичної Польщі з ССРСР, зміст якої буде устійнений на нарадах делегатів польського політбюра, що по- ідуть до Москви і, мабуть, незначних компромісів що- до допущення окремих осіб у члени нового політбю- ра, — російські непростені гості нічого не добилися.

Головного не досягнуто. Польські комуністи вирі- шили таки усамостійнитися від дальшого наслідуван- ня КПСС та йти власним шляхом. Вони не скасували виключення советського генерала Рокосовського з по- літбюра своєї партії, але призначили комісію, яка має дослідити ще і його самовільні накази військові мар- шувати на Варшаву в час кризи і, наче навмисне, обрали на першого секретаря партії регабілітованого в липні 1956 р. Гомулку, а трьох його однодумців, усун- ених з партії за націонал-комунізм і звільнених три

Передрук з тижневика «Шлях Перемоги» чч. 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, Мюнхен 1956.

місяці тому з тюрми — членами ЦК партії. Коли додати до цього ще й схвалення з'їздом нової політичної програми, яка, між іншим, касує примусову колективізацію сільських господарств, заповідає виборчу реформу, що дає змогу голосуючим вибирати між трьома кандидатами на депутатів, і гостру вимогу з'їзду притягти до суворої відповідальності винуватків провалів, які були виразними виконавцями волі Москви, то напрям усіх рішень партійного з'їзду схожий майже на провокативний виклик проти Москви.

На тлі таких вислідів, особливо наочною вийшла безсилість впливів кремлівської інтервенції у Варшаві. Відомі ліквідатори такого калібру, як Хрущов і Кагановіч, які привикли до того, що їхній приїзд до ЦК республіканських партій викликає завжди покору, перестрах і ліквідацію уявних «ворогів народу» аж до найнижчих щаблів, уперше продемонстрували перед світом свою безсилу беспорядність присилувати до послуху неросійську комуністичну партію. Ця партія, спираючись на глибоке незадоволення мас і використовуючи їх прагнення до повного національного визволення, очолила їх на те, щоб унезалежнити себе від диктату Москви і піти у внутрішній політиці своїм власним шляхом націонал-комунізму, гальмуючи на півдорозі розвиток національно-визвольних процесів польського народу.

Відсутність страху, що його показала неросійська комуністична партія перед авторитетом найвищих голівачів ЦК КПСС і перед наявною загрозою советських військових репресій. — це перша далекосягла моральна поразка московського колективного керівництва. Ця поразка, розвіявши німб всесильності теперішніх керівників Кремля, загрожує викликати ланцюгову реакцію протиставлень озброєному диктатові Москви в інших країнах «соціалістичного табору», осмілити і заохотити їх до подібного спротиву. У випадку Мадярщини, то це сталося як безпосередній відрух з низу самих народніх мас на вістки про успіхи польської невгнутости супроти московського натиску.

Подекуди подібної поразки — але в малих машта-

бах — зазнав Сталін у всіх сателітних країнах, коли Тіто в 1948 р. безкарно відмовився був далі підкорюватися наказам Москви.

Але варшавська моральна поразка — без огляду на такі чи інші практичні наслідки усамостійнення польських комуністів — завдала куди більш скандального приниження авторитетові російського ЦК КПСС. На терези варшавської гри була кинута найбільша вага авторитету всього советського колективного керівництва.

В склад непростених російських гостей дібрано представників усіх трьох конкурентних течій у Президії ЦК КПСС: хрущовців (Хрущов-Мікоян), сталінців (Кагановіч-Молотов), а також військовиків (Конев-Антонов), хоч ці останні, щоправда, участі в політичних нарадах не брали, але задемонструвавши свою приязність у Варшаві, перед очима мас розвогнили кульмінаційний пункт кризи передчуттям військової окупації. Їхня поява викликала таку однодушну польських національного обурення найширших польських мас, що комуніст Гомулка, за його протиставлення вміщуванню російських інтрузів у польській справі, виріс на деякий час майже до висоти національного героя.

Другий аспект московської поразки у Варшаві — ідеологічний. Політика відсталізування виявилась і на цей раз нещирим і підступним маневром. Сам факт, що Хрущов і компанія вважали за можливе для себе приїздити до формально нібито незалежної від Москви держави в той час, коли в ній відбувається партійний з'їзд, тобто в дні фактичного безв'ястия, — свідчить, що всі заяви ХХ з'їзду КПСС про незалежність «соціалістичних» націй і рівноправність держав «соціалістичного табору», є фразами без ніякого значення.

Особливо гідним відзначення є факт, що Гомулка, випробуваний комуніст, мав на меті ніщо інше, як рятувати комуністичний устрій у Польщі перед повним його крахом, що його цей устрій зазнав на всіх ділянках життя. Для рятунку комунізму він придумав такі форми його дальшого закорінення, які в умовах йо-

го країни є найбільше виносні й присипляюче-заспокійливі (полегшення колективізації, усунення з виду російських заправил і заступлення їх польськими, ілюзорні форми псевдодемократизації). Якщо б колективне керівництво справді йшло по лінії постанов XX з'їзду, воно повинно б дати Гомулці орден Леніна за хитре допасування форм дальшого закріплення комунізму до ментальності польської людности для успішного її обдурення. Замість цього, одначе, «Правда» закинула прихильникам Гомулки, що вони під ширмою відсталінізування взагалі відкидають марксизм і ленінізм.

Що це значить? Нічого іншого, як те, що колективному керівництву йдеться не про рятування самого тільки комунізму, не про поступове втихомирювання і безкровне присиднування тих мас до будівництва комунізму, але передусім про закріплення безпосередніх московських впливів у неросійській країні за рахунок навіть повної її господарської руїни та насильного придушення і масової м'ясорубки вигодованих і ожечбраних неросійських мас. Те, що загрожус послабити імперіальну і керівну позицію Москви в неросійській країні — хай воно буде в стократ комуністичне, в діалектичній мові колективного керівництва називається запереченням марксизму!

Це розкриття карт, що під «рівноправністю соціалістичних націй» Москва й далі, після XX з'їзду, розуміє своє старшебратство, матиме свої далекосяглі наслідки не лише в сателітних країнах, але і в самому СССР. На цьому місці треба віднотувати компромітуючий факт, що кремлівським керівникам треба було аж таких подій, як малярська революція, щоб вони второпали заднім числом, яку прислугу для рятування комунізму в Польщі зробив Гомулка; і аж тоді вислали йому привітальні телеграми і взяли назад закиди «Правди» про відступлення від марксизму.

Політичний зворот на варшавському з'їзді не був примхою випадку, але кінечним наслідком двох факторів: зростаючого прагнення польського народу до національного визволення, і глибокого незадоволення польських робітничих і селянських мас з голоду, нуж-

ди, господарської безперспективної руїни, в яку перетворила Польщу комуністична господарка. Познанське повстання було не лише барометром настроїв працюючих мас, які непомільним інстинктом відчували, що комуністичний режим, насаджений Москвою в їхній країні, несе для них загалу. Познань став дороговказом. «У нас в кожному місті Познань», — приходили до нас на чужину вістки з Польщі напередодні варшавського з'їзду. Критика Гомулкою деяких хиб комуністичного режиму і головно його смілива вимога рівноправности, тобто, вимога усунення зненавиджених масою російських кращезнайків викликала заспокоєння, надію і ентузіязм та пригасила покищо познанські дороговкази. Це були вентилі безпеки, які Гомулка відкрив на з'їзді, щоб урятувати перед революційним розривом комуністичний режим у Польщі.

Нас не цікавить на цьому місці, чим обнадіяла група Гомулки польські маси, щоб запобігти вибухові проти-комуністичної революції, хоч безсумнівно найважливішим моментом, що зцементував широкі шари громадянства — з антикомуністичними включно — довкола Гомулки, була його неподатливість у домаганні рівноправности комуністичної Польщі й обурливе втручання хрущовської делегації та російських танків у внутрішні польські справи. Для нас важливо ствердити, що спритністю Гомулки була зразу пригашена назріла в Польщі протикомуністична революція, а ця назрілість революції доказує неправдивість комуністичної теорії про те, нібито в комуністичному режимі революція неможлива, бо бракує їй передумови — визиску класи класою. Нестримно приспінений ріст революційних настроїв у періоді між познанським повстанням і варшавським партійним з'їздом свідчить, що якраз комуністичний режим створює кінечні економічні й політичні передумови революції. Економічними передумовами є не лише визиск людини людиною (партійними заправилами й неробами), але і куди гірший визиск людини державою. Політичними є: позбавлення людини свободи політичних переконань і поліційне підкорення її диктатові імпортованих з-за кордону чужинецьких ідей, чужинним спецам, кращезнайкам,

і місцевим вислужникам тих закордонних «прогресивних» благодатей. Стан цього неминучого революційного зашморгу, в кліщах якого опинився розхитаний комуністичний режим у Польщі перед варшавським з'їздом, є черговим доказом неправильності перестарілої комуністичної теорії.

Підсумовуючи дотеперішні наслідки варшавських подій, треба ствердити наступне:

Розвиток революційно-визвольних процесів у Польщі спинився покищо на півдорозі, допомігши винести на керівні місця в Польщі націонал-комуністів.

Прихід націонал-комуністів до влади був єдиною формою тимчасового рятунку комуністичного режиму в Польщі.

Націонал-комуністична влада в Польщі започатковує дуже складні спроби експериментувань на свою руку, щоб псевдodemократичними реформами і переборюванням націоналістично-визвольних, протисовєтських і протикомуністичних стремлінь власного народу опанувати на деякий час становище і не зіпсувати приязних стосунків та тісного політичного союзу з Москвою, як рівнож оминуть інтервенцію з її боку. Совєтська інтервенція може прийти у формі організування комуністично-опозиційних путчів польських русофільських груп, що можуть покликати собі в певний час на допомогу стаціоновані в Польщі совєтські військові частини.

Відахнення польської комуністичної партії від фактичної залежності від КПСС і усамостійнення її в справах внутрішньої політики та господарки викликало зміцнення децентралізаційних і незалежницьких тенденцій в діях або в ментальності немосковських комуністичних партій всього світу. Це приспішило процес дальшої деградації Кремля з його ролі морального й ідеологічного керівного центру в комуністичному світі.

Роля Москви у варшавських подіях показала світові: безсилість впливів авторитету російського колективного керівництва на неросійських комуністів; нездарність того керівництва зорієнтуватися в ході подій, що вирости понад голови привиклого до шаб-

льону большевицького думання; брехливість діалектичних фраз ХХ з'їзду про «рівноправність народів соціалістичного табору»; незмінне російське бажання старшувати над своїми союзниками і наявність пекучої небезпеки революції, не лише національної, але саме пролетарської якраз у комуністичних державах.

Варшавські події — це тільки пролог, прелюдія прийдешньої бурі, що зависла над польською землею і спинилася над нею. Блискавки з тих громових хмар впали на Мадящині й підняли народ до зброї. Грізний відгомін бурі гогоче над широкими просторами від Варшави і Будапешту до Владивостоку та відгукується в серцях поневолених мільйонів людей України, Кавказу, Туркестану.

Від цього тремтять фундаменти Кремля.

Польща шукає свого шляху

«Ми поставили довкола свободи озброєну варту, щоб не допустити фашистів — а варта потракувала свободу, як свого в'язня, та спрямувала зброю проти нас», — такими словами характеризував у «Новій Культурі» В. Ворошильський розчарування польських народніх мас своїми комуністичними наставниками.

Яку ж то свободу принесли польські комуністи польському народові і так запопадливо стерегли її?

Ту саму, що й іншим народам. Прогнання німецьких гавляйтерів і обсадження їхніх місць місцевими вислужниками Москви, а то й просто московськими комісарами, контролерами, дорадниками та всякими кращезнайками.

Таке звільнення від Берліну і підкорення Москві називалося «визволенням від фашизму».

Крім того, комуністи ще принесли Польщі запозичений з Москвою повний міх волелюбних фраз, переписаних з «найдемokratичнішої в світі совєтської конституції» та суперечну тим фразам московську практику тиранії одної диктаторської партії, терор політичної поліції над кожним проявом вільної політичної, релігійної і світоглядкової думки, колгоспну неволю, ограблення громадян і розвал господарського життя.

Це називалося: «визволення пролетаріату й радісне будівництво соціалізму».

Ув'язнення всіх свобод, оперте на силі розташованих в Польщі советських військ, монополюючо-панівне місце чужоземної ідеології і практики та соціально-економічне пригнічення народу — протиставило імпортованому з Москви комунізму щораз ширші народні маси. Але узалежнення Польщі від ненависних кожному полякові москалів і їхнє старшування обурювало й ображало кожного поляка, включно з частиною комуністичних партійних кадрів. На обидва ці джерела незадоволення партія мала одну, синтетичну рецепту московських знахорів: репресії, арешти, чистки та обстрікування. Ця закордонна метода володіння принесла Польщі довгорічне зрубування самих верхів, коріння ж незадоволення глибоко й буйно розрослося, проникнувши і в молодь, виховану вже в комунізм.

Коли ж по смерті Сталіна партійна диктатура, втративши диктатора, втратила й свої голови та почала придобуватися до мас, щоб урятуватися перед їхнім гнівом, а головна основа влади над масами, апарат терору і примушень — політична поліція — втратила після ліквідації Берії самопевність про свою недоторкальність, — система тиранії потріскала і розхиталася як в СРСР, так і в сателітних країнах. Партія охляла від безуспішності дальшого обстрікування мас і їхнього зухвалого глуму. Поліція безпеки (МВД, УВП) перестала самовільно розпаношуватися, і сама добре не знала, що їй дозволено робити, боячись стягнути кару на себе за роздратування мас, які треба було приєднати. Почався процес загнивання обидвох підпор диктаторського апарату серед задушливої атмосфери імпасу.

Проголошення курсу відсталінізування принесло глибоке потрясіння диктатури, а разом із тим оживлення та осмілення. В Польщі і в інших неросійських країнах цей новий курс став поштовхом до ревізії та зміни всього, що було зненавиджене. А зненавидженою була вся система комуністичної диктатури й верховодство Москви. Критика сталінізму була і с

по суті критикою всієї комуністичної системи, бо несталініського комунізму не було в ніякій країні советського блоку. Відсталінізування прорвало греблі думим і нестримним процесам розриву з минулим.

Ідейно-політичне задеревіння в путях комуністичних догм і схем та роздвоєння між ділами і словами характеризовав пізніше Гомулка дуже досадними словами.

«Суть тієї системи, — говорив він на партійному з'їзді, — полягала в тому, що створено особову ієрархічну драбину культів... На вершині цієї ієрархічної драбини культів стояв Сталін. Перед ним схиляли голови всі, хто займав нижчі щаблі драбини... Перші секретарі ЦК партій поодиноких країн засідали на другому ступені драбини культу особи і приодягалися знов у владний одяг непомильності та премудрости. Їх культ можна б назвати лише відбитим сльвом... Він світив, як світить місяць. Тим не менше на території свого діяння він був всевладним. І так у кожній країні тягнулася ця драбина культів зверху донизу».

Партійний достойник «все знав, усе вмів, усім керував у районі свого діяння. Він був наймудрішою людиною, незалежно від того, які здібності та які додатні прикмети він мав. Це приневолювало людей думати, що все, що є незгідне з його думками і вказівками, мусить бути шкідливе..., мусить бути ерессо. Інші були пересвідчені, що кожна спроба висловити прилюдно свої думки, не тільки нічого не змінить, але стягне на них прикрі наслідки».

Такими словами Гомулка скритикував не лише культ Сталіна, але висловив обурення загалу до партійних посіпак і деградував їх з висот всевладних диктаторів до рівня звичайних людських мірнот. Ударом цієї критики він раз назавжди розвінчав компартію з її магії всевладности й позбавив її сили застрашування. Цим він взагалі підкосив можливість диктатури партії. Питання, чи лише в Польщі?

Його слова: «При цій системі ламано характери та людські сумління, обльовувано їх честь. Наклепи, брехня і фальш, а навіть провокації були знаряддям у виконванні влади. Дійшло і в нас до таких трагіч-

них фактів, що невинних людей послано на смерть», — ці слова стосуються кожної комуністичної системи в усьому світі і знайдуть свій відгук у кожній з тих країн.

За рівноправність, незалежність, суверенність

Курс позірної лібералізації в колах комуністичної інтелектуальної верхівки в Польщі та Угорщині дуже швидко перейшов від загальних дискусій до в'їдливих кепкувань і навіть насміхів з того, що було до того часу недоторкальне і каральне. В Москві наказано «Правді» тривожно вдарити на сполох, що під прикриттям критики культу особи проголошується відступлення від марксизму. Погроза «Правди» була, як звичайно, приготуванням до репресій. Познанське повстання і настрій перед 8. пленумом польської компартії вказували, що Польща може висмикнутися з пазурів московської і комуністичної залежності. Репресії збиралися провести відомі ліквідатори Хрущов, Кагановіч і компанія, але було вже запізно. Понохавши на місці настрої, мусіли капітулювати перед тими польськими комуністичними опозиціонерами, до яких вони приїздили, щоб не допустити їх до влади, та погодитися, що «неслушними є їхні побоювання щодо шляху, яким піде людова Польща... Ми стоїмо та будемо стояти непохитно на спільному ідейно-політичному ґрунті марксизму-ленінізму... Але людова Польща прагне бути в (соціалістичному) таборі рівноправною, незалежною і суверенною державою, яка хоче вносити свій власний творчий вклад у дальший розвиток сил того табору та нести співвідповідальність за долю комунізму». (Слова А. Завадського).

За такі думки злітали колись голови окремих українських комуністів. Тепер Москва була змушена прийняти мовчки до відома, що польським націонал-комуністам кортить не лише залежність, але що вони мають зарозумілість конкурувати з Москвою своїм «творчим вкладом» і «співвідповідальністю» за соціалізм. Збунтовані учні хочуть бути рівні чи розумніші за свого московського вчителя? Не лише те. Це виклик злосливих шкідників, які чудово знаючи, що «творчий вклад» є стилістичною оздобою постанов XX з'їзду, проголошу-

ють цю фразу без змісту за своє принципове право. Навіть ще гірше: знаючи, що «рівноправність, незалежність і суверенність» є виключно агітаційним засобом для підбурювання азійських і африканських колоніальних народів, застосовують це агіткове гасло до себе, як належне їм право, і підбурюють цим прецедентом всю советську тюрму народів та всіх сателітів.

А все ж, поряд з зухвалим піднесенням гасла рівноправності, незалежності, суверенності, польські націонал-комуністи не розірвуть зовнішнього союзу з Москвою. Вони бояться, як і весь польський народ, втратити допомогу Росії, коли Німеччина схоче відібрати забрані в неї Польщею землі. Але інші народи не бояться своїх сусідів і не потребують проти них московської допомоги. А що буде, коли Польща дістане колись від західних держав такі ж гарантії перед Німеччиною, або й більш вірогідні, як від Москви? Перспективи недобрі. Польща розчинила нові ферменти безконечного росту незаспокоєних претенсій серед усіх підсоветських народів. Польща мимохідь поставила далекосягле питання про те, чи існує ще далі єдиний ідейно-моральний центр світового комунізму, чи є отже **три комуністичні центри?** І чи лише три?

Москва в рапідному темпі злітає з своєї колишньої позиції ідейно-морального центру світового комунізму. Ребелія Тіта була першим щаблем вниз, смерть Сталіна — другим. Відсталінізування з частковим признанням до жорстокостей і крутійств найдовшого періоду в історії СРСР — була найблищим посушенням вниз. Відновлення приязні з Югославією було посереднім визнанням Београду другим ідейним центром комунізму. Третій — расово протиставний Москві центр — формується весь час для азійських народів з китайського мряковиння в Пекіні. Замість тула комуністичних країн, Москва стала одним із трьох центрів світового комунізму. Але й з цієї позиції Москва полетіла стрімголов після мадярських погромів. І ось тепер, на тлі мадярської революції, Варшава притягає до себе увагу сміливістю хоч би таких офіційних формулювань: «Ми тяжко пережили факт, що на прохання до краю скомпромітованих урядів з-під знаку Ракоші. Гере та інших,

радянські війська взяли участь у боях в Будапешті... Події в Мадярщині свідчать про те, що не можна безкарно в 12 році народної влади хотіти правити по-старому та не рахуватися з поставою працюючих мас, не направляти зроблених кривд, бездушно ставитися до наболілої проблеми покращення добробуту робітничої класи і працюючих мас, не брати до уваги патріотичних національних почувань. Мадярська трагедія — це незмірно болючий досвід, який завдав удару всьому нашому соціалістичному таборі».

Наука Будапештові чи обвинувачення Москви?

Правда, ці слова польського президента Завадського з нагоди жовтневої революції, це в першу чергу посереднє обгрунтування, чому польські націонал-комуністи мали і мають рацію, що не хочуть «правити по-старому».

Але хто з підсоветських читачів, прочитавши їх, не буде бачити в них заохочення, якщо не дороговказу, також для своєї країни?

ВИЗВОЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ МАДЯРСЬКОГО НАРОДУ

Повстання в Будапешті

«Ми не спинимося на півдорозі, ми хочемо ліквідації сталінізму! Домагаємося нового уряду. Хочемо негайного відтягнення советських військ!» — такими гаслами почалася демонстрація мадярської молоді для виявлення солідарності і симпатії успішному спротиву польських націонал-комуністів проти дальшої залежності від Москви. Відповідно до нагоди, демонстрація спочатку йшла під зовнішніми гаслами націонал-комунізму, але про внутрішній дух демонстрантів свідчили інші символи: мадярські комсомольці розгорнули на вулицях Будапешту зелено-біло-червоні національні прапори, співаючи мадярський національний гімн і сторічний патріотично-революційний марш Кошута.

Ці символи не були випадкові. Молодь, згуртована в комсомолі, давно визволилась від комуністичного гасу. Недавно студенти внесли до уряду домагання скасувати обов'язкове навчання в мадярських школах непотрібної їм російської мови. Перед тижнем студенти в Шегедіні, а за ними й в інших університетських міс-

тах організовано виступили з комсомолу і заснували незалежну студентську спілку. Робітники і селяни, працюючи в умовах безвиглядної економічної скрути, навіть не приховували свого скрайнього огірчення комуністичною господаркою, і розказували своїм синам про передкомуністичні умови свого життя, які суперечили офіційній науці про часи «капіталістичного пекла». Інтелігенція, зокрема письменники і журналісти, щораз настирливіше домагалися права свободи думки і сумління. Для всіх народних шарів — селян, робітників, інтелігенції, для молоді і старих людей — комунізм став пережитком, тягарем і суцільною брехнею. Вся нація отряслася з ілюзій комунізму. Її прагнення не заспокоювали половинчасті рішення, як ліквідація сталінізму чи домагання покарати ката мадярського народу Ракоші, що втік до СРСР, та його посіпак. Її прагненням було повернення повних національних і демократичних свобод. Головною перешкодою цьому була присутність советських військ в Мадярщині та російських кращезнайків, розмішених в мадярських установах; проти цієї головної перешкоди звернулася вся ненависть народу.

І очі московських шпигунів та мадярських комуністів спостерігали, що комуністична диктатура в Мадярщині стоїть на вулкані, лава якого кипить, наче перед вибухом. Коли деякі злагоджені виявилися безуспішними, Хрущов викликав першого секретаря мадярської компартії Геро на таємну нараду в присутності Тіта, Кириченка, Коротченка, ген. Гречка і югославського амбасадора, щоб знайти вихід для Мадярщини між московськими і тітовськими методами комуністичної штуки володіння. Треба сподіватися, що хрущовські підбрехачі з України — Кириченко і Коротченко — допомогли Хрущову переконати Геро, що найшасливіша для Мадярщини метода володіння є московська, а не тітовська, бо ніяких помітніших змін у Мадярщині після цієї наради не було. Народне незадоволення росло з тижня на тиждень, а комуністичний уряд не йшов назустріч його заспокоєнню і відривався від народних мас, стаючи для них щораз більше ненависним.

Вістка про невгнутість польської націонал-комуністичної опозиції перед московськими сатрапами провала греблю незадоволених мадярських мас, а національно-патріотичний похід мадярських комсомольців з того приводу — пірвав масу до чину. До якої міри революційна готовість була серед мадярського народу, вказує факт, що через декілька годин демонстрація молоді виросла в демонстрацію 200 тисячної маси.

Масова демонстрація поставила вимогу конкретних внутрішніх реформ в напрямі націонал-соціалізму, але ЦК партії спізнився негайно передати владу в руки недавно реабілітованого ліберального комуніста Нода.

Сигнал до національної революції дав перший секретар партії Геро своїм радіоповідомленням, що Мадярщина не зірве своїх стосунків з ССРСР. Це розв'язало останню ілюзію, що націонал-комуністичний уряд може стати речником справжніх потреб народу. Боротьба за внутрішні реформи всередині комуністичної держави перейшла у вищу фазу, в боротьбу за повні національні права — стала **національною революцією** мадярського народу. Замість націонал-соціалістичних, революційні борці висунули національні гасла: «Геть з червоними зірками! Геть москалів з мадярської землі! Хочемо вільних виборів!»

Почався штурм на радіовисильню. Впали постріли. Розгорілися криваві бої за будинок державної безпеки, за міністерство внутрішніх справ, телефонічну централю і т. д. До революціонерів приєдналися мадярські військові відділи. Почала писатися нова сторінка слави мадярського народу кров'ю його найкращих синів..

Нодь, ставши врешті прем'єром, робив драматичні зусилля, щоб припинити дальше кровопролиття, але даремно. Воююча маса втратила до нього довіря, пізнавши, що націонал-комуніст не може очолити її боротьби, як речник її повних національно-політичних вимог. Новий націонал-комуністичний уряд перестав бути паном положення. Революція перемагала. І тут сталося те, що могли придумати хіба лише комуністичні голови. Новий націонал-комуністичний уряд, замість

уступити й передати владу народові, в одному з перших своїх актів покликав проти свого народу московське військо, розташоване в Мадярщині, щоб рятувати свою власну шкуру і комуністичний лад, який дорожчий їм, ніж життя і доля власного народу.

Національна революція в Мадярщині дала світові велику історичну науку, яка доля може зустріти волелюбні народи, коли в їхньому проводі опиняться націонал-комуністи. Ніякої різниці немає між сталінцем-комуністом, Ульбріхом, який під час берлінського повстання німецького робітництва 1953 року погодився, щоб московські танки масакрували німецьке робітництво, і націонал-комуністом Гером, який покликав московські полчища винищувати власний народ.

Московські полчища вдарили танками і турболітаками на повстанців, щоб рятувати загибаючу владу націонал-комуністичного уряду і рештки свого колоніального володіння в Угорщині. Почалась нещадна масакра мадярських робітників, комсомольців, студентів, вояків і мирного населення столиці. Повторився встохрат жахливіший образ масакри за масакру берлінського робітничого повстання 1953 р. Палаюча столиця перетворилася в руїну, в потоки крові, в пекло жаху й терору. Російські солдати, безпечно захищені сталевими плитами танків, сіяли смерть на імпровізовані барикади погано озброєних повстанців, обстрілювали, палили і бомбили з літаків мешкальні дома, розчавлювали танками живих і ранених, подібно як у 1954 р. в Кінгрі розчавили танками 500 ув'язнених українських жінок. Створені націонал-комуністичним урядом летючі воєнні суди розстрілювали і добивали по завулках окремо застрочених робітників. Російсько-большевицька армія не лише втримала сторічну погромницько-катівську традицію російської царської армії стосовно до мадярських борців за свободу, але перевершила ганебну масакру москалями мадярських повстанців Кошута в 1849 році своєю жорстокістю, кровожадністю, варварством.

Перехід багатьох мадярських полків і поліційних відділів на бік повстанців, як теж перехід вояків советської армії неросійських національностей, свідчить про велику пориваючу силу ідеї визволення. В центрі

столиці, яку оточила російська армія широким перстем смерті, розгорнулася позиційна війна на життя і смерть. Здесятковані повстанці виявили неймовірний гарт духу і незламне завзяття та завдали дошкульних втрат советській армії.

Повстання будапештських патріотів розгорнулося у велику національну революцію мадярського народу, першу в повоєнній історії спонтанну національну революцію широких мас народу, що протягом повного десятиріччя перебував у сталевих путах комуністичної диктатури. Революційний подих свободи перекидається на інші країни. Подив і пошана до героїчної боротьби мадярського народу зростає з кожним новим радіоповідомленням і щораз глибше поширюється світове обурення до большевицької Росії. Але все ж таки...

Все ж таки, невідомо ще тепер, чи в анналах історії наших десятиріч не доведеться записати історикові — на ганьбу людям ХХ сторіччя — що: в році Божому 1956, наприкінці місяця жовтня, вільні озброєні і ситі народи безчинно придивлялися, як на їх очах від варварської масакри московської солдатески гинули смертю героїв десятки тисяч мадярських борців за елементарне право людини до вільного національного і особистого життя, і не дали їм на час ніякого порятунку, ні навіть допомоги.

Подібні слова вже були вписані в історію недавніх років під розділом — Українська Повстанська Армія...

Прийдешні покоління, читаючи ті сторінки історії, не будуть розуміти диковинних ідеологій нашої доби.

Як би не сталося, мадярська національна революція вже тепер зрушила великі рушійні сили. Росія ще раз зарепрезентувалась світові, як варварська реакційна, колоніальна імперія, яка не терпить духу свободи. Свіжа кров мадярських борців за свободу непрохідною прірвою переділила злочинний Кремль від поневолених ним і спрагнених волі народів. Дух невгнутости мадярських бойовиць росте на просторах большевицької імперії. Привид бродить по комуністичних країнах Європи — привид національної свободи. Визвольна боротьба спалахує вже в Албанії і Словаччині. Підйом революційних сил знову загрожує режимові Гомулки в Польщі.

І Хрущову не спинити вже неблаганного ходу історії. Колеса історії з жакливішою силою, ніж советські танки, наближаються і котяться на злочинні голови кремлівських катів.

Незламність визвольної революції

Революційною підйому всього народу, що почався під гаслами вигнання советських військ і демократизації комуністичного режиму в Мадярщині, мадярським націонал-комуністам не вдалося спинити на півдорозі, як у Польщі. Протикомуністичні сили, опановані твердим прагненням повного визволення, вирости понад їхні голови, позбавили їх фактичної влади над країною, і примусили — після вручань — ставати зняряддям, а не гальмом революції, як у Польщі.

Невгнутість мадярської революції поставила СССР в дуже клопітливе і загрозливе становище.

Погромницьким російським військам, які на спілку з комуністичною поліцією безпеки влаштували населенню столиці неймовірно жорстоку різню, не вдалося з одного маху зламати революційних сил, ані викликати нею пострах до себе. Кривава різня ще дужче скріпила завзяття мадярського народу проти російських імперіялістів і проти місцевих вислужників комуні. Вона розпалила ферменти грізного обурення серед усього поневоленого Москвою світу і збудила серед вільних народів глибокої симпатії до повстанців. Такі несподівані наслідки невдачі — швидким розгромам здушити революцію — і шум довкола неї похитнули первісну кремлівську настанову і зірвали большевицькі самопевні пляни.

Кремль опинився перед остаточним вибором: або кинути нові військові сили на криваве здушення всенародної революції і рятувати свій стан колоніального посідання, або наказати своїм гарнізонам припинити дальшу боротьбу й рятувати рештки свого морального престижу серед задурених ще комуністів. Ставши перед дилемою — брутальний удар чи відворот? — Москва, згідно з своєю традицією, зразу вибрала перше, тобто, застосування брутальної сили. Вона поспішно змасувала советські полчища на кордонах Словаччини,

України, Румунії. Щоб політично сьак-так виправдати приготований удар, проголосила, що революція мадярського народу є контрреволюцією реакційних сил і капіталістичних агентів.

Вістка про концентрацію советських військ проти Мадярщини, зам'єсть паніки і розтічі, викликала знову протилежні наслідки: перехід нейтральних досі мадярських дивізій на бік повстанців і готовість не окремих груп, але всього народу зброєю боронити свою здобуту свободу, а поза Мадярщиною інгеренцію Ради Безпеки й небезпечний ріст обурення в сателітних і підсоветських країнах. Ідеєю свободи загорілися сусідні країни. Перші спалахи показалися серед молоді. Студентство Румунії зажадало введення навчання французької мови, замість російської; поліція поспішно розіграла демонстрацію і провела арешти в Бухарешті. Німецькі студенти в Східньому Берліні на бурхливому зібранні домогалися оголошення повного тексту промови Гомулки, скасування обов'язкового навчання марксизму-ленінізму і передмілітарного вишколу, після того, коли уряд заборонив творення незалежних від партії студентських спілок. В Польщі повторилися демонстрації з виявами симпатій мадярським повстанцям.

Малі вогники, які вибухають у покорених Москвою країнах, як відгомін мадярської революції, можуть кожної хвилини викликати несподівану експльозію.

Такілі небезпечний стан в сусідніх до Мадярщини країнах збільшив ризико нападати на народ, солідарний у своїй бойовій готовості. Де жінки і навіть діти самочинно стають до боротьби проти ворога, там треба б знищити всю країну, щоб здавити дух свободи, і треба показатися перед світом без маски. Здавалося, що Москва зжахнулася, що вона своїм заплянованим брутальним нападом зрушить грізну лявіну, яка покотиться проти неї, коли світ наочно побачить, як вона шанує «суверенність» сателітних держав. Маючи великі сили на поготовлі, вона декілька днів не наважувалася посилати їх на новий погром переможної революції.

Мадярський офіціоз комуністичної партії заперечив московську тезу про «контрреволюцію» в Мадярщині. Цим запереченням дав Москві формальну нагоду на-

в'язати до нього і викручуватися з того незручного становища, в яке вона загналася. Але Кремль не скористав з такої зручної для себе нагоди й вирішив таки вислати великі маси нагромаджених військ проти Мадярщини, брехливо заявляючи, що це лише військове перегруповування без бойових завдань.

Сталося це тим більш несподівано, що два дні перед тим російські війська, отримавши ультимативну загрозу бомблення з боку мадярської авіації, дістали наказ опустити Будапешт і відпружили завогнену ситуацію.

Після відмаршу советських військ з Будапешту в столиці і країні створився стан дивного безвластя.

Комуністичний уряд, проти якого вибухло повстання, уступив уже давніше, помилюкові розрахувочучи, що це принесе заспокоєння революції. Потім уступив перший секретар партії, русофіл Геро, не відпруживши тим становища. Владу перебравли недавно переслідувані націонал-комуністи з Нодьом, як прем'єром на чолі, не маючи ніякого організованого власного апарату в нижчих партійних клітинах, і — протилежно, як у Польщі — втративши довір'я мас з часу покликання советської військової допомоги. Повстанці тиском численних делегацій від Революційних Рад змушують уряд Нодя стати інструментом політичних прагнень народу, бажаючи його руками скасувати міжнародні зобов'язання СССР.

Це йшло тяжко. Нодь шукав компромісів, міняв особовий склад уряду, грозив, просив, обганявся обіцянками. Повсталий народ не розігнав цього повислого в повітрі уряду й не визнав його речником своїх прагнень, але ввійшов з ним у переговори, і не довір'яючи йому, домагався здійснення обіцянок. Врешті, Нодь політично капітулював, прийнявши всі пропозиції Революційних Рад за програму свого уряду. Це створило ситуацію, протилежну до польської. Націонал-комуністи не загальмували дальшого ходу революції, як в Польщі, але оприділилися, по важких ваганнях, по її боці. Це треба зарахувати до безсумнівних успіхів революції.

Висунений революцією Тимчасовий Уряд не поставив себе вимушено в позицію проти уряду, щоб не розбити єдності революційного фронту і творенням хаосу не

улегшувати московській інтервенції. Він зберіг характер радше оперативного осередку революційних сил і дій. Майбутній, не однопартійно-комуністичний уряд змонтував Нодь з представників відновлених партій. Це скасування диктатури, побіч скасування колгоспів, було першим практичним здобутком переможної революції.

Відмітити треба, що малярські зреволюціоновані маси виявили подиву гідну самодисципліну (в голоднім Будапешті не було грабунків розбитих склепів!) і глибоке розуміння до небезпек і тонкощів цієї особливо складної революційної тактики. Цей політичний інстинкт мас і виїняткові здисциплінованість їх були гарантом далекоюсяглих успіхів революції, якщо вона не була б здушена зовнішнім втручанням совєтської мілітарної сили.

Безцеремонний вмарш російських військ в Мадярщину (без питання згоди в уряду) з очевидною метою здушення визвольної революції, приспішив зміну правного положення Мадярщини. У відповідь на цей вмарш, Нодь негайно виповів дальшу участь Мадярщини у Варшавському Пакті, тобто, зірвав мілітарний союз з ССРСР, проголосив її нейтральною державою та поставив під охороною Об'єднаних Націй. Але Об'єднані Нації не дали в час ні охорони, ні допомоги. Не лише московські варварські злочини, які гнівом і обуренням потрясли світом, але й неспроможність Заходу покласти в пору край безприкладному варварству, викликають глибоке огірчення серед спрагнених волі народів.

Кривава різня, яку московські напасники влаштували малярському народові, не має прикладів в історії світу. Безприкладною є незламність прагнення до волі, яку виявив малярський народ, його молодь, вояцтво, робітники, жінки й діти. Москва своїми гарматами, танками і летунськими бомбами розторощила в порох усякі ілюзії про її миролюбство, про відпруження і дружню співпрацю між народами. Спонтанний вибух безмежного обурення в усіх країнах Заходу на московську наочну лекцію, як віроломно і жорстоко на-

саджується соціалізм у світі, є початком великих змін у ставленні західних держав до ССРСР.

Московська тотальна війна проти малярського народу дала світові передсмак того жорстокого стилю, який Москва внесе в третю світову, атомову війну.

Документ цинічної брехливості і страху

Видана совєтським урядом 30. жовтня ц. р. декларація про «виправлення помилок» у стосунку до т. зв. народніх демократій і готовість встановити взаємини з цими «демократіями» на засадах «рівності і суверенності», — є документом такої цинічної брехливості і страху перед зростанням визвольної ідеї, якого досі не зустрічалось.

В цій декларації уряд ССРСР виразно підтвердив, що він і далі стоїть за політику коєкзистенції з усіма державами, а комуністичним державам признає повну рівновартість, шановання територіальної окремішності, державної незалежності і суверенітету, невтручання у внутрішні справи. Кремль признається сам, що: «Було немало труднощів, нерозв'язаних питань і прямих помилок у взаємовідносинах між соціалістичними державами, порушень і помилок, які применшували принцип рівноправності у стосунку між соціалістичними державами». Засудивши ці помилки, декларація проголошує «необхідність повного врахування історичного минулого і особливостей кожної (комуністичної) країни» і співробітництво з ними «на непорушній основі додержання повного суверенітету кожної соціалістичної держави». Далі уряд ССРСР заявляє готовість обговорити спільно з урядами сателітів «дальший розвиток і зміцнення економічних зв'язків» з ними, щоб усунути «які б то не було можливості порушення принципу національного суверенітету, взаємної вигоди і рівноправності в економічних відносинах». Він готовий відкликати з тих країн насланих туди московських «радіників», тобто, московських наглядачів і кращезнайків: «У країнах народньої демократії створилися свої кваліфіковані національні кадри в усіх галузях і господарського, і військового будівництва; Радянський Уряд вважає невідкладним розглянути ра-

зом з іншими соціалістичними державами питання про доцільність дальшого перебування в цих країнах радників ССРСР». Навіть більше, уряд ССРСР заявляє готовість переговорювати про вивід своїх військ з неросійських держав. Деклярація підкреслює, що советські війська перебувають у державах Варшавського блоку «за зговоренням між усіма його учасниками і тільки за згодою тієї держави, на території якої за її проською вони розміщені».

Уряд Нодя багато разів перед появою цієї деклярації просив негайно забрати перші російські погромницькі війська з Будапешту і уряд ССРСР стверджує, що таке доручення він дав своїм військам. Про інше доручення — оточити танками Будапешт — деклярація мовчить.

СТРАХ ПЕРЕД ВИЗВОЛЕННЯМ НАРОДІВ

Потрашаюча боротьба мадярського народу за визволення і brutальне здушування її грубою силою російської армії відсунули в тінь великі переми, що сталися в Польщі.

Палатна революція, що відбулася в польській комуністичній партії на тлі нестримно наростаючого національного й економічного незадоволення найширших мас польського народу, змусила Москву до відвороту і до прикрих компромісів. Коли ані моральним терором авторитетних осіб з московського ЦК, які нагло з'явилися в Варшаві в час пленуму партії, ані невдвозначними погрозами советських танків і кружляків не вдалося залякати революційного кипіння мас, ні присилувати чи онесмілити польську комуністичну опозицію, — кремлівським володарям не зісталось нічого іншого, як тихцем капітулювати і погодитися, щоб небажана їм опозиція перебрала владу в партії та здійснила свою політичну програму в середині країни під умовою збереження зовнішньо-політичної залежності Польщі від Москви. Націонал-комуністичній групі опозиціонерів з Гомулкою на чолі вдалося переконати кремлівських керівників, що польські народні маси мусять мати принаймні ілюзію визволення від диктату московських кращезнайків та надію на полегшення

економічної експлуатації їхньої країни Москвою. Інакше ніяка сила не спинить бажання мас до повної суверенності та неминучого вибуху революції.

В Польщі Кремль вперше несподівано для себе відчув грізну міць мас, опанованих бажанням національної і соціальної волі, і неохоче пішов на поступки, приймаючи тим часом половинчасту Гомульківську розв'язку, щоб тільки спинити вибух всенародньої революції. Коли ж те саме бажання національної волі в стократно сильніших виявах приголомшило Москву в Угорщині, стало ясно, що Гомульківська рецепта внутрішніх реформ без москалів була єдиною формою тимчасово рятувати комуністичну диктатуру над польським народом, затримати його ще якийсь час в залежності, принаймні зовнішньо-політичній, від Москви.

Довівши польський нарід до стану півнезалежності і півзалежності від Москви, Гомулка втратив велику історичну шансу вирішально вплинути на хід історії Східної Європи. Стримавши розвиток визвольної революції в Польщі, він запобіг процесам, які могли довести до внутрішнього розвалу всієї московсько-большевицької імперії. Тепер немає ніякого сумніву, що збройна революція польського народу знайшла б була негайну підтримку з боку мадярського народу, а наслідки одночасної революції в двох сателітних країнах глибоко потрясли б штучною будівлею советської імперії.

Але сталось інакше. Здобувши перемогу над Москвою на 8 пленумі партії, польські комуністи почувалися спочатку дуже непевно. Піднесення революційних настроїв не втихомирилися і здобутий успіх польських націонал-комуністів ніяк не заспокоював повних прагнень польського народу. В перших тижнях нової влади була загроза, що з кожною демонстрацією в студентських містах чи на робітничих заводах могла лави стіти свіжа іскра та спричинити вибух всенародньої революції. Напруження становища збільшувалося тому, що стримана постава Москви, яка на польських кордонах тримала в поготові своє військо, в страху перед дальшим спонтанним вибухом визвольної боротьби або в очікуванні на розвиток спровокованої нею

інтриги, — не обіцяло владі польських комуністичних опозиціонерів довгого віку.

І тут прийшла варшавській комуністичній владі на допомогу малярська визвольна революція. Ідея національного, політичного й економічного визволення від Москви, хоч і нерозгорнена в Польщі в формах збройної революції, але поставлена гостро у Варшаві, перекинулася, немов полум'я, і поставила під зброю весь малярський народ. На тлі кривавих боїв, у яких проти російських танків стали не лише студенти, робітники, військо, жінки й діти, але також і націонал-комуністичний уряд Нодя, який, солідаризуючись, врешті, з народом, плюнув на т. зв. здобутки соціалізму і на союз з Москвою, — на такому тлі варшавський уряд Гомулки набув для Москви вигляду льояльного рятівника загибаючого комуністичного ладу в Польщі та вірного її союзника. Інакше сприйняли перебіг малярської революції польські маси. Вони з напруженням стежили за кожним звідомленням з малярських боїв, цілком правильно вбачаючи в них прогнози власного, розпочатого ними, але ще не пройденого, шляху та реалізацію своїх власних, загальмованих Гомулкою, прагнень до повної волі.

Великим зміцненням позицій варшавського уряду була офіційна заява переляканого тодішнього перемогою малярської визвольної революції уряду СССР. В страху перед довготривалою невгнутістю малярської революції і перед новим гйбухом визвольної боротьби народніх мас в Польщі, Румунії, Болгарії, Словаччині, Албанії та ланцюгової реакції в неросійських країнах СССР, московський уряд оголосив 30. жовтня примирливу декларацію, в якій заповів зміну своєї політики московського нагляду і контролі над сателітними державами. Через два дні ця декларація була цинічно заперечена висланням масових військ на здушення малярської революції.

Радість у Польщі з приводу цієї декларації була короткотривала. Її потоптання свідчить, що страх перед визвольною ідеєю приневолив Москву вжити від імени свого уряду брехню, цю стару зброю для «втихомирювання» неросійських мас.

Того самого дня, коли була проголошена брехлива декларація уряду СССР про невтручання в справи сателітних держав і готовість вивести з їх країн свої війська, уряд Нодя переформувався, скасувавши диктатуру комуністичної партії. Цим він дав заохочувальний приклад для Польщі й інших неросійських країн. Москва, перелякана такою перспективою повного втрачення своїх впливів, потоптала свою декларацію та негайно вислала нові погромницькі війська на тотальне нищення малярського народу, розраховуючи, що тільки відкритим виявом жорстокої брутальної сили застрашить всі інші народи прямувати далі до свого визволення. Нічого не допомогли всі її дотеперішні крутійства, обмани, обіцянки, погрози і брехня. Зі страху перед незламним прагненням визволення народів Москва перейшла на політику застрашування інших своєю жорстокістю.

Тринадцятий перебіг подій у Польщі і в Малярщині викриває головоломні крутійства Москви, щоб припинити якомсь нестримні процеси визволення народів. Окремі заходи тієї крутійської політики були дотепер такі:

1) Восьмимісячний пропагандивний крик про відсталізування, зміну політики після 20. з'їзду, про коєкзистенцію, демократію, рівноправність і суверенність «соціалістичних націй» і приманливі, урочисті обіцянки про поширення свобод та невтручання в чужі справи.

2) Переполох у Кремлі та залякування тих, хто справді посягнув рукою по здійснення тих обіцянок (приїзд Хрущова і компанії до Варшави), і обвинувачування їх у відступленні від марксизму, агентурности й контрреволюції, а після безуспішности тих залякувань, — відкликування тих обвинувачень і вихвалювання та придобрювання опозиціонерів, яких не вдалося ні знищити, ні зламати.

3) Погрожування збройним кулаком («маневри» в Польщі) не йти на розриз і повне унезалежнення від Москви.

4) Спроба швидким погромом військ знищити неслух-

нянних (перший, безуспішний погром Будапешту) і терором здушити бажання волі.

5) Застосування брехні урядом ССРСР і командуванням, як засобу припання чуйности непереможних революціонерів: а) хвилеве припинення невдалих масакр і сповидне відкликання військ з Будапешту; б) декларація уряду ССРСР з признанням про допущення помилок Москвою, з визнаванням слухности принципівих домагань повстанців, з обіцянками поступок і ревізії політики.

6) Нагла і самовільна окупація чужої «суверенної» країни великими масами московських військ.

7) Трусливе протягування часу і відсування боротьби для більшого змасування погромницьких військ дводенним хитруванням, начебто метою окупації була охорона відлету пораниених і родин.

8) Зрадливе обезголовлення революції підступним схопленням її провідників, заманиених у пастку переговорів.

9) Тотальна масакра населення Мадярщини з метою зламати визвольні сили та відстрашити цим показом народовбивства інші народи від прагнення до волі.

10) Укомплектування москалями нового «уряду» з-поміж малярських зрадників та проголошення його «легальним репрезентантом волі малярського народу».

11) Примушення цього «уряду» запросити російські війська на допомогу проти «контрреволюції» і цим запрошенням, хоч спізнено, легалізувати самовільну окупацію Мадярщини (з-перед двох днів) та розпочату перед творенням «уряду» масакру населення.

12) Послідовне намагання перевалити вину за народовбивство з себе на «контрреволюцію, реакцію, закордонну агентуру», спроби відвернути гнів мас від Москви і нацькувати їх проти некоммуністів і нерусофілів, як теж проти «капіталістичних держав», як на спричинників всіх нещасть московської масакри. Москву виставити в ролі рятівника Мадярщини від капіталістичного ладу, а не оборонця своєї колонії.

Всі ці крутіства в цинічно ясному світлі показали всю підступність, віроломство й жорстоку нестриманість московського імперіялізму.

Польща змусила Москву виявити перед світом її безпорадність і розгубленість супроти неуступливости всього народу зменшити свої впливи в неросійській країні. Мадярщина примусила Москву повністю здерти з себе маску «визволителя» народів і оборонця працюючих та показати всьому світові своє обличчя ката всякої свободи. Москва квапиться змити з своїх рук малярську кров у водах Суецького каналу. З обличчям ката народів вона погрожує Лондонові і Парижеві ракетним обстрілом за порушення... свободи арабів. Парадокс політики застрашування. Сама смертельно перелякана визвольною боротьбою народів проти себе та непередбачальними наслідками своєї злочинної масакри, Москва пробує своїми погрозами світової війни налякати ті держави, які випередили її імперіялістичну затію на Суецькому каналі та відстрашити їх від інтвенції в Мадярщині і оминати кару за народовбивство малярів.

ТІТО ВИКРИВАЄ ЗАКУЛІСИ СОВЕТСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

(Зміст промови Тіто в Пулі)

В своїй промові в Пулі 11. 11. 1956 р., яка була опублікована чотири дні пізніше, Тіто заявив, що міжнародне становище є настільки складне, що важко сказати, чи нема небезпеки більшого конфлікту. Мировлюбні сили останніми днями довели до того, що, незважаючи на все, можна надіятися, що мир буде збережений.

Обговорюючи причини польських і малярських подій, Тіто на початку промови ширше спинився над тим, що Югославія в 1948 р. перша енергійно протиставилася Сталінові і підкреслив, що вона далі буде незалежною державою, буде сама будувати соціалізм стосовно до місцевих умовин та не дозволить нікому втручатися до своїх внутрішніх справ.

Нормалізація взаємин з ССРСР наступила з ініціати-ви советів. Причиною було те, що ССРСР після смерті Сталіна опинився в важкій ситуації, як на зовнішньополітичному, так і на внутрішньому відтинках. XX. з'їзд КПСС зрозумів причини тих труднощів і слушно

засудив Сталіна, але неслухно склав головну вину лише на культ особи, замість на саму систему. Коріння лиха є, головним чином, в бюрократичному апараті, в методах правління, в нехтуванні ролю та стремлінням працюючих, в формально-поверховому відсталінізванні Советського Союзу.

Щодо теперішніх стосунків з ССРСР, то Югославія, крім корисних торговельних договорів, оголосила теж дві спільні з ССРСР декларації, одну в Београді, другу в Москві. В другій декларації, яка має знаменне значення також для інших соціалістичних країн, Югославія не досягнула повного узгодження поглядів з ССРСР, саме на політику супроти неросійських соціалістичних країн.

Про взаємні розмови з Хрущовим і товаришами та перебування їх в Югославії і на Криму, Тіто сказав, що советські керівники мали фальшиве становище і помилкові погляди на взаємини з Польщею, Мадярициною та іншими сателітними країнами. Але це не є трагічним, бо це не є становище всього советського керівництва, лише однієї її частини, яка до певної міри накинула своє становище другій стороні. Це люди, які досить міцно стояли і сьогодні все ще стоять на сталінських позиціях. Але все таки існують ще можливості, що шляхом внутрішньої еволюції в керівництві ССРСР переможуть ті елементи, які хочуть сильнішого і швидшого розвитку демократизації, залишення всіх сталінських методів і створення нових стосунків між соціалістичними країнами.

Антисталінські елементи в керівництві ССРСР не є слабкі, але внутрішній процес демократизації є спинюваний також західною пропагандою, яка безнастанно повторює про потребу визволення сателітних країн. ССРСР боїться, що ті країни, якщо будуть залишені самі на себе, не дадуть собі ради з реакцією. Цей брак довір'я до революційних сил тих країн Тіто вважає за хибні погляди. Джерело всіх пізніших помилок советського керівництва в сателітних країнах лежить якраз у бракові довір'я до соціалістичних сил тих країн.

Після познанського повстання ставлення ССРСР до Югославії нагло проохололо. Совети гадали, твердить

Тіто, що ми в тому винні. Так, ми винні в тому, бо ми живемо на світі, бо ми таку Югославію створили, яка діє поза межі нашої країни. Навіть, як би ми того не хотіли, наша країна діє і саме дуже позитивно та конкретно.

В Польщі всякого роду переслідування та сталінські методи винищування партійних сил все ж таки не зуміли знищити ядра під проводом Гомулки. Він зумів взяти справи в свої руки та відважно вступив на новий шлях, шлях демократизації і повної незалежності. Він, наладнавши добрі стосунки з ССРСР, рішуче спротивився втручання ССРСР у внутрішні справи Польщі, завдяки цьому «реакційні сили» не могли прийти там до голосу з нагоди конфлікту між комуністами.

Советські керівники мали настільки розуму, що вполю зрозуміли, що треба занехаяти своє втручання, і тому в Польщі справи устabilізувалися і дотепер успішно розвиваються.

На московській конференції советські товариші не були здатні того зрозуміти, що режим Ракоші не має ніяких даних правити Мадярициною, ні довести там до внутрішньої єдності та що його правління спричинить небезпечні наслідки. Вони твердили, що Ракоші — старий революціонер і «порядна людина». Правда, старий він вже, але розумний і буде мати успіхи. Зрештою вони не знають, на кого іншого вони могли б там спертися! Тіто заперечив його «порядність» особливо після розстрілів комуніста Райка і товаришів.

Ці розмови ще раз підтверджують, що не «найдемократичніші вибори», але Москва вирішує про те, хто має правити в сателітних країнах.

Мадярський народ був проти сталінських елементів, що були ще в партії і рішуче домогалися усунення їх та демократизації. В час будапештської маніфестації Геро показав ще раз свій справжній характер. Він назвав маніфестантів «юрбою» і обидив тим весь народ. Це спричинило вибух. Фатальною помилкою Геро було те, що він покликав советську армію ще в час маніфестацій. Покликати чужу армію, — каже далі Тіто, — щоб вона дала лекцію народові власної країни,

є великою помилкою, навіть коли і була б стрілянина. Це спричинило спонтанний вибух повстання.

В тому повстанні комуністи, проти своєї волі, опинилися спільно з різними «реакційними елементами», які вмішалися до повстання і використали його для себе. Було там багато некомуністів, противників не лише Ракоші, але й соціалізму. Перед тим вони не робили повстання, поки думали, що партія є з'єднана. «Сили реакції, — каже Тіто, — одержали перевагу. Слушна революція і повстання проти кліки перетворилися в повстання всього народу проти соціалізму і проти ССРСР. Комуністи в повстанських рядах боролися, врешті, не за соціалізм, але за повернення давньої системи, бо реакція взяла керму в свої руки. В цьому становищі вони опинилися проти своєї волі».

Захід використав малярське повстання і напав на Єгипет, гадаючи, що ССРСР, зайнятий малярською революцією, буде нездібний інтервеніювати.

Спинити революцію було запізно. Можливо, що коли б уряд Нодя не хитався та енергійно виступив проти анархії і вбивання комуністів, може не було б дійшло до втручання советської армії. Але Нодь покликав народ боротися проти советської армії, звернувся по допомогу до західних держав, виповів Варшавський Пакт і проголосив самостійність, — перекручує Тіто факти, бо все це сталося пізніше, як відповідь уряду Нодя на самовільний вмарш нових советських військ на Малярщину, а не було причиною того нового нападу. Додамо, що перемога Нодя була і для Тіта грізна, бо могла викликати в Югославії домагання безпартійного демократичного уряду, вільних виборів і т. п.

Новий уряд Кадара складається з «найчесніших людей» в Малярщині. Вони сиділи по тюрмах за часів Ракоші і щиро прагнуть демократизації. Але советська військова інтервенція «ослаблює його програму та ставить його в важке положення».

Перша советська інтервенція (напад на будапештських демонстрантів), яку спричинив Геро, була абсолютно неслухна. Замість неї, треба було негайно поклікати новий уряд та оголосити нову програму, — гадає Тіто.

Друга советська інтервенція (самовільне вислання нових військ проти Малярщини) була конечна. Вона, — на гадку Тіта, — **запобігла (!)** жахливому кровопролиттю і жахливій громадянській війні, що могла цілком угробити соціалізм і довести до третьої світової війни, бо ССРСР не втерпів би втручання Заходу і відновлення влади прихильниками Горті та старою реакцією. Це було б катастрофою (для комунізму і ССРСР, очевидно). Советська інтервенція була трагічною помилкою. Але, коли вона врятує соціалізм, то хоч ми і є проти втручання, тоді скажемо, що вона була конечною, а навіть була позитивною, якщо советські війська заберуться, повернувши лад. Про таке становище Тіто повідомив ССРСР і Кремль приобіцяв забрати війська.

«Треба розуміти, що ССРСР знаходиться тепер у важкому становищі. Советським керівникам злетіла тепер полуда з очей і вони бачать, що там борються не лише прихильники Горті, але також робітники з фабрик і шахт, що весь народ борється», — твердить Тіто, всупереч постановці Москви.

Ми ніколи не дораджували, — говорив Тіто далі, — щоб советське керівництво інтервеніювало своєю армією. Цього не можемо і тепер зробити, коли воно попало в кризу і тяжке становище. Можемо лише сказати, щоб вони подумали виправити старі помилки. В цьому вся справа. Отже в Югославії треба придушити голоси, які в советській інтервенції в Малярщині вбачають чистий акт інтервенції.

Кров, пролита на Малярщині, матиме позитивні наслідки і «товаришам у ССРСР, навіть і сталінським елементам, трохи проясниться і вони зрозуміють, що так не можна робити». Це є спільна трагедія «нас усіх разом, що соціалізові, завдано такого жахливого удару. Це компромітуюче. Я не хотів би, щоб ми тепер сміялися в кулак, тішилися і казали, ми ж говорили вам, що це недобре».

Тіто вірить, що це «мабуть» остання трагедія, яка спонукує «керівників ССРСР та інших країн, які ще не бачать, зробити все, щоб також в інших країнах не створити такої ситуації, яка тепер є в Малярщині. Во-

ни сіяли у 1948 році і те, що посіяли, жнуть тепер. Вони посіяли вітер і збирають бурю».

Мадярські події роздратували деякі елементи також у Югославії, які хочуть заміщення, щоб щось здобути. Але вони не численні. Ми не усунули всіх усташів, четників, прихованих прихильників Ватикану. Нам потрібна єдність народу і партії більше, ніж будь-коли, але ми не боїмося, що у нас будь-коли станеться таке, як у Мадярщині. «Ми провели криваву революцію у визвольній війні, і під час революції ми справді добре вичистили нашу хату», — хвалиться Тіто.

Тіто обіцяє підтримувати і допомагати теперішньому урядові Кадара, який знаходиться у дуже важкому становищі, з уваги на «перспективи соціалізму і контрреволюції».

Щодо Польщі, там положення стабілізується, — вважає Тіто, — але «реакційні сили», які ненавидять ССРСР і соціалізм, намагаються ще далі діяти. Полякам важко довелось б обороняти, наприклад кордон Одра-Найси самим, без допомоги ССРСР, — витягає Тіто кремлівського страхополоха.

Польському урядові і партії Тіто обіцяє найтіснішу співпрацю та підтримку (на злість Москві). Спільно з ними «будемо мусіти боротися проти тенденцій, які виявляються в інших партіях, чи то в східних країнах (натяк на КПСС), чи на Заході».

Югославія не буде замикатися в собі, але діятиме у всіх напрямках, не щоб підміновувати інші країни, але щоб на ідеологічному полі, — через розмови й контакти, — переміг новий дух, який взяв свій початок у Югославії. У відкритій критиці того, що не є добре, в тих партіях — не буде ніяких вагань.

На закінчення промови Тіто заторкнув ще війну Ізраїля, Англії і Франції, повторюючи відомі комуністичні обвинувачення.

«Соціалістичний табір» тріщить

Остання промова Тіта в Пулі є сигналом, що недавно відновлена югославсько-російська приязнь пов'язана дуже штучно і що вона тріщить у багатьох вузлах. Сталінський ССРСР, помазаний зверху дуже

тоненькою плівкою відсталінізування, дивиться з прихованим, але незмінним довір'ям на унезалеження Югославії від Москви, вбачаючи в тому деморалізуючий приклад до наслідування для сателітних країн.

Посланий тим країнам таємний обіжник не наслідувати Югославії був свого часу предметом переписки Югославії в Москві. Але перепросили не змінили московського думання і на тій самій конференції, як тепер виявляє Тіто, не вдалось узгодити поглядів про однакове становище до сателітних країн. Така сама розбіжність була підкреслена на сповитій таємницею конференції в Криму.

В чому ж ці непереможні труднощі?

Москва не може стерпіти того, що Београд стає ідейно-моральним центром в очах комуністів неросійських країн, яким набридла залежність від Москви, а Београд і не думає відпекуватися своєї претенсії стати таким центром. Тепер, коли наслідником нещирих хитрувань з відсталінізуванням і демократизацією непомірно зросла серед неросійських народів, навіть серед комуністичних кадрів, нетерплячка позбутися московського старшунства, — Москва заплуталася в прикру суперечність, раз — проголосивши фрази про рівноправність «суверенних соціалістичних націй», друге — погодившись, що Тіто, який на практиці унезалежився від Москви, не є через те ніякий еретик. Коли ж прояви того спонтанного бажання — «москалі додому!» — перейшли в дію і стали незмінним гаслом для повстання в Познані 28. червня 1956 р., і для варшавського перевороту 21. жовтня 1956 р., і для мадярської революції 23. жовтня 1956 р., що перейшла у визвольну війну, — становище для Москви стало грізне. Тиха конкуренція між ССРСР і Югославією перейшла у відкриту пропагандивну боротьбу за те, чи першій інтерпретації комунізму має мати в Східній Європі Москва, чи Београд?

Незалежно від пропагандивних барабанів про «темні сили реакції, про контрреволюцію капіталістичних агентів, про реставрацію капіталізму», — Кремль прекрасно знає, що все «безкласове суспільство» неросійських працюючих мас, нарешті, має досить москов-

ського старшування й недолугих комуністичних експериментів. Воно переживає ренесанс національної ідеї й не думає навіть про реставрацію капіталізму, але прагне повної свободи, а передумову своєї волі бачить тільки у вигнанні москалів і диктатури компартії. Сателітні країни вириваються з-під політичного впливу Москви і їх треба силою тримати, на радисть Београдові.

Кремль боїться забрати свої війська з сателітних країн. Він збільшує їх гарнізонами, він не вірить неросійським комуністам, через яких міг би втримати рештки впливів, не вірить не лише в їх лояльність, але й в їхню силову спроможність. На останнє натякнув Тіто. Зрештою і без цього відомо, що тільки советські гарнізони є підпорою зненавиджених масами компартій у неросійських країнах. Про недовір'я в лояльність неросійських комуністів видно з цілого розвитку стосунків з комуністичною Польщею, увінчанням яких був п'яно-ширий вигук непевности Хрущова на московському прийнятті до Гомулки: «Товаришу, поляк, брате! Ти ніколи нас не залиш на слизькому, а ми тебе ніколи не залишимо на слизькому, ніколи, ніколи, ніколи!»

Розраховуючи виключно на свою мілітарну силу, Москва вирішила по-старому душити нею за горло всіх, хто прагне свободи, плямуючи їх, що вони контрреволюціонери, які прагнуть реставрації капіталізму, або що вони несвідомо ошукані тими контрреволюціонерами. Щоб охоронити себе перед закидом ката свободи, Кремль придумав формулювання, що він є рятівником «соціалістичних здобутків», яким загрожують темні сили реакції, що він поставив себе по боці слухних домагань повсталого народу, що він допоміг урятувати революціонерам здобутки їх слушної боротьби перед уявними ворожими провокаторами, що власне він очолив і врятував революцію.

Здушити силою боротьбу працюючих мас за визволення від Москви і від комуни та зінтерпретувати це здушення як урятування працюючих від капіталізму, — це найновіший **генеральний** шлях усіх комуністів з колективного керівництва, як сталіністів, так і ан-

тисталіністів. З цим про око примирюються і Тіто, і Гомулка, хоч обидва прагнуть, щоб советські війська якнайшвидше забралися з чужих країн.

Другий, експериментальний шлях, на який Москва неохоче погодилася, це польський експеримент: по-пробувати з допомогою націонал-комунізму частково задовольнити прагнення до волі широких мас, дозволивши на півнезалежність місцевої компартії та на експериментально-непевні реформи комуністичної господарки й системи адміністрування. Цим експериментом надзвичайно зацікавлений Тіто, який у кожній автономії неросійської компартії від Москви і збереженню там комуністичного ладу бачить зміцнення свого власного значення в комуністичному таборі. Москва пішла на польський експеримент з konieczности, щоб оминути ще одну революцію, але вона примусила польських комуністів на московській конференції залишити в Польщі советські гарнізони. Вони перестали там бути підпорою режиму, як у всіх сателітних країнах. Вони стали жандармом Польщі, який має задушити Гомулку, коли він занадто поширюватиме межі дозволених йому свобод, або в допомозі Гомулці влаштувати польським працюючим масам мадярську різню, коли вони не заспокояться пів-свободами гомулковського режиму і захочуть продовжити загальмовану революцію за повне визволення.

Здавлення збройною силою революцій, карні експедиції, втримання в поготівлі жандармських гарнізонів у чужих країнах і мас допоміжних військ на кордонах, — все це свідчить про те, що комуністична ідеологія стала історичним пережитком, що політичні гасла втратили всяку вірогідність, що працюючі маси змучені і перевтомлені диктаторством партійних крацезнайків у кожній дрібниці щоденної праці. Вони прагнуть свободи і вільного віддиху, вони прагнуть нарешті мати право бути собою. І це прагнення споє робітників і студентів, комуністів і священників, вояків і інтелігентів в одну спільноту знедолених людей, що домагаються того самого елементарного права на вільне людське життя, життя без комуни і без москалів.

Москва доборолась до того, що перестала вірити своїм ставленикам у сателітних країнах та що її політична пропаганда перестала переконувати поневолені маси.

Зосталися ще советські військові машини, щоб якийсь час силою втримувати в послушності загарбаний стан посідання, останній засіб кожного політично та ідейно збанкрутованого режиму. Але у військових машинах сидять живі люди. Вони спостерігають, думають і розуміють.

СУПЕРНИЦТВО МОСКВИ З БЕОГРАДОМ ЗА ПЕРШІСТЬ

Жовтнева революція в Польщі і Мадярщині остаточно зіптовхнула Москву з її колись монопольної позиції ідейно-морального центру світового комунізму. Тіто з приємністю скористався з цієї нагоди і почав видряпуватися на опорожене по ній місце. Москва, розчавивши танками мадярських повстанців, поступившись дещо Польщі в справах, які не загрожують московському імперіялізмові підривом, та роззброївши Румунію, трохи вільніше відітхнула і почала відгаркуватися Тітові, щоб виполошити його з втраченого нею леговища старшобратерства між комуністами, та щоб якимось полатати тріщини, що утворилися між нею і сателітами. Робить це вона покищо досить непевно, приховуючи свої вовчі зуби поза примирливою усмішкою «соціалістичної дружби», щоб не подратувати своїх сателітів необережними формулюваннями та не спровокувати Тіта розповісти світові решту правди про московські закулісові «делки» і слабощі.

Закиди Тіта Москві

Тіто своєю промовою в Пулі завдав удару ССРСР саме по найдразливіших для сателітних країн місцях. Він дав найширшим підсоветським масам до зрозуміння, що:

— відсталінізування в ССРСР є лише сповидне. Воно лише формально скасувало культ особи Сталіна, але залишило без змін стару сталінську систему бюрократії в партійному апараті, в методах правління, в нехтуванні волею мас;

— в колективному керівництві КПСС немає єдності, а є боротьба двох клік, з яких перевагу мають сталіністи;

— колективне керівництво КПСС не довіряє, що комуністи неросійських країн своїми власними силами (тобто, без московських помагачів і військ) зуміють втримати владу над масами;

— комуністичні кадри, а тим більше маси неросійських країн, не мають жадного впливу на вкомплектування особового складу партійного і державного керівництва своїх країн. Про це заздалегідь вирішує Москва на таємних конференціях з своїми прихвостнями;

— Москва («сталіністи») не розуміє або не числить ся з справжніми політичними відносинами в сателітних країнах і силою намагається зберегти там при владі своїх довірених ставлеників та не допускає до влади інших комуністів. Це доводить до повстань і революцій не лише проти комуністичних клік, але й проти комуні в загалі, та компромітує «соціалізм»;

— в Польщі революція не вибухла лише тому, що колективне керівництво КПСС вперу спохватилося і закинуло свій намір силою втручатися в укомплектування польського партійного керівництва;

— в Мадярщині революція вибухла тому, що Москва не хотіла усунути з мадярського партійного керівництва якраз таких своїх ставлеників, які не бажали міняти старої системи, проти якої було спрямоване незадоволення мас;

— мадярська революція проти сталінської кліки перетворилася, під впливом советської інтервенції, в усенародне повстання, що його «реакційні елементи» спрямували проти ССРСР і проти соціалізму, і до тієї боротьби став увесь народ.

«Правда» пропонує «дружній обмін думок»

У відповідь на таку Тітову промову Москва призначила колишнього ліквідатора тітоїзму, Молотова, міністром державної контролі ССРСР, а після 12-денної надуми дала широку відповідь у статті п. н. «**За дальше з'єднання сил соціалізму на основі марксистсько-**

ленінських принципів» («Правда» ч. 328). Там дораджується Тітові «не йти одинцем» і не закликати «до відриву від інших соціалістичних країн», але всі спірні питання ладнати «шляхом дружнього обміну думок». Як цей дружній обмін думок з боку «Правди» виглядає, подасмо нижче.

Виправдування московської карної експедиції

Похваливши Тіта за те, що він вилаяв «реакційні сили» за їхній вплив на хід малярської революції, похваливши його за критику уряду Нодя та за часткове виправдування другої совєтської інтервенції (яку Тіто вважає конечною, але помилковою), «Правда» відкидає закид, що ця інтервенція була помилкою та виправдує її такими аргументами:

«Контрреволюції вдалося піти в атаку на соціалістичні завоювання, на народньо-демократичний устрій». ССРСР, боячись, щоб ця атака не закінчилася перемогою повстанців над комунізмом, вислала свої погромницькі війська «тільки тому, щоб перегородити дорогу фашизмові в Мадярщині, щоб оберетти соціалістичні здобутки» від загибелі. «Сьогодні всім цілковито ясно, — пише «Правда», — що без тієї допомоги в Мадярщині контрреволюція взяла б верх».

Цінне признание «Правди» про нежиттєздатність комуни в неросійських країнах, без допомоги московських багнетів і погромів!

Маскування причин і характеру революції

Сам факт вибуху протимосковської і протибольшевицької революції є для Москви настільки компромітуючий, що вона змушена вяснювати її, як інтригу «реакційних сил». Але, що революція мала занадто виразний всенародний характер, виходило б, що ідеями «реакції» захопився весь народ. Тому «Правда» признає, що серед трудящих мас таки було «накопичене незадоволення», але причини незадоволення зводять до «справедливої вимоги покращання керівництва країною та до підвищення життєвого рівня населення», промовчуючи дуже просту в своїй чіткості політичну програму революції: «Геть москалів з Ма-

дярщини!» і «Досить однопартійної диктатури комуністів!».

Хоч Тіто також подібно замасковує характер революції і робить ще закиди в бік Москви, «Правда» поминає ті закиди і сердиться, що Тіто висловився: «От дивіться, як народ з великими руками, погано озброєний, виявляє найсильніший спротив, коли перед ним одна мета — визволитися і бути незалежним». Підкреслення прагнення до незалежності дуже коле «Правду». Вона пише: «Його більше не цікавить, якою буде та незалежність... , аби лише бути незалежним у національному відношенні» і закидає Тітові, що він «явно перебільшує, говорячи в цьому випадку про «народ» та, що це не є марксистсько-ленінські мислення».

Совєтська пропаганда, отже, хоче конче применшити, начебто революцію робив не весь народ, але група незадоволених та інтригантів. Не маючи чим замаскувати національно-визвольного характеру революції, «Правда» придумує таке загальникове крутіство: «Історія знає чимало випадків, коли національні почування мас підогрівалися «реакційними силами» проти корінних інтересів народу».

Не Кремль винен, а його лакеї

За старим большевицьким звичаєм, «Правда» шукає винувників, що спричинили незадоволення мас. Винувником, звичайно, ніколи не може бути Кремль, а лише виконавці його наказів і директив. Вину складає «Правда» на Ракоші, оту «порядну людину і старого революціонера», якого кремлівські керівники ніяк не хотіли змінити, не зважаючи на всі намовлювання Тіта, «бо не знали, на кого іншого вони мали б там опертися». Другим винувником є Геро, якого Кремль, — на досаду Тітові, — посадив остаточно на місце Ракоші, вбачаючи в цьому вихованцеві московських партійних шкіл надійного і слухняного виконавця своєї волі. Таким він справді і був.

Оцим обидвом козлам відпущення «Правда» закидає, що вони призвели до незадоволення мас. Вони допустили: «Найгрубіші порушення законності (справа

Райка та ряд інших справ, у яких невинно потерпіло багато різних партійних і державних працівників», — обвинувачує «Правда». Пригадаємо, що ліквідація групи Райка та інші беззаконності були виконанням кремлівського плану чисток у сателітних державах.

Другий закид «Правди» проти Ракоші і Геро так незручно сформульований, що б'є рикошетом просто по кремлівському керівництву та по всій советській комуністичній системі. Ось він: «Колишнє партійне і державне керівництво Мадярщини механічно копіювало досвід Советського Союзу в області індустріалізації», (до чого їх Москва гнала). Коли ж це копіювання довело країну до господарської катастрофи, подібної як у ССРСР, «Правда» твердить, начебто мадярським комуністам «неодноразово давалися (з Москви) товариські поради не робити того», не наслідувати Москви.

Хто ж може повірити, що мадярські прихвостні Кремля в Будапешті мали б відвагу і охоту не послуhati цих «неодноразових товариських рад», якщо б вони були їм справді дані?

Наслідування господарки «старшого брата» довело до катастрофи

За те, що Ракоші і Геро за наказом слухняно копіювали комуну за шаблоном «старшого брата» і спричинили тим неминучу господарську катастрофу більших розмірів, як в ССРСР, «Правда» ставить їм такі закиди, які стосуються також економічної політики в ССРСР. А саме: — значна кількість капіталовкладень спрямована на непосильне будівництво нових великих підприємств, не забезпечених сирівцями (як Череповець у ССРСР — ред.);

— механічно застосовано советське гасло прискорення темпів індустріалізації;

— не зважаючи на конкретні умовини, розбудовано всі галузі промисловостей;

— замало фінансовано розвиток сільського господарства;

— не збільшено виробництва засобів запотребування, що піднесло б життєвий рівень.

Отже спочатку Кремль наказував копіювати мос-

ковський досвід і методи «будівництва соціалізму», а коли це наслідування закінчилося ще більшим провалом і незадоволенням, як у ССРСР, то за невдачу обвинувачується тих, яким було наказано копіювати нежиттєздатні московські зразки. Коротко кажучи, мадярські комуністи винні в тому, що не були розумніші за московських, але з їхнього наказу наслідували їх слухняно у всьому.

Зорієнтувавшись, що такими закидами посередньо критикується недолугість комуністичної господарки також у самому ССРСР, «Правда» голословно твердить, що коли в умовах ССРСР робиться те саме, то воно не приносить негативних наслідків.

Про сателітні країни вирішують не місцеві комуністи, а Москва

В полеміці з Тіто «Правда» не має чим заперечити його закиди та критику советської системи й політики супроти сателітів. Вона просто промовчує ті закиди, щоб не інформувати про них своїх читачів, або ховається поза пропагандивні загальники. Одначе, в деяких випадках, з-під зливи фраз, пролазить мимовільне підтвердження Тітових закидів.

Тіто на прикладі Мадярщини подає факти про те, що не «найдемократичніші вибори», а тасмні наради московських можновладців вирішують, який має бути особовий склад і політика партійного й державного керівництва сателітних країн. «Правда» тих фактів не спростовує. Навпаки, в одному місці вона признається, що «керівниками Угорської партії трудящих давали поради не робити цього...», тобто, давалися директиви Москви в справі мадярської індустріалізації. Факту давання директив (м'яко кажучи — «порад») «Правда» не заперечує тільки тому, щоб обвинувачувати Ракоші у вигаданому непослухові і на нього перекинути вину за катастрофальні наслідки тих московських директив.

Друге мимовільне признання про те, що Москва вважає сателітну країну за свою колонію, вихопилося «Правді» в такому реченні: «Після XX з'їзду КПСС Ракоші не зумів і не захотів очолити перебудову всієї

роботи...» А чому він мав би «зуміти» — захотіти» виконувати постанови ХХ з'їзду КП Советського Союзу, коли б він був сувереном малярської комуністичної партії і «незалежної» держави, яка має свої законодавчі з'їзди, а не був московською маріонеткою? Формулювання закиду про невиконання в Мадярщині постанов московського, а не будапештського, з'їзду партії свідчить, що для «Правди» є самозрозумілим, що Мадярщина є колонією Москви, а малярська партія та уряд адміністративним апаратом тієї колонії.

Новий курс таки не змінив сталінської системи в ССРСР

Проти дальших критичних завважень в бік Москви «Правда» борониться дуже мляво, ховаючися просто за пропагандивні загальники або здебільшого промовчує самі закиди.

На закид, що відсталінізування не змінило ні в чому самої сталінської системи в партійному апараті і в методах правління ССРСР, «Правда» не дає суттєвої відповіді; вона лише вміє голословно сказати, що культ особи не був продуктом системи, але був «суперечний з усією нашою советською соціалістичною системою». Це не відповідь на закиди про відсутність змін. Замість доказів про зміст сталінської системи і методів в партії і державі, «Правда» виписує большевицькій системі відомі з сталінських часів похвали, що ця система «перевірена іспитом історії», що вона збудувала індустрію, не заламалася в війні, допомагала сателітам, здобуває цілину тощо. Її «не змогли здушити ні війна, ні економічна бльокада, ні численні заходи ворогів соціалізму, ні культ особистости». Цими похвалами про незрушимість советської системи, збудованої Сталіном, «Правда» повністю підтверджує, що боротьба проти культу особи ніяких змін ані реформ у самій советській системі не зробила.

Москва не вірить у сили неросійських комуністів

На закид Тіта, що Москва не довіряє неросійським комуністам у тому, що вони мають силу втримати владу над масами, «Правда» не може нічого розумнішого придумати, як навести порожньомовні цитати

з деяких постанов і декларацій, які обіцяють «рівноправність» і «суверенність» комуністичним країнам. Ціну тій большевицькій писанині світ знає здавна, навіть коли б не було московської інтервенції у Варшаві та масакри в Мадярщині, і над нею спинятися цілком зайво. Але якраз мотиви тієї масакри, признання «Правди», що советські війська вдерлися на Мадярщину тому, що там почалася «страхітлива промалярська війна, в результаті якої з соціалізмом може бути повністю покінчено», — це признання «Правди» повністю підтверджує закид Тіта, що Москва справді не вірить у реальні сили комуністів і що їхню владу штучно підтримує своїми військовими залогами.

«Правда» незадоволена, що Тіто висуває клич незалежності комуністичних країн і компартій від ССРСР і від КПСС. Це — на думку «Правди» — зовсім не потрібне: «ССРСР ні від кого ніякої залежності ні підпорядкування не потребує». Це пишеться в той час, коли ССРСР вислав свої військові підкріплення до Румунії, Болгарії, ЧСР та Східній Німеччині, знаючи, що місцеві комуністи не зможуть своїми силами придушити незадоволення мас.

На яке поширення національних прав Москва погоджується?

Обговорюючи причини «серйозного незадоволення в партії» в Мадярщині, «Правда» пише, що комуністи і залежність від Москви здавна надокучили малярам не наслідком реального становища народу, але наслідком шовіністичної буржуазної пропаганди.

Перед революцією «протягом ряду місяців в Угорщині велася відкрита пропаганда проти партії й уряду в пресі... Поряд з правильною критикою керівництва, в цій пропаганді все більше стали проявлятися націоналістичні, шовіністичні мотиви, гасла повороту до буржуазної демократії, антисоціалістичні настрої, які не рідко прикривалися протиставленням «югославського шляху до соціалізму», досвідів цього соціалістичного табору, і в тому числі досвідів ССРСР.» У вуличних демонстраціях 23 жовтня «взяла участь частина робітників, яка йшла з добрими намірами, прагнучи

виразити своє справедливе незадоволення, викликане провідниками колишнього керівництва. Але стихійне незадоволення було використане контрреволюційними силами.»

Якщо було використане, так чому? «Правда» промовчусь, яка програма революції захопила цю масу і з'єднала її в спільний боротьбі, болячися інформувати своїх читачів про такі заразливі гасла, як: «Геть москалів з Малярщини!», «За вільні вибори!» тощо. Вона признає, що комуністична диктатура малярських виступників Москви допускала «такі явища, які зачіпали національне самогубство Угорського народу» і твердить, що «у кожного народу є такі традиції і національні звичаї, які треба поважати.»

Значить, національно-політичні стремління народу треба здушувати силою, як «провокацію контрреволюційних сил», а «поважати» треба лише національні традиції і звичаї, і то не всі. В якому напрямі має йти вибір традицій і звичаїв, гідних того «поважання», видно з таких порад «Правди»: не треба малярів одягати в військову форму, подібну до советської, ані заводити зачіску в армії, чи оцінку в школах на большевицький лад, коли це їх дратує.

Чи за це малярський народ підняв революційну боротьбу?

Між т. зв. поширення національних прав окреслюється, отже, ласкавим дозволом Москви на збереження зовнішніх ознак традиції та етнографії. Вихід з примусового Варшавського пакту, розрив з Москвою, політична свобода країни, встановлення внутрішнього ладу, згідно з незалежною волею народу, — все це виходить поза межі признаних Москвою прав народу і вважається за інтриги контрреволюції, від яких Москва рятує малярський народ.

Югославія повинна стати універсальним зразком для комуністів

Не маючи чим боронитися перед Тітовими закидами, «Правда» переходить в атаку та обвинувачує його, що він хоче «кинути тінь на устрій громадського

життя советських людей» та що, критикуючи соціалістичний лад інших країн, він рекламує свій, як універсальний і найкращий» та найправильніший чи не для всього світу. Тіто гадає про себе, що: «без нас і сонечко не зійде!» На це Москва погодитися не може, бо вона такої якраз думки є про себе. Щоб стягнути вниз свого конкурента, «Правда» покликається на комуністичний Китай, який, маючи великі успіхи в пристосуванні нових метод соціалістичного будівництва, начебто не претендує на універсальність своїх метод між комуністами. Так само є з іншими сателітними державами; вони мають успіхи, але не висувають претенсій бути зразком для інших. Нема чого ображатися на інші країни, якщо ця чи друга метода... вважається невідповідною для неї, — повчає «Правда» Тіта. — Югославія не дуже чим може похвалитися. На селі колективізації ще не переведено, перебудова економіки лише почата, частина цієї економіки є залежна від допомоги «капіталістів і імперіалістів», яку вони дають Югославії не з любови до соціалізму, але щоб роздувати різниці між соціалістичними країнами. Такий шлях не може бути універсальний,» — агітує «Правда».

Ставлення до Москви є пробним каменем пролетарського інтернаціоналізму

З полеміки «Правди» з промовою Тіта ясно виходить, що Москві не вдалося суттєво відкинути ні одного Тітового закиду. Суперництво Москви з Београдом за позицію ідейно-морального комуністичного центру для сателітних країн перейшло в другу рунду.

Москва послала свої війська до Румунії, Болгарії, ЧСР, Польщі та Східної Німеччини, щоб показом своєї сили відібрати в тих країнах охоту до ідеологічних хитань, дискусій і міркувань. Це найосновніший і традиційно-московський запобіжний засіб держимордства.

Висліди цього тимчасового засобу дуже швидко виявилися в офіційних висловленнях комуністичних керівників з сателітних півколоній. Гомулка зобов'язався

повністю узалежнити зовнішню політику Польщі від бажань Москви. З нагоди місяця Чехо-словацько-советської дружби, чехи зайвий раз склали Москві ще одні свої вірнопідданчі заяви. Без жадної особливої нагоди, але зі страху і з власної охоти те саме підписали румуни. Т. Живков, перевівши масові арешти в Болгарії, склав характеристичну вірнопідданчу заяву такого змісту: «КПСС є великим учителем (читай — «старшим братом») всіх братських комуністичних і робітничих партій... в тому числі і нашої партії», а ставлення Советського Союзу і його компартії (отже, не до Югославії) є пробним каменем пролетарського інтернаціоналізму, відданости інтересам робочого класу і соціалізму».

Отже, не «дружба рівноправних, суверенних соціалістичних націй» є основою «пролетарського інтернаціоналізму», але приязнь або ворожість до Москви. Не допильнування прав і свобод працюючих, але приязнь або нехоть до Москви вирішує про «відданість інтересам робочого класу і соціалізму». Ясно, просто і відкрито.

Стук московського збройного кулака викликав робітські тони серед комуністичних заправил у неросійських країнах. Від цього стукоту злетіла полудна з очей тих, хто мав ще будь-які ілюзії про дружбу «рівноправних народів». Від нього зміцніло прагнення народніх мас тих країн зірвати з Москвою і піти своїм визвольним шляхом.

КІНЦЕВІ АКОРДИ 1956 РОКУ

«Українські повстанці позривали залізнодорожні споруди, висадили мости...», «Українські вояки советської армії приєдналися до мадярських повстанців...», «Київські студенти демонструють», — такі вістки приносять утікачі і західня преса на закінчення старого року. Ті вістки виповнюють образ розмірів бурі, що зірвалася над царством советської деспотії, захитаної подіями місяців.

Терени відомих нам повстанських дій, заворушень і неспокоїв в Україні визначаються простором: Гру-

бешів; Львівщина; Станиславів; Надвірна; Коломия; Ворохта; Ужгород; Київ. Політичну ціль цієї боротьби окреслили українські старшини советської армії, що перейшли на бік мадярської революції, такими простими і дьяконічними словами: «За визволення нашої власної країни і наших родин!». З почуття солідарності інтересів усіх поневолених Москвою народів українські повстанці стали збройно проти спільного ворога та унеможливили своєю боротьбою транспорту погромницьких військ через Карпати, ускладнили москалям здавлювання визвольної боротьби мадярського народу, допомогли мадярським борцям і далі допомагають своєю зброєю і життям переборювати московського окупанта на чужій і своїй землі. Мадярські революціонери, покинуті Заходом на поталу Москві, не залишилися осамітнені. Вони знайшли підтримку з боку України та інших поневолених народів.

Мадярська революція та її брутальне здавлювання московськими силами викликали таке ж почуття єдності і серед інших поневолених Москвою народів і розпалили серед них наново прагнення волі. Підземні сили Сходу Європи, що незабаром стануть третьою вирішною силою, продемонстрували свою спонтанну єдність.

Минулі тижні принесли вістки про інші прояви тієї ж спонтанної єдності, про інші фронти боротьби народів за свою волю: про збройну боротьбу в румунському Семигороді, про спротив і масові арешти болгарських селян, про заворушення словаків в околицях Кошиць і в прикордонній смузі.

Минулий місяць здвигом революційних настроїв приніс часткове відірвання комуністичної Польщі від її залежності від московських шаблонів. Недавні тижні започаткували моральне й ідейно-політичне пониження Москви перед Београдом в очах комуністичного світу.

Комуністичні ставленики Кремля в неросійських країнах другий місяць безуспішно намагаються опанувати зростаюче незадоволення серед студентської молоді й робітництва. Ось кілька ознак цього незадово-

лення: арешти студентів у Софії і евакуація болгарської столиці з активних елементів, що протиставляли колективізації; часткове роззброєння румунської армії; нагірка Снетчкуса на литовських інтелектуалів, які мають під своїм впливом молодь, сіють недовіря та підбурюють проти росіян; нарікання естонських газет, що комсомол не зумів зашепити естонській молоді в розуміння до росіян, і розв'язання естонської армії; безрадісність східнонімецького ЦК партії запобігти, щоб німецькі студенти не висистували і не обсмішували висиланих до них партійних агітаторів. Скупі, маломовні, але часті критичні зауваги советської преси про «критикоманів», про використання дискусій про відсталізування для критики всієї системи й ідеології, про неспокої в Донбасі, врешті, часті напади «Радянської України», а то й «Красной зvezди» на українських націоналістів, — свідчать про глибинність масових антисоветських і антиросійських настроїв усередині самого ССРСР.

Один рік, рік 1956, приніс найважчі удари Москві в усій повоєнній історії ССРСР. Він розвіяв різноманітні, роками будовані, легенди та ілюзії пропагандивних прислон. Розвіяв легенди про монолітність советської комуністичної ідеології, про політичну одностайність партії, про внутрішню міць советської системи, про спаяність «вічною дружбою соціалістичних націй», легенду про те, начебто імперіалістичний ССРСР був оборонцем працюючих, оборонцем миру й політичного визволення народів та моральним центром світового комунізму.

Розвіяння забріханости тих легенд і виявлення деспотичного й ненаситно-імперіалістичного обличчя справжньої Москви, цього традиційного жандарма народів, відштовхнули від неї і від комунізму виховувані на брехливості тих легенд маси. Їхне обурення за обман розвіяло страх перед терором. Розчарування в забріханості комуністичних ідей об'єднало людей, спрагнених волі і нормального людського життя, спільною ідеєю національної незалежности і спільною боротьбою по різних закутинах советської тюрми народів. Жовтнева революція 1917 року висунула комінтернівське

гасло про єднання пролетаріату. Воно принесло поневолення працюючим, обман і деспотичну диктатуру над народами. Жовтнева революція 1956 року поставила на його місце нове гасло: «Борці всіх країн за волю людини і народів, єднайтеся!»

Таким кінцевим акордом на бойовищах Східної і Середньої Європи завершується 1956 рік.

Мілован Джіляс

БУРЯ НАД СХІДНЬОЮ ЄВРОПОЮ

Мілован Джіляс — колишній видатний комуністичний діяч Югославії, член компартії з 30-річним стажем, поет, журналіст, теоретик марксизму. Був головою югославського парламенту та заступником президента держави. Потім за свої статті з критикою комунізму був знятий з посад і виключений з партії. За подану тут статтю, що була друквана в нью-йоркському часописі «Нью-Лідер», Мілована Джіляса заарештовано і засуджено на 3 роки в'язниці. Підкреслення в статті наші. — Редакція «ШП».

З перемогою націонал-комунізму в Польщі почалася нова епоха в історії комунізму й поневолених народів східної Європи, а з мадярською революцією — нова епоха в історії людства.

Ці дві події, кожна по своєму, чітко виявляють внутрішні умови східноєвропейських країн. Якщо події в Польщі сприяли надіям комуністичних партій — особливо в країнах східної Європи — **досягти рівності з Москвою**, то мадярська революція зробила велетенський стрибок і поставила руба питання **свободи під комунізмом**, чи радше — питання про заміну комуністичної системи іншим, новим соціальним устроєм.

Якщо перша подія одушевила як нарід, так і деякі комуністичні кола, то друга надхнула комуністичні маси і демократичні стремління.

Хоч обидві ці події відбувалися майже рівночасно, однак між ними лежить ціла епоха. Зміни в Польщі означають триумф націонал-комунізму, який являється другою формою того, що ми бачили вже в Югославії, а мадярське повстання, це щось більше, це новий феномен, можливо, щось таке, що матиме не менше значення, ніж французька чи московська революція.

Передрук з тижневика «Шлях Перемоги» ч. 49 (145), Мюнхен 1956.

Ці події поставили на порядок дня такі проблеми:

Дальші перспективи націонал-комунізму;

Заміну комунізму новою системою і разом з тим спробу народу, який досі перебував під комунізмом, вибрати собі свій власний, некомуністичний шлях розвитку, — та

проблему майбутньої зовнішньої політики советського уряду (на мою думку, також внутрішньої).

Досвід Югославії ясно доводить, що націонал-комунізм не спроможний вийти поза межі комунізму, як такого. Це значить, що він не може запровадити такого роду реформи, які ступнево перетворювали б комунізм і довели б його до свободи. Цей приклад ясно показує, що **націонал-комунізм пов'язаний з Москвою і може тільки, хоч і своїм національним шляхом і темпом, створити таку ж комуністичну по суті систему.**

Немає однак більш помилкового, як погляд, що югославський досвід може бути приміненний у всіх інших країнах східної Європи.

Югославський спротив Москві був можливий у 1948 р. передовсім тому, що революція мала місце в процесі боротьби проти чужої окупації; та революція створила незалежну комуністичну країну, а в парі з тим і нову клясу — комуністичну бюрократію. В ніякій з інших країн східної Європи не було такої кляси, тому що **там комуністи дістали владу з советських рук і в наслідок того не створилася об'єднана автономна комуністична бюрократія.** Тому була, і все ще є, визначна різниця між югославським націонал-комунізмом і таким же націонал-комунізмом у країнах східної Європи, хоч головною і спільною рисою для них є рівноправність з Москвою.

Югославський націонал-комунізм був передовсім **спротивом компартії чи радше її провідників проти Москви.** Але це не означає, що нарід був в опозиції до цього спротиву, що нарід не підтримував і не користувався ним; цілком навпаки. Лише інтереси й ініціатиwa провідників відігравали при цьому головну ролю. Спротив провідників заохочував і розворушував спро-

тив народніх мас. Завдяки цьому весь процес у Югославії був керований і щільно контрольований згори, а намагання піти далі, до демократії, були такі досить слабкі. Скільки революційне минуле Югославії було її позитивом в той час, коли вона боролася за незалежність від Москви, воно ставало перешкодою відразу ж, як тільки довелось йти далі, в напрямі політичної свободи.

Знову ж у країнах східної Європи маємо діло з цілком протилежним явищем. Там комуністичний **спротив проти Москви був наслідком незадоволення народніх мас**. Там від самого початку виявилися непогамовані намагання вийти навіть за межі націонал-комунізму. Керівники не всюди можуть контролювати чи приборкати широкі народні маси. Тому в деяких випадках вони намагаються стримати процес відчуження від Москви. Так є, наприклад, у Чехо-Словаччині і в Румунії.

В Болгарії, а головню в Албанії, дальша десталінізація і зміцнення націонал-комунізму були припинені тільки частинно зі страху, що вплив Югославії переможе, але все ж таки вони грали деяку роллю. Вирішними були інші мотиви: перемога націонал-комунізму в тих країнах означала б, правдоподібно, початок кінця існуючого там ладу.

Югославія, не тільки як зразок, але й своєю ініціативою, відіграла без сумніву важливу роллю у виникненні націонал-комунізму в східноєвропейських країнах, але тільки на початковому етапі. Як ціну за примирення з Београдом, Москва була примушена, принаймні на словах, визнати рівність Югославії і її «незалежний шлях до соціалізму». Таким чином глибоке незадоволення східноєвропейських країн здобуло легальні можливості вияву. Обмежені і все ж дозволені **протести проти нерівності супроти Москви почали переростати, а в Мадярщині вже переросли, в протест проти системи взагалі**.

Югославія підтримувала цей рух незадоволення доти, доки ним керували комуністичні керівники, але як лише він пішов далі, як це сталося в Угорщині, Югославія виступила проти нього. Тому то Югославія в Раді

Безпеки ОН стрималася від голосування над питанням **советської інтервенції в Мадярщині**. Це виявило, що **югославський націонал-комунізм не був спроможний** — у своїй закордонній політиці — **відійти від своїх вузьких ідеологічних позицій і класових інтересів бюрократії**; та навіть більше — цим виявилось, що націонал-комунізм Югославії **ладен обличити навіть принцип рівності й невтручання в чужі внутрішні справи**, ті принципи, на яких спиралися всі успіхи югославського комунізму в боротьбі з Москвою. В цей спосіб югославський приклад визначив намагання націонал-комуністів як у внутрішній, так і в зовнішній політиці, щобто, визначив межі, до яких вони хочуть йти. Але бажання — це одна, а можливості — друга справа.

В усьому тому Москва з її імперіялістичними апетитами була не тільки обсерватором, але й активним учасником. Вона поступилася націонал-комунізмові в Польщі, **щоб уникнути вибуху повстання і виграти на часі**. Прихід до влади Гомулки, це не тільки самий вислід заслуг польських комуністів; ще більшою мірою це **наслідок компромісу між Москвою і розбурханими масами польського народу**. Здобувши незалежність від Москви, Гомулка зробив історичний крок вперед, але зі своїми половинчастими реформами він опинився незабаром перед альтернативою, яку добре передбачала Москва, — він мусітиме **вибирати між внутрішньою демократією, що стала неподільною взагалі, між незалежністю від Москви і між пов'язанням з нею, щоб утримати монополію комуністів на владу**. Події в Мадярщині лише приспішили **конечність вибору, чого Гомулка не зможе уникнути**. Перемога націонал-комунізму в Польщі ще не закінчена. Це радше початок нових конфліктів і нових непорозумінь, як у середній країні, так і з Москвою. Важко сказати, чи націонал-комунізм у Польщі волітиме свободу й незалежність, чи тоталітарне правління і залежність від Москви. Без сумніву, багато польських комуністів не будуть вагатися, вище цінячи свою країну й свободу. Знаючи Гомулку, як звичайно, чесну, відважну й скромну людину, я переконаний, що й він сам також

не довго буде вагатися, коли опиниться перед подібним вибором.

Одначе, що стосується Мадярщини, то ці внутрішні конфлікти вже поза нею. Там не лише зникла кліка т. зв. сталіністів, але там зреклися комуністичної системи взагалі. Спочатку Москва намагалася приховати свою інтервенцію, даючи через Імре Нодя змогу націонал-комунізму прийти до влади. Але **Нодь міг запровадити націонал-комунізм тільки за допомогою советських багнетів, а це загрожувало ліквідацією комунізму взагалі.** Дійшовши до пункту, де треба було вибирати між советською окупацією і незалежністю, **Нодь відважно зважився жертвувати партією і комуністичною владою, яка й так була вже розчавлена — жертвувати нею ради добра країни й свободи.** Відчуваючи подвійну гру Москви, він вимагав виведення советського війська, проголосив нейтральність Мадярщини і попросив про опіку в ОН. І його уряд, досі малозначний, став через добу символом національного спротиву.

Москва вже не могла утримати комунізму в Мадярщині. Вона стала перед вибором: або покинути Мадярщину, або її окупувати. **І московський імперіялізм скинув з себе останню маску «соціалізму».**

Якщо малярська революція принесла б не тільки політичну демократію, але й зберегла б контроль над важкою промисловістю і банками, то вона мала б загальний вплив на всі комуністичні країни включно з СРСР. Це було б демонстрацією середників охорони робітників від експлуатації (цебто, в «будові соціалізму»), а також того, що та будова є тільки претекстом для експлуатації робітників бюрократією і правлячою клясою.

Москва поборовала малярську революцію не тільки з огляду на закордонні, але й з огляду на внутрішні справи. Як югославський бунт виявив перед світом імперіялізм Москви супроти комуністичних країн, так само малярська революція загрожувала виявити **суть советської внутрішньої системи, показавши її в усій голізні, як режим тоталітарний, режим нової експлуаторської кляси — партійної бюрократії.** Якщо б було

пощастило захистити малярську революцію від советської інтервенції, то на правду Москві було б дуже важко приховати свої внутрішні конфлікти шляхом зовнішніх завоювань і посилянь на начебто «світову місію». Советська система була б швидко зведена до власних державних кордонів, але й там власні громадяни також були б примушені пригадуватися над своїм становищем і власною долею; та не лише громадяни, але й їхні вожді. Вони мусіли б розбитися на різні групи, які не могли б далі провадити взаємні чистки і були б змушені шукати підтримки з боку народу. Тому то і в самому СРСР почалися б нові процеси.

Напад Ізраїля, Великобританії і Франції на Єгипет не може на довгий час відвернути уваги від подій у східній Європі, хоч цей напад, без сумніву, заохочував найбільш реакційні й найагресивніші елементи в СРСР вчинити розправу над малярським народом. Але історія людства міняється на терені східної Європи; там сьогодні центр її ваги. Колоніальна війна на Близькому Сході повинна бути припинена. Москва і всі інші комуністичні режими, кожний зокрема, опинилися сьогодні віч-на-віч перед альтернативою, якої ніхто з них досі ще не мав. Комуністичні уряди східноєвропейських країн мусять: **або розпочати розрив з Москвою, або в протилежному випадку, вони ставатимуть щораз більше залежними від неї.** Ні одна з тих країн, навіть Югославія, не буде спроможна уникнути цього вибору. Ні в якому разі не можна буде зупинити народнього руху, байдуже, чи цей рух ітиме за зразками югославсько-польськими чи малярськими, чи, може, за якоюсь комбінацією цих двох зразків.

Думка, що рух у Болгарії і Румунії мусить бути повільнішим, бо їхня робітничка кляса мало розвинена, є для мене досить сумнівна, бо якраз у цих країнах селянство глибоко пройняте націоналістичним духом, а тому, коли розпочнеться цей рух, воно відіграватиме важливішу роль, ніж у Мадярщині. В Чехо-Словаччині, не зважаючи на досвід робітничої кляси, досі нема якогось важливішого руху. Але коли це станеться, цей рух, правдоподібно, піде набагато далі, ніж у Мадярщині.

Ніхто не може докладно передбачити, який курс візьме остаточно Москва. Сьогодні вона грає подвійну роль: на словах визнає націонал-комунізм, але заразом підкопує його тим, що й досі не зреклася ні геґемонії, ані імперіялізму. Правда, ССРСР фальшивками прикрашує свою інтервенцію і тиск, як нібито «допомогу» комунізму в поневолених країнах і його «охорону», але в її діях це відіграє меншу роль. Політика Москви супроти комуністичних країн віддзеркалює виразно її намагання протиставитися розпадові імперії і зберегти провідну роль советського комунізму; ця політика віддзеркалює бажання Москви використовувати націонал-комунізм як засіб і маску для своєї імперіялістичної, експансивної політики.

Однак в той сам час усі ці дії Москви втягають її не лише в закордонні суперечки, але й у внутрішні конфлікти. Можна цілком певно заявити, що і в середині самого советського керівництва існує розлам, і що навіть група найбільших реакціонерів та імперялістів (т. зв. сталіністи) не певна своєї акції. Вплив цієї групи, зокрема щодо східноєвропейських країн, перемагає сьогодні, але це не означає, що інша група виступає в обороні незалежності цих країн. Різниця між ними — це лише питання метод: чи далі триматися старих засобів збройної сили й поліції (сталінські імперялістичні методи) чи вживати нових метод, які давали б перевагу економічним і політичним чинникам. Спроби застосувати нові методи призвели до польської проблеми, а поворот до старих — дав Мадярщину. Обидві методи виявилися неефективними, і з цього постають розлами та конфлікти в ССРСР.

Непевність, дворушництво, ідеологічні й політичні суперечки, непостійність у застосуванні метод, переміни позицій і вперте та гарячкове намагання зберегти власне становище, всі ці речі виявляють тріщини і боротьбу серед керівників групи в ССРСР. Дальші зміни в середині цієї групи дуже правдоподібні, вони матимуть велике значення як для самого ССРСР, так і для решти світу. Немає сумніву в тому, що решта світу — мабуть вперше, відколи большевики прийшли до влади — мо-

же безпосередньо й позитивно впливати на перебіг цих змін. Не зважаючи на советський утиск в Мадярщині, Москва може лише гальмувати ці процеси змін, але вона не може їх зупинити на довший час. Це криза не лише стосунків між ССРСР і його сусідами, але це також криза комуністичної системи як такої. Націонал-комунізм сам є продуктом цієї кризи, але він є тільки одним з етапів в еволюції і в розкладі сучасного комунізму.

В усякому разі немає вже можливості зупинити боротьбу народів східної Європи, а тільки з великим трудом уповільнити їхню боротьбу. Ці два рухи ступають зливаються в одно. Якщо імперялізм Москви потерпить поразку і якщо стримається від воєнних авантур, тоді ССРСР також мусітиме перейти кризу значні внутрішні зміни. Бо, якби комунізм не претендував бути національним за формою, то по суті комунізм є тільки один, з тими самими історичними початками і з одним призначенням. Події в одній комуністичній країні неминуче діють на інші комуністичні країни, як на члена одного й того самого організму. Цілком так, як югославський комунізм, відділюючися від Москви, започаткував кризу советського імперялізму, цебто, неминуче призвів до народження націонал-комунізму, так само революція в Мадярщині означає початок кінця комунізму взагалі. Як у всіх великих і вирішальних хвилинах історії, так і мадярські борці за волю, які пішли на боротьбу за своє життя і за свою країну, не передбачали, який епохальний чин вони започаткували. Світ рідко коли бачив таку безприкладну єдність народних мас і такий героїзм. Єдність мас народу була така сильна, що виглядало, немов там немає внутрішньої громадянської боротьби. Виглядало так, неначе та панівна верства, яка була зметена продовж однієї ночі, взагалі не існувала. А притягуюча сила героїзму була така велика, що хлопці й дівчата голіруч затримували танки інтервенціоністів, які — подібно, як козаки Миколи I в 1848 р., — намагалися придушити їхню свободу й поневолити країну.

Подібна подія правдоподібно не повториться. Але мадярська революція промостила шлях, яким мусять піти інші комуністичні країни — швидше чи пізніше. Та ра-

на, яку малярська революція завдала комунізму, вже ніколи не зможе повністю загоїтися. Все зло й слабкість комунізму — як советського імперіялізму, так і системи гніту — скупчилися на тілі Мадярщини і, як чиряк, були вирізані руками малярського народу. Для світового комунізму приходять бурхливі дні й непереможні труднощі, а народів східної Європи жде героїчна боротьба за свободу і незалежність.

Степан Бандера

ПЕРШІ ВИСНОВКИ

Брутальне, неприховане народовбивство, яке московські варвари доконують у Мадярщині на очах цілого світу, це насправді ніяка новина в большевицькій і взагалі в московській практиці підкорювання народів і знищування непокірних. Адже ж большевики з початку свого володіння систематично вживають таких самих методів, до того ж у ще більших та жорстокіших розмірах. Поголовне знищування воєнною зброєю волелюбного населення разом з жінками й дітьми; заморювання цілого народу пляново-організованим голодом, холодом, каторжною працею й позбавленням найконечніших для життя засобів; масові виселювання й заслання в країни страшної повільної смерті, — все це старі практики московсько-большевицького звірства.

Світ байдуже мовчав, коли большевицька Москва вже майже сорок років такими методами загарбала й катує і руйнує Україну, Білорусь, народи Кавказу й Туркестану. І напевно така байдужість не була спричинена незнанням чи нерозумінням того, що діється в страшній совдепії! Аж тепер повторення большевицьких звірств у Мадярщині викликало морально-політичне потрясення й реакцію західного світу, немов би він вперше довідався про такі методи й злочини Москви, або наче він прокинувся з кам'яного сну.

Це пробудження викликали дві головні причини. Поперше — західноєвропейські нації відчули безпосередню близькість страшних пазурів московського ведмедя й виразно усвідомили собі, що большевицька загроза з черги спрямується просто на них. Подруге — большевицькі погроми на Мадярщині безслідно розвіяли всі ілюзії, що большевизм з часу смерті Сталіна почав перероджуватися, що його ме-

Передрук з тижневика «Шлях Перемоги» ч. 48 (144), Мюнхен 1956.

тоди стають лагідніші, більш людяні та що агресивність московського імперіялізму почала притуплюватися, принаймні щодо мілітарно-насильницьких форм дії.

Такі присипляючі омани сугерувала світовій політичній opinio не тільки східна большевицька тактика й рафінована пропаганда. Це саме робила вся продажня, розкладницька міжнародня мафія, яка все була в таємній спілці з большевизмом. А теж вся труслива, угодовецька політика західних держав супроти большевицької Москви спричинялася до цілковитого збаламучення власних народів.

І в цей час, коли заколисана політична чуйність західних народів запала в найближший сон, прийшло нагле пробудження від большевицького удару в Мадярщині. Потрясення спричинила не так сама брутальність большевицьких звірств, бо світ став байдужий до чужого нещастя, коли воно далеке, — але саме близькість і несподіваність того удару. Глибоке проти-большевицьке порушення заволоділо настроями західноєвропейських народніх мас, несхильних до такого хвилювання. Ба навіть різні свідомі й несвідомі прихвостні й підпомагачі московського комунізму на Заході, які через несподіваний зворот большевицької тактики опинилися на позорищі, почали відрікатися від комунізму й осуджувати поступування Москви в Мадярщині.

Большевицькі погроми для здушення визвольної революції мадярського народу показали найвиразніше, що природа московського імперіялізму й комуністичного режиму ні в чому не змінилася, що Москва не хоче випустити жадної жертви зі своїх лап, а коли якийсь народ повстає проти комуністичного гніту й московського визиску, тоді вона показує свої хижацькі пазури. Жорстоким топленням повстання мадярського народу в його крові т. зв. колективне керівництво Кремля показалося перед цілим світом у правдивому світлі, як послідовний пересемник і наслідувач ленінсько-сталінських методів. Весь шум про зміну курсу й занехання сталінських методів виявився підступною брехнею.

Таких наслідків напевно не бажали собі диктатори з Кремля. На це виразно вказує одночасно застосування другої тактики супроти Польщі. Коли ж своєю брутальністю супроти мадярів большевики перекреслили свої тактичні пляни, то це вказує на те, що тут вирішували інші, важливіші для них мотиви.

Порівняльний розгляд цих двох випадків — большевицької реакції на події в Польщі й на Мадярщині — розкриває ті большевиками дбайливо масковані межі, де на них кінчається вплив тактичних міркувань, а рішають єдино голі заміри московського імперіялізму. Це питання варто основніше розглянути, бо відповідь на нього дає підстави для пізнання стратегії большевизму і для передбачення большевицького поступування у критичних ситуаціях. В цій статті відмітимо тільки найважливіші моменти.

В чому ж основна різниця між розрухами в Польщі й на Мадярщині в початковій їх стадії? Підкреслюємо: в початковій стадії відносних подій в обидвох країнах, бо в дальшому розвитку різниця стала цілком очевидною. Тимчасом большевицька реакція відразу була іншою, не зважаючи на зовнішні подібності перших заколотів. В Мадярщині большевики на самому початку виступили з танками й сальвами проти демонстрацій, а в Польщі, після зустрічі верхівки КПСС з Центральним комітетом компартії, який почав реbelie, припинили розпочаті приготування до мілітарної реакції.

В Польщі компартія змогла в той час хитрою тактикою опанувати розбурхані самостійницькі настрої мас, втиснути їх у своє русло і втримати в приємливих для Москви межах. Гомулка та його прихильники, використовуючи свою марку націонал-комуністів, заграли роллю речників національно-самостійницьких прагнень Польщі. Насправді ж їхні претенсії до Москви не перейшли поза вимоги деякої автономії для польської компартії, зменшення централістичного тиску Кремля й зокрема внутрішньо-партійних поррахунків з особами найбільше скомпромітованими через дотеперішні комуністичні практики. Те, що вони обстоювали з національних домагань польського народу, обмежувалося

до мінімальних поступок, на які комуністичний режим мусів піти, щоб бодай частинно розрядити напругу протикомуністичних і протимосковських настроїв та запобігти неминучому вибухові.

Московські верховоди зрозуміли, що така внутрішня реbelieя випробуваних комуністів не переступає за надто меж хрущовської тактики «відсталінізування», а очолення ними компартії й режиму та їхні скромні реформи діятимуть як запобіжний вентиль. В загрозливій ситуації Москва теж погоджується на незначні поступки, «крок назад», якщо цим забезпечує собі змогу пізніше зробити «два кроки вперед». Вирішне значення для Кремля мала гарантія, яку давав Гомулка, що в Польщі буде збережена комуністична система, диктатура комуністичної партії та залишаться залоги советської армії. Це головні стовпи московського володіння над підбитими народами. Як ці стовпи залишаються непорушні, то все інше має, тимчасово, другорядне значення для Москви.

Натомість в Мадярщині перші демонстрації відразу надали цілком інший напрям розвиткові подій. В Будапешті вийшли на вулицю народні маси з виразним революційним, протимосковським і протикомуністичним наставленням і з такими ж гаслами. Компартія — ані як цілість, ані як будь-яка її частина — не мала жадних даних спинити чи осідлати народне зрушення. Большевики разом із своєю агентурою — верхівкою компартії в Мадярщині — вирішили відразу, що для втримання їхнього панування нема інших виглядів, як тільки здушення революції насильством. По тій лінії вони пішли послідовно. А тимчасові поступки й компроміси супроти вимог революції вони робили тільки з тактичних міркувань, щоб скористатися з часу, та не були цілком усуненими в найкритичнішому моменті.

Перший висновок з цього порівняння такий, що для большевиків найважливішою справою й одночасно критичною лінією, поза якою політична тактика не має значення, є втримання диктатури компартії в загарбаних країнах. Стаціонавання советських залог ста-

новить другий головний стовп московського посідання. Армія несе головний тягар советського володіння тільки в початкових і критичних стадіях підкорювання якоїсь країни, а нормально вона виконує роль забезпечуючої підпори. Постійне панування Москви над кожною країною здійснюється через тотальну комуністичну систему, яка заковує в дуби всі ділянки життя, цілий народ і кожну людину. Компартія й комуністичний режим дають найпевнішу запоруку підлеглости Москві. Через свою протиставність до волі, бажань і життєвих потреб власної нації вони мусять спиратися на насильство комуністичного апарату й на силу московської імперії, щоб постійно втримати свою владу. А з цього випливає тривала залежність від Москви й конечність служити їй.

Як тільки втримуються ці гарантії московсько-большевицького панування над якоюсь країною, то під тиском конечности большевики можуть іти на різні тимчасові поступки національно-політичним, економічним, релігійним і культурним прагненням даного народу. Та ж і за Леніна і за Сталіна були такі відлиги й пом'якшення режиму, коли приходила скрута. Був НЕП, була «українізація», був другий наворот «українізації» під час останньої війни. А потім, коли большевики скріплять своє становище, приходять нове прикручення режимної шруби. Для Москви найважливіше, щоб тільки втримати в руках віжки, хоча б на деякий час їх і попустити.

Другий висновок з порівняння розвитку в Польщі й Мадярщині — це чергове ствердження, що коли доходить до порушення комуністичної системи й диктатури комуністичної партії, тоді большевики змащують свої мілітарні сили й розправляються з даним народом у найжорстокіший спосіб.

Дехто схоче тим обґрунтувати погляд, мовляв, у підбольшевицьких умовах неможливий і недоцільний революційний шлях до визволення, а поступовим еволюційним способом може народ досягнути свободу. Це самообманний погляд. Близько сороклітня історія большевицького поневолення народів

дає чимало прикладів, що більшовики якийсь час ніби потурають поступовому поширюванню свобод якогось народу, в різних ділянках життя, а потім нагло загострюють курс і розгромлюють не тільки всі здобутки того процесу, але й ті всі національні сили, які в ньому проявилися. У більшовиків питання переходу від пом'якшеної тактики до безоглядного знищування узалежене передусім від змісту і ступеня самостійницького процесу. Коли справді доходить до захитання московського панування й комуністичної системи, тоді Москва діє без маски, однаково, чи має справу з революційним зривом, чи еволюційним розвитком. Одночасність погромів у Мадярщині з поступливістю супроти Польщі виразно показує, що більшовики завжди готові до хижачького стрибка з причасної постави. Кожний еволюційний розвиток дає їм змогу діяти пляново й вибрати найдогідніший час і спосіб для нищівного удару. Революційна боротьба, натомість, створює ситуації двох воюючих сторін і більшовики втрачають неподільне панування над становищем. Та найважливіше те, що національна революція знищує цілий апарат, яким більшовизм осотує і зсередини опановує націю. Революція кладе фронтową лінію між народом і зрадницькою компартією, яка служить ворогові. Кожний революційний зрив підкошує більшовицьку систему поневолення і поправляє становище народу в його тяжкій визвольній боротьбі, якщо він цю боротьбу продовжує, не дивлячись на жертви.

З М І С Т

Є. Маланюк: До проблеми більшевизму	3
У, Кужіль: Шляхи російського імперіялізму	74
С. Ленкавський: Московські коріння більшевизму	103
У. Кужіль: Науковість діалектичного матеріалізму	111
О. Горновий: На більшевицькому ідеологічному фронті	129
Д. Донцов: Чи Росія є непоборна?	177
С. Бандера: За правильне розуміння визвольно-революційного процесу	184
П. Полтава: Елементи революційності українського націоналізму	191
Сас: Ідея і людина в ідеологічному русі	229
Г. Васькович: Сучасна визвольна боротьба України	234
П. Полтава: Хто такі бандерівці та за що вони борються	252
Д. Маївський (П. Дума): Наша відповідь (2 x 2 = 4)	282
Я. Стецько: Вузлова проблема світової політики	293
С. Бандера: Більшевицька тактика й визвольна боротьба	306
І. Вовчук: Було і є	317
І. Марченко: Відхід Росії в Азію	326
А. Микулин: Доля знедолених	337
С. Бандера: Політика Москви незмінна	350
Г. Ващенко: Історичні підстави відновлення УАЩ і переслідування її більшевиками	369
А. Калинин: Закута молодь	378
С. Ленкавський: Протимосковська жовтнева революція поневолених народів у 1956 році	397
М. Джіляс: Буря над Східньою Європою	446
С. Бандера: Перші висновки	455